תנ״ך · ראשונים · רמב״ן · תורה

רמב"ן על במדבר

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רמב"ן על במדבר

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רמבן-על-במדבר/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 4
פרק ב 9
פרק ג 11
פרק ד 13
פרק ה 16
פרק ו 21
פרק ז 22
פרק ח 25
פרק ט 29
פרק י 32
פרק יא 35
פרק יב 42
פרק יג 44
פרק יד 50
פרק טו 56
פרק טז 59
פרק יז 68
פרק יח 71
פרק יט 72
פרק כ 76
פרק כא 83
פרק כב 89
פרק כג 96
פרק כד 100
פרק כה 107
פרק כו 110
פרק כז 118
פרק כח 120
פרק כט 122
פרק ל 122
פרק לא 128
פרק לב 132
פרק לג 136
פרק לד 138
פרק לה 138
פרק לו 142

הקדמה

אַחַר שֶׁבֵּאֵר תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת בַּסֵּפֶר הַשְּׁלִישִׁי, הִתְחִיל עַתָּה לְסַדֵּר בַּסֵּפֶר הַזֶּה הַמִּצְווֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּעִנְיַן אֹהֶל מוֹעֵד. וּכְבָר הִזְהִיר עַל טָמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו לְדוֹרוֹת. וְעַתָּה יַגְבִּיל אֶת הַמִּשְׁכָּן בִּהְיוֹתוֹ בַּמִּדְבָּר כַּאֲשֶׁר הִגְבִּיל הַר סִינַי בִּהְיוֹת הַכָּבוֹד שָׁם. צִוָּה "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת" כַּאֲשֶׁר אָמַר שָׁם "כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל". וְצִוָּה "וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ" כַּאֲשֶׁר הִזְהִיר שָׁם "פֶּן יֶהֶרְסוּ אֶל ה' לִרְאוֹת" וְגוֹ'. וְצִוָּה "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ" כַּאֲשֶׁר אָמַר שָׁם "וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה' יִתְקַדָּשׁוּ וְגוֹ' וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם" וְגוֹ'. וְהִנֵּה צִוָּה אֵיךְ תִּהְיֶה מִשְׁמֶרֶת הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו, וְאֵיךְ יַחֲנוּ סָבִיב וְיִסָּעוּ הָעָם מֵרָחוֹק, וְהַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה' אֵיךְ יִתְנַהֲגוּ בּוֹ בַּחֲנוֹתוֹ וּבִשְׂאֵת אוֹתוֹ וּמַה יַּעֲשׂוּ בְּמִשְׁמַרְתּוֹ, וְהַכֹּל מַעֲלָה לַמִּקְדָּשׁ וְכָבוֹד לוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: אֵינוֹ דּוֹמֶה פַּלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שׁוֹמְרִין לְפַלְטֵרִין שֶׁאֵין לוֹ שׁוֹמְרִין:

וְהַסֵּפֶר הַזֶּה כֻּלּוֹ בְּמִצְווֹת שֶׁעָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהֶם בְּעָמְדָם בַּמִּדְבָּר וּבִנְסִים הַנַּעֲשִׂים לָהֶם, לְסַפֵּר כָּל מַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּהֶם לְהַפְלִיא. וְסִפֵּר כִּי הֵחֵל לְתֵת אוֹיְבֵיהֶם לִפְנֵיהֶם לַחֶרֶב, וְצִוָּה אֵיךְ תֵּחָלֵק הָאָרֶץ לָהֶם. וְאֵין בַּסֵּפֶר הַזֶּה מִצְווֹת נוֹהָגוֹת לְדוֹרוֹת זוּלָתִי קְצָת מִצְווֹת בְּעִנְיְנֵי הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהִתְחִיל בָּהֶן בְּסֵפֶר הַכֹּהֲנִים וְלֹא נִשְׁלַם בֵּאוּרָן שָׁם וְהִשְׁלִימָן בַּסֵּפֶר הַזֶּה:

פרק א

פסוק א

בְּמִדְבַּר סִינַי – בַּעֲבוּר שֶׁהִפְסִיק בְּמִצְוֹת הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל, שֶׁהָיוּ בְּהַר סִינַי, חָזַר וְאָמַר כָּאן שֶׁהָיָה הַדִּבּוּר הַזֶּה **בְּאֹהֶל מוֹעֵד**, כְּכָל הַמִּצְווֹת אֲשֶׁר הִזְכִּיר מִתְּחִלַּת סֵפֶר וַיִּקְרָא. וְכֵן יִהְיוּ כֻּלָּם מִכָּאן וְאֵילָךְ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. כִּי מֵעֵת שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן וַיִּקְרָא אֵלָיו הַשֵּׁם מֵאֹהֶל מוֹעֵד, לֹא נִדְבַּר לוֹ אֶלָּא מִשָּׁם. וְהִזְכִּיר כָּאן **בְּמִדְבַּר סִינַי** לְהַגִּיד שֶׁלֹּא נָסְעוּ מִשָּׁם בְּעֵת שֶׁנִּמְנוּ, כִּי הַמִּנְיָן הַשֵּׁנִי הָיָה בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, וְהַדִּבּוּר בְּאֹהֶל מוֹעֵד:

פסוק ג

כָּל יוֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל – מַגִּיד שֶׁאֵין יוֹצֵא לַצָּבָא פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה. "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים לְקוּסְטִינָר: אֲרֵם רֵישֵׁיהּ דְּדִין, לְשׁוֹן רַשׁ"י. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הַטַּעַם בָּזֶה בַּעֲבוּר שֶׁאֵינוֹ חָזָק לַמִּלְחָמָה בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (אבות ה' כ"א): בֶּן עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף. אֲבָל יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה פֵּרוּשׁ **כָּל יוֹצֵא צָבָא** – כָּל הַיּוֹצְאִים לְהִקָּהֵל בָּעֵדָה, כִּי הַנְּעָרִים לֹא יִקָּהֲלוּ בְּתוֹךְ הָעָם, כִּי כָל אֲסִיפַת עַם תִּקָּרֵא "צָבָא". וְכֵן "לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד" (במדבר ח':כ"ד), "יָשׁוּב מִצְבָּא הָעֲבוֹדָה" (שם פסוק כה), "בְּמַרְאוֹת

הַצּוֹבְאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ" (שמות ל"ח ח'), וְכֵן "צְבָא הַשָּׁמַיִם" (מלכים א' כ"ב י"ט), "וְכָל צְבָאָם צִוִּיתִי" (ישעיהו מ"ה י"ב). וּלְכָךְ יִפָּרֵשׁ בְּאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה "מִצְבָא הַמִּלְחָמָה" (במדבר ל"א:י"ד), "וְהִתְיַחֲשָׂם בַּצָּבָא בַּמִּלְחָמָה" (דה"י א' ז' מ'). וְאָמַר כָּאן **כָּל יוֹצֵא צָבָא** כְּדֶרֶךְ "כָּל יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ" (בראשית ל"ד כ"ד). וְאָמַר "לְצִבְאוֹתָם" שֶׁהֵם צְבָאוֹת רַבּוֹת, כִּי כָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט צָבָא גָּדוֹל. וְהַלָּשׁוֹן שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י: כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים לְקוּסְטִינָר אֲרֹם רֵישֵׁיהּ דִּפְלָן - לֹא נִתְבָּרֵר לִי לָמָּה דָּרְשׁוּ אוֹתוֹ לְגָנַאי. אִם מִפְּנֵי שֶׁמֵּתוּ בַּמִּדְבָּר, וּבְמַטֵּה לֵוִי אָמַר "פְּקֹד" (במדבר ג':ט"ו) לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ בִּכְלַל גְּזֵרָה, וַהֲלֹא בִּמְנְיָן שֵׁנִי שֶׁל בְּאֵי הָאָרֶץ נֶאֱמַר כֵּן "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ו:ב')! אֲבָל בַּהַגָּדָה שֶׁל וַיִּקְרָא רַבָּה דּוֹרֵשׁ לְשֶׁבַח: אֵין "שְׂאוּ" אֶלָּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה, כְּמוֹ דִּכְתִיב "יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל כַּנֶּךָ" (בראשית מ' י"ג). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: נָתַתִּי לָכֶם תְּלוּיֵי רֹאשׁ וְדִמִּיתִי אֶתְכֶם לִי, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי תְּלוּיֵי רֹאשׁ עַל כָּל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א' כ"ט י"א) "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ", אַף לָכֶם עָשִׂיתִי תְּלוּיֵי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וַיֵּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ" (תהלים קמ"ח י"ד), וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" (דברים כ"ח א'). וְשׁוּב מָצָאתִי בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה א':ט') שֶׁאָמְרוּ: אָמַר רַבִּי פִּנְחָס אָמַר רַבִּי אִידִי: מַאי דִּכְתִיב בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ"? רוֹמְמוּ אֶת רֹאשׁ, גַּדְּלוּ אֶת רֹאשׁ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ", כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לְקוּסְטִינָר: "סַב רֵישֵׁיהּ דִּפְלָן". כָּאן נָתַן רֶמֶז לְמֹשֶׁה "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ" – שֶׁאִם יִזְכּוּ יַעֲלוּ לְגֻדְלָה, כְּמָה דִּכְתִיב "יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת רֹאשְׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל כַּנֶּךָ", וְאִם לֹא יִזְכּוּ יָמוּתוּ כֻּלָּם, כְּמָה דִּכְתִיב "יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת רֹאשֶׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל עֵץ" (בראשית מ' י"ט). וְהִנֵּה הַלָּשׁוֹן כִּפְי הַכַּוָּנָה יִתְפָּרֵשׁ בְּטוֹבָה לַטּוֹבִים, וְכֵיוָן שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וְנֶאֱמַר כֵּן בַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן, אָמַר כֵּן בַּמִּנְיָן הַשֵּׁנִי:

תִּפְקְדוּ אוֹתָם – עִנְיַן "פְּקִידָה" זִכָּרוֹן וְהַשְׁגָּחָה עַל דָּבָר, כִּלְשׁוֹן "וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר" (בראשית כא א), וְהוּא פִּתְרוֹנוֹ בְּכָל מָקוֹם, לֹא יִמָּלֵט מֵהֶן אִישׁ עַל דַּעְתִּי. וְגַם "פִּקָּדוֹן" מִפְּנֵי שֶׁשְּׁמִירָתוֹ וְהַשְׁגָּחָתוֹ עָלָיו. וְכַאֲשֶׁר צִוָּה לִמְנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל יֹאמַר **תִּפְקְדוּ אוֹתָם** לְרָמֹז שֶׁלֹּא יִסְפְּרֵם, רַק שֶׁיִּתְּנוּ כֹּפֶר נַפְשָׁם מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וּבָהֶם יַשְׁגִּיחַ וְיֵדַע מִסְפַּר הָעָם. וְאָמַר בְּדָוִד "מִסְפַּר מִפְקַד הָעָם" (כד ט), כִּי יָדַע מִסְפָּרָם בִּפְקִידַת הַכֹּפֶר, כִּי רָחוֹק הוּא אֶצְלִי שֶׁלֹּא יִזְהֵר דָּוִד בְּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב "וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם" (שמות ל יב). וְאִם אוּלַי טָעָה דָּוִד, לָמָּה לֹא עָשָׂה יוֹאָב שְׁקָלִים וְהָיָה דְּבַר הַמֶּלֶךְ נִתְעָב אֶצְלוֹ, וְהוּא אָמַר לוֹ "לָמָּה יְבַקֵּשׁ זֹאת אֲדֹנִי, לָמָּה יִהְיֶה לְאַשְׁמָה לְיִשְׂרָאֵל" (דהי"א כא ג), וְלָמָּה לֹא יִמְנֵם בִּשְׁקָלִים שֶׁלֹּא יֵחֶטְאוּ? אֲבָל כְּפִי דַּעְתִּי הָיָה הַקֶּצֶף עָלָיו בַּעֲבוּר שֶׁמְּנָאָם שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ,

כִּי לֹא הָיָה יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה וְלֹא עוֹשֶׂה בָהֶם דָּבָר בָּעֵת הַהִיא, רַק לְשַׁמֵּחַ לִבּוֹ שֶׁמָּלַךְ עַל עַם רַב. וְהוּא מַאֲמַר יוֹאָב (כד ג) "וְיוֹסֵף ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָעָם כָּהֵם וְכָהֵם מֵאָה פְּעָמִים וְגוֹ' וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ לָמָּה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה". וְרָאִיתִי בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה ב':י"ז): רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָא אָמַר: כָּל זְמַן שֶׁנִּמְנוּ יִשְׂרָאֵל לְצָרֶךָ - לֹא חָסְרוּ, שֶׁלֹּא לְצָרֶךָ - חָסְרוּ. אֵיזֶה זְמַן נִמְנוּ לְצָרֶךָ? בִּימֵי מֹשֶׁה וּבַדְּגָלִים וּבְחִלּוּק הָאָרֶץ. שֶׁלֹּא לְצָרֶךָ - בִּימֵי דָוִד. וְיִתָּכֵן עוֹד שֶׁנִּפְרַשׁ וְנֹאמַר, כִּי דָּוִד צִוָּה לִמְנוֹת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, רְצוֹנִי לוֹמַר מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וָמַעְלָה שֶׁהוּא אִישׁ, כִּי לֹא נִזְכַּר בִּמְנְיָנוֹ "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה", אֲבָל אָמַר "לְכוּ סִפְרוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וְאִדְעָה אֶת מִסְפָּרָם" (דברי הימים א כא ב). וְזֶה הָיָה עָנְשׁוֹ, כִּי הַכָּתוּב לֹא הִרְשָׁה לִמְנוֹת רַק מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה בִּשְׁקָלִים. וּמִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֵינֶנּוּ מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב, טָעָה בּוֹ, כִּי חָשַׁב בְּמַה שֶׁאָמַר "וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף", שֶׁהוּא בִּשְׁקָלִים שֶׁהֵם כֹּפֶר לָהֶם. אֲבָל יוֹאָב נָתַן לִבּוֹ וְחָשַׁשׁ לַדָּבָר. וְהַכָּתוּב מְעוֹרֵר לִבֵּי בָּזֶה בְּמַה שֶׁאָמַר: "וְלֹא נָשָׂא דָוִד מִסְפָּרָם לְמִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַטָּה, כִּי אָמַר ה' לְהַרְבּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם. יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה הֵחֵל לִמְנוֹת וְלֹא כִלָּה, וַיְהִי בָזֹאת קֶצֶף עַל יִשְׂרָאֵל" (שם כז כג-כד). הָיָה נִרְאֶה שֶׁמִּנְיַן יוֹאָב הָיָה לְמַטָּה מִבֶּן עֶשְׂרִים, וְהוּא הָיָה הַקֶּצֶף, שֶׁאֵין ה' חָפֵץ שֶׁיְּהוּ כָל יִשְׂרָאֵל בְּגֶדֶר מִנְיָן, שֶׁהוּא יַרְבֵּם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר אָמַר "אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אוֹתָם" (בראשית טו ה). וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר בַּמִּנְיָן הַהוּא: "וַיִּהְיוּ כָל יִשְׂרָאֵל אֶלֶף אֲלָפִים וּמְאָה אֶלֶף אִישׁ שֹׁלֵף חָרֶב" (דברי הימים א כא ה), אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם יוֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל, אֲבָל פִּתְרוֹנוֹ שֶׁהָיוּ בְּרִיאִים וַחֲזָקִים לַמִּלְחָמָה. הִגִּיד כִּי לֹא מָנָה הַחוֹלִים וְהַחַלָּשִׁים וְהַזְּקֵנִים מִפְּנֵי שֶׁהָיָה דְּבַר הַמֶּלֶךְ נִתְעָב אֶצְלוֹ. וְזֶה עִנְיָן הָגוּן מְאֹד. וְעַל דַּעַת מִדְרַשׁ אַגָּדָה (ברכות סב) שֶׁהָיָה שָׁם מִנְיָן מַמָּשׁ, טָעוּ כֻּלָּם, וּלְכָךְ אָמַר (שמואל ב כד א) "לֵךְ מְנֵה אֶת יִשְׂרָאֵל", וּכְתִיב (שם פסוק י) "אַחֲרֵי כֵן סָפַר אֶת הָעָם", כִּי בַּתּוֹרָה לֹא נִזְכְּרָה בָּהֶם סְפִירָה כְּלָל, כִּי טַעַם **בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת** יַגִּידוּ כָּל אֶחָד שְׁמוֹתָם בִּפְקֹד אוֹתָם בַּכֹּפֶר:

פסוק יח

וְאֵת כָּל הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי – יַזְכִּיר זְרִיזוּת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בְּמִצְוֹת הַשֵּׁם, כִּי בְּיוֹם הַדִּבּוּר לָקַח אֶת הַנְּשִׂיאִים וְהִקְהִיל כָּל הָעֵדָה וְהִתְחִיל לִפְקֹד אוֹתָם, אֲבָל לֹא נִשְׁלַם הַמִּנְיָן בְּיוֹם אֶחָד. וּלְכָךְ חָזַר וְאָמַר: "וַיִּפָּקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי" (במדבר א':י"ט) לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה בַּמָּקוֹם הַהוּא הַמִּנְיָן, לֹא בַּיּוֹם הַהוּא:

וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם – הֵבִיאוּ סִפְרֵי יְחוּסֵיהֶם וְעֵדֵי חֶזְקַת לֵידַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְיַחֵס עַל הַשֵּׁבֶט, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר א':י"ח). וְאֵינֶנּוּ נִרְאֶה שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין לְהָבִיא שְׁטָר וְעֵדִים עַל יְחוּסֵיהֶם לְשִׁבְטֵיהֶם. אֲבָל **וַיִּתְיַלְּדוּ** – שֶׁנִּמְנוּ תּוֹלְדוֹתָם

לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם. הַטַּעַם לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם מֹשֶׁה כֵּן מִפִּי הקב"ה, נִקְהֲלוּ כָּל הָעֵדָה כֻּלָּם אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, חוּץ מֵעֶרֶב רַב אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, כִּי נִפְרָדִים הָיוּ בָהֶם מִיּוֹם שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וְהִנֵּה הֵבִיאוּ כָּל הָעֵדָה אִישׁ שִׁקְלוֹ, וְאָמְרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְהַנְּשִׂיאִים: "אֲנִי פְּלוֹנִי נוֹלַדְתִּי לְפְלוֹנִי מִמִּשְׁפַּחַת פְּלוֹנִי שֶׁהוּא לְשֵׁבֶט רְאוּבֵן" וְזוּלָתוֹ, וּמֹשֶׁה נוֹתֵן שִׁקְלֵי כָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט בְּמָקוֹם מְיֻחָד וְיֵדַע מִסְפַּר הַפָּרָט וְהַכְּלָל. וְהָרְאָיָה בָּזֶה כִּי בַּמְּנְיָן הַשֵּׁנִי שֶׁהִזְכִּיר הַמִּשְׁפָּחוֹת לֹא אָמַר שָׁם "וַיִּתְיַלְּדוּ", וְלֹא הִזְכִּיר "בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם", כִּי מֵעֵת שֻׁחְנוּ לְדִגְלֵיהֶם נִבְדְּלוּ הַשְּׁבָטִים זֶה מִזֶּה וְנוֹדְעוּ הַמִּשְׁפָּחוֹת לְאֵיזֶה שֵׁבֶט הֵמָּה, וְלֹא הֻצְרְכוּ שָׁם רַק לָדַעַת כַּמָּה מִשְׁפָּחוֹת בַּשֵּׁבֶט, וְהַמִּשְׁפָּחָה תִּמָּנֶה אֲנָשֶׁיהָ לְגֻלְגְּלֹתָם לֹא בְּמִסְפַּר שְׁמוֹתָם. וְלָכֵן לֹא הֻצְרַךְ לִהְיוֹת נִשְׂיאִים בַּמִּנְיָן הַהוּא. וְרִבִּי אַבְרָהָם אָמַר (אבן עזרא על במדבר א׳:י״ח) **וַיִּתְיַלְּדוּ** – בִּקְּשׁוּ מָתַי נוֹלְדוּ בַּעֲבוּר חֶשְׁבּוֹן עֶשְׂרִים שָׁנָה:

פסוק לב

לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם – הַקְּדִים אֶפְרַיִם לְמְנַשֶּׁה וְיִחֵס יוֹסֵף עָלָיו, וְכֵן לְמַטֵּה בַּדְּגָלִים (להלן ב יח כ), כִּי הָיָה בַּעַל דֶּגֶל וְהוּא הַבְּכוֹר וְאָחִיו מִשְׁנֵהוּ כְּבִרְכַּת יַעֲקֹב (בראשית מח כ). וְעוֹד כִּי הָיוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם רַבִּים מִבְּנֵי מְנַשֶּׁה. אֲבָל בַּמִּנְיָן הַשֵּׁנִי בְּעַרְבוֹת מוֹאָב הִקְדִּים מְנַשֶּׁה, כִּי הָיוּ בָּעֵת הַהִיא בְּנֵי מְנַשֶּׁה הָרַבִּים וְלִקְחוּ נַחֲלָתָם תְּחִלָּה. וְכֵן בִּנְשִׂיאֵי הָאָרֶץ הִקְדִּימוֹ וְיִחֵס יוֹסֵף עָלָיו (במדבר ל״ד:כ״ג). אֲבָל בַּמְּרַגְּלִים הִקְדִּים אֶפְרַיִם, אֲבָל יִחֵס יוֹסֵף עַל מְנַשֶּׁה "לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה" (במדבר י״ג:י״א). וְהַנִּרְאֶה אֵלַי עַל דֶּרֶךְ אַגָּדָה כִּי בַּעֲבוּר הַדִּבָּה שֶׁהֵבִיא יוֹסֵף עַל אֶחָיו (בראשית לז ב) יִחֵס עָלָיו מוֹצִיא הַדִּבָּה, אוֹ שֶׁחָלַק כָּבוֹד לִשְׁנֵיהֶם, וְהָיָה דַי לְאֶפְרַיִם בְּכָבוֹד נְשִׂיאוֹ:

פסוק מה

וַיִּהְיוּ כָּל פְּקוּדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם וְגוֹ' כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל – הַצָּרְךְ הַכָּתוּב לְהַגִּיד מִסְפַּר הַכֹּל לְאַחַר שֶׁהִגִּיד הַפָּרָטִים, כִּי נִצְטַוָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁיֵּדְעוּ מִסְפַּר מִפְקַד הָעָם וְיֵדְעוּ מִסְפַּר כָּל שֵׁבֶט, כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַמֹּלָכִים בִּמְנוֹתָם אֶת הָעָם. וְלֹא הֲבִינוֹתִי טַעַם הַמִּצְוָה הַזֹּאת לָמָּה צִוָּה בָּהּ הקב"ה, כִּי הָיָה צֹרֶךְ שֶׁיִּתְיַחֲסוּ לְשִׁבְטֵיהֶם בַּעֲבוּר הַדְּגָלִים, אֲבָל יְדִיעַת הַמִּסְפָּר לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה צִוָּה שֶׁיֵּדְעוּ אוֹתוֹ. אוּלַי לְהוֹדִיעָם חִסּוּדוֹ עֲלֵיהֶם, כִּי בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֵיהֶם מִצְרַיְמָה וְעַתָּה הֵם כְּחוֹל הַיָּם, כֵּךְ וְכָךְ בְּנֵי עֶשְׂרִים. וְאַחֲרֵי כָּל דָּבָר וּמַגֵּפָה יִמָּנֵם לְהוֹדִיעַ כִּי הוּא מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם, יִמְחַץ וְיָדָיו תִּרְפֶּינָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: מֵרֹב חִבָּתָם מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שָׁעָה. וְעוֹד, כִּי הַבָּא לִפְנֵי אַב הַנְּבִיאִים וְאָחִיו קְדוֹשׁ ה' וְהוּא נוֹדָע אֲלֵיהֶם בִּשְׁמוֹ, יִהְיֶה לוֹ בַּדָּבָר הַזֶּה זְכוּת וְחַיִּים, כִּי בָא בְּסוֹד הָעָם וּבִכְתַב בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל וּזְכוּת הָרַבִּים בְּמִסְפָּרָם. וְכֵן לְכֻלָּם זְכוּת בַּמִּסְפָּר שֶׁיִּמָּנוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כִּי יָשִׂימוּ עֲלֵיהֶם עֵינָם לְטוֹבָה, יְבַקְּשׁוּ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְלֹא יַמְעִיט מִסְפָּרְכֶם, וְהַשְּׁקָלִים כֹּפֶר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם. וּבְמִדְבַּר סִינַי רַבָּה רְאִיתִי כָּךְ: "בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם" - אָמַר לוֹ הקב"ה לְמִנוֹתָם בְּכָבוֹד וּבְגְדֻלָּה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. לֹא תִהֵא אוֹמֵר לִרְאֹשׁ הַמִּשְׁפָּחָה: "כַּמָּה בָּנִים יֵשׁ לְךָ", "כַּמָּה בָּנִים יֵשׁ לְךָ", אֶלָּא כָּלְהוֹן יְהוֹן עוֹבְרִים לְפָנֶיךָ בְּאֵימָה וּבְכָבוֹד וְאַתָּה מוֹנֶה אוֹתָם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם" (במדבר א':י"ח). וְיִתָּכֵן שֶׁנֶּאֱמַר עוֹד כִּי הָיָה זֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה בְּבוֹאָם לְמִלְחָמָה, כִּי עַתָּה הָיוּ מְזֻמָּנִים לִיכָּנֵס לָאָרֶץ וְלָבֹא בְּמִלְחָמָה עִם מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְעִם הַשְּׁאָר כֻּלָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה'" (במדבר י':כ"ט), וְהָיוּ מֹשֶׁה וְהַנְּשִׂיאִים צְרִיכִין לָדַעַת מִסְפַּר חֲלוּצֵי צְבָא הַמִּלְחָמָה, וְכֵן מִסְפַּר כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, וּמַה יִּפְקֹד עָלָיו בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּמַעַרְכוֹת הַמִּלְחָמָה, כִּי הַתּוֹרָה לֹא תִסְמֹךְ עַל הַנֵּס שֶׁיִּרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף. וְזֶה טַעַם **כָּל יוֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל**, כִּי הַמִּנְיָן מִפְּנֵי צְבָא הַמִּלְחָמָה. וְעוֹד שֶׁיְּחַלֵּק לָהֶם הָאָרֶץ לְמִסְפָּרָם וְיֵדַע כַּמָּה חֲבָלִים יִפֹּלוּ לָהֶם מִן הָאָרֶץ הַנִּכְבֶּשֶׁת לָהֶם, כִּי לוּלֵי דְבַר הַמְרַגְּלִים הָיוּ נִכְנָסִים שָׁם מִיָּד:

פסוק מז

וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבוֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם – הִנֵּה מִתְּחִלָּה רָאָה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא לִמְנוֹת הַלְוִיִּם, מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (במדבר א':ד') "וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה" וְגוֹ', כִּי לְכָל הַמַּטּוֹת הַנִּמְנִים יִהְיוּ נְשִׂיאֵיהֶם. וּבַעֲבוּר שֶׁלֹּא מִנָּה מִבְּנֵי לֵוִי נָשִׂיא, לֹא מָנָה אוֹתָם. וְהִנֵּה מֹשֶׁה מְסֻפָּק בְּעִנְיַן הַלְוִיִּם וְלֹא יָדַע מַה יַּעֲשֶׂה לָהֶם, וְכַאֲשֶׁר הִשְׂלִים כָּל הַפְּקוּדִים בָּעָם וְנִשְׁאֲרוּ הַלְוִיִּם לְבַדָּם, פֵּרֵשׁ לוֹ הקב"ה שֶׁלֹּא יִמְנֶה אוֹתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְיִמְנֶה אוֹתָם לְבַדָּם כִּי יַפְקִידֵם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת. וְאָמַר (במדבר ג':י"ד) "פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי" - שֶׁיִּפְקְדֵם הוּא לְבַדּוֹ בְּלֹא הַנְּשִׂיאִים, וְהוּא קָרָא אַהֲרֹן שֶׁיִּהְיֶה עִמּוֹ כִּי הוּא נְשִׂיא הַשֵּׁבֶט הַהוּא, וְכַאֲשֶׁר הָיוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְטֵיהֶם כֵּן יִהְיֶה נְשִׂיא הַלְוִיִּם בָּם. וְאוּלַי זֶה טַעַם הַנְּקוּד עַל "וְאַהֲרֹן" (שם פסוק לט), כִּי לֹא הָיָה הוּא עַל פִּי ה' בְּפֵרוּשׁ. וְאַחֲרֵי כֵן בִּפְקֻדַּת הַלְוִיִּם עַל עֲבוֹדָתָם וְעַל מַשָּׂאָם קָרָא מֹשֶׁה לִנְשִׂיאֵי הָעֵדָה שֶׁיִּהְיוּ עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ד':מ"ו) "אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַלְוִיִּם", כִּי נָכוֹן הוּא שֶׁיִּסְכִּימוּ כֻּלָּם וְיִרְאוּ בְּתִקּוּן הַמִּשְׁמָרוֹת. וְגַם שָׁם חָזַר וְאָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר (להלן ד לז מה) "אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה", שֶׁכְּבָר רָמַז בַּנְּקוּד כִּי אַהֲרֹן הָיָה עִמּוֹ חוֹבָה שֶׁרָאָה מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת כֵּן, וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה רְשׁוּת שֶׁקְּרָאָם מֹשֶׁה לִנְהֹג בָּהֶם כָּבוֹד. וּבְמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (בכורות ד') אָמְרוּ כִּי הַנְּקֻדָּה עַל אַהֲרֹן לִרְמֹז שֶׁלֹּא נִמְנָה הוּא בְּמִנְיַן הַלְוִיִּם כְּלָל:

פסוק נג

וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדוּת וְלֹא יִהְיֶה קֶצֶף – אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר זֶה בַּמִּשְׁכָּן בְּהֵיוֹתוֹ בֵּין הַדְּגָלִים בַּמִּדְבָּר, הוּא מִצְוָה לְדוֹרוֹת גַּם בַּמִּקְדָּשׁ, כִּי מִכָּאן תִּקְנוּ הַמִּשְׁמָרוֹת. וְטַעַם "וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" - שֶׁיִּשְׁמְרוּ אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה וְיִלְכּוּ סָבִיב הַמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ספרי קרח קט"ז): הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים מִבִּפְנִים וְהַלְוִיִּם מִבַּחוּץ, וְהֵם כֻּלָּם כְּשׁוֹמְרִים לְרֹאשׁ הַמֶּלֶךְ. כָּךְ שָׁנִינוּ בַּבָּרַיְתָא שֶׁל שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת: מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מִתְפָּרֵשׁ בְּמָקוֹמוֹ וּמִתְפָּרֵשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר כֵּיצַד וְכוּ'. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: "מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קְהָת יַחֲנוּ" וְגוֹ' (במדבר ג':כ"ט), "מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יָמָּה" (שם פסוק כג), "וּנְשִׂיא בֵּית אָב לְמִשְׁפְּחוֹת מְרָרִי וְגוֹ' עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ צָפֹנָה" (שם פסוק לה). אֲבָל לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁצִּוָּהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת בָּנָיו כ"ד מִשְׁמָרוֹת. וְהֵיכָן שָׁמַעְנוּ? "אֵלֶּה פְקֻדֵּיהֶם לַעֲבוֹדָתָם לָבֹא לְבֵית ה' כְּמִשְׁפָּטָם בְּיַד ה' אַהֲרֹן אֲבִיהֶם כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (דה"י"א כד יט). לְמַדְנוּ שֶׁהָיְתָה מִצְוָה זוֹ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְשָׁנִינוּ עוֹד בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד (פ"א מ"א): בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא שֶׁלֹּה (כו): מְנָא הָנֵי מִלֵּי? אָמַר אַבַּיֵי, דְּאָמַר קְרָא (במדבר ג':ל"ח): "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה", וַהֲדַר "אַהֲרֹן וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ" - אַהֲרֹן בְּחַד מָקוֹם וּבָנָיו בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת וְכוּ', כִּדְאִיתָא הָתָם. לָמַדְנוּ שֶׁהֵן מִצְוֹת לְדוֹרוֹת וְאֵינָן בַּמִּשְׁכָּן בִּלְבַד, וְהַפְּסוּקִים בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א כג-כו) מְפֹרָשִׁים בְּעִנְיַן הַמִּשְׁמָרוֹת וְכָל הַתִּקּוּן:

פרק ב

פסוק ב

אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת – כָּל דֶּגֶל יִהְיֶה לוֹ מַפֶּה צְבוּעָה תְּלוּיָה בּוֹ, צִבְעוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּצִבְעוֹ שֶׁל זֶה, צֶבַע כָּל אֶחָד כְּעֵין אַבְנוֹ הַקְּבוּעָה בַּחֹשֶׁן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת דִּגְלוֹ - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ב':ב'). וְכָתַב ר"א (אבן עזרא על במדבר ב':ב'): סִימָנִים הָיוּ בְּכָל דֶּגֶל, וְקַדְמוֹנֵינוּ אָמְרוּ שֶׁהָיָה בְּדֶגֶל רְאוּבֵן צוּרַת אָדָם וּמְצַיְּרִים עָלָיו דּוּדָאִים, וּבְדֶגֶל יְהוּדָה צוּרַת אַרְיֵה כִּי בּוֹ הִמְשִׁילוֹ יַעֲקֹב (בראשית מט ט), וּבְדֶגֶל אֶפְרַיִם צוּרַת שׁוֹר מִטַּעַם "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ" (דברים לג יז), וּבְדֶגֶל דָּן צוּרַת נָשֶׁר, עַד שֶׁיִּדְמוּ לַכְּרוּבִים שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא. וְהָיָה אֹהֶל מוֹעֵד בְּתוֹךְ הָאֶמְצַע, וּמַחֲנֵה הַלְוִיִּם סְבִיבָיו בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת, כְּעִנְיַן שֶׁהוּזְכַּר בְּסֵפֶר יְצִירָה, וְהֵיכַל קֹדֶשׁ מְכָנָן בָּאֶמְצַע. וְהִנֵּה הַפֵּאוֹת תְּחִלָּתָן מִן הַמִּזְרָח כְּמַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ, וְאַחֲרָיו הַדָּרוֹם וְאַחֲרָיו הַמַּעֲרָב וְאַחֲרָיו הַצָּפוֹן. וְשָׂמוּ דֶּגֶל יְהוּדָה בַּמִּזְרָח כִּי הוּא נוֹסֵעַ בָּרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּא הַנָּגִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה ה' "יְהוּדָה יַעֲלֶה בַּתְּחִלָּה" (שופטים א

ב ושם כ יח), וּרְאוּבֵן בַּדְּרוֹם לִכְבוֹד הַבְּכוֹרָה. וְהִנֵּה שְׁנֵי הַדְּגָלִים הַסְּמוּכִים הָיוּ לְלֵאָה עִם בְּכוֹר שִׁפְחָתָהּ הַנּוֹלָד עַל בִּרְכֶּיהָ, וְדֶגֶל אֶחָד לִבְנֵי רָחֵל בַּמַּעֲרָב וְדֶגֶל בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת בַּצָּפוֹן אַחֲרוֹנִים. וְעוֹד רָאִיתִי בַּמִּדְרָשׁ (במדב"ר ב ט): וּכְשֶׁם שֶׁבָּרָא הקב"ה אַרְבַּע רוּחוֹת בָּעוֹלָם, כָּךְ סָבַב לְכִסְאוֹ אַרְבַּע חַיּוֹת, וּלְמַעְלָה מִכֻּלָּן כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וּכְנֶגְדָּן סִדֵּר הקב"ה הַדְּגָלִים לְמֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: מִזְרָח שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵא אוֹר לָעוֹלָם - יְהֵא כְּנֶגְדּוֹ יְהוּדָה שֶׁהוּא בַּעַל מִלּוּכָה, וְעָלָיו שֶׁבֶט יִשָּׂשכָר שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה, וְעָלָיו מַטֵּה זְבוּלֻן שֶׁהוּא בַּעַל עֲשִׁירוּת, כְּמָה דְּכְתִיב "זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן" (בראשית מט יג), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ" (דברים לג יט). יִסְעוּ בָּרִאשׁוֹנָה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּצְבֹּר מַלְכָּם לִפְנֵיהֶם וַה' בְּרֹאשָׁם" (מיכה ב יג). דָּרוֹם - טַלְלֵי בְרָכָה וְגִשְׁמֵי בְּרָכָה יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ לָעוֹלָם, יְהֵא כְּנֶגְדּוֹ רְאוּבֵן שֶׁהוּא בַּעַל תְּשׁוּבָה, וְהַתְּשׁוּבָה מִדָּה טוֹבָה וְרַחֲמֵיהֶן שֶׁל הקב"ה בָּאִין לָעוֹלָם בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂין תְּשׁוּבָה. וְעָלָיו גָּד שֶׁהוּא בַּעַל גְּבוּרָה, רְאוּבֵן בְּתִשׁוּבָה וְגָד בִּגְבוּרָה וְשִׁמְעוֹן בָּאֶמְצַע לְכַפֵּר עָלָיו. וּשְׁנֵיִם יִסָּעוּ, שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא שְׁנַיָּה לַתּוֹרָה. מַעֲרָב - אוֹצָרוֹת שֶׁלֶג וְאוֹצָרוֹת בָּרָד וְקֹר וְחֹם, וּכְנֶגְדָּן אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּבִנְיָמִין, וּשְׁכִינָה לְעוֹלָם בַּמַּעֲרָב בִּגְבוּל בִּנְיָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו" (דברים ל"ג י"ב). וּשְׁלִישִׁים יִסָּעוּ, נָאֶה לַתּוֹרָה וְלַתְּשׁוּבָה גְּבוּרָה כְּדֵי שֶׁיִּתְגַּבֵּר אָדָם בַּתּוֹרָה וְיִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ. צָפוֹן - מִשָּׁם הַחֹשֶׁךְ יוֹצֵא לָעוֹלָם, וּכְנֶגְדּוֹ שֶׁבֶט דָּן, לְמָה שֶׁהוּא הֶחְשִׁיךְ הָעוֹלָם בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָשָׂה יָרְבָעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן" (מלכים א' י"ב כ"ט). וְעָלָיו שֶׁבֶט אָשֵׁר לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ" (דברים ל"ג כ"ד). וְעָלָיו שֶׁבֶט נַפְתָּלִי שֶׁהוּא בַּעַל בְּרָכָה. "לָאַחֲרוֹנָה יִסְעוּ", שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הוֹלֵךְ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים. וְעוֹד דּוֹרְשִׁים שָׁם כְּנֶגֶד אַרְבַּע מַחֲנוֹת הַמַּלְאָכִים וְכוּ' שָׁם בַּמִּדְרָשׁ, הָיָה הַכֹּל בְּחָכְמָה וְכָבוֹד וּגְדֻלָּה לְיִשְׂרָאֵל, וּלְכָךְ יָזְכִּיר הַכָּתוּב הַכֹּל בִּפְרָט:

פסוק ד

וְטַעַם **וּצְבָאוֹ וּפְקוּדֵיהֶם וְכָל הַפְּקוּדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה**, וְכֵן כֻּלָּם - הֵם דִּבְרֵי ה' אֶל מֹשֶׁה, נִמְשָׁךְ אֶל "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן" (במדבר ב':א'), כִּי לֹא מְנָאוּם עַתָּה פַּעַם אַחֶרֶת. וְכֵן טַעַם **אֵלֶּה פְקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** (במדבר ב':ל"ב), בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר (שם) כָּל פְּקוּדֵי הַמַּחֲנוֹת לְצִבְאוֹתָם. וְהִזְכִּיר כָּל זֶה לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּיּוֹם הַמְנָיָן וְעַד שֶׁנִּתְקָנוּ הַמַּחֲנוֹת וְחָנוּ כֵּן לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ, לֹא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ. וְזֶה מַעֲשֶׂה נֵס שֶׁיִּהְיוּ עֶשְׂרִים יוֹם שֶׁלֹּא יָמוּת אֶחָד מִכָּל הָעָם הַגָּדוֹל הַזֶּה. הַשְׁנוּי בְּשֵׁם אֲבִי הַנָּשִׂיא לִבְנֵי גָד, בַּעֲבוּר כִּי הַמִּנְהָג בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לְשַׁנּוֹת הַשֵּׁמוֹת בְּטַעַם שָׁוֶה, כְּמוֹ זֶרַח (במדבר כ"ו:י"ג) וְצֹחַר (בראשית מ"ו:י') מִלְּשׁוֹן "כְּצֶמֶר צָחַר" (ראה יחזקאל כ"ז:י"ח). וְנִקְרָא דְּעוּאֵל שֶׁיֵּדַע אֶת הָאֵל - רְעוּאֵל, שֶׁשָּׁם רַעְיוֹן לִבּוֹ

בָּאֵל, כְּמוֹ "וְלוּלֵי מַה יְּקֻרוּ רֵעֶיךָ אֵל" (תהלים קל"ט:י"ז), "בַּנְתָּ לָרֵעִי מֵרָחוֹק" (שם פסוק ב'). וְהָיוּ קוֹרְאִים הָאִישׁ הַהוּא בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת, וּלְכָךְ תַּזְכִּירֵנוּ הַתּוֹרָה בִּשְׁנֵיהֶם:

פרק ג

פסוק א

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וְגוֹ' – וְאֵינוֹ מוֹנֶה אֶלָּא בְּנֵי אַהֲרֹן, וְנִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹת מֹשֶׁה לְפִי שֶׁלִּמְּדָן תּוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְלַמֵּד חֲבֵרוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ. **בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶת מֹשֶׁה** נַעֲשׂוּ אֵלּוּ תּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ שֶׁלִּמְּדָן מַה שֶּׁלִּמֵּד מִפִּי הַגְּבוּרָה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ג':א'). וְאֵין "בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי" אֶלָּא לוֹמַר שֶׁהָיוּ אֵלֶּה תּוֹלְדוֹתָם בְּיוֹם שֶׁדִּבֶּר הַשֵּׁם אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי, וְאָמַר כִּי מֵתוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא וְאֵין לָהֶם הַיּוֹם תּוֹלְדוֹת רַק אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר. וְהִזְכִּיר זֶה לוֹמַר כִּי בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי נִבְחֲרוּ אֵלֶּה לְמָשְׁחָה אוֹתָם וְלִהְיוֹת לָהֶם מָשְׁחָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם, וּשְׁאָר הַשֵּׁבֶט לֹא נִצְטַוָּה בִּבְחִירָתוֹ עַד עַתָּה. וְטַעַם הִזְכִּיר "תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה" בַּמָּקוֹם הַזֶּה, כִּי כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים מִסְפַּר כָּל יִשְׂרָאֵל לְתוֹלְדוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם וְרָצָה לְהַזְכִּיר תּוֹלְדוֹת שֵׁבֶט לֵוִי, הִתְחִיל בְּרָאשֵׁי הַשֵּׁבֶט הַהוּא. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי טַעַם "תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה" לוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן כֹּהֲנִים מְשׁוּחִים נִבְדָּלִים מִן הַשֵּׁבֶט לִהְיוֹתָם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְתוֹלְדוֹת מֹשֶׁה מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי אֲשֶׁר יִזְכִּיר לְמַטָּה (במדבר ג':כ"ז), כִּי אֵין בָּעַמְרָמִי זוֹלְתִי בְּנֵי מֹשֶׁה נִמְנִים בַּלְּוִיִּם. וְזֶה כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (דברי הימים א כג יג יד) "בְּנֵי עַמְרָם אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּנָיו יִקָּרְאוּ עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי". וְהַדָּרֶשׁ סָמְכוּהוּ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי מֹשֶׁה" כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בִּבְנֵי אַהֲרֹן, לְרָמוֹז כִּי בְּנֵי אַהֲרֹן גַּם הֵם תּוֹלְדוֹת לְמֹשֶׁה מִפְּנֵי שֶׁלִּמְּדָם תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה תִּפָּרֵשׁ וְתִרְמֹז:

פסוק ד

עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם – בְּחַיָּיו, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ג':ד'). וְאֵין הָעִנְיָן לְהַגִּיד שֶׁכִּהֲנוּ בְּחַיֵּי אֲבִיהֶם, כִּי כָל אִישׁ מִבְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יְכַהֵן בְּחַיֵּי אָבִיו. רַק בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר "הַכֹּהֲנִים הַמְּשׁוּחִים", שֶׁהָיוּ גַּם הֵם כְּכֹהֲנִים גְּדוֹלִים נִמְשָׁחִים כָּמוֹהוּ בְּחַיָּיו, וְלֹא יֵעָשֶׂה כֵּן לְדוֹרוֹת. וְהַנָּכוֹן כִּי "עַל פְּנֵי" יַחְזֹר עַל הָרָחוֹק, וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי ה' עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ זָרָה. וְכָךְ נֶאֱמַר בִּדְבָרֵי הַיָּמִים (א כד ב): "וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי אֲבִיהֶם וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֲנוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר". וְטַעַם **לִפְנֵי ה'** שֶׁמֵּתוּ בְּנֵס שֶׁבָּא מֵאִתּוֹ, וְכֵן נֶאֱמַר בַּמְרַגְּלִים: "בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'" (במדבר י"ד:ל"ז):

פסוק יד

וְטַעַם **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינָי**, בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר (במדבר ג׳:א׳) "בְּיוֹם דִּבֶּר ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי", חָזַר וְאָמַר כִּי לֹא הָיְתָה צַוָּאת הַפְּקִידָה שֶׁל הַלְוִיִּם בְּהַר סִינַי, כִּי בְּחִירַת תּוֹלְדוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן לְבַדָּם הָיְתָה בְּהַר סִינַי בְּיוֹם צַוּוֹתוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן, אֲבָל הַלְוִיִּם לֹא נִבְחְרָתָם בְּהַר סִינַי, רַק בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד, כְּמוֹ הַמִּצְוָה הַנִּזְכֶּרֶת בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה לֹא הָיוּ שֵׁבֶט הַלְוִיִּם כִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים, כִּי מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה לֹא הָיוּ רַק עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף (במדבר ג׳:ל"ט), וּמִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה כֻּלָּם שִׁמֹנַת אֲלָפִים (במדבר ד׳:מ"ח), וְהִנֵּה לֹא יַגִּיעוּ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לַחֲצִי שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל הַפָּחוּת שֶׁבְּכֻלָּם, וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁאוּ הָאָרוֹן שֶׁתִּהְיֶה הַקְּדֻשָּׁה מְכַלָּה בָּהֶם, וְזֶה תַּמַּה אֵיךְ לֹא יִהְיוּ עֲבָדָיו וַחֲסִידָיו בְּרוּכֵי ה' כִּשְׁאָר כָּל הָעָם. וַאֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁזֶּה חִזּוּק לְמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (תנחומא וארא ו) כִּי שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי לֹא הָיוּ בִּשְׁעִבּוּד מִלְאֶכֶת מִצְרַיִם וּבַעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מֵרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה כְּדֵי לְמַעֲטָם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְבֶּה אוֹתָם כְּנֶגֶד גְּזֵרַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ" (שמות א יב), וְכַאֲשֶׁר נֶאֱמַר עוֹד בְּגֶזֶרַת "אִם בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ" - "וַיֵּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד" (שם פסוק כ), כִּי הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר, נִרְאֶה דְּבַר מִי יָקוּם, מִמֶּנִּי אוֹ מֵהֶם. אֲבָל שֵׁבֶט לֵוִי הָיוּ פָּרִים וְרַבִּים כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, וְלֹא עָלוּ לְמַעְלָה כִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים. וְאוּלַי הָיָה זֶה מִכַּעַס הַזְּקֵן עֲלֵיהֶם, כִּי שִׁמְעוֹן שֶׁהוּא עַכְשָׁיו מְרֻבֶּה בְּאוּכְלוּסִין נִתְמַעֵט בִּכְנִיסָתוֹ לָאָרֶץ לְעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף, וְלֵוִי שֶׁהוּא שֵׁבֶט חֲסִידָיו לֹא נִתְמַעֵט בַּמַּגֵּפָה:

פסוק כג

לֹא הֻחַל הַכָּתוּב בְּמִשְׁמְרוֹת הַלְוִיִּם מִן הַמִּזְרָח כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּדְּגָלִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם מִשְׁמֶרֶת לַלְוִיִּם, רַק לְאַהֲרֹן וּבָנָיו הַכֹּהֲנִים וּלְמֹשֶׁה שֶׁהוּא כֹּהֵן הַכֹּהֲנִים. וְהֻחַל מִן הַמַּעֲרָב שֶׁהוּא מָעֳמָד כְּנֶגֶד הַמִּזְרָח, אֲבָל שָׁם בַּדָּרוֹם שֶׁהוּא נִכְבָּד מִמֶּנּוּ בְּנֵי קְהָת שֶׁהֵם הַנִּכְבָּדִים בַּלְוִיִּם, וְנָתַן לָהֶם הָאָרוֹן וְהַקֹּדֶשׁ. וּבַמַּעֲרָב שָׁם בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן שֶׁהוּא הַבְּכוֹר, וְנָתַן לָהֶם הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל, וְשָׁם בַּצָּפוֹן שֶׁהוּא הָרוּחַ הָאַחֲרוֹן בְּנֵי מְרָרִי, וְנָתַן לָהֶם תַּשְׁמִישֵׁי הַמִּקְדָּשׁ:

פסוק מה

תַּחַת כָּל בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל – הִנֵּה הַבְּכוֹרִים נִתְקַדְּשׁוּ לִהְיוֹת לַשֵּׁם מֵעֵת שֶׁצִּוָּה "קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם" וְגוֹ' (שמות יג ב), וְהָיוּ בְּכוֹרִים רַבִּים בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא נִפְדּוּ עַד הֵנָּה, שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶאֱמַר לְמִי יִהְיֶה הַפִּדְיוֹן, כִּי עַתָּה הוּא שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים וַעֲדַיִן לֹא נִצְטַוּוּ בְּמַתְּנוֹת הַכְּהֻנָּה. וְהִנֵּה הֵם עוֹמְדִים בִּקְדֻשָּׁתָן סָתָם, וְיִתָּכֵן שֶׁהָיְתָה בָּהֶן עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת כִּדְבָרֵי רַבּוֹתֵינוּ (זבחים קיב). וְהַנִּרְאֶה אֵלַי כִּי הַבְּכוֹרִים הָאֵלֶּה כֻּלָּם לֹא נוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר

בְּשָׁנָה אַחַת, כִּי לֹא נִתְרַבּוּ הָעָם שָׁם כָּל כָּךְ, רַק כָּל הַבְּכוֹרִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל נִמְנוּ, כִּי כֻלָּם נִתְקַדְּשׁוּ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (שמות יג יא). וְעַתָּה הֶחְלִיפָם בַּלְוִיִּם וְהֵם פִּדְיוֹנָם, וְצִוָּה שֶׁיִּפְדּוּ הַנּוֹתָרִים וְנָתַן הַפִּדְיוֹן לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כַּאֲשֶׁר הִיא מִצְוָה לְדוֹרוֹת:

פרק ד

פסוק ו

וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמָעְלָה – בַּעֲבוּר מַעֲלַת הָאָרוֹן לֹא הָיָה נִרְאֶה עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ, אֲבָל הָיוּ מְכַסִּים אוֹתוֹ בַּפָּרֹכֶת שֶׁהוּא הַמָּסָךְ לוֹ, וּמְכַסִּים אֶת שְׁנֵיהֶם בְּמִכְסֶה עוֹר תַּחַשׁ בַּעֲבוּר הַגַּשְׁמִים, וּפוֹרְשִׂים עַל הַכֹּל בֶּגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמַעְלָה שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה עָלָיו הַבֶּגֶד הַנִּכְבָּד שֶׁהוּא כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר (במד"ר ד יג). אֲבָל שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים, הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת, הָיָה נִרְאֶה עֲלֵיהֶם מִלְמַעְלָה מִכְסֵה עוֹר תַּחַשׁ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי טַעַם הַכָּתוּב, וּפָרְשׂוּ בֶגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמַעְלָה לְפָרֹכֶת הַמָּסָךְ, וְנָתְנוּ עָלָיו, עַל הָאָרוֹן וְהַפָּרֹכֶת, כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ. וְטַעַם **וְשָׂמוּ בַּדָּיו** עַל כְּתְפוֹת הַכֹּהֲנִים. וְהַנָּכוֹן כִּי יְתַקְּנוּ אוֹתָם לִהְיוֹת יוֹצְאִים לְשֵׁאת אוֹתוֹ בָּהֶם, כִּי הָיוּ הַטַּבָּעוֹת רְחָבִים וַיַּאֲרִיכוּ הַבַּדִּים בָּהֶם כִּרְצוֹנָם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ:

פסוק ז

וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה – עַל הַשֻּׁלְחָן עַצְמוֹ יִהְיֶה הַלֶּחֶם, וְעֲלֵיהֶם בֶּגֶד הַתְּכֵלֶת, וְיָשִׂימוּ עַל הַבֶּגֶד הַזֶּה בַּשֻּׁלְחָן כָּל הַכֵּלִים, וְאַחֲרֵי כֵן יִפְרְשׂוּ עַל הַכֵּלִים וְהַשֻּׁלְחָן בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי, כִּי לְכְבוֹד הַלֶּחֶם שֶׁהוּא מְסֻדָּר כְּהִלְכָתוֹ יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת לְהַפְרִישׁ בֵּין הַשֻּׁלְחָן וְלַחְמוֹ וּבֵין הַכֵּלִים, וְהָיָה הַמִּכְסֶה הָעֶלְיוֹן בְּבֶגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי שֶׁהוּא מַרְאֶה אָדֹם, בַּעֲבוּר שֶׁהַשֻּׁלְחָן סִימָן לְכֶתֶר מַלְכוּת שֶׁהוּא בְּמִדַּת הַדִּין. אֲבָל הָאָרוֹן וּמִזְבַּח הַזָּהָב בְּבֶגֶד תְּכֵלֶת, לְמִדָּה הַכְּלוּלָה מִן הַכֹּל, וּמִזְבַּח הָעוֹלָה בְּבֶגֶד אַרְגָּמָן שֶׁהוּא אָדֹם יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן, כִּי שָׁם יִזֶּרֶק הַדָּם כֹּפֶר נַפְשֹׁם:

פסוק טז

וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר – יֹאמַר שֶׁהוּא פָּקִיד עַל כָּל אֵלּוּ, וְשִׁעוּרוֹ פְּקֻדַּת כָּל הַמִּשְׁכָּן וּפְקֻדַּת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ. וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם (אבן עזרא על במדבר ד׳:ט״ז) כִּי פֵּרוּשׁוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּקִידוּת גַּם בַּמִּשְׁכָּן וּבְכָל כֵּלָיו עִם אִיתָמָר אֲחִיו, רַק לְגֹדֶל מַעֲלַת אֶלְעָזָר הָיָה הוּא פָּקִיד עַל הַשֶּׁמֶן וְעַל הַקְּטֹרֶת לְבַדּוֹ. וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי הַכָּתוּב אוֹמֵר (פסוקים כח לג) "בְּיַד אִיתָמָר", וּפֵרַשׁ בְּכָאן "בְּקָדֶשׁ וּבְכֵלָיו". וְכֵן אָמַר לְמַעְלָה: "וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ" (ג לב), כְּלוֹמַר נְשִׂיא פְּקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ

שֶׁהֵם הַנִּתּוּנִים בְּיַד בְּנֵי קְהָת. אֲבָל פֵּרוּשׁ "פְּקֻדַּת כָּל הַמִּשְׁכָּן", כִּי פְּקֻדַּת שֵׁמֶן הַמָּאוֹר וְהַקְּטֹרֶת וְהַמִּנְחָה וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּפְקֻדַּת כָּל הַמִּשְׁכָּן בַּקֹּדֶשׁ וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ בִּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ, הַכֹּל בְּיַד אֶלְעָזָר. וְהֵם הַנִּזְכָּרִים בְּכָאן (במדבר ד׳:ט״ו), שֶׁאָמַר: "וְכֹלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו לְכַסּוֹת אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת כָּל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ". וְהִנֵּה אֶלְעָזָר אֲמַרְכַּל עַל שְׁלֹשֶׁת הַנְּשִׂיאִים וְנִזְבָּר לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי קְהָת, וְאִיתְמָר גִּזְבָּר לְגֵרְשׁוֹן וּמְרָרִי. וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בְּאֶלְעָזָר "וְנָשָׂא" כָּאָמוּר בַּלְוִיִּם, יֵרָאֶה שֶׁאֵינוֹ נוֹשֵׂא אוֹתָם, אֲבָל הוּא פָּקִיד עֲלֵיהֶם וְנוֹתֵן אוֹתָם מְיֻדּוֹ לְיַד בְּנֵי קְהָת אֲשֶׁר יִבְחַר בָּם בִּזְרִיזוּת וַחֲסִידוּת, וְהֵם יִשְׂאוּ אוֹתָם וְיַחְזִירוּם לְיָדוֹ בְּהָקִים הַמִּשְׁכָּן. וְכֵן "פְּקֻדַּת שׁוֹמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ" (במדבר ג׳:ל״ב), וְכֵן "וּבְשֵׁמוֹת תִּפְקְדוּ אֶת כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם" (במדבר ד׳:ל״ב). וְעַל דַּעַת הַיְרוּשַׁלְמִי (שבת פ״י ה״ג) הַכָּתוּב בְּפֵרוּשֵׁי רַשְׁ״י (שבת צב ד״ה שכן) שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אוֹתָם, יִהְיֶה מַשָּׂא גָּדוֹל, כִּי הַקְּטֹרֶת שס״ה מָנֶה (כריתות ו), וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין, וְשֶׁמֶן הַמָּאוֹר לְשָׁנָה שְׁלֵמָה רַב מְאֹד, קפ״ג לוּגִין, וּמִנְחַת הַתָּמִיד לֹא יָדַעְנוּ לְכַמָּה יָמִים יִשָּׂא מִמֶּנָּה. אֲבָל הָיָה אֶלְעָזָר חָזָק וְאַמִּיץ כְּיַעֲקֹב אָבִינוּ, וְכֵן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ וְאַהֲרֹן אָחִיו, וְקוֹיֵי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ:

פסוק כ

וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כִּבַּלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ – כְּשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַכֵּלִי לְתוֹךְ נַרְתִּיקוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ לְמַעְלָה בְּפָרָשָׁה זוֹ "וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד פְּלוֹנִי וְכִסּוּ אוֹתוֹ בְּמִכְסֶה פְּלוֹנִי", וּבִלּוּעַ שֶׁלּוֹ זֶהוּ כִּסּוּיוֹ, לְשׁוֹן רַשְׁ״י (רש״י על במדבר ד׳:כ׳), וְהוּא דַּעְתּוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר ד׳:כ׳). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (סנהדרין פ״א) שֶׁזּוֹ אֲזָהָרָה עַל הַגּוֹנֵב כְּלֵי שָׁרֵת שֶׁחַיָּב מִיתָה, וְהַקַּנְאִין פּוֹגְעִין בּוֹ, שֶׁהַגְּנֵבָה וְהַגָּזֵל יִקָּרְאוּ בְּלִיעָה, מִלְּשׁוֹן "חַיִל בָּלַע וַיְקִיאֶנּוּ" (איוב כ טו), "וְהוֹצֵאתִי אֶת בִּלְעוֹ מִפִּיו" (ירמיהו נא מד). וְר״א (אבן עזרא על במדבר ד׳:כ׳) אָמַר כְּפִשׁוּטוֹ, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כַּאֲשֶׁר יוּסַר פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְיִגָּלֶה הָאָרוֹן, רַק אַחֲרֵי כֵן כַּאֲשֶׁר יְכֻסֶּה יָבֹאוּ לְשֵׂאת אוֹתוֹ. וְיִהְיֶה **כִּבַּלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ** כַּאֲשֶׁר יוּסַר הַבְּנָיָן מֵעַל הָאָרוֹן שֶׁהוּא הַקֹּדֶשׁ, מִלְּשׁוֹן "בִּלַּע ה' וְלֹא חָמָל" (איכה ב ב), "יַחַד סָבִיב וַתְּבַלְּעֵנִי" (איוב י ח). וְהִנֵּה הַלְוִיִּם מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא יִגְּעוּ אֶל אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ, רַק בַּבַּדִּים יִשָּׂאֻהוּ, וְעוֹד יַזְהִירֵם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּלָל הֶסֵּרַת הַבְּנָיָן בְּעוֹד שֶׁיּוֹרִיד אַהֲרֹן אֶת הַפָּרֹכֶת, כְּעִנְיַן "כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן ה'" (שמואל א ו יט). וְיָפָה אָמַר. אֲבָל עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, טַעַם הַכָּתוּב כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹת כְּבוֹד יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים שָׁם, הֻזְהֲרוּ הַלְוִיִּם שֶׁלֹּא יֶהֱרְסוּ לִרְאוֹת אֶת ה' עַד שֶׁיּוֹרִידוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הַפָּרֹכֶת, כִּי אָז יִתְרָאֶה הַכְּבוֹד בְּחֶבְיוֹן עֵזּוֹ וְיָשׁוּב אֶל מְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, וְיִהְיֶה כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ כְּפִשׁוּטוֹ, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

פסוק כו

וְאֵת כָּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם כְּתַרְגּוּמוֹ יָת כָּל דְּיִתְמְסַר לְהוֹן, לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ד':כ"ו). וְאִם כֵּן יִהְיֶה **יֵעָשֶׂה** כְּמוֹ "וְאִישׁ בְּמַעוֹן וּמַעֲשֵׂהוּ בַּכַּרְמֶל" (שמואל א כה ב), נְכָסָיו אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה בָּהֶן. וְהַנָּכוֹן יוֹתֵר כָּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ, כִּי כֵלִים רַבִּים לָהֶם:

פסוק כז

עַל פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי – וְאִי זֶה מִן הַבָּנִים מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם? אִיתָמָר, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ד':כ"ז). וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי לָמָּה יַזְכִּיר אַהֲרֹן? אֲבָל פֵּרוּשׁ **עַל פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה** – שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתָם עַל פִּיהֶם, הֵם יְמַנּוּ בְּנֵי הַגֵּרְשׁוּנִי עַל עֲבוֹדָתָם, יֹאמְרוּ: פְּלוֹנִי מִבְּנֵי גֵרְשׁוֹן יִהְיֶה גּוֹבֶר עַל עִנְיַן כָּךְ, וְיִהְיֶה מְשׁוֹרֵר אוֹ שׁוֹעֵר כָּךְ, וְיִשָּׂא מִן הַיְרִיעוֹת כָּךְ. וְגַם בַּמַּסָּע לֹא יִפְרְקוּ וְלֹא יִטְעֲנוּ עַד שֶׁיְּצַוּוּ אוֹתָם אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהִנֵּה כֻּלָּם צְרִיכִין לִפְקִידָה שֶׁהוּא הַמִּנּוּי, וְאֶלְעָזָר אֲמַרְכַּל עַל כָּל שִׁלְשֶׁת הַנְּשִׂיאִים, וְאִיתָמָר גּוֹבֶר עַל גֵּרְשׁוֹן וּמְרָרִי. וְאָמַר "וּפְקַדְתֶּם עֲלֵיהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת" כִּי מֹשֶׁה יִהְיֶה עִמָּהֶם בְּעֵת הַמִּנּוּי כַּאֲשֶׁר יַפְקִידוּ אֲלֵיהֶם הַמִּשְׁמָרוֹת, אֲבָל בְּיַד אִיתָמָר תִּהְיֶה מִשְׁמַרְתָּם, שֶׁכָּל אֶחָד יַחְזִיר כֵּלָיו לְיָדוֹ בַּחֲנוֹת הַמִּשְׁכָּן וְיֹאמַר לוֹ: "הֲרֵי לְפָנֶיךָ כֵּלִים הַמְסוּרִים בְּיָדַי":

פסוק לב

וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם – שֶׁל עַמּוּדִים, שֶׁהֲרֵי יְתֵדוֹת וּמֵיתְרֵי קְלָעִים בְּמַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן הָיוּ. וְיִתֵּדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לְיְרִיעוֹת וְלַקְּלָעִים מִלְּמַטָּה, שֶׁלֹּא יַגְבִּיהֵם הָרוּחַ, וְיִתֵּדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לָעַמּוּדִים סָבִיב לְתִלּוֹת בָּהֶם הַקְּלָעִים לִשְׁפָתָם הָעֶלְיוֹנָה בִּכְלוֹנָסוֹת וְקוּנְדָּסִין, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ד':ל"ב). וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה יַּעֲשׂוּ יְתֵדוֹת בָּעַמּוּדִים, וְעוֹד מַה נִּשְׁתַּנּוּ יְתֵדוֹת שֶׁל עַמּוּדִים מִשְּׁאָר הַיְתֵדוֹת, שֶׁאֵלּוּ לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן וְאֵלּוּ לִבְנֵי מְרָרִי. וְלֹא מָצָאתִי בְּמִשְׁנַת מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן שֶׁיִּהְיוּ יְתֵדוֹת לָעַמּוּדִים, אֶלָּא כָּךְ שָׁנוּ שָׁם (פרק ה'): הָיָה מְחַבֵּר אֶת הַקּוּנְדָּסִין בַּמֵּיתָרִים וּבָעַמּוּדִים, וּמְחַבְּרָן בְּתוֹךְ יְתֵדוֹת שֶׁל הָאֹהֶל. וּכְשֵׁם שֶׁהָיוּ יְתֵדוֹת לַמִּשְׁכָּן כָּךְ הָיוּ יְתֵדוֹת לֶחָצֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כז יט): "לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל יְתֵדֹתָיו וְכָל יִתְדֹת הֶחָצֵר (סביב) נְחֹשֶׁת" - זֶה לְשׁוֹן הַבָּרַיְתָא, וְלֹא נִשְׁנָה שָׁם שֶׁיִּהוּ יְתֵדוֹת לָעַמּוּדִים. אֲבָל נָפְרַשׁ כִּי יְתֵדוֹת וּמֵיתָרִים שֶׁל קַלְעֵי הֶחָצֵר הָיוּ בְּיַד בְּנֵי מְרָרִי, וּמֵיתָרִים וְיִתֵּדוֹת שֶׁל מִשְׁכָּן וְהָאֹהֶל הֵם שֶׁהָיוּ בְּיַד בְּנֵי גֵרְשׁוֹן. כִּי "וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת כָּל כְּלֵי עֲבוֹדָתָם" (במדבר ד':כ"ו) כְּנוּי לִירִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן וּלְאֹהֶל מוֹעֵד הַנִּזְכָּרִים בְּרֹאשׁ הַפָּסוּק (במדבר ד':כ"ה), לֹא לֶחָצֵר. וְכֵן אָמַר לְמַעְלָה (ג כו) "וְאֵת מֵיתָרָיו" שֶׁהוּא רֶמֶז לַמִּשְׁכָּן הַנִּזְכָּר (שם פסוק כה), לֹא לְקַלְעֵי

הֶחָצֵר. וְדוֹמֶה לָזֶה "אַךְ אֶל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ" (במדבר י"ח:ג') עַל "שֵׁבֶט אָבִיךָ" הָרָחוֹק, לֹא עַל "בָּנֶיךָ" הַקְּרוֹב. וְכֵן "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה" (שם פסוק טז) שֶׁב אֶל "בְּכוֹר הָאָדָם", לֹא אֶל "בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה", וְכֵן רַבִּים. אֲבָל לְפִי לְשׁוֹן הַבָּרַיְתָא נִרְאֶה לִי שֶׁלֹּא הָיוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן נוֹשְׂאִים אֶלָּא בְּגָדִים, לֹא נְחֹשֶׁת וְעֵצִים כְּלָל. וְהוּא שֶׁשָּׁנִינוּ (שם פרק יג): "בְּנֵי גֵרְשׁוֹן הָיוּ מְמֻנִּים בַּמַּעֲרָב וְהֵם מְמֻנִּים עַל כְּלֵי הָאֶרֶג". וְאִם כֵּן יִהְיֶה פֵּרוּשׁ **וְיִתְּדֹתָם** שֶׁל הַמִּשְׁכָּן וְשֶׁל עַמּוּדֵי הֶחָצֵר, **וּמֵיתְרֵיהֶם** שֶׁל עַמּוּדֵי הֶחָצֵר בִּלְבַד. וְכֵן אָמַר לְמַעְלָה (ג לו): "קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ", וְיִכְלֹל יְתֵדוֹתָיו. וּלְכָךְ יְזַכִּיר מֵיתָרִים בִּשְׁנֵיהֶם וְלֹא יַזְכִּיר יְתֵדוֹת רַק בִּבְנֵי מְרָרִי:

וְטַעַם **וּבְשֵׁמוֹת תִּפְקְדוּ אֶת כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם**, שֶׁיַּפְקִיד בְּיַד כָּל אִישׁ בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לַגֻּלְגְּלוֹתָם כְּלֵי מַשָּׂאָם. יֹאמַר: "אִישׁ פְּלוֹנִי יִשָּׂא מִן הַקְּרֻשִּׁים כָּךְ בְּמִסְפָּר, וּפְלוֹנִי מִן הַבְּרִיחִים אוֹ הָעַמּוּדִים כָּךְ בְּמִסְפָּר", לֹא שֶׁיְצַוֶּה: "בְּנֵי מְרָרִי בְּכֻלָּם יִשְׂאוּ כָּל הַקְּרֻשִּׁים וְהָאֲדָנִים וְהָעַמּוּדִים". וְהִזְכִּיר זֶה תְּחִלָּה בִּבְנֵי מְרָרִי בַּעֲבוּר כֹּבֶד מַשָּׂאָם, אוּלַי יָקֵל כָּל אֶחָד מִמַּשָּׂאוֹ וְיִטְיל עַל חֲבֵרוֹ, וְהוּא הַדִּין גַּם בִּבְנֵי קְהָת וְגֵרְשׁוֹן:

פסוק מט

וּפְקֻדָיו אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה – מְסֹרֶת ד' כְּתִיבִין "אֲשֶׁר" וּסְבִירִין "כַּאֲשֶׁר", וְאוֹתָן הַפְּקוּדִים הָיוּ בַּמִּצְוָה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ד':מ"ט). וְאִם כֵּן יִהְיֶה **וּפְקֻדָיו** כִּנּוּי לְמֹשֶׁה. אֲבָל ר"א פֵּרֵשׁ כִּי **אִישׁ אִישׁ** עַל גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי, שֶׁמִּנָּה מֹשֶׁה לְכָל אֶחָד מִשִּׁלְשָׁתָם עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר לְמַעְלָה, וְזֶה טַעַם **וּפְקֻדָיו** שֶׁל כָּל אִישׁ וְאִישׁ הַנִּזְכָּר. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **אֲשֶׁר צִוָּה** כִּפְשׁוּטוֹ, יֹאמַר שֶׁמִּנָּה שִׁלְשֶׁת הָאַחִים הָאֵלֶּה כָּל אֶחָד עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ כְּמוֹ שֶׁמִּפְרֵשׁ לְמַעְלָה, וּפְקוּדָיו שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶם אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לִפְקֹד אוֹתָם לְגֻלְגְּלוֹתָם, מִנָּה עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ. הִזְכִּיר שֶׁמִּנָּה אוֹתָם לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּמִנָּה הַיְחִידִים לְגֻלְגְּלוֹתָם כָּל אֶחָד עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ. וְכֵן הַדִּין שֶׁאֵין בֶּן לֵוִי רַשַּׁאי לְעָשׂוֹת בִּמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא לְסַיֵּעַ אֶת חֲבֵרוֹ בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ספרי קרח ט): וּכְבָר בִּקֵּשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה לְסַיֵּעַ אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָה בְּהַגָּפַת דְּלָתוֹת, אָמַר לוֹ: חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ שֶׁכְּבָר אַתָּה מִתְחַיֵּב מִיתָה, שֶׁאֲנִי מִן הַשּׁוֹעֲרִים וְאַתָּה מִן הַמְשׁוֹרְרִים:

פרק ה

פסוק ב

וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה – אַחַר שֶׁהֵקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, צִוָּה בְּשִׁלּוּחַ הַטְּמֵאִים מִן הַמַּחֲנֶה, שֶׁיִּהְיֶה הַמַּחֲנֶה קָדוֹשׁ וְרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה בּוֹ שְׁכִינָה, וְהִיא מִצְוָה נוֹהֶגֶת מִיָּד וּלְדוֹרוֹת. וּבַעֲבוּר שֶׁמָּנָה

יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם, וְהִבְדִּיל מֵהֶם עֵרֶב רַב אֲשֶׁר בְּתוֹכָם, הִשְׁלִים בַּאֲשָׁם הַגְּזֵלוֹת דִּין הַגּוֹזֵל אֶת הַגֵּר:

פסוק ו

וְטַעַם **מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם** – כְּמוֹ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם מִכָּל חַטֹּאת. **לַחֲטֹא בָהֵנָּה**, מִכָּל מַה שֶּׁיֶּחֱטָא אִישׁ בְּאִישׁ וְכֹחַשׁ בַּעֲמִיתוֹ. וְאָמַר "לִמְעֹל מַעַל בַּה'" - שֶׁיִּשְׁבַּע בִּשְׁמוֹ לַשֶּׁקֶר וְיֶאְשַׁם לְפָנָיו. וּלְפִי שֶׁכְּבָר הֻזְכַּר הַחֵטְא הַזֶּה (ויקרא ה', כ'-כ"ו) וְלֹא בָּא לְחַדֵּשׁ אֶלָּא גֶּזֶל הַגֵּר, דִּבֵּר בּוֹ בְּלָשׁוֹן קְצָרָה. וְאָמַר בְּכָאן "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה" מִפְּנֵי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָאִשָּׁה לִגְזֹל, וְאוּלַי לֹא יְחַיֵּב אוֹתָהּ הַכָּתוּב בְּחֹמֶשׁ וְאָשָׁם כָּאִישׁ. וְהִזְכִּיר "וְכָל תְּרוּמָה לְכָל קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר ה':ט'), לוֹמַר שֶׁאִם נָתְנוּ הַתְּרוּמָה לַכֹּהֵן תִּהְיֶה שֶׁלּוֹ, וְהַגּוֹזֵל אוֹתָהּ מְמֻנּוּ נִדּוֹן בְּדִין אֲשָׁם גְּזֵלוֹת, וּלְכָךְ הִזְכִּירָם בְּכָאן. אוֹ שֶׁבָּא לְהַשְׁלִים תּוֹרַת הַכֹּהֲנִים בַּתְּרוּמָה, כִּי עֲדַיִן לֹא הִזְכִּירָהּ רַק בְּרֶמֶז "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר" (שמות כ"ב:כ"ח), וְכֵן "הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ" (ויקרא כ"ב:י"א), אֲבָל לֹא בֵּאֵר דִּין הַתְּרוּמָה שֶׁתִּנָּתֵן לַכֹּהֵן כְּלָל. וְהִזְכִּיר הַמַּעֲשֵׂר בְּסוֹף תּוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁיִּהְיֶה קֹדֶשׁ לַה', וְעַכְשָׁיו בָּא לְצַוּוֹת בַּתְּרוּמָה וּבַקָּדָשִׁים שֶׁיִּהְיוּ לַכֹּהֲנִים בְּמַתְּנַת הַבְּעָלִים שֶׁיִּתְּנוּ אוֹתָהּ לָהֶם לִרְצוֹנָם, לוֹמַר שֶׁטּוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים הִיא. וְלֹא נִזְכְּרָה מִנְחַת הַסּוֹטָה עִם שְׁאָר הַמְּנָחוֹת בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים בַּעֲבוּר שֶׁהִיא מִנְחַת קְנָאוֹת וְאֵינָהּ לְכַפָּרָה, וְהִשְׁלִים בְּכָאן אֶת דִּינָהּ. וְעוֹד, בַּעֲבוּר שֶׁיִּחֵס אֶת הָעָם לְבֵית אֲבוֹתָם, נָתַן לָהֶם דָּת וְדִין לָדַעַת הַמַּמְזֵרִים שֶׁאֵינָם בְּנֵי בַעֲלֵי אִמּוֹתָם, כַּאֲשֶׁר יָבֹא חָשָׁד בְּלֵב הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ. וְכֵן הִשְׁלִים בַּקָּרְבָּנוֹת דִּין הַנָּזִיר, כִּי אַחֲרֵי שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן וְנִבְדְּלוּ מֵהֶם הַטְּמֵאִים, לָקַח מִבַּחוּרֵיהֶם לִנְזִירִים אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשָׁמוֹ. וְעוֹד, כִּי הָאִשָּׁה שֶׁתִּדֹּר בִּנְזִירוּת הֵפֶךְ הַסּוֹטָה, וּלְפִיכָךְ אָמַר בַּפָּרָשָׁה "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַפְלִיא" (במדבר ו':ב'). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עוֹד (סוטה ב'): "לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נְזִירוּת לְפָרָשַׁת סוֹטָה? שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן". וְהַטַּעַם, כִּי "יָזוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב" (הושע ד':י"א). וְגִדּוּל הַשֵּׂעָר הֵפֶךְ הַבַּחוּרִים הַמְסֻלְסָלִים שְׂעַר רֹאשָׁם לְהִתְנָאוֹת, וְהַגִּדּוּל יוֹלִיד דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ, וּלְפִיכָךְ הוּא קָדוֹשׁ וְצָרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּר מִן הַטֻּמְאָה, כִּי הוּא כְּכֹהֵן הַמְשֻׁרֶת לֵאלֹהָיו:

פסוק ט

וְכָל תְּרוּמָה לְכָל קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יֹאמַר כִּי תְרוּמָה אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹתָהּ, כְּלוֹמַר שֶׁיְּרִימוּהָ וְיַקְדִּישׁוּהָ, תִּהְיֶה לַכֹּהֵן. כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאֵין לַתְּרוּמָה שִׁעוּר, אָמַר הַכָּתוּב כִּי כָּל אֲשֶׁר יַפְרִישׁוּ מִמֶּנָּה תִּהְיֶה לְכֹהֵן כַּאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ אוֹתָהּ הַבְּעָלִים לְתַת אֵלָיו, לֹא שֶׁיִּטְלֶנָּה הַכֹּהֵן בְּזָרוֹעַ. וְזֶהוּ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (נשא ל): רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בָּא

הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ שֶׁאִם רָצָה לַעֲשׂוֹת כָּל גָּרְנוֹ תְּרוּמָה רַשַּׁאי, וּבִלְבַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָת. וְעוֹד שָׁנוּ שָׁם בְּסִפְרֵי: "אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן", אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: וְכִי תְרוּמָה מַקְרִיבִין לַכֹּהֵן? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה"? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר (שמות כג יט) "רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ" וְגוֹ', אֲבָל לֹא שָׁמַעְנוּ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶם, תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה" - בָּא הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַבִּכּוּרִים שֶׁיִּהְיוּ נְתוּנִין לַכֹּהֵן. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ה׳:ט׳): וְכִי תְרוּמָה מַקְרִיבִין לַכֹּהֵן? וַהֲלֹא הוּא עַצְמוֹ מְחַזֵּר עָלֶיהָ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת. וְאֵינוֹ מְחֻוָּר. אֲבָל פֵּרוּשָׁהּ עַל דַּעַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: לֹא יָבֹא לְשׁוֹן הַקָּרְבָה בַּתּוֹרָה אֶלָּא בַּקְּרֵבִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, לְפִיכָךְ דָּרַשׁ "אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ" בַּבִּכּוּרִים שֶׁהֵם טְעוּנִין תְּנוּפָה וְהַגָּשָׁה. יֹאמַר הַכָּתוּב כִּי כָל הַבִּכּוּרִים אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ הַבְּעָלִים לַשֵּׁם לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב לוֹ יִהְיֶה. וּמַה שֶּׁאָמַר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ" וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶן, לוֹמַר שֶׁעֲדַיִן לֹא לָמַדְנוּ בַּבִּכּוּרִים שֶׁיִּהְיוּ מְמֻתָּנוֹת כְּהֶנָּה כְּלָל, וּבְכָאן הוּא שֶׁלִּמֵּד עֲלֵיהֶן תְּחִלָּה שֶׁיִּהְיוּ נְתוּנִין לַכֹּהֵן. אֲבָל אַחֲרֵי כֵן חָזַר וּשְׁנָאָהּ בְּפָרָשַׁת כְּהֻנָּה (במדבר י״ח:י״ג) "בִּכּוּרֵי כָל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם לְךָ יִהְיֶה", שֶׁשָּׁם חָזַר וְשָׁנָה גַּם כֵּן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים כְּדֵי שֶׁיִּכְלֹל כָּל מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה יַחַד וְיִכְרֹת בְּכֻלָּן בְּרִית מֶלַח (שם פסוק יט), וְעוֹד לִדְבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ שָׁם בַּפָּרָשָׁה "כָּל טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ" (שם פסוק יג). וְלָמַדְנוּ עוֹד מִכָּאן שֶׁיִּהוּ הַבִּכּוּרִים לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר שֶׁיַּקְרִיבוּם וְאֵינָם לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה כַּתְּרוּמָה:

פסוק י

וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ – הַנְּכוֹן בַּכָּתוּב הַזֶּה שֶׁיֹּאמַר שֶׁכָּל קָדְשֵׁי הָאָדָם יִהְיוּ שֶׁלּוֹ, לוֹמַר שֶׁכָּל הַקָּדָשִׁים שֶׁלֹּא יְצַוֶּה בָּהֶם לִתֵּן אוֹתָם לַכֹּהֵן יִהְיוּ לַבְּעָלִים, וְהֵם מֻתָּרִים בָּהֶם אַף עַל פִּי שֶׁנִּקְרְאוּ קֹדֶשׁ. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן לַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיו - לוֹ יִהְיֶה, כִּי גַּם הַקָּדָשִׁים אֲשֶׁר יְצַוֶּה הַכָּתוּב לִתְּתָם לַכֹּהֵן יֵשׁ לַבְּעָלִים זְכוּת בָּהֶן, שֶׁהֵם לַכֹּהֵן הַהוּא אֲשֶׁר יִתְּנֵם לוֹ הָאִישׁ כְּמָמוֹנוֹ. וְהִנֵּה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי שֶׁאָמַר בָּהֶן הַכָּתוּב שֶׁיִּהְיוּ קֹדֶשׁ לַה' (ויקרא כז ל, שם יט כד) הֵם לְאִישׁ כְּמָמוֹנוֹ, וְכֵן מַעֲשַׂר בְּהֵמָה (שם כז לב). אֲבָל שְׁאָר הַקָּדָשִׁים אֲשֶׁר יְצַוֶּה בָּהֶם בְּפָרָשַׁת וַיִּקַּח קֹרַח (להלן יח) שֶׁיִּתְּנוּ הֵם לַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִנְתְּנוּ לוֹ מִיַּד הַבְּעָלִים, לֹא שֶׁיּוּכְלוּ הַכֹּהֲנִים לִגְזֹל אוֹתָם מֵהֶם. וּמֵאֵלֵינוּ נִלְמַד שֶׁטּוֹבַת הֲנָאָה לַבְּעָלִים. וְזֶה הַנָּכוֹן בְּפֻשׁוּטוֹ, וְהוּא דַּעְתּוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר ה׳:י׳). וּכְדֶרֶךְ זֶה נִדְרַשׁ בְּסִפְרֵי (נשא לא), אָמְרוּ: כָּל הַקָּדָשִׁים הָיוּ בִכְלָל שֶׁנֶּאֱמַר "וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו" וְגוֹ', מָשָׁךְ הַכָּתוּב כָּל הַקָּדָשִׁים וְנָתָנָם לַכֹּהֲנִים, וְלֹא שִׁיֵּר מֵהֶם אֶלָּא תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וּפֶסַח וּמַעֲשַׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי שֶׁיִּהְיוּ לַבְּעָלִים. הִזְכִּירוּ אַף תּוֹדָה וּשְׁלָמִים וּפֶסַח מִפְּנֵי שֶׁאַף הֵם לַבְּעָלִים, אֲבָל לֹא הֶצְרִךְ הַכָּתוּב הַזֶּה בָּהֶם כְּלָל:

פסוק טו

לֹא יִצֹק עָלָיו שָׁמֶן שֶׁלֹּא יְהֵא קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר, שֶׁהַשֶּׁמֶן קָרוּי אוֹר וְהִיא עָשְׂתָה בַּחשֶׁךְ, **וְלֹא יִתֵּן עָלָיו לְבוֹנָה**, שֶׁהָאֻמָּהוֹת קְרוּיוֹת לְבוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד ו) "אֵל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה", וְזוֹ פֶּרְשָׁה מְדֻרְכֵיהֶן (תנחומא נשא ג). **כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הוּא** הַקֻּמַּח הַזֶּה מְעוֹרֶרֶת בָּהּ שְׁתֵּי קְנָאוֹת: קִנְאַת הַמָּקוֹם וְקִנְאַת הַבַּעַל (ספרי נשא נ), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ה׳:ט"ו) מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וְעַל דַּעַת כָּל הַמְפָרְשִׁים **כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הוּא** – לוֹמַר בַּעֲבוּר שֶׁזֹּאת הַמִּנְחָה מִנְחַת עֹנֶשׁ, הִיא גְּרוֹעָה לִהְיוֹת שְׁעוֹרִים בְּלֹא שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה, כִּי הַמִּנְחָה אֲשֶׁר אַזְכָּרָתָהּ לְרָצוֹן לַה' בָּאָה סֹלֶת חִטִּים בְּשֶׁמֶן וּלְבוֹנָה. וּלְפִי דַּעְתִּי טַעַם **כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הוּא** יַחְזֹר אֶל רֹאשׁ הַפָּסוּק, יֹאמַר שֶׁיָּבִיא הָאִישׁ אֶת הַקָּרְבָּן עַל אִשְׁתּוֹ, כְּלוֹמַר בְּמְקוֹמָהּ, כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הִיא לְהַזְכִּיר עֲוֹנָהּ, וְאֵינֶנּוּ רָאוּי שֶׁתְּבִיאֶנּוּ הִיא מִשֶּׁלָּהּ, אֲבָל הוּא יַקְרִיב מִנְחָה לֹשֵׁם שֶׁיְּקַנֵּא אֶת קִנְאָתוֹ וְיִנָּקֵם אֶת נִקְמָתוֹ מִמֶּנָּּה. וְטַעַם הַשְּׂעוֹרִים שֶׁתִּהְיֶה סַעֲרַת חֲמַת ה', חֲמָה יוֹצְאָה סַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ הָרִשְׁעָה יָחוּל, וּכְעִנְיַן צְלִיל שְׂעוֹרִים הָאָמוּר בְּגִדְעוֹן (שופטים ז יג) שֶׁפָּתְרוּ אוֹתוֹ לְסַעַר וּמְהוּמָה רַבָּה. וְכֵן בִּכְלִי חֶרֶס סִימָן שֶׁתִּשָּׁבֵר כִּכְלִי יוֹצֵר, וְכֵן הֶעָפָר כִּי עָפָר הִיא וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב. וְטַעַם **הוּא** עַל הַקֻּמַּח, וְיֵשׁ לוֹ סוֹד, כִּי לְמַטָּה (במדבר ה׳:י"ח) בִּהְיוֹתוֹ בְּיַד הָאִשָּׁה אָמַר "הִיא", וְעַתָּה הִזְכִּיר הַזִּכָּרוֹן תְּחִלָּה וְאָמַר כִּי הִיא מַזְכֶּרֶת עָוֹן:

פסוק יח

וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים – אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כִּי הַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתָם עַל שֵׁם סוֹפָהּ שֶׁתִּהְיֶה בָּהֶם מָרָה, כִּי יָמֵר לָהּ הַשֵּׁם מְאֹד וְיֹאְרְרוּ אוֹתָהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ כָּךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (נשא נז): נִקְרָאוּ מָרִים עַל שֵׁם סוֹפָם שֶׁמְּמָרְרִים אֶת הַגּוּף וּמְעַרְעֲרִין אֶת הֶעָוֹן. אֲבָל בַּגְּמָרָא (סוטה כ) אָמְרוּ שֶׁהַכֹּהֵן נוֹתֵן בַּמַּיִם דָּבָר מַר וְהוּא לְעוֹרֵר אוֹתָהּ. וְאִם כֵּן כְּשֶׁאָמַר "וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים", הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמָּרִים לִמְאָרְרִים. וּבְסִפְרֵי (נשא סח) עוֹד: "וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִים" (במדבר ה׳:כ"ג) - מַגִּיד שֶׁהַכָּתָב עוֹשֶׂה אֶת הַמַּיִם מָרִים. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּפְשׁוּטוֹ, כִּי הָאִשָּׁה בִּשְׁתּוֹתָהּ אֶת הַמַּיִם יִמָּתְקוּ לָהּ כִּשְׁאָר הַמַּיִם, וַאֲחֵרֵי כֵן בְּבוֹאָם בְּקִרְבָּהּ אִם נִטְמְאָה יְעוֹרְרוּ אוֹתָהּ וְתַרְגִּישׁ מִיָּד הַמְּרִירוּת בְּפִיהָ וּבְקִרְבָּהּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (במדבר ה׳:כ"ז): "וְהִשְׁקָהּ אֶת הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים", כִּי אַחֲרֵי הַשְּׁתִיָּה בְּבֹאָם בְּבִטְנָהּ מִיָּד יָשׁוּבוּ לְמָרִים בְּפִיהָ וּבְקִרְבָּהּ, כְּמִנְהַג הַדְּבָרִים הַמְעוֹרְרִים וְהַמְקִיאִים שֶׁיִּמָּרְרוּ הַשּׂוֹתִים אוֹתָם מְאֹד. וְאַחֲרֵי כֵן תִּצְבֶּה בִטְנָהּ וְתִפֹּל יְרֵכָהּ. וְנִקְרְאוּ **מְאָרְרִים** בַּעֲבוּר הָאָלוֹת הַנִּמְחִים בָּהֶם שֶׁמְּקַלְקְלִים אוֹתָהּ. וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כִּי מִלַּת **מֵי** כְּמוֹ מַיִם הַמָּרִים, וּבָא סָמוּךְ בְּמָקוֹם

מֻכָרַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הֻפְכוֹ "מַיִם בִּרְכָיִם"(יחזקאל מז ד). וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ה':י"ח) כִּי **מֵי** סָמוּךְ, וּמִלַּת **הַמָּרִים** תֹּאַר הַשֵּׁם, וְאִם כֵּן סוֹדוֹ יָדוּעַ. וְאֵינוֹ נָכוֹן לִי בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר "וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים":

פסוק יט

וְטַעַם **אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טָמְאָה** – שְׁנֵי הַתְּנָאִים הָאֵלֶּה אֶחָד הֵם. יֹאמַר: אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ, שֶׁלֹּא שָׂטִית טָמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ - הַנָּקִי, כִּי בַעְלָהּ שָׁכַב אוֹתָהּ וְאִישׁ הוּא. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה "אִישׁ" חָסֵר הַיִּדִיעָה, יֹאמַר: אִם לֹא שָׁכַב הָאִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טָמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ כְּלָל, כִּי יַשְׁבִּיעֶנָּה עַל הָאִישׁ הַהוּא אֲשֶׁר קִנֵּא עָלָיו בְּפֵרוּשׁ וְעַל הָאֲחֵרִים בִּכְלָל. וְכֵן אָמְרוּ (סוטה יח): אָמַן מֵאִישׁ זֶה וְאָמַן מֵאִישׁ אַחֵר.

פסוק כ

וְטַעַם **וְאַתְּ כִּי שָׂטִית** מְחֻבָּר עִם "יִתֵּן ה' אוֹתָךְ". יֹאמַר: וְאַתְּ כַּאֲשֶׁר שָׂטִית טָמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ, וְכַאֲשֶׁר נִטְמֵאת וַיִּתֵּן בָּךְ אִישׁ אֶת שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ - יִתֵּן ה' אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבוּעָה. אֲבָל בַּעֲבוּר אֲרִיכוּת הַתְּנָאִים חָזַר לוֹמַר פַּעַם אַחֶרֶת "וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה", וּלְפָרֵשׁ שֶׁהִיא שְׁבוּעַת הָאָלָה. וְר"א פֵּרֵשׁ כִּי "וְהִשְׁבִּיעַ" הָרִאשׁוֹן בַּשֵּׁם וְהַשֵּׁנִי בָּאָלָה כַּאֲשֶׁר הוּא מְפֹרָשׁ. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי בַשֵּׁם לֹא יַשְׁבִּיעַ בִּלְשׁוֹן "אִם". וְהִנֵּה אֵין בְּכָל מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה דָּבָר תָּלוּי בְּנֵס זוּלָתִי הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁהוּא פֶּלֶא וְנֵס קָבוּעַ שֶׁיֵּעָשֶׂה בְּיִשְׂרָאֵל בְּהְיוֹתָם רֻבָּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, כִּי חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ לְיַסֵּר הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂינָה כְּזִמַּת יֶתֶר הָעַמִּים, וּלְנָקוֹת יִשְׂרָאֵל מִן הַמַּמְזֵרוּת שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִים לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָה בְּתוֹכָם. וּלְפִיכָךְ פְּסַק הָעִנְיָן הַזֶּה מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בָּעֲבֵרוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (סוטה מז): "מִשֶּׁרַבּוּ הַנּוֹאָפִים פָּסְקוּ מֵי סוֹטָה", שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד יד): "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה, כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפָּרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ, וְעַם לֹא יָבִין יִלָּבֵט". וְאֵין הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁתִּהְיֶינָה הַנָּשִׁים הַנּוֹאָפוֹת פְּטוּרוֹת מִן הָעוֹן בַּעֲבוּר שֶׁבַּעֲלֵיהֶן נוֹאֲפִים, רַק שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה בָּהֶן הַנֵּס הַגָּדוֹל הַזֶּה שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה לָהֶם לִכְבוֹדָם וּלְהִיוֹתָם עִם קָדוֹשׁ, וְהֵם לֹא יָבִינוּ בַּטּוֹבָה הַזֹּאת וְלֹא יַחְפְּצוּ בָהּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "וְעַם לֹא יָבִין יִלָּבֵט", כְּלוֹמַר יִלָּכֵד בְּסִכְלוּתוֹ. וְכֵן "וֶאֱוִיל שְׁפָתַיִם יִלָּבֵט" (משלי י ח), תִּרְגֵּם הַמְתַרְגֵּם הַיְרוּשַׁלְמִי: "וְסָכְלָא בְּסִפְוָותֵיהּ מִתְאַחַד". וְזֶה טַעַם מַה שֶּׁאָמְרוּ (סוטה מז): "וְנִקֶּה הָאִישׁ מֵעָוֹן" - בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנַקֶּה מֵעָוֹן מַיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אֵין הָאִישׁ מְנַקֶּה מֵעָוֹן אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְהַנְּקִיּוֹן הוּא שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ מִשְּׁקִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁאִם בָּעַל הַבַּעַל שׁוּם בְּעֵילָה אֲסוּרָה כָּל יָמָיו אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ. וְהָעוֹלֶה מִן הַהֲלָכָה (שם) שֶׁאֲפִלּוּ הָיוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו נוֹאֲפִים וְלֹא כְהָה בָּם, לֹא הָיוּ בוֹדְקִין. וְהַכְּלָל שֶׁהוּא נֵס וְכָבוֹד לְיִשְׂרָאֵל:

פרק ו

פסוק יא

וְטַעַם הַחַטָּאת שֶׁיַּקְרִיב הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ לֹא נִתְפָּרֵשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי הָאִישׁ הַזֶּה חוֹטֵא נַפְשׁוֹ בְּמְלֹאת הַנְּזִירוּת, כִּי הוּא עַתָּה נָזוֹר מִקְּדֻשָּׁתוֹ וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְרָאוּי הָיָה לוֹ שֶׁיְּזִיר לְעוֹלָם וְיִעֲמֹד כָּל יְמָיו נָזִיר וְקָדוֹשׁ לֵאלֹהָיו, כְּעִנְיַן שֶׁאָמַר (עמוס ב יא) "וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים" הִשָּׁוָה אוֹתוֹ הַכָּתוּב לְנָבִיא, וּכְדִכְתִיב (במדבר ו׳:ח׳) "כָּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדוֹשׁ הוּא לַה'", וְהִנֵּה הוּא צָרִיךְ כַּפָּרָה בְּשׁוּבוֹ לְהִטַּמֵּא בְּתַאֲוֹת הָעוֹלָם:

פסוק כא

זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר – שִׁעוּר הַכָּתוּב: זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר נֶדֶר נָזִיר, קָרְבָּנוֹ לַה' עַל נִזְרוֹ יִהְיֶה מִלְּבַד אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ, אוֹ: זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר וְזֹאת תּוֹרַת קָרְבָּנוֹ לַה' עַל נִזְרוֹ. וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר: זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר שֶׁיִּדֹּר אֶת קָרְבָּנוֹ עַל נִזְרוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יְפָרֵשׁ דָּבָר בַּקָּרְבָּן רַק יִדֹּר "אֲבִיא קָרְבָּן עַל נִזְרִי", אוֹ שֶׁיֹּאמַר בְּסָתָם "הֲרֵינִי נָזִיר", כִּי כֵּיוָן שֶׁנָּדַר בְּנָזִיר נָדוּר הוּא בַּקָּרְבָּן הַנִּזְכָּר. וְחָזַר וְאָמַר **מִלְּבַד אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ**, שֶׁאִם הָיָה עָשִׁיר יָרְבֶּה בְּקָרְבָּנוֹ, וּכְפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר בַּקָּרְבָּנוֹת, בֵּין עָשִׁיר בֵּין עָנִי, כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ לְרַבּוֹת וְלֹא לְמַעֵט. וְהִזְכִּיר זֶה לְלַמֵּד שֶׁאִם הָיָה עָשִׁיר וְרָצָה לְהַרְבּוֹת קָרְבָּנוֹת, אוֹ שֶׁנָּדַר בַּתְּחִלָּה "הֲרֵינִי נָזִיר וְאַקְרִיב אֶלֶף עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים", שֶׁיָּבִיא אֶת כֻּלָּן בְּיוֹם מְלֹאת, וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן עַד הַקְרִיבוֹ אֶת כֻּלָּם, כִּי הַכֹּל תּוֹרַת נִזְרוֹ. וְיִתָּכֵן "מִלְּבַד אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ" - שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר, וְהִזְכִּיר זֶה כִּי דֶּרֶךְ הֶעָשִׁיר לִדֹּר כֵּן:

פסוק כג

דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ – כְּבָר הִזְכַּרְתִּי בְּסֵדֶר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי (ויקרא ט כב) כִּי צִוָּה אֶת אַהֲרֹן לְשֵׂאת אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וּלְבָרֵךְ אוֹתָם בַּיּוֹם הַהוּא, וְכֵאן צִוָּה לְדוֹרוֹת לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּפֵרֵשׁ הַבְּרָכָה שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹתָם. וְהִזְכִּירָה בַּהֶקְמַת הַמִּשְׁכָּן, כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים עַד הָעוֹלָם. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוטה לז): בַּמִּקְדָּשׁ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ וּבַמְּדִינָה בְּכִנּוּיוֹ, בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים אוֹתָהּ בְּרָכָה אַחַת וּבַגְּבוּלִין שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, כִּי הַבְּרָכָה בַּמִּקְדָּשׁ מְיֻחֶדֶת בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד:

פסוק כד

וְטַעַם **יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ** עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כִּי הַבְּרָכָה - מִלְמַעְלָה, וְהַשְּׁמִירָה - שֶׁתִּשְׁמֹר אוֹתָהּ, כְּטַעַם "זָכוֹר וְשָׁמוֹר". וְעוֹד: **יָאֵר הַשֵּׁם** הַגָּדוֹל **אֶת פָּנָיו** הַמַּבִּיטִים בְּךָ. וְכָךְ אָמְרוּ

בְּסִפְרֵי (ספרי על במדבר ו כה): רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: זֶה מְאוֹר שְׁכִינָה. **וִיחֻנֶּךָּ** שֶׁתִּשָּׂא חֵן בְּעֵינָיו, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (בראשית רבה ט ד): "עוֹלָמִי עוֹלָמִי, הַלְוַאי תְּהֵא מַעֲלַת חֵן לְפָנַי בְּכָל שָׁעָה". וְעוֹד: **יִשָּׂא הַשֵּׁם פָּנָיו** אֶל הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל, **וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם** הַכֹּל בְּבֵיתְךָ. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (ספרי על במדבר ו כו): רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: זֶה שְׁלוֹם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד. **וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי** הַגָּדוֹל **עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם** כִּי אֲנִי הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי, וְשָׁלוֹם:

פרק ז

פסוק א

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן – לֹא נֶאֱמַר **בְּיוֹם הָקִים**, מִלַּמֵּד שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מַעֲמִידוֹ וּמְפָרְקוֹ, וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם הֶעֱמִידוֹ וְלֹא פֵּרְקוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר "בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים", אוֹתוֹ הַיּוֹם כָּלוּ הֶקְמוֹתָיו. וּרְאֹשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הָיָה, בַּשֵּׁנִי נִשְׁרְפָה הַפָּרָה, בַּשְּׁלִישִׁי הִזּוּ הַזָּיָה רִאשׁוֹנָה, בַּשְּׁבִיעִי גִּלְּחוּ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ז׳:א׳) מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי נשא קמה). אֲבָל אֵינֶנָּה רְאָיָה גְּמוּרָה, כִּי "בְּיוֹם כַּלּוֹת" אֵינֶנּוּ דָּבוּק עִם "לְהָקִים" בִּלְבַד, אֲבָל בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וְלִמְשֹׁחַ וּלְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כֵּלָיו, הִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים אֶת קָרְבָּנָם כְּשֶׁנַּעֲשָׂה כָּל זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי הָיָה. וְנִכְתְּבָה זֹאת הַפָּרָשָׁה בְּכָאן בַּעֲבוּר כִּי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל מִלּוּאִים קָרָא אֶל מֹשֶׁה מֵאֹהֶל מוֹעֵד, וַיְדַבֵּר הַשֵּׁם אֵלָיו כָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁמִּתְּחִלַּת סֵפֶר וַיִּקְרָא עַד "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי" שֶׁהֵם בְּדִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי נִדְבַּר לוֹ כָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁמִּתְּחִלַּת "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ" (ויקרא יא ב) שֶׁהֵם בְּדִינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְיֵשׁ בְּכֻלָּן עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, וְנִמְשְׁכוּ הָעִנְיָנִים עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה כְּסֵדֶר כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בתחלת הספר ולעיל ה ו). וּכְשֶׁהִשְׁלִים הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר נִצְטַוָּה מֹשֶׁה לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל, וְשֶׁכֻּלָּן דִּינֵי עֲבוֹדָה וְקָרְבָּנוֹת וּמִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד וַעֲבוֹדָתוֹ, חָזַר אַחֲרֵי כֵן בְּכָאן לְהַגִּיד נִדְבַת הַנְּשִׂיאִים בְּקָרְבָּנָם שֶׁהָיוּ מֵהַיּוֹם הַשְּׁמִינִי עַד יוֹם תִּשְׁעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ אוֹ עַד שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (סדר עולם פרק ז):

וְטַעַם **וַיִּמְשַׁח אוֹתָם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם** – אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם (אבן עזרא על במדבר ז׳:א׳) שֶׁמָּשַׁח אוֹתָם בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְקִדֵּשׁ אוֹתָם בְּדַם הַחַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר שָׁם: "וַיִּחַטֵּא אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת הַדָּם יָצַק אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו" (ויקרא ח ט"ו). וְאֵינוֹ כֵן, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בַּמִּשְׁכָּן: "וַיִּמְשַׁח אוֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ וְאֶת כָּל כֵּלָיו", וְהַמִּשְׁכָּן לֹא נִתְקַדֵּשׁ בְּדַם כְּלָל, אֲבָל וַיִּמְשָׁחֵם לְקַדֵּשׁ אוֹתָם:

וְטַעַם **וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כֵּלָיו** מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַפָּסוּק, בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל כֵּלָיו, וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אוֹתָם:

פסוק ג

וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה' – בַּעֲבוּר הֱיוֹת הָעֲגָלוֹת לְצֹרֶךְ הַקָּרְבָּנוֹת יִקְּרְאוּ קָרְבָּן, וְכֵן "וְנִקְרַב אֶת קָרְבַּן ה' אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְלִי זָהָב" (במדבר ל"א:נ') - קָרְבָּן לְבֶדֶק הַבַּיִת. וְהִנֵּה חָשְׁבוּ הַנְּשִׂיאִים שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁיִּשְׁאוּ הַלְוִיִּם עַל כְּתֵף קָרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וְהָאֲדָנִים, שֶׁהֵם כְּבֵדוֹת מְאֹד, וְהֵבִיאוּ מֵעַצְמָן עֲגָלוֹת, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל נוֹשְׂאֵי בָּתֵּי הַמְּלָכִים וְהֵיכְלֵי אֲהֲלֵיהֶם לָשֵׂאת אוֹתָם בַּעֲגָלוֹת. וְיִתָּכֵן שֶׁנִּפְרַשׁ **וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה' שֵׁשׁ עֲגָלוֹת צָב** – שֵׁשׁ עֲגָלוֹת גְּדוֹלוֹת נוֹשְׂאוֹת קָרְבְּנוֹתֵיהֶם, וּשְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר מוֹשְׁכִים הָעֲגָלוֹת. וְהִנֵּה הֵבִיאוּ הָעֲגָלוֹת מְלֵאוֹת וְהַבָּקָר שֶׁאֵינָם לְקָרְבָּן לַעֲבֹד אֶת עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד. וְאַחַר כָּךְ לָקְחוּ הַנְּשִׂיאִים אֶת קָרְבְּנֵיהֶם מֵעַל הָעֲגָלוֹת וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן, כִּי הָיוּ חוֹשְׁבִים לְהַקְרִיב הַכֹּל בּוֹ בַּיּוֹם אַחַר שֶׁהוּרְשׁוּ לְהַקְרִיבָם לוֹ, וְהַשֵּׁם צִוָּה "נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ" (במדבר ז':י"א), וּלְכָךְ לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר עַתָּה "קַח מֵאִתָּם". וְדֶרֶךְ הַלָּשׁוֹן לוֹמַר "עֲגָלוֹת" עַל הַמִּלּוּי שֶׁבָּהֶן, כְּמוֹ "אֹכְלֵי שֻׁלְחַן אִיזֶבֶל" (מלכים א יח יט), וְכֵן "כִּי יוֹדֵעַ כָּל שַׁעַר עַמִּי" (רות ג יא), וּלְשׁוֹן חֲכָמִים (ב"ב קמו) מֵאָה קְרוֹנוֹת שֶׁל כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וְשֶׁל כְּלֵי כֶסֶף וְזָהָב. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה "צָב" - מְלֵאוֹת, וְכֵן "וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים" (ישעיהו סו כ) בַּעֲגָלוֹת מְלֵאוֹת אָדָם, וְיִהְיֶה **שֵׁשׁ עֲגָלוֹת צָב** שֵׁשׁ עֲגָלוֹת שֶׁל מִלּוּי, וּמִלּוּאָן הָיָה מִקָּרְבְּנוֹת הַחֲנֻכָּה אֲשֶׁר יִפָּרֵשׁ. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב קָרְבְּנוֹת הַנְּשִׂיאִים בִּפְרָטָן, וְאַחַר כָּךְ כָּלַל אוֹתָם: "זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל, קַעֲרוֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עָשְׂרֵה" (במדבר ז':פ"ד). וְכָתַב רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ז':פ"ה): לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיוּ כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ מְכֻוָּנִין בְּמִשְׁקָלָם, שׁוֹקֶלֶם אֶחָד אֶחָד וְחוֹזֵר וְשׁוֹקְלָם כְּאֶחָד, כֻּלָּם לֹא רִבָּה וְלֹא מִעֵט; מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְאֵינִי מֵבִין טַעְמָם בַּדָּבָר הַזֶּה. אִם נַחְשֹׁב שֶׁהוּא נֵס, מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בַּדָּבָר שֶׁיֵּעָשֶׂה בּוֹ הַנֵּס הַזֶּה? וְאִם כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ הוּא כֵּן בְּכָל הַמִּשְׁקָלוֹת, לָמָּה הִזְכִּיר אוֹתוֹ הַכָּתוּב? וּבְסִפְרֵי אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ: לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא כִּכְלֵי הֶדְיוֹט כְּלֵי בֵּית עוֹלָמִים. כְּלֵי הֶדְיוֹט שׁוֹקְלָן אֶחָד אֶחָד וְחוֹזֵר וְשׁוֹקְלָן כֻּלָּם כְּאֶחָד, פְּעָמִים מַרְבֶּה פְּעָמִים מְמַעֵט וְכוּ'. וְשָׁם אָמְרוּ: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, כְּלֵי בֵּית עוֹלָמִים שְׁקָלָן כֻּלָּם, חָזַר וְעָשָׂה מֵהֶן אֶסִימוֹן, וְחָזַר וַעֲשָׂאָן כֵּלִים - לֹא רִבָּה וְלֹא מִעֵט. לוֹמַר שֶׁהָיוּ זָהָב מְזֻקָּק מְאֹד, שֶׁאֲפִלּוּ יַתִּיכֵם וְיַעֲשֶׂה מֵהֶם אֲסִימוֹן, יִהְיוּ בְּמִשְׁקָלָם הָרִאשׁוֹן, וְלֹא שֶׁנַּעֲשֶׂה בָּהֶן נֵס, אֶלָּא שֶׁהָיוּ זָהָב טָהוֹר מְאֹד. וְהַנָּכוֹן בְּטַעַם הַכָּתוּב כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לִירֵאָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר "כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד" (שמואל א ב ל).

וְהִנֵּה הַנְּשִׂיאִים כֻּלָּם בְּיוֹם אֶחָד הֵבִיאוּ הַקָּרְבָּן הַזֶּה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו יַחַד, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד קוֹדֵם לַחֲבֵרוֹ, וְכִבֵּד אֶת הַנִּקְדָּמִים בַּדְּגָלִים בְּהַקְדָּמַת יָמִים. אֲבָל רָצָה לְהַזְכִּירָם בִּשְׁמָם וּבְפָרַט קָרְבְּנֵיהֶם וּלְהַזְכִּיר יוֹמוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד, לֹא שֶׁיַּזְכִּיר וִיכַבֵּד אֶת הָרִאשׁוֹן "זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב" וְיֹאמַר וְכֵן הִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים אִישׁ אִישׁ יוֹמוֹ, כִּי יִהְיֶה זֶה קְצוּר בִּכְבוֹד הָאֲחֵרִים. וְאַחֲרֵי כֵן חָזַר וּכְלָלָם לְהַגִּיד שֶׁהָיוּ שְׁקוּלִים לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְכֵן אָמְרוּ שָׁם בַּסִּפְרֵי (נשא קס): "מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁכֻּשִּׁם שֶׁשָּׁווּ כֻּלָּם בְּעֵצָה אַחַת כָּךְ שָׁווּ כֻּלָּם בִּזְכוּת. קַעֲרוֹת כֶּסֶף שְׁתַּיִם עָשְׂרֵה - הֵן הֵן שֶׁהִתְנַדְּבוּ וְלֹא אֶרַע בָּהֶן פְּסוּל". וְעוֹד בָּזֶה טַעַם אַחֵר בְּמִדְרָשָׁם, כִּי לְכָל אֶחָד מֵהַנְּשִׂיאִים עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לְהָבִיא חֲנֻכָּה לַמִּזְבֵּחַ וְשֶׁתִּהְיֶה בָּזֶה הַשִּׁעוּר, אֲבָל נַחְשׁוֹן חָשַׁב בַּשִּׁעוּר הַזֶּה טַעַם אֶחָד וְזוּלָתוֹ כָּל אֶחָד מֵהַנְּשִׂיאִים חָשַׁב טַעַם בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אָמְרוּ שֶׁחָשַׁב נַחְשׁוֹן שֶׁיָּבִיא קַעֲרַת כֶּסֶף שֶׁיִּהְיֶה מְנִין אוֹתִיּוֹתֶיהָ תִּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים כְּנֶגֶד שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, וּמִשְׁקָלָהּ שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה כְּנֶגֶד תּוֹלָדוֹת שֶׁהֶעֱמִיד, וְכָל הַמִּדְרָשׁ כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ז':י"ט). אוֹ כִּפְי הַמִּדְרָשׁ הָאַחֵר (במדב"ר יג יג) שֶׁהָיָה מְסֹרָת מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ בְּיַד כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט כָּל מַה שֶּׁיֵּאָרַע לוֹ עַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְהִתְחִיל נַחְשׁוֹן וְהִקְרִיב עַל סֵדֶר הַמַּלְכוּת קְעָרָה וּמִזְרָק כְּנֶגֶד שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִמֶּנּוּ שֶׁמּוֹלְכִים בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה, וְהֵם שְׁלֹמֹה וּמָלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וּלְכָךְ הִקְרִיב קְעָרָה כְּנֶגֶד הַיָּם שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְדוֹמֶה לִקְעָרָה. **שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה** - שֶׁבַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הִקְוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל הַיָּמִים לְמָקוֹם אֶחָד וְקָרָאָם "יָמִים" בְּגִימַטְרִיָּא מֵאָה, וּשְׁלֹמֹה הוֹסִיף יָם אֶחָד לִמְלֶאכֶת הַמִּקְדָּשׁ וְקָו שְׁלֹשִׁים יָסֹב אוֹתוֹ (מלכים א ז כג), הֲרֵי מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים. **מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף** כְּנֶגֶד הָעוֹלָם שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּכַדּוּר, **שִׁבְעִים שֶׁקֶל** שֶׁהֵם יִמְשְׁלוּ עַל שִׁבְעִים אֻמּוֹת. **שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים** - שֶׁיָּבִיאוּ לָהֶם מְנָחוֹת מִכֻּלָּן. **סֹלֶת** - "הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז" (איכה ד ב). **בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן** - "טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב" (קהלת ז א). **כַּף** - כְּמָה דְתֵימָא "כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק" (משלי י כ). **כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב** - כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִן פֶּרֶץ וְעַד דָּוִד, שֶׁהָיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים מְלֵאִים מַעֲשִׂים טוֹבִים כְּרֵיחַ הַקְּטֹרֶת. **פַּר אֶחָד** - כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, **אַיִל אֶחָד** - כְּנֶגֶד יִצְחָק, **כֶּבֶשׂ אֶחָד** - כְּנֶגֶד יַעֲקֹב. **שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד** - לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה יְהוּדָה שֶׁהֵבִיא הַכְּתֹנֶת לְאָבִיו. **וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם** - כְּנֶגֶד דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁהִתְחִילוּ בַּמְּלוּכוּת וְהָיוּ צַדִּיקִים וְהָיְתָה הַמַּלְכוּת שְׁלֵמָה. **אֵילִם חֲמִשָּׁה, עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה, כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה חֲמִשָּׁה** - כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה עָשָׂר מְלָכִים שֶׁהָיוּ מִן רְחַבְעָם וְעַד צִדְקִיָּהוּ, מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ, מֵהֶם צַדִּיקִים גְּמוּרִים, מֵהֶם בֵּינוֹנִים, מֵהֶם רְשָׁעִים גְּמוּרִים. זוֹ מַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב. וּנְתַנְאֵל בֶּן צוּעָר חָשַׁב גַּם כֵּן בְּלִבּוֹ שֶׁיָּבִיא חֲנֻכָּה בַּשִּׁעוּר הַזֶּה וְחָשַׁב בּוֹ טַעַם אַחֵר (במדב"ר יג טו), וְהִקְרִיב עַל שֵׁם הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁהָיָה שִׁבְחוֹ שֶׁל שֵׁבֶט יִשָּׂשכָר בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, קַעֲרַת כֶּסֶף - כְּנֶגֶד

הַתּוֹרָה שֶׁקִּרוּיָה לֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי" (משלי ט ה), וְנֶאֱמַר בְּלֶחֶם הַפָּנִים (שמות כה כט) "וְעָשִׂיתָ קְעָרֹתָיו". וּזְבוּלוּן הִקְרִיב שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּפְרָקְמַטְיָא וְטוֹרֵחַ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר וְנוֹטֵל שָׂכָר עִמּוֹ, קְעָרָה - כְּנֶגֶד הַיָּם שֶׁהָיָה לְחוֹף יַמִּים (במדב"ר יג טז). וְכֵן מָצְאוּ שָׁם בַּמִּדְרָשׁ בְּכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט טַעַם מְיֻחָד בְּקָרְבָּנוֹ וּבְשִׁעוּרֵי הַקָּרְבָּן. וּלְכָךְ הִשְׁוָה אוֹתָם הַכָּתוּב לְפָרֵט כָּל אֶחָד בְּעַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא הָזְכַּר הָאַחֵר, וְאַחֲרֵי כֵן כְּלָלָם כְּאֶחָד לְרָמֹז כִּי בְּעֵת אַחַת עָלָה בְמַחְשַׁבְתָּם לְהַקְרִיב הַחֲנָכָה' וְלֹא קִדַּם אֶחָד לַחֲבֵרוֹ בַּמַּחְשָׁבָה וְלֹא בַהֲבָאָה לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן, וְעַל זֶה הִזְכִּירָם הַכָּתוּב לְכָלָּם בְּהַשְׁוָאָה:

פסוק יג

סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה – חָנְכוּ הַנְּשִׂיאִים אֶת הַמִּזְבֵּחַ בְּכָל הַמִּינִין הַקְּרֵבִים עָלָיו, עַל כֵּן הֵבִיאוּ מִנְחָה וּקְטֹרֶת וְעוֹלָה וְחַטָּאת וּשְׁלָמִים. וְהַקְּטֹרֶת וְהַחַטָּאת הוֹרָאַת שָׁעָה, שֶׁאֵינָם בָּאִים בִּנְדָבָה, אֲבָל לְהַשְׁלִים בַּחֲנֻכָּה כָּל הַקָּרְבָּנוֹת נַעֲשָׂה כֵן, כִּי אֵין יִשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים זוּלָתִי אֵלּוּ הַקָּרְבָּנוֹת בִּלְבַד, כִּי הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם דָּבָר אֶחָד וְשֵׁם אֶחָד הוּא וְתוֹרָה אַחַת לָהֶם. וְהִנֵּה הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד הִסְכִּים עַל דַּעַת הַנְּשִׂיאִים וְצִוָּה "נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ" (במדבר ז׳:י״א), וּלְפִיכָךְ יִתָּכֵן שֶׁהִיא מִצְוָה לְדוֹרוֹת שֶׁיַּחְנְכוּ לְעוֹלָם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהַמִּזְבֵּחַ, וּלְכָךְ עָשָׂה שְׁלֹמֹה חֲנֻכַּת הַבַּיִת, דִּכְתִיב "וַיַּחְנְכוּ אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ וְכָל הָעָם" (דהי״ב ז ה), וְכֵן אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה עָשׂוּ חֲנֻכָּה דִּכְתִיב "וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּהֲנַיָּא וְלֵוָאֵי וּשְׁאָר בְּנֵי גָלוּתָא חֲנֻכַּת בֵּית אֱלָהָא" וְגוֹ' (עזרא ו טז), וְכֵן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל "שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדָיו. וִיכַלּוּ אֶת הַיָּמִים וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת שַׁלְמֵיכֶם" (מג כו כז), וְהִיא חֲנֻכָּה לַמִּזְבֵּחַ בַּמִּלּוּאִים. וְהִנֵּה תִּהְיֶה עִנְיַן זוֹ הַמִּצְוָה כְּעִנְיַן פָּרָשַׁת טְמֵאִים בְּפֶסַח (להלן ט) וּפָרָשַׁת בְּנֵי יוֹסֵף (להלן לו) שֶׁהִסְכִּימָה דַּעְתָּם לְדַעַת הָעֶלְיוֹנָה וְנִצְטַוּוּינוּ בָהֶם לְדוֹרוֹת:

פרק ח

פסוק ב

בְּהַעֲלֹתְךָ – לְמָה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מְנוֹרָה לְחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים? לְפִי שֶׁכְּשֶׁרָאָה אַהֲרֹן חֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים, חָלְשָׁה דַּעְתּוֹ שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בַּחֲנֻכָּה, לֹא הוּא וְלֹא שִׁבְטוֹ; אָמַר לוֹ הקב"ה: חַייֶךָ, שֶׁלְּךָ גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּהֶם, שֶׁאַתָּה מַדְלִיק וּמֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת בְּקֶר וָעֶרֶב, לְשׁוֹן רַשִׁ״י (רש״י על במדבר ח׳:ב׳) מִמִּדְרַשׁ אַגָּדָה. וְלֹא נִתְבָּרֵר לִי לָמָּה נִחֲמוּ בְּהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת וְלֹא נִחֲמוּ בִּקְטֹרֶת בֹּקֶר וָעֶרֶב, שֶׁשִּׁבְּחוֹ בוֹ הַכָּתוּב: "יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְאַפֶּךָ" (דברים לג י), וּבְכָל הַקָּרְבָּנוֹת, וּבְמִנְחַת חֲבִיתִין, וּבְעֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁאֵינָהּ כְּשֵׁרָה אֶלָּא בּוֹ, וְנִכְנָס לִפְנֵי

וְלִפְנִים, וְשֶׁהוּא קְדוֹשׁ ה' עוֹמֵד בְּהֵיכָלוֹ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ, וְשִׁבְטוֹ כֻּלּוֹ מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ? וְעוֹד: מַה טַּעַם לַחֲלִישׁוּת הַדַּעַת הַזּוֹ? וַהֲלֹא קָרְבָּנוֹ גָּדוֹל מִשֶּׁל נְשִׂיאִים, שֶׁהִקְרִיב בַּיָּמִים הָהֵם קָרְבָּנוֹת הַרְבֵּה כָּל יְמֵי הַמִּלּוּאִים! וְאִם תֹּאמַר שֶׁהָיוּ חוֹבָה וְנִצְטַוּוּ בָהֶם, וְחָלְשָׁה דַּיְעָתוֹ עַל שֶׁלֹּא הִקְרִיב נְדָבָה כְּמוֹהֶם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ - גַּם הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁנִּחֲמוֹ בָּהּ חוֹבָה וְנִצְטַוּוּ עָלֶיהָ! אֲבָל עִנְיַן הַהַגְדָּה הוֹאִיל לִדְרֹשׁ רֶמֶז מִן הַפָּרָשָׁה עַל חֲנֻכָּה שֶׁל נֵרוֹת שֶׁהָיְתָה בְּבֵית שֵׁנִי עַל יְדֵי אַהֲרֹן וּבָנָיו, רְצוֹנִי לוֹמַר חַשְׁמוֹנַאי כֹּהֵן גָּדוֹל וּבָנָיו. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מְצָאתִיהָ בְּמִגִּלַּת סְתָרִים לְרַבֵּינוּ נִסִּים, שֶׁהִזְכִּיר הָאַגָּדָה הַזּוֹ וְאָמַר: רָאִיתִי בַּמִּדְרָשׁ, כֵּיוָן שֶׁהִקְרִיבוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים וְלֹא הִקְרִיב שֵׁבֶט לֵוִי וְכוּ', אָמַר לוֹ הקב"ה לְמֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, יֵשׁ חֲנֻכָּה אַחֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת וַאֲנִי עוֹשֶׂה בָּהּ לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי בָּנֶיךָ נִסִּים וּתְשׁוּעָה וַחֲנֻכָּה שֶׁקְּרוּיָה עַל שְׁמָם, וְהֵיא חֲנֻכַּת בְּנֵי חַשְׁמוֹנַאי, וּלְפִיכָךְ הִסְמִיךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְפָרָשַׁת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְרָאִיתִי עוֹד בִּילַמְּדֵנוּ (תנחומא בהעלתך ה), וְכֵן בְּבַמִּדְבָּר רַבָּה (טו ו): אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ אֱמוֹר לְאַהֲרֹן, אַל תִּתְיָרֵא, לְגָדוֹלָה מִזֹּאת אַתָּה מוּכָן, הַקָּרְבָּנוֹת כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הֵן נוֹהֲגִין, אֲבָל הַנֵּרוֹת לְעוֹלָם אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ - וְכָל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּתַתִּי לְךָ לְבָרֵךְ אֶת בָּנַי אֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. וְהִנֵּה דָּבָר יָדוּעַ שֶׁכְּשֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין מִפְּנֵי חֻרְבָּנוֹ אַף הַנֵּרוֹת בְּטֵלוֹת, אֲבָל לֹא רָמְזוּ אֶלָּא לְנֵרוֹת חֲנֻכַּת חַשְׁמוֹנַאי, שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת אַף לְאַחַר הַחֻרְבָּן בְּגָלוּתֵנוּ. וְכֵן בִּרְכַּת כֹּהֲנִים הַסְּמוּכָה לַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים נוֹהֶגֶת לְעוֹלָם, דָּרְשׁוּ סְמוּכִין לַחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים מִלְּפָנֶיהָ וּמִלְּאַחֲרֶיהָ בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא נִמְנָה עִמָּהֶם. וְרֹ' אַבְרָהָם אָמַר (אבן עזרא על במדבר ח':ב'), כִּי נִסְמְכָה זֹאת הַפָּרָשָׁה, לְהוֹדִיעַ כִּי הַדִּבּוּר יִהְיֶה גַּם בַּלַּיְלָה, כִּי שָׁם יִהְיֶה הַנֵּר דָּלוּק וְלֹא יִכְבֶּה. וְזֶה אֵינֶנּוּ כָּכָה עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁאָמְרוּ (מכילתא בא א), וַהֲלֹא לֹא נִדְבַּר עִמּוֹ אֶלָּא בַּיּוֹם. וְאִלּוּ יָדַע ר' אַבְרָהָם מַה בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִנְבוּאַת שְׁאָר הַנְּבִיאִים, לֹא חָשַׁב כֵּן. וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב: "בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה" (במדבר יב ו), שֶׁאֵין נְבוּאָתוֹ בַּחֲלוֹם, כִּי הַחֲלוֹם בַּלַּיְלָה מַמָּשׁ. אֲבָל הַסִּדּוּר בַּפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלֶּה הוּא כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בתחלת הספר), כִּי בָא הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְהַשְׂלִים תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת וְכָל הַמְחֻיָּב לַעֲשׂוֹת בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְהִנֵּה אָמַר מִתְּחִלָּה: "וְאַתָּה תְּצַוֶּה וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" (שמות כז כ), וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם הַמְּנוֹרָה, וְהָיָה בְמַשְׁמָע שֶׁיְּדַלִּיקוּ בַּמְּנוֹרָה בְּהִמָּצְאָהּ כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּעֲשִׂיָּתָהּ: "וְהֶעֱלָה אֶת נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל עֵבֶר פָּנֶיהָ" (שמות כה לז), אֲבָל אִם אוּלַי תֹּאבַד אוֹ תִּשָּׁבֵר יַדְלִיקוּ בִּלְתִּי מְנוֹרָה, וְאֵין הַמְּנוֹרָה מְעַכֶּב הַהַדְלָקָה, כִּי הַמִּצְוָה לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד לְעוֹלָם. וְאַחַר כֵּן הוֹסִיף וְצַוָּה מִיָּד וּלְדוֹרוֹת: "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" (ויקרא

כד ב), וְאָמַר: "עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת הַנֵּרוֹת", שֶׁלֹּא יַעֲרֹךְ אֶלָּא בַּמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה. וּבְכָאן, כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים לְהַזְכִּיר הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, הִשְׁלִים עוֹד כָּל דִּינֵי הַנֵּרוֹת, וְצִוָּה שֶׁיִּהְיוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת כֻּלָּן דּוֹלְקוֹת לְדוֹרוֹת אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה: "וְהֶעֱלָה אֶת נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל עֵבֶר פָּנֶיהָ", לֹא בִּלְתִּי מְנוֹרָה, וְלֹא בִּלְתִּי שֶׁיְּאִירוּ כֻּלָּם אֶל עֵבֶר פָּנֶיהָ. וְלֹא הִזְכִּיר בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת "בְּאֹהֶל מוֹעֵד" לְלַמֵּד שֶׁיִּהְיֶה גַּם כֵּן בַּמִּקְדָּשׁ, אוֹלַי יַחְשֹׁב כִּי בַּעֲבוּר שֶׁאֵין חַלּוֹנוֹת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יִצְטָרֵךְ לְאוֹרָה הַזֹּאת, אָבָל בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּהְיוּ שָׁם "חַלּוֹנֵי שְׁקוּפִים" (מלכים א ו ד), לֹא יִצְטָרֵךְ כֵּן, לְפִיכָךְ לֹא הִזְכִּיר בְּכָאן "בְּאֹהֶל מוֹעֵד":

פסוק ג

וְטַעַם **וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן** – לוֹמַר שֶׁהוּא הָיָה הַמַּדְלִיק אוֹתָן כָּל יָמָיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּצְוָה כְּשֶׁרָה בְּבָנָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו" (שמות כז כא), אֲבָל הָיָה הוּא מְזֻדָּרז בַּמִּצְוָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת הָרוֹמֶזֶת לְדָבָר עֶלְיוֹן וְסוֹד נִשְׂגָּב. וְאוּלַי נִרְמָז לוֹ זֶה מִפָּסוּק: "מְחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר" (ויקרא כד ג), כִּי בוֹ בָּחַר הַשֵּׁם בְּיָמָיו. וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר גַּם עַתָּה "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן בְּהַעֲלֹתְךָ", וְלֹא אָמַר "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו בְּהַעֲלֹתְכֶם":

פסוק ד

וְטַעַם **וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה** – לְרַמֹּז שֶׁצָּרִיךְ לְדוֹרוֹת שֶׁתִּהְיֶה מִקְשָׁה, כִּי הוּא מְעֻכָּב בָּהּ. וּלְכָךְ הִזְכִּיר תְּחִלָּה בְּפֵרוּשׁ מַעֲשֵׂה הַמִּקְשָׁה, וְלֹא הִזְכִּיר בַּמַּעֲשֶׂה שֶׁלָּהּ שֶׁהָיוּ בָהּ קָנִים וְכַפְתּוֹרִים וּגְבִיעִים מְשֻׁקָּדִים. וְהִזְכִּיר **זָהָב** כִּי כֵן יִהְיֶה מִצְוָה לְדוֹרוֹת לַעֲשׂוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, לְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְהֶחְזִיר **מִקְשָׁה הִיא** לוֹמַר שֶׁאֵין מְעֻכָּב בָּהּ אֶלָּא מִקְשָׁה, לֹא הַזָּהָב, וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר יְפּוּיִים שֶׁבָּהּ. וְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּסִפְרֵי (בהעלתך סא) וּבְמַסֶּכֶת מְנָחוֹת (מנחות כ"ח):

וְטַעַם **כֵּן עָשָׂה** – מֹשֶׁה הַנִּזְכָּר, כִּי הוּא הִשְׁתַּדֵּל בִּלְמוּדָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ בְּצִוּוּי. וְכָךְ אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (שם): לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן עָשָׂה. וְרַשִׁ"י כָּתַב (רש"י על במדבר ח':ד'): כֵּן עָשָׂה - מִי שֶׁעָשָׂאהּ, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (תנחומא בהעלותך ג) עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ:

פסוק ה

אַחַר שֶׁנִּמְנוּ הַבְּכוֹרוֹת וְהַלְוִיִּם וְנִצְטַוּוּ הַלְוִיִּם בַּעֲבוֹדָתָם וּבְמִשְׁמַרְתָּם וְנִתַּן לָהֶם הָעֲגָלוֹת, הִשְׁלִים מִצְוֹת הַכֹּהֲנִים בַּמְּנוֹרָה. וּבָא לְצַוּוֹת בְּמִצְוֹת הַלְוִיִּם שֶׁיַּתְחִילוּ לַעֲבוֹד, וְהֻצְרַךְ לְטַהֵר אוֹתָם וּלְכַפֵּר עֲלֵיהֶם, וְזֶה טַעַם הִסְמֵךְ הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ בְּכָאן. וְהִשְׁלִים בַּמִּצְוָה לְדוֹרוֹת **מִבֶּן חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבֹא לִצְבֹא צָבָא**, וְכָתַב רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ח':כ"ד): כָּאן הוּא אוֹמֵר מִבֶּן חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּבְמָקוֹם אַחֵר (במדבר ד':ג') הוּא אוֹמֵר מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, הָא כֵּיצַד? מִבֶּן חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים יָבֹא לִלְמֹד הִלְכוֹת עֲבוֹדָה וְלוֹמֵד חֲמֵשׁ שָׁנִים, וּבֶן

שְׁלֹשִׁים עוֹבֵד. מִכָּאן לְתַלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ שֶׁלֹּא רָאָה סִימָן יָפֶה בְּמִשְׁנָתוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים, שׁוּב אֵינוֹ רוֹאֶה. וְאִם כֵּן יִהְיֶה פֵּרוּשׁ **יָבֹא לִצְבֹּא צָבָא** שֶׁיָּבֹא לְהִקָּהֵל בַּנְּקָהֲלִים בַּעֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד, שֶׁיַּעֲמֹד עִמָּהֶם וְיִרְאֶה תָּמִיד עֲבוֹדָתָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד הִלְכוֹת עֲבוֹדָה בְּתַלְמוּד וּבְמַעֲשֶׂה. וּלְכָךְ לֹא אָמַר כָּאן "לַעֲבֹד עֲבוֹדָה" כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה, אֶלָּא אָמַר **לִצְבֹּא צָבָא בַּעֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד** שֶׁיִּהְיֶה בָּא עִם הַצּוֹבְאִים בָּעֲבוֹדָה. אֲבָל לֹא יַדָּעְתִּי אִם זֶה דִּבְרֵי הַכֹּל לְרַבּוֹתֵינוּ, כִּי בְּלָשׁוֹן יָחִיד אֲנִי שׁוֹנֶה אוֹתָהּ בְּסִפְרֵי (בהעלתך סג): ר' נָתָן אוֹמֵר, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "מִבֶּן חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים" וְכוּ'. וְגַם נִרְאֶה שֶׁהֵם דִּבְרֵי אַסְמַכְתָּא שֶׁנָּהֲגוּ הַתַּלְמִידִים לִלְמֹד בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה חָמֵשׁ שָׁנִים. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, הַנִּמְנִים בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה, וְהֵם אֲשֶׁר הִפְקִיד אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ וְעַל מַשָּׂאוֹ, אֲבָל בְּכָאן צִוָּה כִּי כָּל אֲשֶׁר יָדַע בְּעַצְמוֹ שֶׁבָּא לִכְלַל עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יִהְיֶה כָּשֵׁר לַעֲבוֹדָה, וְיָבֹא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ לַעֲבֹד עִמָּהֶם וּלְסַיְּעָם בָּעֲבוֹדָה, אֲבָל לֹא יִהְיֶה פָּקִיד נָגִיד עַל עֲבוֹדָה יְדוּעָה. וְהַטַּעַם בָּזֶה, כִּי כָל אָדָם נוֹתֵן לִבּוֹ בְּעַשְׂרוֹתָיו כִּי יִשְׂתַּנּוּ בָהֶן הַטְּבָעִים, וְיֵדַע בְּהַגִּיעוֹ לְעֶשְׂרִים אוֹ לִשְׁלֹשִׁים, כִּי יֵדְעוּ בּוֹ שְׁכֵנָיו וּקְרוֹבָיו וְאָבִיו וְאִמּוֹ וִילָדָיו וְיוֹדִיעוּהוּ, אֲבָל בְּהַגִּיעוֹ לְכ"ה לֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ כָּל כָּךְ. וְלָכֵן לֹא צִוָּה לְמֹשֶׁה שֶׁיִּטְרַח לִמְנוֹת רַק מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שֶׁהָאִישׁ נוֹדָע בָּהֶן. וְכֵן אָמַר דָּוִד: "וַיִּסָּפְרוּ הַלְוִיִּם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמָעְלָה" (דברי הימים א כג ג). וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ח:כד) בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי מִבֶּן שְׁלֹשִׁים הוּא לַעֲבוֹדַת מַשָּׂא וּמִבֶּן כ"ה לַעֲבוֹדַת הָאֹהֶל. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי שָׁם נֶאֱמַר גַּם כֵּן: "כָּל הַבָּא לִצְבֹּא צָבָא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד" (במדבר ד:כג), וְנֶאֱמַר: "לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא" (שם פסוק כד). וְעוֹד כִּי כְתִיב בַּמִּקְדָּשׁ: "אֵלֶּה בְנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם רָאשֵׁי הָאָבוֹת לִפְקוּדֵיהֶם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלוֹתָם עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה לַעֲבוֹדַת בֵּית ה' מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה, כִּי אָמַר דָּוִד הִנִּיחַ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְעַמּוֹ וַיִּשְׁכֹּן בִּירוּשָׁלַם עַד לְעוֹלָם, וְגַם לַלְוִיִּם אֵין לָשֵׂאת אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל כֵּלָיו לַעֲבוֹדָתוֹ, כִּי בְדִבְרֵי דָוִד הָאַחֲרוֹנִים הֵמָּה מִסְפַּר בְּנֵי לֵוִי מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַעְלָה, כִּי מַעֲמָדָם לְיַד בְּנֵי אַהֲרֹן לַעֲבוֹדַת בֵּית ה' עַל הַחֲצֵרוֹת וְעַל הַלְּשָׁכוֹת" (דה"י א כג כד חכ), יֹאמַר כִּי בְדִבְרֵי דָוִד הָאַחֲרוֹנִים מִשֶּׁיִּבָּנָה הַבַּיִת וְאֵין לָהֶם מַשָּׂא בַּכְּתֵף וְאֵין עֲבוֹדָתָם רַק עַל הַחֲצֵרוֹת וְעַל הַלְּשָׁכוֹת, מָנָה אוֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, וּמִתְּחִלָּה מִבְּנֵי שְׁלֹשִׁים. וְאִם כִּדְבְרֵי ר"א הָיָה חַיָּב שֶׁיִּמְנֶה אוֹתָם מִבֶּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים:

פסוק כה

וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד עֲבוֹדַת מַשָּׂא בַּכְּתֵף, אֲבָל חוֹזֵר הוּא לִנְעִילַת שְׁעָרִים וּלְשִׁיר וְלִטְעוֹן עֲגָלוֹת - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ח:כ"ה). אֲבָל בְּסִפְרֵי (בהעלתך סג) לֹא אָמְרוּ אֶלָּא מַגִּיד שֶׁחוֹזֵר לִנְעִילַת שְׁעָרִים וְלַעֲבוֹדַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן. וְכֵן נִרְאֶה, שֶׁאִם כְּדִבְרֵי הָרַב, לָמָּה לֹא הָיוּ

מְמַנִּין אוֹתָם בְּנֵי עֶשְׂרִים לְשִׁיר וְלִנְעִילַת שְׁעָרִים וְלִטְעוֹן הָעֲגָלוֹת עַד שֶׁיְּזַקִּינוּ? וְלָמָּה הָיָה מִנְיָנָם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד חֲמִשִּׁים אֶלָּא בְּמַשָּׂא בִּלְבַד? וְעוֹד, בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי שֶׁכָּל עֲבוֹדָתָם כְּשֵׁרָה בִּזְקֵנִים לָמָּה נִמְנוּ כֵן? אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהָיָה פְּקֻדָּתָם בְּמַשָּׂא הָאָרוֹן מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים, לֹא הָיוּ מְמַנִּין אוֹתָם לְשִׁיר שֶׁהוּא עִקַּר עֲבוֹדָה שֶׁל לְוִיִּם אֶלָּא בָּרְאוּיִים לְמַשָּׂא, שֶׁכָּל הַמְמֻנִּים לְשִׁיר רְאוּיִים בַּעֲבוֹדַת כֻּלָּם. וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּמְנוּ בְּנֵי קְהָת מִבֶּן שְׁלֹשִׁים וְעַד חֲמִשִּׁים אֲפִלּוּ לְשִׁיר, נִמְנוּ כֻּלָּם כֵּן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי בַּשָּׁנִים הָאֵלּוּ כְּשֵׁרִים לְשִׁיר וּבְנֵי קְהָת פְּסוּלִים בּוֹ. אֲבָל לִנְעִילַת שְׁעָרִים אוֹ לִטְעוֹן עֲגָלוֹת כֻּלָּם כְּשֵׁרִים הֵם. וְעוֹד כָּתוּב: "מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל הַבָּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד" (במדבר ד׳:מ״ז), וְדָרְשׁוּ בִּשְׁחִיטַת חֻלִּין (כד): יָכוֹל אַף בְּשִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר "לַעֲבֹד עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדַת מַשָּׂא" - לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁעֲבוֹדָה בַּכָּתֵף. וַהֲרֵי "עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה" הִיא הַשִּׁיר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב לְמַעְלָה רַשִׁ״י בְּסֵדֶר נָשֹׂא (ד מז), אִם כֵּן אַף לְשִׁיר נִפְסְלוּ בִּזְמַן שֶׁעֲבוֹדָה בַּכָּתֵף. וְכֵן בְּדִבְרֵי דָוִד נֶאֱמַר: "וַיִּסְפְּרוּ הַלְוִיִּם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה" (דברי הימים א כג ג), וְכָתוּב: "מֵאֵלֶּה לְנַצֵּחַ עַל מְלֶאכֶת בֵּית ה' עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף וְגוֹ', וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מְהַלְלִים לַה' בַּכֵּלִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְהַלֵּל" (שם פסוקים ד ה), כִּי עַד שֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת שֶׁהָיָה לָהֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף, לֹא הָיוּ מְמֻנִּים לְשִׁיר אֶלָּא בָּרְאוּיִים לְמַשָּׂא. אֲבָל חָזַר דָּוִד לִמְנוֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים לְצֹרֶךְ הַבַּיִת כְּשֶׁנִּבְנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר (סוף הדבור הקודם):

פרק ט

פסוק א

בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן – מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים (ספרי בהעלותך סד; פסחים ו): אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה. וְטַעַם הָאִחוּר הַזֶּה הָיָה, כִּי כַּאֲשֶׁר בָּא הַסֵּפֶר הַזֶּה הָרְבִיעִי לְהַזְכִּיר הַמִּצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינַי לִשְׁעָתָם, רָצָה לְהַשְׁלִים עִנְיַן אֹהֶל מוֹעֵד וְתִקּוּנוֹ כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר. וְהִזְכִּיר תְּחִלָּה הַדְּגָלִים וּמְקוֹם הָאֹהֶל וּמַעֲמַד מִשְׁרָתָיו וְתִקּוּן הַמִּשְׁמָרוֹת לְמַשָּׂאוֹ לְכָל עֲבוֹדַת הָאֹהֶל, וְהִזְכִּיר קַרְבְּנוֹת הַנְּשִׂיאִים שֶׁהֵבִיאוּ הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר יִשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּהֶן כָּל עֵת הֱיוֹתָם בַּמִּדְבָּר, וְהִשְׁלִים קָרְבְּנוֹתָם בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהָיוּ מֵאֶחָד בְּנִיסָן אוֹ קֹדֶם לְכֵן. וְאַחַר כְּךָ שָׁב לְהַזְכִּיר אֲזָהֳרָה שֶׁהִזְהִיר אוֹתָם שֶׁלֹּא יִשְׁכְּחוּ מִצְוַת הַפֶּסַח. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ לֹא נֶהֱגָה בַּמִּדְבָּר אֶלָּא בְּשָׁנָה זוֹ בִּלְבַד, לְפִי שֶׁלֹּא מָלוּ בַּמִּדְבָּר, וְהָיְתָה מִילַת זְכָרִים וַעֲבָדִים מְעַכֶּבֶת בָּהֶם. וְיִתָּכֵן שֶׁהֻצְרַךְ לְמִצְוָה זוֹ בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ מִתְּחִלָּה בַּעֲשִׂיַּת פֶּסַח דּוֹרוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ, דִּכְתִיב: "וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר

יִתֵּן ה' לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת" (שמות יב כה), וְעוֹד נֶאֱמַר שָׁם: "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְגוֹ' וְעָבַדְתָּ אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה" (שם יג ה). וְעַכְשָׁיו רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְצִוָּה שֶׁיַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה זֵכֶר גְּאֻלָּתָם וְהַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם, נָעֲתָק לָהֶם מִן הָאֲבוֹת הָרוֹאִים לִבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לִבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵרוֹן. וְהִנֵּה אָמַר תְּחִלָּה "וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ" לוֹמַר שֶׁאֵין מִצָּוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ לְדוֹרוֹת, וְעַכְשָׁיו צִוָּה שֶׁיִּנָּהֲגוּ בָּהּ בַּמִּדְבָּר. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ לֹא עָשׂוּ אוֹתָהּ אֶלָּא בְּשָׁנָה זוֹ בִּלְבַד, שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹתָהּ לְפִי שֶׁנּוֹלְדוּ לָהֶם בָּנִים וַעֲבָדִים וְלֹא יָכְלוּ לָמוּל אוֹתָם מִן הַטַּעַם שֶׁהִזְכִּירוּ, שֶׁהָיָה לָהֶם לְסַכָּנָה כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּיבָמוֹת (עא). אֲבָל בְּסִפְרֵי (בהעלותך סז) אָמְרוּ: "וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן" וְגוֹ' - בִּגְנוּת יִשְׂרָאֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶלָּא פֶּסַח זֶה בִּלְבַד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הַזֹּבְחִים וּמְנָחָה הַגַּשְׁתֶּם לִי בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה" (עמוס ה כה). דָּרְשׁוּ כֵּן מִן הַכָּתוּב הַזֶּה שֶׁאָמַר: "וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי" (במדבר ט׳:ה׳), כִּי הַמִּקְרָא מְיֻתָּר, וְדֵי בְּמַה שֶׁיֹּאמַר "וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה", אֲבָל הִזְכִּיר הַיּוֹם וְהַמִּדְבָּר לִרְמֹז שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ בְּמִדְבָּר רַק בַּיּוֹם הַזֶּה וְהוּא גְּנוּתָן. וְיִתָּכֵן שֶׁהַגְּנוּת הַזֶּה הוּא קִלְקוּלָם בְּעִנְיַן הַמִּרְגְּלִים, שֶׁמִּמֶּנָּה נִתְנַדּוּ וְלֹא נִשְׁבָּה לָהֶם הָרוּחַ הַצְּפוֹנִית וְלֹא מָלוּ, וּלְפִיכָךְ נֶאֶסְרוּ בְּכָל הַקָּדְשִׁים וְהָיוּ נִזּוּפִים. אוֹ שֶׁתִּהְיֶה הַבָּרִיתָא הַזוֹ כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר (מכילתא בא טו) אֵין מִילַת זְכָרָיו וַעֲבָדָיו מְעַכֶּבֶת בּוֹ, וְהָיוּ רַשָּׁאִין לַעֲשׂוֹתוֹ וְנִתְעַצְּלוּ וְלֹא עָשׂוּ אוֹתוֹ, וְהוּא גְּנוּת גָּדוֹל. אֲבָל הָרִאשׁוֹן הוּא יוֹתֵר נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי הָיָה מֹשֶׁה מַכְרִיחָם לַעֲשׂוֹתוֹ וְלֹא הָיָה מַנִּיחָם בְּחִיּוּב כָּרֵת. אֲבָל חַג הַמַּצּוֹת שִׁבְעָה וְהַשְׁבָּתַת חָמֵץ לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ, שֶׁהֵן חוֹבַת הַגּוּף הַנּוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם, וּכְבָר נֶאֱמַר בָּהֶם "לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם" (שמות יב יז).

פסוק ג

כְּכָל חֻקֹּתָיו – כְּתוּב בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י: אֵלּוּ מִצְוּוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ - שֶׁה תְּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, **וּכְכָל מִשְׁפָּטָיו** - אֵלּוּ מִצְוּוֹת שֶׁעַל גּוּפוֹ, לְשִׁבְעַת יָמִים לְמַצָּה וּלְבִעוּר חָמֵץ. וְטָעוּת סוֹפֵר הוּא, אֶלָּא מִצְוּוֹת שֶׁבְּגוּפוֹ - שֶׁה תְּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה, שֶׁעַל גּוּפוֹ - צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ, שֶׁחוּץ לְגוּפוֹ - מַצָּה וּבִעוּר חָמֵץ, וְלֹא דִּבֵּר בָּהֶן הַכָּתוּב כָּאן. וְכֵן בְּפֶסַח שֵׁנִי נֶאֱמַר חֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו (במדבר ט׳:י״ד), וּמַצָּה וְחָמֵץ עִמּוֹ בַּבַּיִת, וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד. וְקִצֵּר הַכָּתוּב לֵאמֹר: "בֵּין הָעַרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ כְּכָל חֻקֹּתָיו וּכְכָל מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ", לְרַבּוֹת דִּינֵי הָאֲכִילָה שֶׁאֵינָן בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם הַנִּזְכָּר בַּכָּתוּב, כִּי בַּלַּיְלָה שֶׁאַחֲרָיו יֹאכַל, שֶׁכְּבָר פֵּרַשׁ שָׁם: "וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה" וְגוֹ' (שמות יב ח). וְכֵן "בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר

בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֵהוּ" (במדבר ט׳:י״א), טַעְמוֹ - יֹאכְלֵהוּ בְּעֵת הָאֲכִילָה הַנִּזְכֶּרֶת שָׁם בַּצַּוָּאָה שֶׁל פֶּסַח רִאשׁוֹן.

פסוק י

וְטַעַם **בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה** כְּתַב רַשִׁ״י (רש״י על במדבר ט׳:י׳) שֶׁהָיָה חוּץ לְאַסְקוּפַּת הָעֲזָרָה כָּל זְמַן הַשְׁחִיטָה, וְהוּא נִרְמָז בַּנְּקוּד כְּפִי הַדַּעַת הַזֹּאת. וַאֲנִי תְּמֵהַּ עָלָיו, לְמָה תִּפַּס לוֹ שִׁיטַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר? וְהַנָּכוֹן לְתָפְסוֹ בְּשִׁיטָתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא מִן הַמּוֹדִיעִים וְלַחוּץ. וְכֵן דַּעַת הָאֲמוֹרָאִים בַּגְּמָרָא (פסחים צג) דְּאָמַר עוּלָּא כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִיכָּנֵס בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, וְהוּא פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כִּי הָעוֹמֵד בְּתְחִלַּת בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לָעֲזָרָה בְּעֵת הַשְׁחִיטָה, דֶּרֶךְ רְחוֹקָה הִיא לוֹ וּפָטוּר. וְיִתָּכֵן שֶׁטַּעַם הַנְּקֻדָּה שֶׁהִיא דֶּרֶךְ רְחוֹקָה לוֹ בַּעֲשִׂיַּת הַפֶּסַח, לֹא רְחוֹקָה מַמָּשׁ, וּלְכָךְ חָזַר וְאָמַר "וּבְדַרְכְּךָ לֹא הָיָה" (במדבר ט׳:י״ג) וְלֹא הִזְכִּיר "רְחוֹקָה". וְצִוָּה הַכָּתוּב לַטָּמֵא וּלְמִי שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה לַעֲשׂוֹת הַשֵּׁנִי, וְהוּא הַדִּין וְהַטַּעַם לְכָל מִי שֶׁלֹּא עָשָׂה הָרִאשׁוֹן וְאָפְלוּ בְּמֵזִיד שֻׁחַיָּב לַעֲשׂוֹת הַשֵּׁנִי כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (פסחים שם). וְלֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב אֶלָּא לוֹמַר שֶׁיַּעֲשׂוּ הַשֵּׁנִי בִּרְשׁוּת וְלִמְנֹעַ הַטָּמֵא מִלַּעֲשׂוֹת הָרִאשׁוֹן, אֲבָל מִי שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ פְּטוּר מִן הָרִאשׁוֹן וְעוֹשֶׂה הַשֵּׁנִי, וְאִם רָצָה לָצֵאת בָּרִאשׁוֹן וְצִוָּה וְשָׁחֲטוּ עָלָיו הוּרְצָה, דְּקַיְמָא לָן (שם צב) מֵיחַס הוּא דְּחָס רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ, וְאִי עָבִיד תָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה. וְיִתָּכֵן שֶׁלְּכָךְ הִזְכִּיר הַכָּתוּב **רְחוֹקָה**, כִּי בַּדֶּרֶךְ הַקְּרוֹבָה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת הַשֵּׁנִי אוֹ הָרִאשׁוֹן, שֶׁיִּשְׁחֲטוּ וְיִזְרְקוּ עָלָיו וְיָבֹא וְיֹאכַל לָעֶרֶב:

פסוק יד

וְטַעַם **וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר** – לְצַוּוֹת הַגֵּרִים בְּפֶסַח זֶה שֶׁל מִדְבָּר כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּה בּוֹ לְיִשְׂרָאֵל. וְיִתָּכֵן כִּי מַה שֶּׁאָמַר בְּסֵדֶר בֹּא אֶל פַּרְעֹה "וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח" (שמות יב מח) הוּא עַל פֶּסַח מִצְרַיִם, כִּי הַפָּרָשָׁה הַהִיא עַל פֶּסַח מִצְרַיִם נֶאֱמְרָה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם, וְהָיָה בְּמַשְׁמָע כִּי הַגֵּרִים הַיּוֹצְאִים מִמִּצְרַיִם, עֵרֶב רַב, יַעֲשׂוּ פֶּסַח, שֶׁאַף הֵם הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס, אֲבָל הַמִּתְגַּיְּרִים אַחֲרֵי כֵן בַּמִּדְבָּר אוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא יִתְחַיְּבוּ בַּפֶּסַח, שֶׁלֹּא הָיוּ הֵם אוֹ אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל "וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם" (דברים ו כג). לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ בְּכָאן לְחַיְּבָם בְּפֶסַח דּוֹרוֹת בַּמִּדְבָּר וּבָאָרֶץ:

פסוק טו

וּבְיוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן עַתָּה יַחְזֹר לְסַפֵּר בְּעִנְיְנֵי הַנְּסִיעָה וְהַמִּצְוֹות שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, כְּגוֹן הַחֲצוֹצְרוֹת שֶׁנִּצְטַוָּה בָּהֶן עַכְשָׁיו לְהְיוֹתָן לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת. וְטַעַם **כִּסָּה הֶעָנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדוּת**, לְהַגִּיד שֶׁלֹּא הָיָה הֶעָנָן מְכַסֶּה אֶלָּא אֹהֶל הָעֵדוּת, לֹא חֲצַר הַמִּשְׁכָּן:

פסוק יט

וְטַעַם **וּבְהַאֲרִיךְ הֶעָנָן** – לוֹמַר כִּי אִם יַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים, וְהַמָּקוֹם הַהוּא אֵינֶנּוּ טוֹב בְּעֵינֵיהֶם, וְהָיוּ חֲפֵצִים וּמִתְאַוִּים מְאֹד לִנְסֹעַ מִן הַמָּקוֹם, אַף עַל פִּי כֵן לֹא יַעַבְרוּ עַל רְצוֹן הַשֵּׁם. וְזֶה טַעַם **"וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא יִסָּעוּ"**, כִּי מִירְאַת הַשֵּׁם וּמִשְׁמֶרֶת מִשְׁמֶרֶת מִצְוָתוֹ לֹא יִסָּעוּ. וְכֵן אִם יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר, כִּשְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְהָיוּ הָעָם יְגֵעִים מְאֹד וְעִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחָם, יַעֲשׂוּ רְצוֹן הַשֵּׁם לְלֶכֶת אַחֲרֵי הֶעָנָן. וְסִפֵּר עוֹד (במדבר ט׳:כ״א) כִּי יֵשׁ שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ רַק לַיְלָה אֶחָד וְיִסְעוּ בַּבֹּקֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טֹרַח גָּדוֹל לָהֶם. וְלִפְעָמִים יַעֲמֹד הֶעָנָן יוֹמָם וָלַיְלָה, כִּי הָלְכוּ כָּל הַלַּיְלָה וּבָאוּ בַּמָּקוֹם הַהוּא בַּבֹּקֶר, וַיָּנַח הֶעָנָן שָׁם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה, וְנַעֲלָה בַּבֹּקֶר הַשֵּׁנִי וְנָסָעוּ. וְהוּא טֹרַח גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹן, כִּי הָיוּ הָעָם סְבוּרִים שֶׁיַּעַמְדוּ שָׁם וּפָרְקוּ הָעֲגָלוֹת וְהִנִּיחוּ מַשָּׂאָם כְּמִנְהַג הַבָּאִים מִן הַדֶּרֶךְ, וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן יַחְזְרוּ לִטְעֹן וְלֹא יוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם תִּקּוּן לַדֶּרֶךְ. אוֹ יוֹמַיִם (במדבר ט׳:כ״ב) וְיִסְעוּ בַּלַּיְלָה. וְיִתָּכֵן שֶׁאֵרַע לָהֶם בַּמַּסָּעוֹת שֶׁעָשׂוּ כַּמְסֻפָּר בְּכָאן וְלֹא בְּעִנְיָן אַחֵר, כִּי עָמַד הֶעָנָן מֵעֶרֶב וְעַד בֹּקֶר, וְיוֹמָם וָלַיְלָה, וְיוֹמַיִם, וְחֹדֶשׁ וְשָׁנָה. וּלְכָךְ הִזְכִּיר הַכָּתוּב אֵלּוּ הַשִּׁשְׁה עִירִין בִּפְרָטָן, וְעָמַד שָׁנִים רַבּוֹת כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר תְּחִלָּה, כְּגוֹן בְּקָדֵשׁ שֶׁאָמַר: "וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם" (דברים א, מו):

פרק י

פסוק ו

וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים תֵּימָנָה – פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב שְׁתֵּי תְּרוּעוֹת: הָרִאשׁוֹנָה לְמַסַּע מַחֲנוֹת הַמִּזְרָח (במדבר י׳:ה׳), וְהַשֵּׁנִית לְמַסַּע מַחֲנוֹת הַדָּרוֹם. וְאָמַר **תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם** – שֶׁיִּתְקְעוּ כֵּן לְכָל מַסְעֵיהֶם, לוֹמַר שֶׁיִּתְקְעוּ תְּרוּעָה שְׁלִישִׁית לְמַסַּע הַמַּחֲנוֹת הַחוֹנִים יָמָּה, וּרְבִיעִית לְמַסַּע הַחוֹנִים צָפוֹנָה, כִּי לְכָל דֶּגֶל מַסָּע בִּפְנֵי עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר יִפָּרֵשׁ "וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי אֶפְרַיִם" (במדבר י׳:כ״ב) "וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי דָן" (במדבר י׳:כ״ה). וְכֵן הִיא שִׁנּוּיָהּ בַּבָּרַיְתָא שֶׁל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן (פרק יג). אֲבָל בְּסִפְרֵי (בהעלתך עג) שָׁנוּי: אִי כְּשֵׁם שֶׁתּוֹקֵעַ לְמַזְרָח וְלַדָּרוֹם כָּךְ תּוֹקֵעַ לַמַּעֲרָב וְלַצָּפוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר **תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם** – תְּקִיעָה אַחַת לִשְׁתֵּיהֶן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שָׁלֹשׁ לְכָל רוּחַ וְרוּחַ, עַד כָּאן. וְכֵן הוּא פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בֶּאֱמֶת שֶׁיִּתְקְעוּ לְכָל רוּחַ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי:

תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם – כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (ויקרא כג כד) כִּי הַתְּרוּעָה רָמְזָ לְמִדַּת הַדִּין, כִּי כֵן כָּתוּב בַּמַּסָּעוֹת: "עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (במדבר ט׳:כ״ג), וְהִיא הַמְנַצַּחַת בַּמִּלְחָמָה. וְכָתוּב: "וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ' וַהֲרֵעֹתֶם" (במדבר

י׳:ט׳), וְעַל כֵּן אָמַר מֹשֶׁה: "וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ" (במדבר י׳:ל״ה). וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי סוֹד הַפָּנִים בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (שמות כ ג). וְכֵן תִּרְאֶה כִּי חוֹמַת יְרִיחוֹ נָפְלָה בִּתְרוּעָה, דִּכְתִיב: "עַד יוֹם אָמְרִי לָכֶם הָרִיעוּ וַהֲרֵעֹתֶם" (יהושע ו י), וּכְתִיב: "וַיָּרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְּדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה" (שם פסוק כ), וְלָכֵן הָיְתָה חֵרֶם. וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל רְאוּיִים לְתָקְעָה, כִּי הַפְּשׁוּטָה רָמֵז לְמִדַּת רַחֲמִים, כִּי יְמִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים. עַל כֵּן יֹאמַר בְּנֻחֹה: "שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י׳:ל״ו). וְכָתוּב: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּתְקַעְתֶּם" (במדבר י׳:י׳), כִּי הַמִּלְחָמָה לִתְרוּעָה וְהַמּוֹעֲדִים וְהַשִּׂמְחָה לְרַחֲמִים. וְרַבּוֹתֵינוּ (ר״ה לג) הֶעְתִּיקוּ, פְּשׁוּטָה לְפָנֶיהָ וּפְשׁוּטָה לְאַחֲרֶיהָ וּתְרוּעָה בָּאֶמְצַע, שֶׁלֹּא יְקַצֵּץ בַּנְּטִיעוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְעַל הַקָּרְבָּן. אֲבָל הַכַּוָּנָה זוֹ לִתְקִיעָה וְזוֹ לִתְרוּעָה, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

פסוק יד

וְעַל צְבָאוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב – לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה יַזְכִּיר בְּכָאן שֵׁם נְשִׂיאֵי הַדְּגָלִים, שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר זֶה. וְאִם תֹּאמַר לְרָמֹז כִּי הָיוּ חַיִּים, כְּבָר נִרְמַז זֶה בִּפָרָשַׁת הַדְּגָלִים (במדבר ב׳:ד׳), כִּי מִיּוֹם הַמְּנָיָן וְעַד עֵת הַמַּסָּע לֹא מֵת אֶחָד מִכָּל הַפְּקוּדִים. אוּלַי בָּא הַכָּתוּב לוֹמַר שֶׁגַּם בְּלֶכְתָּם בַּדֶּרֶךְ יֵלֵךְ הַנָּשִׂיא בְּרֹאשׁ צְבָאוֹ, שֶׁיַּעֲשׂוּ מִצְוָתוֹ וְיִשְׁכֹּן כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד, וְלֹא יֵלְכוּ כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רוֹעֶה, וְלֹא שֶׁיְּמַנּוּ לָהֶם אַחֵר לָזֶה כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ מְשׁוּחַ מִלְחָמָה:

פסוק יז

וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי – מַשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים בָּעִנְיָן הַזֶּה, כִּי אַחֲרֵי נְסֹעַ דֶּגֶל יְהוּדָה יַתְחִילוּ בְּפֵרוּק הַמִּשְׁכָּן, וּתְחִלַּת פֵּרוּקוֹ שֶׁיָּבֹא אַהֲרֹן וּבָנָיו וְהוֹרִידוּ אֶת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִידוּ" וְגוֹ' (במדבר ד׳:ה׳), כְּלוֹמַר בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה הָרִאשׁוֹן. וְכַאֲשֶׁר יַשְׁלִימוּ לְכַסּוֹת הָאָרוֹן וְכָל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁל מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת, יוֹרִידוּ הַלְוִיִּם הַמִּשְׁכָּן כֻּלּוֹ וְיִטְעָנוּ עַל הָעֲגָלוֹת, וְיִסְעוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי אַחֲרֵי דֶּגֶל יְהוּדָה, וְהָאָרוֹן וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ עוֹמְדִים מְכֻסִּים וּנְתוּנִים עַל הַמּוֹטוֹת עַד שֶׁנָּסַע דֶּגֶל רְאוּבֵן. וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ "וְנָסַע אֹהֶל מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת" (במדבר ב׳:י״ז), שֶׁיִּסַּע אֹהֶל מוֹעֵד וְכָל מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנוֹת הַנִּזְכָּרוֹת, כִּי הַגֵּרְשֻׁנִּים וְהַמְּרָרִים נוֹסְעִים בֵּין דֶּגֶל יְהוּדָה לְדֶגֶל רְאוּבֵן, וְהַקְּהָתִים נוֹסְעִים בֵּין דֶּגֶל רְאוּבֵן לְדֶגֶל אֶפְרַיִם, כַּאֲשֶׁר יְפֹרַשׁ עוֹד. וְיַזְכִּיר הַטַּעַם, שֶׁיְּקִימוּ הַמִּשְׁכָּן טֶרֶם בּוֹאָם (במדבר י׳:כ״א). אֲבָל בַּבָּרַיְתָא שֶׁל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן (פרק יג) רְאִיתִי כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה: תְּקָעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ, וְנָסַע דִּגְלוֹ שֶׁל יְהוּדָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּסַּע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי יְהוּדָה בָּרִאשׁוֹנָה" (במדבר י׳:י״ד). נִכְנְסוּ בְּנֵי אַהֲרֹן וּפֵרְקוּ אֶת הַפָּרֹכֶת וְכִסּוּ בָהּ אֶת הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה" וְגוֹ' (במדבר ד׳:ה׳). תְּקָעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ, וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן. מִיָּד נִכְנְסוּ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי

וּפֵרְקוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְטָעֲנוּ אוֹתוֹ בָּעֲגָלוֹת וְהֶעֱמִידוּהוּ עַד בֹּא בְּנֵי קְהָת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן עַד בּוֹאָם" (במדבר י׳:כ״א). תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ, וְנָסַע דֶּגֶל אֶפְרַיִם. מִיָּד נִכְנְסוּ בְּנֵי קְהָת וּפֵרְקוּ אֶת הַמִּקְדָּשׁ וּטְעָנוּהוּ בַּכָּתֵף, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִלָּה אַהֲרֹן וּבָנָיו" וְגוֹ' (במדבר ד׳:ט״ו). וְשָׁמָּא כָּךְ פֵּרוּשָׁהּ, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ לִנְסֹעַ דֶּגֶל רְאוּבֵן, וּמִיָּד מַקְדִּימִין בְּנֵי גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי וּפֵרְקוּ הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ קֹדֶם בְּנֵי רְאוּבֵן. וְכֵן תִּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתִקְעוּ שְׁיִסַּע דֶּגֶל אֶפְרַיִם, וּמַקְדִּימִים בְּנֵי קְהָת וְטוֹעֲנִין כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ עַל כְּתְפֵיהֶם וְנוֹסְעִים קֹדֶם בְּנֵי אֶפְרַיִם. לְמִדּוּ עַל נְסִיעַת הַלְוִיִּם שֶׁהָיוּ בְּתִקִּיעוֹת וְתֵכֶף לָהֶם נְסִיעַת הַדֶּגֶל שֶׁאַחֲרֵיהֶם:

פסוק כט

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב – כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי (שמות ב טז) כִּי חוֹבָב שֵׁם חָדָשׁ שֶׁקְּרָאוּ לְיִתְרוֹ כַּאֲשֶׁר שָׁב לְתוֹרַת יִשְׂרָאֵל, כִּי זֶה דֶּרֶךְ כָּל הַמִּתְגַּיֵּר, כִּי לַעֲבָדָיו יִקְרָא שֵׁם אַחֵר. וְהִנֵּה מֹשֶׁה חִלָּה פָּנָיו לְלֶכֶת עִמָּהֶם, וְאָמַר לוֹ סְתָם "וְהֵטַבְנוּ לָךְ", וְהוּא חָשַׁב שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ מִן הַשָּׁלָל כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וְצֹאן וּבָקָר, וְלֹא תִּהְיֶה לוֹ נַחֲלָה בְּתוֹכָם. וְעַל כֵּן לֹא הָיָה חָפֵץ וְעָנָה "כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ", כִּי שָׁם לִי נַחֲלָה וּנְכָסִים וְכָבוֹד. אָז אָמַר לוֹ מֹשֶׁה "אַל נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ", כִּי מִדַּעְתְּךָ הַמִּדְבָּר תִּהְיֶה לָנוּ לְעֵינַיִם בְּכִבּוּשׁ הָאֲרָצוֹת וְתוֹרֵנוּ הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵעָלֶה בָהּ, וּמִכָּל הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' לָנוּ נֵטִיב לָךְ, רָמַז לָתֵת לוֹ אֶחָזָה בָּאָרֶץ טוֹבָה בִּשְׁכָרוֹ עַל טָרְחוֹ וְעֶזְרָתוֹ אֲשֶׁר יַעְזֹרֵם בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ. וְעַל דַּעְתִּי כִּי נִתְרַצָּה אֵלָיו בָּזֶה וְעָשָׂה כֵּן כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי שָׁם (שמות יח א). וְכָךְ אָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (בכורים פ״א ה״ד): בְּנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה מְבִיאִין וְקוֹרִין, דִּכְתִיב "לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ":

פסוק לג

וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים – עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, נָסַע הֶעָנָן וְהָלַךְ לִפְנֵיהֶם שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְהָאָרוֹן הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הֶעָנָן לִפְנֵי הָעָם, וְלֹא שָׁכַן בְּמָקוֹם עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּעֶרֶב שֶׁשָּׁכַן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן, וְשָׁם מָקוֹם טוֹב לַחֲנוֹתָם. וְזֶה טַעַם "לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה". וּבִשְׁכֹּן הֶעָנָן הַקִּימוּ הַמִּשְׁכָּן וְהֵבִיאוּ שָׁם הָאָרוֹן, וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ אִם הָלְכוּ גַּם בַּלַּיְלָה:

פסוק לה

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן – עָשָׂה לוֹ סִימָן מִלְּפָנָיו וּמִלְּאַחֲרָיו, לוֹמַר שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמוֹ. וְלָמָּה כָּתַב כָּאן? כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין פָּרָשָׁנוּת לְפָרָשָׁנוּת, כִּדְאִיתָא בְּכָל כְּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ (שבת קטז), לְשׁוֹן רַשִׁ״י (רש״י על במדבר י׳:ל״ה). וְלֹא פֵּרֵשׁ לָנוּ הָרַב מַה הַפָּרָשָׁנוּת הַזּוֹ שֶׁהֻצְרַךְ לְהַפְסִיק בָּהּ, כִּי לֹא נִזְכַּר כָּאן בַּכָּתוּב פָּרָשָׁנוּת קֹדֶם "וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן". וּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא שָׁם: פָּרָשָׁנוּת שְׁנִיָּה "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים" (במדבר י״א:א׳), פָּרָשָׁנוּת רִאשׁוֹנָה דִּכְתִיב "וַיִּסְעוּ מֵהַר

ה'" (במדבר י:ל"ג), וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְלַמֵּד שֶׁסָּרוּ מֵאַחֲרֵי ה'. וְכָתַב הָרַב בְּפֵרוּשָׁיו שָׁם: בְּתוֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְמַסָּעָם הִתְאַוּוּ הָאֲסַפְסוּף לְהִתְרַעֵם עַל הַבָּשָׂר כְּדֵי לְמָרֹד בַּה'. וְאֵלּוּ דִּבְרֵי תֵּימָהּ, שֶׁהֲרֵי פֻּרְעָנוּת "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים" כְּתוּבָה רִאשׁוֹנָה וְשֶׁל תַּאֲוָה שְׁנִיָּה, וּשְׁתֵּיהֶן סְמוּכוֹת. אוּלַי סָבַר הָרַב שֶׁנִּכְתְּבוּ שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן, רָמַז עַל הָרִאשׁוֹנָה בְּאָמְרוֹ "מֵהַר ה'", כִּי שָׁמָּא מֵעֵת נָסְעָם חָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהִפְסִיק וְכָתַב אֶת הַשְּׁנִיָּה וְאַחַר כָּךְ חָזַר לָרִאשׁוֹנָה. וְאֵין בָּזֶה טַעַם אוֹ רֵיחַ. אֲבָל עִנְיַן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה מָצְאוּ אוֹתוֹ בָּאַגָּדָה, שֶׁנָּסְעוּ מֵהַר סִינַי בְּשִׂמְחָה כְּתִינוֹק הַבּוֹרֵחַ מִבֵּית הַסֵּפֶר. אָמְרוּ: שָׁמָּא יִרְבֶּה וְיִתֵּן לָנוּ מִצְוֹות. וְזֶהוּ "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'", שֶׁהָיָה מַחֲשַׁבְתָּם לְהַסִּיעַ עַצְמָן מִשָּׁם מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַר ה'. וְזֶהוּ פֻּרְעָנוּת רִאשׁוֹנָה, וְהִפְסִיק שֶׁלֹּא יִהְיוּ שָׁלֹשׁ פֻּרְעָנֻיּוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ, וְנִמְצְאוּ מֻחְזָקִים בְּפֻרְעָנוּת. וְקָרָא הַחֵטְא "פֻּרְעָנוּת" אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אֵרַע לָהֶם מִמֶּנּוּ פֻּרְעָנוּת, וְשָׁמָּא אִלְמָלֵא חֵטְאָם זֶה הָיָה מַכְנִיסָם לָאָרֶץ מִיָּד:

פרק יא

פסוק א

וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים – אָמַר ר"א (אבן עזרא על במדבר י"א:א') מִגִּזְרַת אָוֶן, וְכֵן "מַחְשְׁבוֹת אוֹנֶךָ" (ירמיהו ד יד), שֶׁדִּבְּרוּ דִּבְרֵי אָוֶן. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי לָמָּה יִכָּסֶה הַכָּתוּב עַל חֵטְאָם וְלֹא יַגִּידֵנוּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי כַּאֲשֶׁר נִתְרַחֲקוּ מֵהַר סִינַי שֶׁהָיָה קָרוֹב לַיְשׁוּב וּבָאוּ בְּתוֹךְ הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בַּמַּסָּע הָרִאשׁוֹן, הָיוּ מִצְטַעֲרִים בְּעַצְמָם לֵאמֹר: "מַה נַּעֲשֶׂה וְאֵיךְ נִחְיֶה בַּמִּדְבָּר הַזֶּה, וּמַה נֹּאכַל וּמַה נִּשְׁתֶּה, וְאֵיךְ נִסְבֹּל הֶעָמָל וְהָעִנּוּי, וּמָתַי נֵצֵא מִמֶּנּוּ?" מִלְּשׁוֹן "מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו" (איכה ג לט), שֶׁהוּא לְשׁוֹן כּוֹאֵב וּמִצְטַעֵר עַל עַצְמוֹ. וְכֵן "בֶּן אוֹנִי" (בראשית לה יח) - בֶּן צַעֲרִי, וְ"אָנוּ הַדַּיָּגִים וְאָבְלוּ" (ישעיהו יט ח). וְכַאֲשֶׁר אָמַר הַכָּתוּב כִּי הָיוּ כּוֹאֲבִים וּמִצְטַעֲרִים, כְּבָר הִזְכִּיר וְסִפֵּר הַחֵטְא וְאָמַר **כְּמִתְאֹנְנִים**, כִּי הָיוּ מְדַבְּרִים בְּמַר נַפְשָׁם כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הַכּוֹאֲבִים. וְהָיָה רַע בְּעֵינֵי ה', שֶׁהָיָה לָהֶם לְלֶכֶת אַחֲרָיו בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כָּל טוּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם, וְהֵם הָיוּ כַּאֲנוּסִים וּמָכְרְחִין, מִתְאוֹנְנִים וּמִתְרַעֲמִים עַל עִנְיָנָם. וּלְכָךְ אָמַר בְּשִׁנְיָה: "וַיָּשׁוּבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י"א:ד'), כִּי הָיָה חֵטְאָם הָרִאשׁוֹן לְהִתְרַעֵם עַל חֶסְרוֹן הֲנָאוֹתֵיהֶם בַּמִּדְבָּר, וַיָּשׁוּבוּ עוֹד לַעֲשׂוֹת כָּעִנְיָן הַהוּא, וְלֹא לְקִחוּ מוּסָר עַל אֵשׁ הַשֵּׁם שֶׁבָּעֲרָה בָּם:

פסוק ג

וְטַעַם **וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תַּבְעֵרָה** – לַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָרְדָה בּוֹ הָאֵשׁ בְּקֵצֵה הַמַּחֲנֶה קָרְאוּ כֵן, וְלֹא נָסְעוּ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, רַק בַּחֲנָיָה הַהִיא הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה, וְקָרְאוּ שֵׁם הָעִיר אוֹ הַמָּקוֹם קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה:

פסוק ד

וְטַעַם **וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה**, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם חִסָּרוֹן בַּמִּדְבָּר, כִּי הָיָה לָהֶם הַמָּן לָשׂוֹבַע, וְהָיוּ עוֹשִׂים בּוֹ מַטְעַמִּים שׁוֹנִים בְּטַעַם חָשׁוּב מְאֹד כַּאֲשֶׁר יְסַפֵּר, אֲבָל הִמְשִׁילוּ בְּנַפְשׁוֹתָם תַּאֲוָה רַבָּה כַּמִּתְאַוִּים לֶאֱכֹל הַפְּחָמִים וְהֶעָפָר וְהַמַּאֲכָלִים הַנִּבְאָשִׁים:

וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר – כִּי לֹא הָיָה לְכָל הָעָם בָּשָׂר לֶאֱכֹל בְּכָל יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאָכְלוּ מֵמֶּנּוּ פְּעָמִים רַבּוֹת, וְהָיָה לְמִקְצָתָם מִקְנֶה וְאָכְלוּ מִמֶּנּוּ הַגְּדוֹלִים כְּמִנְהַג הַמַּחֲנוֹת וּמְקוֹמוֹת הַיִּוּקָר, אֲבָל בַּדָּגִים אָמְרוּ "זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה" (במדבר י״א:ה׳) כְּזוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת, כִּי לֹא אָכְלוּ דָגִים מִיּוֹם צֵאתָם מִמִּצְרַיִם וְעַד הֵנָּה:

פסוק ה

וְטַעַם **אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם**, לְפִי פְּשׁוּטוֹ - כִּי הָיוּ הַדַּיָּגִים הַמִּצְרִיִּים מַעֲבִידִין אוֹתָן לְמִשְׁךְ הַדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בַּמְּצוּדָה וּבַמִּכְמוֹרוֹת, וְהָיוּ נוֹתְנִין לָהֶם מִן הַדָּגִים כְּמִנְהַג כָּל פּוֹרְשֵׂי מִכְמֹרֶת. וְהַקִּשּׁוּאִים וְהָאֲבַטִּיחִים וְהֶחָצִיר וְהַבְּצָלִים וְהַשּׁוּמִים בְּמִצְרַיִם הָרְבֵּה מְאֹד, כִּי הִיא כְּגַן הַיָּרָק, וְכַאֲשֶׁר הָיוּ חוֹפְרִין לָהֶן בַּגִּנּוֹת וּבְכָל עֲבוֹדָה הָיוּ אוֹכְלִין מִן הַיְּרָקוֹת. אוֹ שֶׁהָיוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ עוֹשִׂים מְלַאכְתּוֹ, וְהָיָה מְפַרְנֵס אוֹתָם בְּלֶחֶם צַר וּבְמַיִם לַחַץ, וְהָיוּ נְפוֹצִים בָּעִיר וְנִכְנָסִין בַּגִּנּוֹת וּבַשָּׂדוֹת, וְהָיוּ אוֹכְלִין מִן הַיְּרָקוֹת וְאֵין מְכַלִּים דָּבָר כְּמִנְהַג עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ, וְנוֹתְנִים לָהֶם עַל שִׁפַּת הַיְאוֹר מִמְּנָת הַמֶּלֶךְ דָּגִים קְטַנִּים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם דָּמִים בְּמִצְרַיִם, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (א יא). וְזֹאת תְּלוּנַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא תְּלוּנַת הָאַסַּפְסוּף, וְהִנֵּה הָיוּ מִתְאוֹנְנִים עַל מֹשֶׁה וְצוֹעֲקִים עָלָיו "תְּנָה לָנוּ בָשָׂר וְנֹאכְלָה" כַּאֲשֶׁר יִזְכִּיר (במדבר י״א:י״ג):

פסוק ו

וְטַעַם **נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה** – שֶׁנִּתְחַמֵּם טִבְעָם מֵרוֹב הַתַּאֲוֹת וְיָבְשָׁה לְהּ, כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר י״א:ו׳). אוֹ נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה כִּי אֵין לְהּ כֹּל לְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ, כִּי הַמַּאֲכָל מוֹלִיד הַלֵּחוֹת בַּגּוּף וְיָשִׁיב הַנֶּפֶשׁ רָוָה. וְאָמְרוּ **בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ** – שֶׁאֲפִלּוּ הַמָּזוֹן אֲשֶׁר אָנוּ חַיִּים בּוֹ אֵינֶנּוּ בְּיָדֵינוּ שֶׁתִּהְיֶה נַפְשֵׁנוּ דְּשֵׁנָה וּשְׂבֵעָה בּוֹ, אֲבָל נִתְאָוֶה לוֹ וְנִשָּׂא עֵינֵינוּ אֵלָיו בְּכָל עֵת, כִּי בְּאוּלַי יָבֹא לָנוּ. וְהִנֵּה אֵין כֹּל בִּלְתִּי תּוֹחֶלֶת הַמָּן. אָמְרוּ הַמָּשָׁל הַיָּדוּעַ (יומא עד): אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ. וְסִפֵּר הַכָּתוּב כַּמָּה

מַעֲלוֹת בַּמָּן, וְאָמַר שֶׁטַּעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן, לְהַגִּיד כִּי נֶפֶשׁ אוֹכְלָיו לֹא תִיבַשׁ, כִּי הוּא יְלַחְלֵחַ וְיַרְוֶה, וְתִהְיֶה נֶפֶשׁ אוֹכְלָיו כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם:

פסוק יב

הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה – עַל דַּעַת אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר י״א:י״ב), כְּמוֹ "עַל בְּרָכוֹת הוֹרֵי" (בראשית מט כו), כִּי הָאָב יִקָּרֵא הוֹרֶה מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתֵן וּמַזְמִין הַהֲרָיוֹן. יֹאמַר: אִם אֲנִי אֲבִיהֶם אוֹ אִמָּם שֶׁיָּלַדְתִּי אוֹתָם. וּבַעֲלֵי הַפְּשָׁט אָמְרוּ בְּהֵפֶךְ: הֶאָנֹכִי אִמָּם שֶׁהֵיִיתִי הָרָה בָהֶם וְיוֹלֶדֶת, וְכֵן "וַתַּהַר אֶת מִרְיָם וְאֶת שַׁמַּי" (דברי הימים א ד יז) שֶׁהָרְתָה וְיָלְדָה אוֹתָם. אוֹ אָנֹכִי אֲבִיהֶם שֶׁיִּלְדְתִּיהוּ, כְּמוֹ "וַיּוֹלֶד נֹחַ" (בראשית ו י), "לְאָבִיךָ זֶה יִלָּדֶךָ" (משלי כג כב) וְזוּלָתָם. וְאָמַר **כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק** - הָאָב אוֹ הָאֵם. וְעַל דַּעְתִּי הַכֹּל מְלִיצָה בָּאֵם, וְטַעְמוֹ כְּמוֹ הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה וְאָנֹכִי יְלַדְתִּיהוּ. וְהִזְכִּיר כֵּן כִּי הָאִשָּׁה תִּסְבֹּל צַעַר גָּדוֹל הַבָּנִים בְּזִכְרָהּ מַה שֶּׁסָּבְלָה בָּהֶם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֲרָיוֹן. וְאָמַר **אוֹמֵן** כִּי הוּא אוֹמֵן לֹא אוֹמֶנֶת:

פסוק יד

וְטַעַם **לֹא אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי**, לֹא שֶׁיַּעַזְרוּהוּ הַזְּקֵנִים לָתֵת לָהֶם בָּשָׂר, כִּי מֵאַיִן לָהֶם. וְעוֹד, אֲפִלּוּ בִּהְיוֹת לָהֶם פַּרְנָסִים רַבִּים לֹא יִתְלוֹנְנוּ רַק עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, כְּמִנְהָגָם לֵאמֹר לוֹ "לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם", וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לָהֶם בִּתְפִלָּתוֹ כָּל מִשְׁאֲלוֹתָם וְתַאֲוָתָם יָבִיא לָהֶם. אֲבָל חָשַׁב מֹשֶׁה כִּי בִּהְיוֹת לָהֶם מַנְהִיגִים רַבִּים יְשַׁכְּכוּ חֲמָתָם וִידַבְּרוּ עַל לִבָּם בְּעֵת תְּלוּנָתָם. וְאֶפְשָׁר כִּי כַּאֲשֶׁר הִתְנַבְּאוּ הַזְּקֵנִים שֶׁנֶּאֱצַל עֲלֵיהֶם מִן הָרוּחַ וְיָדְעוּ הָעָם כִּי נֶאֱמָנִים הֵם לַנְּבִיאִים, לֹא יִתְאַסְּפוּ כֻּלָּם עַל מֹשֶׁה וְיִשְׁאֲלוּ תַּאֲוָתָם גַּם מֵהֶם.

פסוק טו

וְאִם כָּכָה אַתְּ עֹשֶׂה לִּי – תֵּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כִּנְקֵבָה, שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֶּרְעָנוּת שֶׁהוּא עָתִיד לְהָבִיא עֲלֵיהֶם. עַל זֹאת אָמַר לְפָנָיו: אִם כֵּן הָרְגֵנִי נָא הָרוֹג, לְשׁוֹן רַשִׁ״י (רש״י על במדבר י״א:ט״ו). וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁכִּנּוּי "אַתְּ" כְּלַפֵּי מַעְלָה הוּא. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט מִנְהַג הַלָּשׁוֹן הוּא גַּם בְּזָכָר "אַתְּ כָּרוּב מְמֻשָּׁח הַסּוֹכֵךְ" (יחזקאל כח יד). וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, אִם כָּכָה אַתְּ עֹשֶׂה לִּי - בְּמִדַּת הַדִּין יְדַבֵּר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "וַיִּחַר אַף ה' מְאֹד" (במדבר י״א:י׳). וְכֵן "וְאַתְּ תְּדַבֵּר אֲלֵינוּ" (דברים ה כד) - כִּנּוּי לְאֵשׁ הַגְּדוֹלָה שֶׁתְּדַבֵּר דִּבְרֵי הַשֵּׁם אֲלֵינוּ, וְשָׁמַעְנוּ מִפִּיךָ וְעָשִׂינוּ. וְכֵן "אַתְּ כָּרוּב מְמֻשָּׁח" - בַּכָּרוּב הַשֵּׁנִי יִרְמֹז, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

וְטַעַם **הָרְגֵנִי נָא הָרֹג**, שֶׁתִּשְׁלַח עָלַי הוֹרְגִים בַּחֶרֶב, כִּי טוֹב מוֹתִי אֲפִלּוּ בְּחֶרֶב אָדָם מֵחַיַּי בַּצַּעַר הַזֶּה. וְיִתָּכֵן שֶׁהוּא כְּמוֹ הֲמִיתֵנִי, וְכֵן "וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ הָרוּגֵי מָוֶת, בַּחוּרֵיהֶם מֵכֵּי חָרֶב בַּמִּלְחָמָה" (ירמיהו יח כא), וְכֵן "וּפְחִי בַהֲרוּגִים הָאֵלֶּה" (יחזקאל לז ט):

פסוק טז

אֶסְפָּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל – כְּבָר הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ כִּי שִׁבְעִים אֻמּוֹת הֵן בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, וְיֵשׁ לְכָל אַחַת וְאַחַת מַזָּל בָּרָקִיעַ וְשַׂר לְמַעְלָה, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר בְּדָנִיֵּאל (י, יג): "וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס", וּכְתִיב (שם) אֵצֶל מַלְכֵי פָּרַס, וְכֵן "וְהִנֵּה שַׂר יָוָן בָּא" (שם פסוק כ). וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו כד, כא): "יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם" (מכילתא שירה ב). וְאָמְרוּ (סוכה נה) כִּי פָּרֵי הֶחָג יִרְמְזוּ בָּהֶם, וּבְפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פרק כד) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשִׁבְעִים מַלְאָכִים הַסּוֹבְבִים כִּסֵּא כְבוֹדוֹ: "בּוֹאוּ וּנְבַלְבֵּל לְשׁוֹנָם". וְלָכֵן הָיָה הַמִּסְפָּר בְּיוֹרְדֵי מִצְרַיִם שִׁבְעִים, וְצִוָּה הַמִּסְפָּר הַזֶּה בְּשׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הַמִּסְפָּר הַזֶּה יִכְלֹל כָּל הַדֵּעוֹת בִּהְיוֹתוֹ כּוֹלֵל כָּל הַכֹּחוֹת וְלֹא יִפָּלֵא מֵהֶם כָּל דָּבָר. וְכֵן בְּמַתַּן תּוֹרָה "וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כד, א), כִּי רָאוּי בַּמִּסְפָּר הַשָּׁלֵם הַזֶּה שֶׁיִּשְׁרֶה עֲלֵיהֶם כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה כַּאֲשֶׁר הִיא בַּמַּחֲנֶה הָעֶלְיוֹן, כִּי יִשְׂרָאֵל צִבְאוֹת הַשֵּׁם בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אָרוֹן וְכַפֹּרֶת וּמִשְׁכָּן בִּדְמוּת הַמְשַׁמְּשִׁין בַּמָּרוֹם, וְנַעֲשׂוּ הַדְּגָלִים בִּדְמְיוֹן הַמֶּרְכָּבָה אֲשֶׁר רָאָה יְחֶזְקֵאל לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָה עֲלֵיהֶם בָּאָרֶץ כַּאֲשֶׁר הִיא שְׁכִינָה בַּשָּׁמַיִם. וְהִנֵּה מֹשֶׁה עַל גַּבֵּי שִׁבְעִים זְקֵנִים רָמָז לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. וְקִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין ב) כִּי כָּל סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה הַיּוֹשֶׁבֶת בְּבֵית הַשֵּׁם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשׁכְנוֹ שָׁם כֵּן יִהְיֶה מִנְיָנָם שִׁבְעִים, וְהַנָּשִׂיא עַל גַּבֵּיהֶם כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, וְהִנֵּה הֵם שִׁבְעִים וְאֶחָד. וְכֵן הָאוֹתִיּוֹת בַּשֵּׁם הַגָּדוֹל הַמְפֹרָשׁ שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד הַשָּׂרִים וְהַשֵּׁם הַמְיֻחָד שֶׁהוּא אָדוֹן יָחִיד עַל כֻּלָּם. וְלָזֶה יִרְמֹז הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ: "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט" (תהלים פב, א), כִּי הַשְּׁכִינָה עִמָּהֶם לְהַסְכִּים עַל יָדָם. וְאָמַר הַכָּתוּב: "עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל" (שם פסוק ב), יַזְהִיר בָּהֶם אַחֲרֵי שֶׁהַשֵּׁם הַנִּכְבָּד עִמָּהֶם בְּדָבָר הַמִּשְׁפָּט אֵיךְ לֹא תִירְאוּ מִמֶּנּוּ לְהַטּוֹת הַמִּשְׁפָּט, כְּטַעַם "הָעֵם הַמַּכְעִיסִים אוֹתִי עַל פָּנַי" (ישעיהו סה, ג). וְאוֹמֵר עוֹד (תהלים פב, ו): "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם", כִּי מִסְפַּרְכֶם כְּמִסְפַּר שָׂרֵי מַעְלָה וְאָדוֹן הַיָּחִיד, וְאָמַרְתִּי שֶׁתֵּשְׁבוּ מוֹשַׁב אֱלֹהִים בָּאָרֶץ. אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁגֹּרַשׁ מִמְּקוֹמוֹ הַנִּכְבָּד וּמֵת, כֵּן תִּתְגָּרְשׁוּ מִבֵּית הַשֵּׁם וְתָמוּתוּ, וּכְאַחַד הַשָּׂרִים שֶׁל מַעְלָה הֱיִיתֶם וְתִפְּלוּ מִן הַמַּעֲלָה הַהִיא. וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי מִן הָעִנְיָן הַזֶּה בְּסֵדֶר "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים" (שמות כא, ו):

פסוק יז

וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי – עִנְיַן הַכָּתוּב לְהַגִּיד כִּי בְּעֵת הַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה יִהְיֶה הָאֲצִילוּת וּמִמֶּנּוּ הוּא. וְכֵן אָמַר בַּמַּעֲשֶׂה (במדבר י"א:כ"ה): "וַיֵּרֶד ה' בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו". וְלֹא פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב הַדִּבּוּר הַזֶּה מַה הָיָה, כַּאֲשֶׁר הוּא כָּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיְּבָאֵר אַחֲרֵי כֵן מַה אָמַר וּמַה דִּבֶּר ה', כִּי הָעִנְיָן בָּכָאן כִּי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר אָמַר בָּהֶם שֶׁהִתְנַבְּאוּ לֹא שָׁמְעוּ דִּבּוּר

מִפִּי הַשֵּׁם וְלֹא נִרְאָה לָהֶם בַּמַּרְאָה אוֹ בַּחֲלוֹם, אֲבָל הַשֵּׁם מְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה וּמֵאֲצִילוּת רוּחַ מֹשֶׁה הֵם יוֹדְעִים הַנְּבוּאָה הַהִיא. וְזֶה טַעַם "וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ" (שם), שֶׁלֹּא יָסְפוּ לְהִתְנַבֵּא מֵעַצְמָם, אֲבָל בַּנְּבוּאָה שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה בָּהּ לְבַדָּהּ הִתְנַבְּאוּ. וְזֶה טַעַם "**וְאָצַלְתִּי**, שֶׁאֲנִיחַ אֶצְלִי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר אֲנִי שָׂם עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם. וְאֵין זֶה כְּעִנְיָן "וְנָתַתָּ מֵהוֹדְךָ עָלָיו" (במדבר כ"ז:כ'), כִּי אֲצִילוּת בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן עִכּוּב אֶצְלוֹ, כִּלְשׁוֹן "וְכָל אֲשֶׁר שָׂאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם" (קהלת ב י'), "הֲלֹא אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה" (בראשית כז לו), וְכֵן "עַל כֵּן נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכוֹנוֹת מֵהָאָרֶץ" (יחזקאל מב ו), שֶׁנִּשְׁאַר אֶצְלָם מֵהַלְּשָׁכוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת וְהַתִּיכוֹנוֹת מֵהָאָרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ הָאַתִּיקִים מֵהַנָּה בָּעֲלִיּוֹנוֹת. וְכֵן "וְאָל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות כד יא) - הַנִּשְׁאָרִים וְהַפְּרוּשִׁים מֵהֶם שֶׁנֶּאֱצָלִים אֶל עַצְמָן מִכְּלַל הֲמוֹן הָעָם, אוֹ שֶׁנִּקְרְאִים כֵּן הַגְּדוֹלִים שֶׁהַכֹּל בָּאִים אֶצְלָם. וְהַמַּעְתִּיקִים מִן הַלְּשׁוֹנוֹת אָמְרוּ "אֲצִילוּת" עַל יְצִיאַת כֹּחַ מִן הַכֹּחוֹת מֵאֵת הַבּוֹרֵא וּמִתְפַּשֵּׁט עַל הַנִּבְרָא, וְאוֹמְרִים בַּנֶּפֶשׁ "אֲצוּלָה מֵרוּחַ הַקֹּדֶשׁ", כִּי הוּא אֶצְלָם לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן אֶצְלִי כִּי הָאֲצִילוּת יִהְיֶה הַמְשָׁכָה אוֹ הֲנָחָה וְהַפְרָשָׁה אֵצֶל הַנּוֹתֵן הוּא. אֲבָל אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר י"א:י"ז) יַעֲשֶׂה בּוֹ שְׁנֵי פָּנִים: תִּרְגֵּם כָּאן "וַאֲרַבֵּי", וְכֵן "וְאָל אֲצִילֵי" – "וּלְרַבְרְבֵי", וְתִרְגֵּם "הֲלֹא אָצַלְתִּי לִּי בְּרָכָה" - "שְׁבַקְתִּי". נִרְאֶה שֶׁדַּעְתּוֹ בַּאֲצִילוּת שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכָה אוֹ מַאֲצִיל הַנּוֹתֵן עַל הַמְקַבֵּל, וְיֹאמַר בְּכָאן, אַמְשִׁיךְ מֵאֲשֶׁר אֶצְלְךָ מִן רוּחַ הַנְּבוּאָה וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם; וְנֶאֱמַר עוֹד עַל הַמְּקַבֵּל, וְיֹאמַר בְּכָאן, אַמְשִׁיךְ מֵאֲשֶׁר אֶצְלְךָ מִן רוּחַ הַנְּבוּאָה וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם; וְנֶאֱמַר עוֹד עַל הַהַמְשָׁכָה שֶׁיַּמְשִׁיךְ הַנּוֹתֵן אֶצְלוֹ מִן הַדָּבָר הַנָּתוּן וְיִשָּׁאֵר עִמּוֹ, וְזֶה טַעַם "הֲלֹא אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה" - שֶׁמָּשַׁכְתָּ לִי אֶצְלְךָ אַחַת מִן הַבְּרָכוֹת לְבָרְכֵנִי בָּהּ. וְעַל הַכְּלָל בַּזְּקֵנִים כִּי אֵין נְבוּאָתָם רַק מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה וּמִמֶּנּוּ הוּא לָהֶם. וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (סוף בהעלתך): מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר פַּרְדֵּס לְשׁוֹמֵר וְנָתַן לוֹ שָׂכָר הַשְׁמִירָה. אַחַר זְמַן אָמַר לוֹ הַשּׁוֹמֵר, אֵינִי יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ כֻּלּוֹ לְבַדִּי, הָבֵא עוֹד אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמִּי. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, נָתַתִּי לְךָ הַפַּרְדֵּס שֶׁלִּי לְשָׁמְרוֹ וְכָל פֵּרוֹת שְׁמִירָתוֹ נְתַתִּיו לְךָ, וְעַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר הָבֵא עוֹד אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמִּי? הֲרֵינִי מֵבִיא אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמְּךָ, וֶהֱוֵי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם שְׂכַר שְׁמִירָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂכָר שֶׁנָּתַתִּי לְךָ מִשָּׁם הֵם נוֹטְלִין שְׂכָרָן. כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֲנִי נָתַתִּי לְךָ רוּחַ וַדַּעַת לְפַרְנֵס אֶת בָּנַי וְלֹא הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ אַחֵר כְּדֵי שֶׁתִּתְיַחֵד אַתָּה בְּאוֹתָהּ הַשְׁמִירָה, וְעַכְשָׁו אַתָּה מְבַקֵּשׁ אַחֵר? תֵּדַע שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֵינָן נוֹטְלִין כְּלוּם, אֶלָּא "וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם". וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא חָסַר מֹשֶׁה כְּלוּם. עַד כָּאן בַּמִּדְרָשׁ. וְהַקָּרוֹב אֵלַי כִּי כָל יְמֵי הַזְּקֵנִים נַעֲשָׂה לָהֶם כֵּן, שֶׁיְּדַעוּ בְּכָל מַה שֶּׁיְּצַוֶּה הַשֵּׁם לְיִשְׂרָאֵל בְּיַד מֹשֶׁה בְּצַרְכֵי שְׁעָתָם וְהַמִּקְרִים אֲשֶׁר יָבוֹאוּ לָהֶם בַּמִּדְבָּר.

וְזֶה טַעַם "וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם", כִּי כָל מַה שֶּׁיֹּאמַר מֹשֶׁה לָעָם יֵדְעוּ הֵם וְיִתְנַבְּאוּ בָּהֶם לָעָם כָּל אֶחָד בְּשִׁבְטוֹ וְאַלְפּוֹ, וּמִפְּנֵי זֶה לֹא יִשָּׂא מֹשֶׁה לְבַדּוֹ תְּלוּנוֹתָם:

פסוק יט

לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן – שִׁעוּרוֹ: לֹא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד תֹּאכְלוּ וְלֹא יוֹמַיִם בִּלְבַד. וְכָמוֹהוּ "לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם" (מלכים ב ו י), שֶׁאֵינָם אַחַת וּשְׁנַיִם בִּלְבַד. וְעַל דַּעְתִּי, הָאוֹכֵל וְהָעוֹשֶׂה דָּבָר יָמִים רַבִּים רְצוּפִים אֵינָנוּ נִקְרָא אוֹכֵל וְעוֹשֶׂה יוֹם אֶחָד, וְכֵן הָאוֹכֵל שִׁלְשִׁים יוֹם רְצוּפִים אֵינָנוּ נִקְרָא אוֹכֵל עֶשְׂרִים יוֹם. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה ה"אֶחָד" נִמְשָׁךְ - לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּ וְלֹא יוֹמַיִם וַעֲשָׂרָה וְעֶשְׂרִים יוֹם אֲחָדִים, רַק חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְהִנֵּה נָתַן לָהֶם תַּאֲוָתָם בַּבָּשָׂר וְלֹא בַּדָּגָה וְלֹא בַּיָּרָקוֹת, כִּי עִקַּר שְׁאֵלָתָם אֲשֶׁר יִבְכּוּ עָלָיו "תְּנָה לָנוּ בָשָׂר" (במדבר י״א:י״ג). וְטַעַם **עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא** (במדבר י״א:כ׳) - שֶׁיִּתֵּן לָהֶם בָּשָׂר הַרְבֵּה וְיֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ כָּל הַחֹדֶשׁ לָרֹב מְאֹד, עַד שֶׁיָּקוּצוּ בּוֹ וְיִהְיֶה לָהֶם כְּדָבָר נִתְעָב וְזָר שֶׁאֵינֶנּוּ נֶאֱכָל. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט כֵּן הָיָה: כִּי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הֵכִין מַכָּה רַבָּה וּמַתּוּ הָעָם הַמִּתְאַוִּים תְּחִלָּה, הֵם הָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּזְכָּרִים תְּחִלָּה שֶׁאָמְרוּ "מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר" (במדבר י״א:ד׳). וּשְׁאָר כָּל הָעָם אֲשֶׁר בָּכוּ אַחֲרֵי כֵן לְמִשְׁפְּחוֹתָם אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ (במדבר י״א:י׳), אָכְלוּ מִמֶּנּוּ חֹדֶשׁ יָמִים וְהָיָה לָהֶם לְזָרָא וְזָרְקוּ הַחֲמָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ לָהֶם מִמֶּנּוּ. וְכֵן אָמַר הַמִּזְמוֹר: "וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וְגוֹ', וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְתַאֲוָתָם יָבִיא לָהֶם. לֹא זָרוּ מִתַּאֲוָתָם, עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם וְאַף אֱלֹהִים עָלָה" וְגוֹ' (תהלים עח כז-לא) - כִּי קְצָתָם אָכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד, וּבַעֲלֵי הַתַּאֲוָה לֹא נִפְרְדוּ מִתַּאֲוָתָם כְּלָל, כִּי בְּעוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם עָלָה בָּהֶם אַף ה'. וְאֵין מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן וְשֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא נְאוֹתִין לִלְשׁוֹן הַכָּתוּב, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר: "עַתָּה תִּרְאֶה הֲיִקָּרֶךָּ דְבָרִי אִם לֹא" (במדבר י״א:כ״ג). וּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁאָמַר, דְּבָרִים כְּמַשְׁמָעָן - "מִי מַסְפִּיק לָהֶם" - הוּא מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב בֶּאֱמֶת, וְהוּא דַּעְתּוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס. אֲבָל הָעִנְיָן בְּעַצְמוֹ תֵּמַהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ "בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא" (במדבר י״ב:ז׳) יֹאמַר אֵין הַמָּקוֹם מַסְפִּיק לָהֶם?! וְעוֹד, כִּי כֻּלָּם רָאוּ כְּבָר נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת מִזּוּ. וְר״א תֵּרֵץ כִּי מֹשֶׁה הָיָה חוֹשֵׁב שֶׁלֹּא יְחַדֵּשׁ הַשֵּׁם מוֹפֵת כִּי אִם לְהַצְדִּיק נְבִיאוֹ. וְגַם זֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי, כִּי כְּבָר עָשָׂה עִמָּהֶם כָּזֶה בִּשְׁלָו רֹאשׁוֹן (שמות טז יג), וְכֵן בַּמַּיִם (שם יז ו) וּבַמָּן (שם טז), כִּי כֻּלָּם עַל תְּלוּנוֹתָם נִתְּנוּ לָהֶם. וְהַנָּכוֹן אֶצְלִי כִּי כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים לְיִשְׂרָאֵל - חֶסֶד הֵם מֵאִתּוֹ וְכֻלָּן לְטוֹב לָהֶם, כִּי טוֹב ה' לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, זוּלָתִי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא הַקֶּצֶף עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה עִמָּהֶם בְּאַף וּבְמִדַּת הַדִּין לְרָעָה גְּמוּרָה. וְהִנֵּה אֵין בַּנִּסִּים רַק טוֹבָה גְּמוּרָה שֶׁלֹּא בְּרַחֲמִים אוֹ נְקָמָה בְּמִדַּת הַדִּין. אֲבָל עַתָּה כְּשֶׁאָמַר לוֹ שֶׁיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם וְיֹאכְלוּ

בָּשָׂר עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיֶה לָכֶם לְזָרָא, יָדַע מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה אוֹת מֵאֵת הַשֵּׁם לִבְרֹאת לָהֶם בָּשָׂר כַּאֲשֶׁר נָתַן לָהֶם דְּגַן שָׁמַיִם, כְּעִנְיָן שֶׁיֹּאמְרוּ חֲכָמִים (סנהדרין נט ב), אֵין דָּבָר טָמֵא יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם. וְעוֹד, כִּי כָל הַנִּסִּים יוֹדִיעֵם לְמֹשֶׁה: "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם" (שמות טז ד), "הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר" (שם יז ו). אֲבָל בְּכָאן שֶׁאָמַר לוֹ "וְאֶל הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר" וְלֹא הוֹדִיעוֹ - הֵבִין מֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה בְּנֵס מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְעַל כֵּן שָׁאַל בְּתִמְיָהָה: מַה יֵּעָשֶׂה לָהֶם כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ? אִם יִשָּׁחֵט לָהֶם צֹאן וּבָקָר מִכָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם - לֹא יַסְפִּיק לָהֶם, וְאִם יֵאָסֵף לָהֶם כָּל דְּגֵי הַיָּם אֲשֶׁר בַּמָּקוֹם הַהוּא הַקָּרוֹב לָהֶם - לֹא יַסְפִּיק לָהֶם. וְהַשֵּׁם הֶשִׁיבוֹ כִּי אֵין יַד הַשֵּׁם קְצָרָה לָתֵת לָהֶם שְׁאֵלָתָם גַּם בְּדֶרֶךְ הַמִּקְרִים. וְזֶה טַעַם "הֲיִקָּרֵךְ דְּבָרִי אִם לֹא". וְאָמַר "הֲיַד ה' תִּקְצָר" כִּלְשׁוֹן "וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ" (אסתר א ז). וְלֹא אָמַר ה' "הֲמַמְנִי יִפָּלֵא כָּל דָּבָר", כִּי לֹא יַעֲשֶׂה זֶה בְּמוֹפֵת. וְכֵן הָיָה, שֶׁנָּסַע רוּחַ מֵאֵת הַשֵּׁם (במדבר י״א:ל״א) כְּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם - לֹא "רוּחַ יָם חָזָק מְאֹד" וְלֹא "רוּחַ קָדִים עַזָּה" כַּאֲשֶׁר יַזְכִּיר בַּמּוֹפְתִים (שמות י יט שם יד כא), אֲבָל רוּחַ סְתָם כַּנְּהוּגִים - "וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן הַיָּם", לֹא שֶׁנִּבְרְאוּ עַתָּה בַּעֲבוּרָם, וְאֵין בַּדָּבָר חִדּוּשׁ מִטִּבְעוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְעוֹד שֶׁכְּבָר הָיָה לָהֶם כֵּן, וְלֹא חִדֵּשׁ עַתָּה רַק שֶׁיִּהְיוּ שַׂלְוִים רַבִּים מְאֹד:

פסוק כח

אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם – הַטַּעַם בָּזֶה, כִּי מֹשֶׁה דִּבֵּר אֶל הָעָם אֶת דִּבְרֵי ה', כִּי הוּא יֵאָצֵל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וְיִתֵּן עַל הַמִּתְיַצְּבִים עִמּוֹ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְהִנֵּה אֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא יָצְאוּ אֶל הָאֹהֶל וְעוֹשִׂים עַצְמָן מִכְּלַל הַנֶּאֱצָלִים, כְּמַמְרִים בִּדְבָרָיו, וְלָכֵן אָמַר לוֹ **כְּלָאֵם**, כִּי אוּלַי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִיהֶם אוֹ רוּחַ רָעָה מְבַעֲתָם, וְהִנֵּה צְרִיכִין לְשׁוּמָם בְּבֵית הַכְּלֶא כְּאִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא. וּמֹשֶׁה בְּעַנְוָתָנוּתוֹ הֵשִׁיב: "וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם", כִּי הַשֵּׁם נָתַן עֲלֵיהֶם רוּחוֹ מִבִּלְתִּי אֲצִילוּת הָרוּחַ שֶׁעָלַי, וּמִי יִתֵּן וְיִהְיֶה זֶה בְּכָל הָעָם. אֲבָל מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ נִרְאֶה כִּי הָיָה הַמִּנְהָג בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִתְנַבֵּא אָדָם בַּעֲתִידוֹת בִּמְקוֹם נָבִיא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, אֲבָל הוֹלְכִים אַחֲרָיו כְּתַלְמִידָיו וְהֵם בְּנֵי הַנְּבִיאִים. כָּךְ אָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (י״ז): בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר "מֹשֶׁה מֵת" הַיְינוּ דִּקְאָמַר יְהוֹשֻׁעַ "אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם", אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר עַל עִסְקֵי שְׁלָיו אַמַּאי "כְּלָאֵם"? דַּהֲוָה לֵיהּ כְּמוֹרֶה הֲלָכָה לִפְנֵי רַבּוֹ. וְכֵן לְמַאן דְּאָמַר עַל גּוֹג וּמָגוֹג נִתְנַבְּאוּ. וְכָךְ הִזְכִּירוּ עוֹד בְּעִנְיַן דְּבוֹרָה בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (י״ד). וּמֹשֶׁה אָמַר כִּי הוּא הָרַב וּמָחַל עַל כְּבוֹדוֹ וּמִתְאַוֶּה וְשָׂמֵחַ בְּכָךְ. וּבְתַרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי רָאִיתִי שֶׁאָמַר "כְּלָאֵם" - "מְנַע מִנְּהוֹן רוּחַ קֻדְשָׁא". עֲשָׂאוֹ מִלְּשׁוֹן "הִנֵּה שְׁפָתַי לֹא אֶכְלָא" (תהלים מ', י'), "לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי" (שם פסוק י״ב). וְטַעַם הָעִנְיָן, כִּי חָשַׁב יְהוֹשֻׁעַ מִפְּנֵי שֶׁהֵם בַּכְּתוּבִים הֵם מִתְנַבְּאִים, כִּי נֶאֱצַל רוּחַ מֹשֶׁה עַל כָּל הַכְּתוּבִים שֶׁעַל כֻּלָּם נִתְכַּוֵּן, וְלָכֵן אָמַר לוֹ אֵין נָכוֹן

שֶׁיִּתְנַבְּאוּ הֵם בַּמַּחֲנֶה שֶׁלֹּא הֵקִימוּ דְּבַר ה' שֶׁצִּוָּה "וְלָקַחְתָּ אוֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ" (במדבר י״א:ט״ז), וְהִנֵּה יֵרָאֶה שֶׁאֵין נְבוּאַת כֻּלָּם מֵאֲצִילוּת הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ, וְרָאוּי לַאֲדוֹנִי לְהִתְפַּוֵּן בְּרוּחַ הָאֱלֹהִים לַהֲשִׁיבוֹ אֵלֶיךָ, לְבַל יֵאָצֵל מִמְּךָ רַק לָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ בִּדְבַר ה', כִּי בַּעֲבוּר שֶׁנִּתְכַּוְּנָתְ מִתְּחִלָּה עַל כָּל הַכְּתוּבִים הָיָה מֵהוֹדֵךְ עֲלֵיהֶם, וְאִם תִּתְכַּוֵּן עַתָּה לַהֲשִׁיבָה מֵהֶם תָּנוּחַ אֶל הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ בִּלְבַד כִּדְבַר ה'. וּמֹשֶׁה אָמַר שֶׁלֹּא יְקַנֵּא לוֹ כִּי הוּא חָפֵץ שֶׁיִּתְנַבְּאוּ לְפָנָיו אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, כֵּיוָן שֶׁנָּתַן ה' רוּחוֹ עֲלֵיהֶם בַּאֲצִילוּתוֹ מִמֹּשֶׁה אוֹ בִּלְתִּי אֲצִילוּת מִמֶּנּוּ:

פרק יב

פסוק ג

וְטַעַם **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד** – לְהַגִּיד כִּי הַשֵּׁם קִנֵּא לוֹ בַּעֲבוּר עַנְוָתָנוּתוֹ, כִּי הוּא לֹא יַעֲנֶה עַל רִיב לְעוֹלָם, אַף אִם יָדַע. וְרי״א מְפֹרָשׁ לֵאמֹר כִּי הוּא לֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה עַל שׁוּם אָדָם, וְלֹא יִתְגָּאֶה בְּמַעֲלָתוֹ כְּלָל, אַף כִּי עַל אֶחָיו, וְהֵם חוֹטְאִים שֶׁמְּדַבְּרִים עָלָיו חִנָּם. אֲבָל בְּסִפְרֵי (בהעלתך ק) רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אַף בְּפָנָיו שֶׁל מֹשֶׁה דִּבְּרוּ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁמַע ה' וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד", אֶלָּא שֶׁכְּבַשׁ מֹשֶׁה עַל הַדִּבָּר. יְזַכִּיר עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁסָּבַל וְלֹא עָנַם, וְהַשֵּׁם קִנֵּא לוֹ:

פסוק ד

אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל מִרְיָם – הִנֵּה מֹשֶׁה לֹא הָיָה עִמָּהֶם, אֲבָל הַנְּבוּאָה בָּאָה לִשְׁלֹשְׁתָּן כְּאֶחָד. וְטַעַם **פִּתְאֹם** - שֶׁלֹּא הָיוּ בָּעֵת הַהִיא נוֹתְנִים לִבָּם וּמִתְכַּוְּנִים לִנְבוּאָה, וְלִכְבוֹד מֹשֶׁה בָּאָה לָהֶם מִבְּלִי הַזְמָנָה לַדָּבָר, כִּי "פִּתְאוֹם" עַל דַּעַת הַמְפָרְשִׁים - דָּבָר שֶׁלֹּא עָלָה עַל לֵב, מִגִּזְרַת פֶּתִי. וְאָמַר הַכָּתוּב זֶה בַּעֲבוּר אַהֲרֹן וּמִרְיָם, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ רָאוּי לִנְבוּאָה בְּכָל עֵת, וְדַעְתּוֹ נְכוֹנָה לְדָבְקָה בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד בְּכָל שָׁעָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (שבת פז) בְּטַעַם פְּרִישָׁתוֹ מִן הָאִשָּׁה. אֲבָל אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר י״ב:ד׳) אָמַר "בְּתֻכֵּיף", וְהַטַּעַם כִּי כַּאֲשֶׁר הָיוּ נִדְבָּרִים בְּמֹשֶׁה, עוֹד הַדָּבָר בְּפִיהֶם נֶאֱמַר לָהֶם: "צְאוּ שִׁלְשִׁתְכֶם", לֹא אַחֵר לָהֶם כְּלָל. וּ"פִּתְאוֹם" עִנְיַן מְהִירוּת הוּא, וְכֵן "וְאָקוֹב נָוֵהוּ פִּתְאוֹם" (איוב ה ג), "אֲשֶׁר פִּתְאוֹם לְפָתַע" (ישעיהו ל יג), "בְּפֶתַע פִּתְאוֹם" (במדבר ו׳:ט׳) - כְּפוּלֵי הַטַּעַם לְהַפְלָגָה, כְּמוֹ "כִּמְעַט קָט" (יחזקאל טז מז), "הַרְבֵּה מְאֹד" (בראשית טו א), וְכֵן "בִּמְאֹד מְאֹד" (שם יז ב) וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וּ"פִּתְאִים" הֵם הַנִּמְהָרִים בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין לָהֶם עִיּוּן בַּדָּבָר וְלֹא עֵצָה כְּלָל, כְּמוֹ "וַעֲצַת נִפְתָּלִים נִמְהָרָה" (איוב ה יג), וְכֵן "פֶּתַע יִשְׁבֶּר" (משלי ו טו), "וְאִם בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה" (במדבר ל״ה:כ״ב) - "בְּתֻכֵּיף", וְהוּא כְּמוֹ פֶּתִי מִלְּשׁוֹן פִּתְאוֹם. וְטַעַם **צְאוּ**

שִׁלַּשְׁתֶּכֶם וַיִּקָּרֵא אַהֲרֹן וּמִרְיָם - כִּי רָצָה שֶׁיִּהְיֶה מֹשֶׁה שָׁם וְיִרְאֶה בְּקִנְאַת הַשֵּׁם לִכְבוֹדוֹ, וְיִהְיֶה מָצוּי לָהֶם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל הַשֵּׁם לָהֶם רַק עַל יָדוֹ, כַּאֲשֶׁר יִתְחַנְּנוּ אֵלָיו וְיִתְרַצֶּה לָהֶם. **וַיִּקָּרֵא אַהֲרֹן וּמִרְיָם** - שֶׁיֹּאמַר שִׁבְחוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו:

פסוק 1

אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם – אִם יִהְיֶה לָכֶם נָבִיא, כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר י"ב:ו'). וְרַבִּי אַבְרָהָם פֵּרֵשׁ כִּי טַעְמוֹ: אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם נָבִיא ה', כְּמוֹ "וְהַנִּבוּאָה עוֹדֵד הַנָּבִיא" (דהי"ב טו ח). וְיָפֶה אָמַר. וְטַעַם הַכָּתוּב, שֶׁאֲפִלּוּ אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם נָבִיא ה', אֵינוֹ מִתְנַבֵּא בְּשֵׁמִי הַגָּדוֹל רַק בְּמַרְאֶה אוֹ בְּחִידוֹת. וְהַזְכִּיר כֵּן כִּי רַבִּים מִן הַנְּבִיאִים לֹא יַשִּׂיגוּ לָזֶה, אֲבָל יִהְיוּ נְבִיאִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "רוּחַ ה' דִּבֶּר בִּי" (כג ב), וְהִיא "יַד ה'" הָאֱמוּרָה בִּיחֶזְקֵאל, וְיִתְבָּאֵר בְּדִבְרֵי זְכַרְיָה:

בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע – לֹא אָמַר הַכָּתוּב **בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֵרָאֶה**, אֲבָל אָמַר **אֶתְוַדָּע**. וְהִנֵּה הַפָּסוּק כְּפָסוּק "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי" (שמות ו ג). יֹאמַר כִּי הַשֵּׁם הַגָּדוֹל יִהְיֶה בַּמַּרְאָה וּבָהּ יִתְוַדַּע אֶל הַנָּבִיא, לֹא בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שם) "וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם". וְאָמַר כִּי הַדִּבּוּר יִהְיֶה בַּחֲלוֹם, וְלֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה, כִּי בְּכָל בֵּיתִי אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאוּ הַנְּבִיאִים חֲלוֹמוֹת, נֶאֱמָן הוּא וְיוֹדֵעַ מֵעַצְמוֹ כָּל הַמִּדּוֹת, וּמִפֶּה אֶל פֶּה יִהְיֶה לוֹ הַדִּבּוּר מֵאִתִּי, וְהַתְּמוּנָה יַבִּיט בָּהּ לֹא יִרְאֶנָּה בַּחֲלוֹם. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (בהעלתך קג): "וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט" - זֶה מַרְאֶה אֲחוֹרַיִם. וְהִנֵּה בְּכָאן לְמֵד הַכָּתוּב מַה בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִנְבוּאַת הָאֲחֵרִים אֲשֶׁר בְּדוֹרוֹ, וּכְבָר הִזְכִּיר כֵּן בַּקּוֹדְמִים לוֹ "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם" וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי, וְיַזְכִּיר כֵּן בְּסוֹף הַתּוֹרָה בַּבָּאִים אַחֲרָיו "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים" (דברים לד י). וְהָעִנְיָן בְּכֻלָּן שָׁוֶה. וְאַל תָּחוּשׁ לְמַה שֶּׁאָמְרוּ בִּשְׁמוּאֵל שֶׁשָּׁקוּל כְּמֹשֶׁה, דִּכְתִיב "אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי אֶל הָעָם הַזֶּה" (ירמיהו טו א), כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּירוּ עִמּוֹ חֲשִׁבּוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ לִגְדֻלָּה, לֹא שֶׁיִּשְׁווּ הַנְּבוּאוֹת חֲלִילָה לָהֶם. וְעִנְיַן הַכָּתוּב כִּי הִזְכִּיר מֹשֶׁה מִפְּנֵי עָמְדוֹ לְפָנָיו בַּפֶּרֶץ לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית, גַּם בָּעֶגֶל וְגַם בַּמְרַגְּלִים שֶׁהָיוּ חַיָּבִים כְּלָיָה, וְהִזְכִּיר שְׁמוּאֵל מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב הַזֶּה עַל דִּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת שֶׁהָיוּ צָרִיכִים גֶּשֶׁם, אָמַר "הֲיֵשׁ בְּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁימִים" וְגוֹ' (שם יד כב). וְאָמַר הַשֵּׁם שֶׁאִם יַעֲמֹד שְׁמוּאֵל לְפָנָיו הַמּוֹרִיד גֶּשֶׁם שֶׁלֹּא בְּעִתּוֹ בִּימֵי קְצִיר חִטִּים (שמואל א יב יז), לֹא יִשְׁמַע אֵלָיו לְהוֹרִידוֹ לְאֵלֶּה בְּעֵת צָרָתָם. וְהִנֵּה הִזְכִּיר גְּדוֹלֵי הַשִּׁבֶט אֲשֶׁר בָּחַר הַשֵּׁם לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמּוֹ הַמִּתְפַּלְּלִים עַל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן הַטַּעַם בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ" וְגוֹ' (תהלים צט ו):

פסוק טז

וְטַעַם **וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת וַיִּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן**, לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר נָסְעוּ מֵחֲצֵרוֹת לֹא נָסְעוּ מִמִּדְבָּר זֶה אֶל מִדְבָּר אַחֵר, כַּאֲשֶׁר בַּמַּסָּע הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן (במדבר י׳:י״ב), אֲבָל נָסְעוּ מֵחֲצֵרוֹת אֲשֶׁר הוּא בְּמִדְבַּר פָּארָן וְחָנוּ בְּמָקוֹם אַחֵר מִן הַמִּדְבָּר הַהוּא עַצְמוֹ, וְהוּא קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ, כִּי מִשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ מְרַגְּלִים כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּמָקוֹם אַחֵר "אֶל מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה" (במדבר י״ג:כ״ו), וְכֵן כָּתוּב: "וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְגוֹ' וַתִּקְרְבוּן אֵלַי וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים" (דברים א יט כב). וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ", כִּי אוּלַי מַסָּעוֹת הַרְבֵּה בֵּינֵיהֶם וְאֵין עַתָּה מָקוֹם לְהַזְכִּירָם, אֲבָל הִזְכִּיר מִדְבַּר פָּארָן לְהוֹדִיעַ כִּי קָדֵשׁ זֶה הוּא קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר פָּארָן, לֹא קָדֵשׁ אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר צִין שֶׁהָיָה שָׁם עֲנָיִן מֵי מְרִיבָה בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים:

פרק יג

פסוק ב

״שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים״ - לְדַעְתְּךָ, אֲנִי אֵינִי מְצַוֶּה לְךָ, אִם תִּרְצֶה שְׁלַח. לְפִי שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ ״נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ״, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם" וְגוֹ' (דברים א כב), וּמֹשֶׁה נִמְלַךְ בַּשְּׁכִינָה. אָמַר, אֲנִי אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה״ (שמות ג יז), חַיֵּיהֶם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מָקוֹם לְטָעוֹת בִּדְבַר הַמְרַגְּלִים לְמַעַן לֹא יִרָשׁוּהָ, לְשׁוֹן רַשִׁ״י (רש״י על במדבר י״ג:ב׳) מִדִּבְרֵי אַגָּדָה. וְיֵשׁ כָּאן לִשְׁאֹל, אִם כֵּן מֹשֶׁה עַצְמוֹ חָטָא בָּעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר״ (דברים א כג). וְלָמָּה אָמַר לָהֶם בְּעִנְיַן הָאָרֶץ ״הֶטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה״ (במדבר י״ג:י״ט) אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִתְּחִלָּה שֶׁהִיא טוֹבָה וּרְחָבָה? וְעוֹד מָה עָשׂוּ הַמְּרַגְּלִים, כִּי מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם ״וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא וְאֶת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הָרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם רָב״ (במדבר י״ג:י״ח), וְאָמַר לָהֶם בֶּעָרִים ״הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים״ (במדבר י״ג:י״ט), וְעַל כָּל פָּנִים הָיוּ צְרִיכִין לַהֲשִׁיבוֹ עַל מַה שֶּׁצִּוָּה אוֹתָם, וּמַה פִּשְׁעָם וּמַה חַטָּאתָם כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ ״אֶפֶס כִּי עַז הָעָם וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדוֹלוֹת״ (במדבר י״ג:כ״ח), וְכִי עַל מְנָת שֶׁיְּעִידוּ לוֹ שֶׁקֶר שָׁלַח אוֹתָם?! וְאַל תַּחְשׁוֹב כִּי הָיָה פִּשְׁעָם בְּאָמְרָם "אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ" (במדבר י״ג:ל״ב) בִּלְבַד, כִּי טֶרֶם שֶׁיֹּאמְרוּ לָהֶם כֵּן הָיָה מְרִיבַת כָּלֵב עִמָּהֶם, וְכֵן כָּתוּב "אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ" וְגוֹ' (דברים א כח). וּבְכָאן כְּתִיב "לְנִפֹּל בַּחֶרֶב נָשִׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז" (במדבר י״ד:ג׳), וְהִנֵּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָמַר לִבְנֵיהֶם כַּדִּבְרִים הָאֵלֶּה, וְהִפְלִיג לָהֶם בְּחֹזֶק הָעָם וּבִמְבְצַר עָרֵיהֶם וְכֹחַ הָעֲנָקִים יֶתֶר מְאֹד מִמַּה שֶׁאָמְרוּ הַמְרַגְּלִים לַאֲבוֹתָם, כִּדְכְתִיב "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר

הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ עָרִים גְּדֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בַּשָּׁמָיִם עַם גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק" (דברים ט א ב), וְאִם הָיָה פֶּשַׁע הַמְרַגְּלִים וְחַטָּאתָם בָּזֶה לָמָּה יָנִיא אֶת לֵב בְּנֵיהֶם כְּהָנִיא הַמְרַגְּלִים אֶת לֵב אֲבוֹתָם. וְעוֹד מַה טַּעַם לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ בַּשְּׁלִיחוּת הַזֹּאת, אִם הָאָרֶץ טוֹבָה וְהָעָם רָפֶה - הֲרֵי טוֹב, וְאִם רָעָה אוֹ שֶׁהָעָם חָזָק - סָבוּר הוּא שֶׁיַּחְזִירֵם לְמִצְרַיִם?! אֲבָל יִשּׁוּב הָעִנְיָן בָּזֶה, כִּי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הַבָּאִים לְהִלָּחֵם בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה, שֶׁשּׁוֹלְחִים לִפְנֵיהֶם אֲנָשִׁים לְדַעַת הַדְּרָכִים וּמְבוֹא הֶעָרִים, וּבְשׁוּבָם יֵלְכוּ הַתָּרִים בְּרֹאשׁ הַצָּבָא לְהוֹרוֹת לִפְנֵיהֶם הַדְּרָכִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הַרְאֵנוּ נָא אֶת מְבוֹא הָעִיר" (שופטים א כד), וְשֶׁיִּתְּנוּ לָהֶם עֵצָה בְּאֵיזוֹ עִיר יִלָּחֲמוּ תְּחִלָּה וּמֵאֵיזֶה צַד יִהְיֶה נוֹחַ לִכְבֹּשׁ אֶת הָאָרֶץ. וְכָךְ אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ: "וְיִשְׁיבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ וְאֶת הֶעָרִים" וְגוֹ' (דברים א כב), כְּלוֹמַר הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן תְּחִלָּה וּמִשָּׁם נָבֹא בְּכָל הָאָרֶץ. וְזוֹ עֵצָה הֲגוּנָה בְּכָל כּוֹבְשֵׁי אֲרָצוֹת, וְכֵן עָשָׂה עוֹד מֹשֶׁה עַצְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר" (במדבר כ"א:ל"ב), וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן: "שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים" (יהושע ב א). וְעַל כֵּן הָיָה טוֹב בְּעֵינֵי מֹשֶׁה, כִּי הַכָּתוּב לֹא יִסְמֹךְ בְּכָל מַעֲשָׂיו עַל הַנֵּס, אֲבָל יְצִוֶּה בַּנִּלְחָמִים לְהֵחָלֵץ וּלְהִשָּׁמֵר וְלֶאֱרֹב, כַּאֲשֶׁר בָּא הַכָּתוּב בְּמִלְחֶמֶת הָעַי (שם ח ב) שֶׁהָיְתָה עַל פִּי הַשֵּׂכֶל, וּבְמִקּוֹמוֹת רַבִּים. אָז נִמְלַךְ מֹשֶׁה בַּשְּׁכִינָה וְנָתַן לוֹ הַשֵּׂכֶל רְשׁוּת וְאָמַר לוֹ, "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתוּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן" וְיֵדְעוּהָ וְיַגִּידוּ לָכֶם, וְעַל פִּיהֶם תִּתְיַעֲצוּ בְּעִנְיַן הַכִּבּוּשׁ. וְהִנֵּה מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם "עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב" (במדבר י"ג:י"ז), וְטַעְמוֹ עֲלוּ זֶה הַדֶּרֶךְ בַּנֶּגֶב, שֶׁיֵּדְעוּ אֶת הָעָם הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב מִפְּאַת הָרוּחַ אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל שָׁם, הֶחָזָק הוּא וְיִצְטָרְכוּ בְּעִנְיָנָם לְהִשָּׁמֵר מְאֹד וּלְהֵחָלֵץ, וְכֵן הֶעָרִים אִם הֵם בְּצוּרוֹת שֶׁיִּשָּׁגְבוּ בָהֶן וְיִצְטָרְכוּ לִבְנוֹת דָּיֵק וְסוֹלְלוֹת אוֹ שֶׁיְּבוֹאוּ מִצַּד אַחֵר. וְאָמַר עוֹד שֶׁיֵּדְעוּ בָּאָרֶץ עַצְמָהּ הֲטוֹבָה הִיא אִם רָעָה, כִּי אִם הִיא רָעָה יִכְבְּשׁוּ תְּחִלָּה מִן הַמְּקוֹמוֹת הָאֲחֵרִים, כִּי הֵם הָיוּ תָּרִים הַר הָאֱמוֹרִי מִצַּד חֶבְרוֹן כִּי גַּם יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּבֵּשׁ אֶת כֻּלָּם. וְזֶה טַעַם "וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בָּהּ" (במדבר י"ג:י"ט) עַל הָעָם הַיּוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב. וְיִתְכַּן כִּי מֹשֶׁה בַּעֲבוּר שֶׁיֵּדַע כִּי הִיא שְׁמֵנָה וְטוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ "אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה" וְגוֹ' (שמות ג ח), בַּעֲבוּר כֵּן אָמַר לָהֶם שֶׁיִּתְנוּ לֵב לְדַעַת כֵּן, כְּדֵי שֶׁיְּגִידוּ לָעָם וְיִשְׂמְחוּ וְיַחֲלִיפוּ כֹּחַ לַעֲלוֹת שָׁם בְּשִׂמְחָה. וּלְכָךְ אָמַר לָהֶם "וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ" (במדבר י"ג:כ'), כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ בְּעֵינֵיהֶם בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ. וּמִן הַיָּדוּעַ כִּי אֵין מִצְרַיִם רָחוֹק מְאֹד מֵחֶבְרוֹן רַק כְּמַהֲלַךְ שִׁבְעַת יָמִים, וְאֶרֶץ כְּנַעַן מַגַּעַת בְּתֹחוּמָהּ קָרוֹב לְמִצְרַיִם, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵדְעוּ הַדְּרָכִים בְּמִצְרַיִם עִנְיַן אֶרֶץ כְּנַעַן הֲטוֹבָה הִיא אִם רָעָה. אֲבָל כַּוָּנָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְדַעַת אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בָּהּ וְאֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יִכְבּוֹשׁ תְּחִלָּה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וְאָמְנָם הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם עֲבָדִים בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, לֹא

יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, עַל כֵּן רָצָה מֹשֶׁה שֶׁיְּגִידוּ לָהֶם כָּל עִנְיְנֵי הָאָרֶץ לְשַׂמְּחָם בְּמַעֲלוֹתֶיהָ, כִּי יוֹדֵעַ הָיָה בָּהֶם. וְהַנִּרְאֶה בְּעִינַי בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב כִּי לֹא נִמְלַךְ מֹשֶׁה בַּשְּׁכִינָה, אֲבָל טַעַם **שְׁלַח לְךָ** כִּי הִסְכִּימוּ לִשְׁלֹחַ מְרַגְּלִים וְהָיָה בַּמִּנְהָג שֶׁיִּשְׁלְחוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר, וְשֶׁיִּשְׁלְחוּ מִקְצָתָם, וְהַשֵּׁם הַיּוֹדֵעַ עֲתִידוֹת צִוָּהוּ שֶׁיִּשְׁלַח אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד מִכָּל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְשֶׁיִּהְיוּ הַנִּשְׁיאִים שֶׁבָּהֶם, כִּי חֵפֶץ הַשֵּׁם שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים בָּעִנְיָן כָּל הַגְּדוֹלִים, אוּלַי יִזְכְּרוּ וְיָשׁוּבוּ אֶל ה', וְאִם אַיִן - שֶׁתִּהֵא הַגְּזֵרָה שָׁוָה בְּכָל הָעָם. וְזֶה טַעַם "עַל פִּי ה'" (במדבר י"ג:ג'), שֶׁיִּהְיוּ בְּמִצְוֹת הַשֵּׁם נְשִׂיאִים וְרָאשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהַנִּרְאֶה אֵלַי לְפִי פְּשַׁט הַכָּתוּב כִּי לֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁם לְמֹשֶׁה שְׁאֵלָתָם שֶׁשָּׁאֲלוּ לִשְׁלֹחַ מְרַגְּלִים, וְלֹא הַסְכָּמַת מֹשֶׁה עִמָּהֶם. שֶׁאִלּוּ הָיָה כֵּן, הָיָה הַכָּתוּב מְסַפֵּר בְּכָאן "וַיִּקְרְבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְגוֹ', וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי מֹשֶׁה", וְאַחַר כָּךְ הָיָה כּוֹתֵב "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ אִישׁ אֶחָד" וְגוֹ'. אֲבָל הָיָה הָעִנְיָן כָּךְ, שֶׁשָּׁאֲלוּ יִשְׂרָאֵל הַשְׁלִיחוּת וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי מֹשֶׁה, וְאַחַר כָּךְ בָּא הַדִּבּוּר אֶל מֹשֶׁה כִּשְׁאָר הַדִּבְּרוֹת וְאָמַר לוֹ סְתָם "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים". וְזֶה טַעַם "וַיָּתֻרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כִּי הוּא מְדַבֵּר בְּעִנְיָן חָדָשׁ לֹא סִפֵּר בּוֹ כְּלָל. וְהָיָה כָּל זֶה כִּי ה' חֵפֶץ לְמַעַן צִדְקוֹ, שֶׁתִּהְיֶה הַשְׁלִיחוּת בְּמִצְוָתוֹ וְשֶׁתִּהְיֶה בְּכָל שִׁבְטֵיהֶם וּבִגְדוֹלֵיהֶם לְמַעַן יִנָּצְלוּ. וְכֵן נִרְאֶה עוֹד שֶׁהֵם שָׁאֲלוּ מִמֹּשֶׁה "נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א כ"ב), וְהוּא חִפּוּשׂ בַּדְּרָכִים וּבְעִנְיַן הַכִּבּוּשׁ, מִלְּשׁוֹן "חָפַר אֹכֶל" (איוב ל"ט כ"ט). וְזֶה טַעַם "לְפָנֵינוּ", שֶׁיֵּלְכוּ הֵם אַחֲרֵיהֶם עַל דַּרְכָּם, כִּלְשׁוֹן "וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם" (במדבר י':ל"ג). אֲבָל הַשֵּׁם צִוָּה **וְיָתֻרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן**, וְהוּא כְּטַעַם בְּרֵרָה כַּבָּאִים לִקְנוֹת דָּבָר, מִלְּשׁוֹן "לְבַד מֵאֲנָשֵׁי הַתָּרִים וְהַסּוֹחֲרִים" (דברי הימים ב' ט' י"ד), וְכֵן "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּרְתִּי לָהֶם" (יחזקאל כ' ו'), וְכֵן "לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה" (במדבר י':ל"ג). וְעַל כֵּן צִוָּה אוֹתָן מֹשֶׁה לִפְרֹט "הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה" וְגוֹ', "הַשְּׁמֵנָה הִיא אִם רָזָה" וְגוֹ', וְהַכֹּל לְשַׂמְּחָם כִּי צְבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת וְיַעֲלוּ בָהּ בְּחֵפֶץ גָּדוֹל. וְהִנֵּה נֶאֱמַר כָּאן הָעִנְיָן בְּסָתָם כִּי כֵן הָיָה, אֲבָל בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה הִזְכִּיר לָהֶם מֹשֶׁה כָּל הַדְּבָרִים מִתְּחִלָּתָן לְהַגִּיד לָהֶם פִּשְׁעָם, כִּי חָטְאוּ בְּמַה שֶׁבִּקְּשׁוּ וְשָׁאֲלוּ הֵם עַצְמָם. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ חָטְאוּ בְּאָמְרָם "נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ", בַּעֲבוּר שֶׁהֵם רוֹאִים אֶת יְשׁוּעַת ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָהֶם תָּמִיד, וְהָיָה לָהֶם לְלֶכֶת אַחֲרֵי הָעָנָן אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת. וּמֹשֶׁה קִבֵּל מֵהֶם לְמַלֹּאת תַּאֲוָתָם, וְיִהְיֶה טַעַם "וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר" (דברים א' כ"ג) שֶׂסָּבַלְתִּי רַעַתְכֶם וְהוֹרֵיתִי לַעֲשׂוֹתוֹ. וְהַשֵּׁם צִוָּהוּ שֶׁיִּשְׁלַח אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו וְגוֹ', כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל: "שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ כִּי אֹתִי מָאָסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם" (שמואל א' ח' ז'). וְהִנֵּה הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה לֹא

נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת עַל פִּי הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר הָיָה בַּפְּקוּדִים (לעיל א' ה'-ט"ו) וּבְחִלּוּק הָאָרֶץ (להלן ל"ד י"ט-כ"ח), כִּי מִצְוֹת ה' לֹא תָבֹא בָהּ תַּקָּלָה לְעוֹשֶׂיהָ, וְשׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע. רַק הוּא יִתְבָּרַךְ צִוָּה לְמֹשֶׁה "אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ" וְגוֹ', וְשֶׂיִהְיוּ נְשִׂיאִים, וּמֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ בֵּרַר אֶת אֵלֶּה וּשְׁלָחָם, וְהֵם גָּמְלוּ לְנַפְשָׁם רָעָה:

פסוק ד

לְמַטֵּה רְאוּבֵן וְגוֹ' מָנָה הַכָּתוּב הַשְּׁבָטִים לֹא לְדִגְלֵיהֶם וְלֹא לְצִבְאוֹתָם וְלֹא כְּתוֹלְדוֹתָם, וְנִרְאֶה שֶׁרְאָה לְמָנוֹתָם הֵנָּה לְפִי מַעֲלַת הַשְּׁלוּחִים, כִּי הָיוּ רָאשִׁים וּנְשִׂיאִים בָּעָם כַּאֲשֶׁר סִפֵּר, וְאֵין מַעֲלָתָם שָׁוָה, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם גְּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה וּבְכָבוֹד, וְהִקְדִּים הַנִּכְבָּד הַקּוֹדֵם בְּמַעֲלָה, כִּי מִמַּעֲלַת עַצְמָם מְנָאָם לֹא לְמַעֲלַת הַשֵּׁבֶט. וְכֵן בַּנְּשִׂיאִים הַחוֹלְקִים לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן (להלן לד יז-כט) הִזְכִּירָם כְּפִי הַמַּעֲלָה לֹא לְתוֹלְדוֹתָם:

פסוק יט

הֲטוֹבָה הִיא אִם רָעָה – אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם (אבן עזרא על במדבר י"ג:י"ח): אִם הָאָרֶץ טוֹבָה שֶׁהָאֱוִיר שֶׁלָּהּ טוֹב וְהַמַּיִם טוֹבִים. וְחָזַר וְאָמַר "הַשְּׁמֵנָה הִיא", לַעֲשׂוֹת חִטָּה וּפֵרוֹת רַבִּים. וְהַנָּכוֹן כִּי **הֲטוֹבָה** כּוֹלֶלֶת כָּל הַטּוֹבוֹת **וְרָעָה** כָּל הָרָעוֹת בִּכְלָלָן, אֲבָל יִתְּכֵן בָּאָרֶץ הַטּוֹבָה שֶׁתִּהְיֶה שְׁמֵנָה וּפֵרוֹתֶיהָ שְׁמֵנִים וְיִמָּצְאוּ בָהּ הַדְּבָרִים הַשְּׁמֵנִים, פַּנָּג וְשֶׁמֶן וּתְמָרִים וּתְאֵנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, אוֹ שֶׁתִּהְיֶה טוֹבָה וְרָזָה וּצְרִיכָה גְּשָׁמִים תָּדִיר וּלְהֵעָדֵר וּלְהִזְדַּבֵּל מְאֹד, וְיִהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ נוֹטִים לְיוֹבֶשׁ וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם טוֹבִים וּמִתְקַיְּמִים יוֹתֵר מִן הַשְּׁמֵנִים, וְשָׁם יִמָּצְאוּ הַפֵּרוֹת הָרְזִים הַרְבֵּה מְאֹד, כָּאֱגוֹזִים וְהַלּוּזִים וְהַתַּפּוּחִים וְהֶחָרוּבִין וּפֵרוֹת הַיְּעָרִים. וְהִנֵּה יְכֹלוֹל אִם הִיא אֶרֶץ שְׁמֵנָה כְּמִישׁוֹר אוֹ אֶרֶץ רָזָה כֶּהָרִים. אֲבָל אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם "הֲעַתִּירָא הִיא אִם מְסַכֶּנָא", כִּי יֵשׁ אֲרָצוֹת אֲשֶׁר יוֹשְׁבֶיהָן עֲשִׁירִים מִפְּנֵי הַזּוֹל הַמְצוּי בֵּינֵיהֶן וּשְׁכֵנֵיהֶם רוֹכְלִיהֶם בְּכָל הַטּוֹב הַנִּמְצָא בָהֶם, וְיֵשׁ אֲרָצוֹת צְרִיכוֹת לִשְׁכוּנוֹתָם וְיוֹשְׁבֵיהֶן קְצָרֵי יָד וְהֵן טוֹבוֹת לֹא רָעוֹת כְּלָל. וְטַעַם **וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם** (במדבר י"ג:כ') - שֶׁלֹּא יִפְחֲדוּ בְּלֶקְחָם מִפְּרִי הָאָרֶץ פֶּן יַכִּירוּ בָּהֶם שֶׁהֵם מְרַגְּלִים:

פסוק כב

וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה – אֶפְשָׁר שֶׁבָּנָה חָם אֶת חֶבְרוֹן לִכְנַעַן בְּנוֹ הַקָּטָן קֹדֶם שֶׁיִּבְנֶה אֶת צֹעַן מִצְרַיִם לִבְנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא הָיְתָה מְבוּנָה בְּכָל טוּב עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן, וּבָא לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רשי" על במדבר י"ג:כ"ב). וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט, כִּי חֶבְרוֹן הִיא קִרְיַת אַרְבַּע, הוּא הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים שֶׁהָיָה שְׁמוֹ אַרְבַּע, וְהוּא הַבּוֹנֶה אוֹתָהּ, עַל כֵּן נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ. וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא" (יהושע יד טו). וְזֶה הָאִישׁ הוֹלִיד בֵּן וְקָרָא שְׁמוֹ עֲנָק, וְעַל

שְׁמוֹ נִקְרְאוּ עֲנָקִים. וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב כִּי שָׁם בְּחֶבְרוֹן אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק. "וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם" - לוֹמַר שֶׁבָּנָה אוֹתָהּ אַרְבַּע לִבְנוֹ עֲנָק שֶׁבַע שָׁנִים לִפְנֵי הַבָּנוֹת צֹעַן מִצְרַיִם שֶׁהִיא קַדְמוֹנִית, לְהַגִּיד הַפְלָגַת חַיֵּי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, כִּי כַּאֲשֶׁר הֵם מַפְלְגִים בְּקוֹמָתָן כֵּן הָיוּ יְמֵיהֶן אֲרֻכִּין מִכָּל הָאָדָם, כִּי לַאֲבִיהֶם נִבְנְתָה חֶבְרוֹן לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם, שֶׁנִּקְפְּלוּ בָהּ כַּמָּה דּוֹרוֹת מֵאָז וְעַד עַתָּה. וְיִתָּכֵן לִרְמֹז עוֹד בְּמַה שֶׁאָמַר "הַשְּׁמֻעָה הִיא אִם רָזָה" (במדבר י"ג:כ'), כִּי חֶבְרוֹן קַדְמוֹנִית מְאֹד וַעֲדַיִן עוֹשָׂה פֵּרוֹת שְׁמֵנִים וּגְדוֹלִים כַּאֲשֶׁר הִגִּיד בָּאִשְׁכּוֹל, וְכָל שֶׁכֵּן הָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה שֶׁהִיא יוֹתֵר שְׁמֵנָה. וְאֶפְשָׁר כִּי אַרְבַּע הוּא אֲבִי אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי, וְעַל שֵׁם שֶׁהָיוּ הָעֲנָקִים אַרְבָּעָה יִקָּרְאוּהוּ כֵּן. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר: "קִרְיַת אַרְבַּע אֲבִי הָעֲנָק הִיא חֶבְרוֹן" (יהושע טו יג) - יִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ אֲבִי הָעֲנָקִים. עַל כֵּן אָמַר "עֲנָק" וְ"יִלִידֵי הָעֲנָק" - בְּנֵי הַגָּדוֹל בָּהֶם, כַּאֲשֶׁר אָמַר: "הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא" (שם יד טו), וּלְכָךְ בָּאָה בּוֹ הֵ"א הַיְדִיעָה. וְנִקְרְאוּ "עֲנָקִים" עַל יְפִי קוֹמָתָם, כִּי הֵם עֲנָקִים לְנַרְגְּרוֹת בְּנֵי הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ "בְּנֵי הָאֱלֹהִים" בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי שָׁם (בראשית ו ד). וְזֶה טַעַם הַכָּתוּב, וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה מִיַּד הֶעָנָק הַזֶּה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם. וּבַעֲבוּר כִּי הַבּוֹנֶה אֶת חֶבְרוֹן יָדוּעַ וּמְפֹרָסָם, כִּי כֵן שֵׁם הָעִיר קִרְיַת אַרְבַּע, אָמַר "נִבְנְתָה", אוֹ טַעְמוֹ שֶׁנִּבְנְתָה לְאֵלֶּה שֶׁבְּנָאהּ לָהֶם אַרְבַּע אֲבִיהֶם, וְהֵנָּה חָיוּ שְׁנִים רַבּוֹת מְאֹד מִיּוֹם הִוָּסְדָהּ וְעַד עָתָּה:

פסוק כז

וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא – בַּעֲבוּר שֶׁצִּוָּה אוֹתָם לִרְאוֹת הַשְּׁמֻעָה הִיא אִם רָזָה, הֵשִׁיבוּ לוֹ כִּי הִיא שְׁמֻעָה וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא. וְעַל שְׁאֵלָתוֹ הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן, הֵשִׁיבוּ לוֹ וְזֶה **פִּרְיָהּ**, כִּי כֵן צִוָּה אוֹתָם לְהַרְאוֹתוֹ. וְהִנֵּה בְּכָל זֶה אָמְרוּ אֱמֶת וְהֵשִׁיבוּ עַל מַה שֶּׁנִּצְטַוּוּ, וְהָיָה לָהֶם לֵאמֹר שֶׁהָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ עַז וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת, כִּי יֵשׁ לָהֶם לְהָשִׁיב אִמְרֵי אֱמֶת לְשׁוֹלְחָם, כִּי כֵן צִוָּה אוֹתָם "הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה", "הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים". אֲבָל רִשְׁעָם בְּמִלַּת **אֲפֶס**, שֶׁהִיא מוֹרָה עַל דָּבָר אֶפֶס וְנִמְנָע מִן הָאָדָם שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם עִנְיָן, כִּלְשׁוֹן "הֶאֱפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ" (תהלים עז ט), "וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים" (ישעיהו מה יד). וְהִנֵּה אָמְרוּ לוֹ הָאָרֶץ שְׁמֵנָה וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְהַפְרִי טוֹב, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לָבֹא אֲלֵיהֶם כִּי עַז הָעָם וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדֹלוֹת מְאֹד, וְגַם יְלִידֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם:

פסוק כט

וְאָמְרוּ עוֹד: **עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב** – לִרְמֹז שֶׁאֵין שָׁם רוּחַ לָבֹא בָּאָרֶץ מִשָּׁם, כִּי כֻּלָּם גִּבּוֹרִים, כִּי עֲמָלֵק בַּדָּרוֹם וְהַכְּנַעֲנִי בַּמַּעֲרָב וּבַמִּזְרָח וְהָאֱמוֹרִי בָּהָר. הִגִּידוּ שְׁלִיחוּתָם וַיְיָאוּ לֵב הָעָם בְּרֶמֶז מִפְּנֵי מוֹרָאָם מִמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְהִנֵּה הֵשִׁיבוּ עַל כָּל מַה שֶּׁצִּוָּה לָהֶם מֹשֶׁה,

זוּלָתִי מַה שֶּׁאָמַר "הַמְעַט הוּא אִם רַב" שֶׁלֹּא עָנוּ אוֹתוֹ דָּבָר בָּזֶה, וְכֵן לֹא הִזְכִּירוּ טוֹבָה, כִּי הָיָה בְּדַעְתָּם לוֹמַר לָעָם אַחַר כָּךְ "אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא" בְּדֶרֶךְ דִּבָּה, וְהִנֵּה עַמָּהּ מְעַטִּים וַחֲזָקִים מְאֹד. וְהִנֵּה הָעָם הֵבִינוּ כַּוָּנָתָם, וְאָז הֵחֵלּוּ כָּל הָעֵדָה אֲשֶׁר שָׁם לְהִתְאוֹנֵן. וְזֶה טַעַם "וַיַּהַס כָּלֵב", כִּי שִׁתֵּק אוֹתָם וְאָמַר "עָלֹה נַעֲלֶה וְגוֹ' כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ", לוֹמַר, אֱמֶת הוּא שֶׁהָעָם חָזָק אֲבָל אֲנַחְנוּ נֶחֱזָק מֵהֶם וּמַעֲרִיהֶם הַבְּצוּרוֹת. עַל כֵּן אָמַר "לָהּ", אָז עָנוּ הַמְרַגְּלִים וּפָרְשׁוּ דִּבְרֵיהֶם וְאָמְרוּ "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ", לֵאמֹר, אֲפִלּוּ הָעָם אִם יֵצְאוּ אֲלֵינוּ בַּשָּׂדֶה לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֲלֵיהֶם לְהִלָּחֵם בָּהּ, אַף כִּי נִכְבֹּשׁ מֵהֶם עָרִים בְּצוּרוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד, כִּי טַעַם "לַעֲלוֹת אֶל הָעָם" כְּטַעַם "בִּרוּ לָכֶם אִישׁ וְיֵרֵד אֵלַי" (שמואל א יז ח) - לְשׁוֹן נִלְחָמִים בְּמַעֲרָכָה:

פסוק לב

וְטַעַם **וַיּוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ וְגוֹ' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** – כִּי הָלְכוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְהָיוּ אוֹמְרִים בְּאָהֳלֵיהֶם כִּי הִיא אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ. כִּי מִתְּחִלָּה כְּשֶׁהֵיוּ אוֹמְרִים לָהֶם לִפְנֵי מֹשֶׁה שֶׁהָאָרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ זוּלָתִי שֶׁהָעָם חָזָק, וְכָלֵב הָיָה אוֹמֵר "כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ", הָיוּ הָעָם פּוֹסְחִים, וּמֵהֶם בּוֹטְחִים בְּכֹחָם וּגְבוּרָתָם, וּמֵהֶם בְּעֻזָּרַת הַשֵּׁם בַּגִּבּוֹרִים. אָז הוֹצִיאוּ לָהֶם דִּבָּה בְּפְנֵי עַצְמָם, דִּכְתִיב: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ' וְגוֹ', עַד שֶׁיִּלִּינוּ כָּל הָעֵדָה. וְזֶה טַעַם מַה שֶּׁאָמַר (במדבר י״ד:ל״ו): "וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל הָאָרֶץ". וְהָיָה זֶה כִּי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בִּרְאוֹתָם הָעָם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאֲלוֹנִים, נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם וְהֵמַסּוּ לֵב אֲחֵיהֶם. וְכַאֲשֶׁר רָאוּ כִּי עֲדַיִן הָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹעָצִים לַעֲלוֹת וְיהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב מְחַזְּקִים אֶת לִבָּם, הוֹצִיאוּ דִּבָּה בְּשֶׁקֶר כְּדֵי לְבַטֵּל עֲלִיָּתָם עַל כָּל פָּנִים. וְדַע כִּי מוֹצִיא דִּבָּה הוּא כְּסִיל אֲשֶׁר יֹאמַר שֶׁקֶר, אֲבָל הַמַּגִּיד אֱמֶת יִקָּרֵא "מֵבִיא דִּבָּה", כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם" (בראשית ל״ז:ב'). וְעַל זֶה נֶעֱנְשׁוּ לָמוּת בַּמַּגֵּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה'" (במדבר י״ד:ל״ז):

אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא, וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת – אֶרֶץ כְּשֶׁהִיא רָעָה וְהַמַּיִם דַּלִּים וְרָעִים וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, לֹא תְגַדֵּל אַנְשֵׁי מִדּוֹת, רַק יִהְיוּ אֲנָשֶׁיהָ דַּלִּים וּנְפוּחִים, שִׁפְלֵי קוֹמָה חֲסֵרֵי הַכֹּחַ! אֲבָל דִּבַּת הַמְרַגְּלִים לֵאמֹר כִּי הָאָרֶץ הַהִיא חֲזָקָת הָאֲוִיר כְּבֵדַת הַטֶּבַע, וּמֵימֶיהָ וּפֵרוֹתֶיהָ עָבִים וּכְבֵדִים, וְיִגְדְּלוּ גִּדּוּל רַב מְאֹד, וְלֹא יִסְבְּלוּ אוֹתָם מִזְגֵי בְּנֵי אָדָם הַבֵּינוֹנִים, זוּלָתִי הָעֲנָקִים וְאַנְשֵׁי מִדּוֹת שֶׁהֵם בַּעֲלֵי כֹּחַ הַחֲזָקִים בְּטִבְעָם, אֲשֶׁר הֵם עֲצוּמִים בְּגֶבְהָם וְקוֹמָתָם, וְלָכֵן תִּגְדַּל אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים מְאֹד וְתָמִית שְׁאָר בְּנֵי אָדָם כֻּלָּם כַּמִּנְהָג בַּמַּאֲכָלִים הַגַּסִּים. **וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים** – שְׁלֹשֶׁת בְּנֵי עֲנָק, וְהֵם **מִן הַנְּפִלִים** הַקַּדְמוֹנִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם עֲלֵיהֶם כִּי הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם (בראשית

ו ד). וּלְפִי שֶׁהָיָה עִנְיַן הַנְּפִילִים שֶׁבְּדִוּרוֹת נֹחַ נוֹדָע בָּעוֹלָם, הִזְכִּירוּ לָהֶם שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי הָעֲנָק מֵהֶם, כְּדֵי לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם. וּלְכָךְ אָמְרוּ עַתָּה **וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיינוּ בְּעֵינֵיהֶם**:

פרק יד

פסוק א

וְטַעַם **וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא** – כִּי לְעֵת עֶרֶב בָּאוּ הַמְרַגְּלִים בְּאָהֳלֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר הָלְכוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה, וּבַבֹּקֶר הִשְׁכִּימוּ וַיִּלּוֹנוּ כֻּלָּם עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה: "וַתָּרֹגְנוּ בְּאָהֳלֵיכֶם" (דברים א כז), כִּי בְּאָהֳלֵיהֶם הָיוּ אוֹמְרִים דִּבְרֵי נִרְגָּן. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (תענית כט): הֵם בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם וַאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה רֶמֶז שֶׁבַּפָּרָשָׁה הוֹצִיאוּ זֶה, אֲבָל מִקְרָא מָלֵא הוּא (תהלים קו כד-כז): "וַיִּמְאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה וְלֹא הֶאֱמִינוּ לִדְבָרוֹ. וַיֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה'. וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת". אוּלַי יִדְרֹשׁ זֶה מִפָּסוּק (לא): "וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה", יֹאמַר: וְטַפְּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה בְּבֹא עֵת פְּקֻדָּתָם, כִּי אֲנִי פּוֹקֵד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים, וְהֵבֵאתִי אוֹתָם עַתָּה שֶׁיֵּדְעוּ אֶת הָאָרֶץ יְדִיעָה בִּלְבַד, אֲבָל לֹא שֶׁיִּירְשׁוּ אוֹתָהּ לְדוֹרוֹת. וְהַכָּתוּב יִרְמֹז בְּכִיּוֹצֵא בָזֶה וְלֹא יִרְצֶה לִגְזֹר רָעָה רַק בְּעִנְיַן תּוֹכַחַת עַל תְּנַאי.

פסוק ג

וְטַעַם **וְלָמָּה ה' מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ** – לֹא יַזְכִּירוּ דִּבַּת הָאָרֶץ לֵאמֹר גַּם כֵּן "וְהָאָרֶץ מְשַׁכֶּלֶת וְרָעָה", כִּי יַסְתִּירוּ הָעָם הַדָּבָר הַזֶּה מִמֹּשֶׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא אָמְרוּ הַשְּׁלוּחִים כֵּן בַּהֲשִׁיבָם דָּבָר אֵלָיו וְאֶל כָּל הָעֵדָה, כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָעִידוּ בָּם כִּי שֶׁקֶר דִּבְּרוּ. וְהַמְרַגְּלִים עַצְמָם הִסְתִּירוּ זֶה מִמֹּשֶׁה מִדַּעְתָּם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עִנְיְנֵי הָאָרֶץ מִמִּצְרַיִם וּמִמִּדְיָן הַשְּׁכֵנִים לָהּ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (במדבר י"ד:ב'). עַל כֵּן הָיוּ אוֹמְרִים הַדִּבָּה הַזֹּאת לָעָם בְּאָהֳלֵיהֶם בְּדָרְךְ סוֹד. וְהִנֵּה מֹשֶׁה אָמַר בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה: "וַיָּשִׁיבוּ אֹתָנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נוֹתֵן לָנוּ, וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלוֹת וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה'" (דברים א כה-כו). וְהַטַּעַם כִּי כֵן אָמְרוּ אֵלָיו וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה כִּי הָאָרֶץ טוֹבָה וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא, וְהָעָם מָרוּ אֶת פִּי ה' כְּשֶׁלֹּא רָצוּ לַעֲלוֹת מִפְּנֵי אָמְרָם כִּי עַז הָעָם, וְיֵשׁ בָּהּ לַעֲזֹר וּלְהַכְשִׁיל, וְכַאֲשֶׁר יְפָרֵשׁ שָׁם: "ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם" (דברים א':ל'), כִּי אַחֲרֵי שֶׁאֵין הַמְנִיעָה מִכְּלוּם רַק מִתֹּקֶף הָעָם, הָיָה לָהֶם לִבְטֹחַ בְּשֵׁם ה' כִּי לַה' הַמִּלְחָמָה. וְלֹא נִצְטָרֵךְ לוֹמַר כִּי עַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב אָמַר מֹשֶׁה כֵּן, כִּי לָמָּה יִשְׁמְעוּ לַשְּׁנַיִם

וְלֹא יַאֲמִינוּ לָעֲשָׂרָה. וְעוֹד כִּי שָׁם כְּתִיב: "וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים" (דברים א':כ"ג), וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "וַיָּשִׁיבוּ אוֹתָנוּ דָּבָר" (שם כ"ה):

פסוק ה

וְטַעַם **וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם** – שֶׁרָאוּ שֶׁהָיוּ הָעָם נוֹעָצִים לַעֲשׂוֹת רֹאשׁ וְלָשׁוּב מִיָּד, וְקָמוּ הַצַּדִּיקִים וְהִשְׁתַּחֲווּ לְאַפָּם אַרְצָה לֵאמֹר לָהֶם, אַל נָא אַחַי תָּרֵעוּ, וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לָכֶם לְפוּקָה. עַל כֵּן אָמַר **לִפְנֵי כָּל קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**, כִּי לָהֶם הִשְׁתַּחֲווּ עַל אַפַּיִם. וְכֵן "וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים" (שמואל א כ, מא). וְטַעַם **לִפְנֵי** כְּמוֹ לָהֶם, וְכֵן "וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו" (בראשית נ, יח), וְרַבִּים זוּלָתוֹ:

פסוק ז

וְטַעַם **טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד** לְהַכְחִישׁ הַדִּבָּה, לֵאמֹר שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ, כִּי הָאֲוִיר טוֹב וְהִיא אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

פסוק ט

וְטַעַם **אַךְ בַּה' אַל תִּמְרֹדוּ**, כִּי יִרְאַתְכֶם לְחֹזֶק הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ הוּא מֻרָד בַּשֵּׁם הַנִּכְבָּד, כִּי לֹא בְּכֹחֲכֶם יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם, כִּי יַד ה' עָשְׂתָה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא, וְהוּא הִבְטִיחַ אֶתְכֶם שֶׁיּוֹרִישֵׁם מִפְּנֵיכֶם, אִם כֵּן הַאֱמִינוּ וְתַצְלִיחוּ. וְאָמְרוּ: "וְאַתֶּם אַל תִּירְאוּ וְגוֹ' כִּי לַחְמֵנוּ הֵם", כִּי גַּם בַּטֶּבַע וּבַנּוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם יִפְּלוּ לְפָנֵינוּ, כִּי נָפַל פַּחְדֵּנוּ עֲלֵיהֶם וְינִיחוּ אוֹתָנוּ לְאָכְלָם כַּלֶּחֶם: **סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם** – מָגִנָּם וְחָזְקָם, כְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם מֵתוּ. דָּבָר אַחֵר: צִלּוֹ שֶׁל מָקוֹם סָר מֵעֲלֵיהֶם, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ד:ט'). וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי **צִלָּם** מָגֵן וְצִנָּה אֲשֶׁר הֵם צָל עַל הַנִּלְחָמִים, יֹאמְרוּ כִּי נָפַל פַּחְדֵּנוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא יִקְחוּ מָגֵן וְצִנָּה וְכוֹבַע לְהֵחָלֵץ לְהִלָּחֵם כְּנֶגְדֵּנוּ. וְיָפֶה פֵּרֵשׁ. אֲבָל יִתָּכֵן שֶׁיִּרְמֹז הַכָּתוּב לְמַה שֶּׁנּוֹדַע כִּי בְּלֵיל הַחוֹתָם לֹא יִהְיֶה צֵל לְרֹאשׁ הָאִישׁ אֲשֶׁר יָמוּת בַּשָּׁנָה הַהִיא, לְכָךְ יֹאמַר כְּבָר סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם מִיתָה, וַה' אִתָּנוּ, כִּי הוּא הַשּׁוֹכֵן בְּקִרְבֵּנוּ וְעוֹשֶׂה לָנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת לְעֵינֵי כָּל רוֹאֶה, עַל כֵּן אַל תִּירְאוּם. אוֹ יִרְמֹז לְשָׁרֵי מַעְלָה, שֶׁאֵין אֲמָה נוֹפֶלֶת עַד שֶׁנּוֹפֵל הַשַּׂר שֶׁלָּהּ תְּחִלָּה (מכילתא שירה ב), כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: "יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם" וְגוֹ', וְאַחַר כָּךְ "עַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה בָּאֲדָמָה" (ישעיהו כד כא), וְכַמְפֹרָשׁ בְּסֵפֶר דָּנִיֵּאל (י כ). יֹאמַר כְּבָר סָר הַכֹּחַ אֲשֶׁר בְּצִלּוֹ יְחִיוּ הַגּוֹיִם, וַה' הַמַּשְׁפִּיל אוֹתָם אִתָּנוּ, עַל כֵּן אַל תִּירְאוּם. וְכָךְ אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים: "וְנָסוּ הַצְּלָלִים" - אֵלּוּ שָׂרֵי אֻמּוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁלָּהֶם, כִּי הֵם הַצֵּל עַל הָאֻמּוֹת. וּכְבָר הִזְכַּרְתִּי זֶה בִּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים (ויקרא יח כה לעיל יא טו):

פסוק יג

וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ - וְיִשְׁמְעוּ מִצְרַיִם שֶׁתּוֹרִגֵם **כִּי הֶעֱלִיתָ**, כִּי מִשְׁמָעוֹ בִּלְשׁוֹן אֲשֶׁר, וְהֵם רָאוּ שֶׁהֶעֱלִיתָ אוֹתָם בְּכֹחֲךָ מִקִּרְבָּם, וּכְשֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁאַתָּה הוֹרָגָם לֹא יֹאמְרוּ שֶׁחָטְאוּ לְךָ, אֶלָּא שֶׁכְּנֶגְדָּם יֵשׁ לְךָ יְכֹלֶת לְהִלָּחֵם אֲבָל לֹא כְּנֶגֶד יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת. וְזֶהוּ **וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת**, וּמָה יֹאמְרוּ עָלֵיהֶם? מַה שֶּׁאָמוּר בְּסוֹף הָעִנְיָן: "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'" (במדבר י"ד:ט"ז), לְפִי שֶׁיּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ד:ט"ז). אִם כֵּן יִהְיֶה **אֶל יוֹשֵׁב** כְּמוֹ "עַל יוֹשֵׁב", וְכֵן רַבִּים. וּלְפִי דַּעְתִּי אֵין הַכַּוָּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ בַּטַּעֲנָה הַזֹּאת מִפְּנֵי שֶׁהַכְּנַעֲנִים חֲזָקִים וְגִבּוֹרִים בְּמַלְחָמָה וְאֵינוֹ דּוֹמֶה פַּרְעֹה לִשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, כִּי הַשֵּׁם הִכָּה אֶת מִצְרַיִם בְּדֶבֶר וְהֵמִית בְּכוֹרֵיהֶם בָּרָעָב, וְהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, וְנִקַּל זֹאת בְּעֵינֵי ה' לְהַכּוֹת בַּדֶּבֶר הַגִּבּוֹרִים וְהַחֲזָקִים כַּדַּלִּים וְכַחֲלָשִׁים. אֲבָל הַכַּוָּנָה בַּתְּפִלָּה הַזֹּאת לֵאמֹר, יַחְשְׁבוּ מִצְרַיִם וְיֹאמְרוּ כִּי יֵשׁ כֹּחַ בֵּאלֹהֵי כְּנַעַן לְהַצִּיל מִיָּדְךָ, כִּי עָשִׂיתָ בְּמִצְרַיִם וּבֵאלֹהֵיהֶם שְׁפָטִים עַד שֶׁהוֹצֵאתָ הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן בִּכְנַעַן וּבֵאלֹהֵיהֶם. וְהִנֵּה יִהְיֶה בָּזֶה חִלּוּל הַשֵּׁם וְיַחֲזִיקוּ יְדֵי עוֹבְדֵי ע"ז. וְאִם כֵּן יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת** כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁיֹּאמְרוּ הַמִּצְרִיִּים לְאַנְשֵׁי אֶרֶץ כְּנַעַן "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'" וְגוֹ', כִּי בָּכֶם אֵל אֶפֶס אֱלֹהִים:

פסוק יד

אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה' - אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם אִבֶּן עֶזְרָא (אבן עזרא על במדבר י"ד:י"ד) עַל מַרְאֶה כְּבוֹד ה' לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד יז). **נִרְאָה** פֹּעַל עָבָר, וְטַעְמוֹ נִרְאֵיתָ אַתָּה. וְכֵן "וְנֶאשָׁאַר אֲנִי" (יחזקאל ט ח), וְכֵן "כִּי אֶמְלַל אֲנִי" (תהלים ו ג), בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַלָּמֶ"ד בְּפַתַּח גָּדוֹל:

וְהַכֶּפֶל **עַיִן בְּעַיִן** אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁעֵינָיו יִרְאוּ אֶת עֵינָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ, וְכֵן "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם" (דברים ה ד). וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת **עַיִן** לְשׁוֹן מַרְאֶה, "וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח" (במדבר י"א:ז'), "וְאֶרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל" (יחזקאל א כז), יֹאמַר אֲשֶׁר מַרְאֶה בְּמַרְאֶה נִרְאָה הוּא שִׁמְךָ הַגָּדוֹל. וְכֵן עִנְיַן הַכָּתוּב בְּיֵחֶזְקֵאל (מג ג): "וּכְמַרְאֶה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּבֹאִי לְשַׁחֵת אֶת הָעִיר וּמַרְאוֹת כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל נְהַר כְּבָר":

פסוק יז

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר, וּמַהוּ הַדִּבּוּר? **ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם** לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, מְצָאוֹ לְהקב"ה שֶׁהָיָה כּוֹתֵב "ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם". אָמַר לוֹ: "לַצַּדִּיקִים?" אָמַר לוֹ: "אַף לָרְשָׁעִים". אָמַר לוֹ: "רְשָׁעִים יֹאבֵדוּ!" אָמַר לוֹ: "חַיֶּיךָ שֶׁתִּצְטָרֵךְ לַדָּבָר הַזֶּה".

כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וּבִמְרַגְּלִים וְנִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, אָמַר לוֹ הקב"ה: "וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי לַצַּדִּיקִים?" אָמַר לוֹ: "וַהֲלֹא אָמַרְתָּ לִי אַף לָרְשָׁעִים - יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה' לַעֲשׂוֹת דִּבּוּרְךָ", לְשׁוֹן רַשׁ"י (רש"י על במדבר י"ד:י"ח) מִדִּבְרֵי אַגָּדָה (סנהדרין ק"א). וְדֶרֶךְ הָאֱמֶת תַּכִּיר מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם בַּמָּקוֹם הַזֶּה כָּתוּב בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, וְיֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה הַגְּדֻלָּה בְּכֹחַ רַחֲמִים, כִּי מִדַּת הַדִּין הִיא שֶׁמְּתוּחָה כְּנֶגְדָּם. וְהִזְכִּיר בַּמִּדּוֹת **אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד** וְלֹא הִזְכִּיר "אֱמֶת" כִּי בְּמִדַּת אֱמֶת יִהְיוּ חַיָּבִים, וְלֹא הִזְכִּיר "נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים" כִּי לֹא בִּזְכוּת אָבוֹת נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַכְשָׁו, וְלֹא הִזְכִּיר בַּתְּפִלָּה הַזֹּאת לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כְּלָל. וְהַטַּעַם בַּעֲבוּר שֶׁהָאָרֶץ נִתְּנָה לָאָבוֹת וּמֵהֶם יִרָּשׁוּהָ, וְהֵם מוֹרְדִים בַּאֲבוֹתָם וְלֹא הָיוּ חֲפֵצִים בַּמַּתָּנָה שֶׁלָּהֶם אֲשֶׁר הָאָבוֹת הָיוּ בוֹחֲרִים בָּהּ מְאֹד, וְהֵיאַךְ יֹאמַר "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וְגוֹ' וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם" (שמות לב יג) וְהֵם אוֹמְרִים אִי אֶפְשֵׁנוּ בְּמַתָּנָה זוֹ. וְלֹא הִזְכִּיר "וְחַטָּאָה" בַּעֲבוּר שֶׁאֵלּוּ מְזִידִים וּפוֹשְׁעִים. וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה לֹא הִזְכִּיר "רַחוּם וְחַנּוּן", אוּלַי יָדַע מֹשֶׁה כִּי הַדִּין מָתוּחַ עֲלֵיהֶם וְלֹא יִמְחוֹל לְעוֹלָם, לָכֵן לֹא בִּקֵּשׁ רַק אֲרִיכוּת אַפַּיִם שֶׁלֹּא יְמִיתֵם כְּאִישׁ אֶחָד וְלֹא יִשְׁחָטֵם כַּצֹּאן בַּמִּדְבָּר שֶׁיְּמוּתוּ בַּמַּגֵּפָה. וּבַעֲבוּר שֶׁלֹּא בִּקֵּשׁ עַתָּה אֶלָּא אֲרִיכוּת אַפַּיִם אָמַר לוֹ "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ", שֶׁאֲהֶיֶה לָהֶם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד. וְהִזְכִּיר **פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת** לֵאמֹר שֶׁאִם יִרְאֶה שֶׁלֹּא לִמְחוֹת עֲוֹנָם יִפְקֹד עָוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵיהֶם וּלְאֶרֶךְ אַפַּיִם יִקָּחֵם, וּמִזֶּה הָיְתָה הַגְּזֵרָה לִקְבֹּעַ לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה, כִּי פָּקַד עֲוֹנָם עַל זַרְעָם. וְאָמַר ר"א (אבן עזרא על במדבר י"ד:י"ט) כִּי בַּעֲבוּר שֶׁמָּצָאנוּ "אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ" אַחַר "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ", יָדַעְנוּ כִּי מִלַּת "סָלַח נָא" אֲרִיכוּת אַף, וְכֵן "וְנִסְלַח לוֹ" - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי סְלִיחָה הַנָּחַת הָעֹנֶשׁ כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס, וְהַקְּרֻבָּנוֹת מַעֲלִים עֹנֶשׁ הַשּׁוֹגֵג מֵעָלָיו, וְכֵן "טוֹב וְסַלָּח" (תהלים פו ה). וְאָמַר "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ" לָעָם בִּכְלָלָן, שֶׁלֹּא יַכֵּם בַּדָּבֶר וְיוֹרִישֵׁם וְיַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ וְהֵם וְזַרְעָם יֹאבְדוּ מִן הָאָרֶץ, אֲבָל יִסְלַח לָהֶם שֶׁיִּירְשׁוּ בְּנֵיהֶם אֶת הָאָרֶץ, וְשֶׁלֹּא יָמוּתוּ הֵם בַּמַּגֵּפָה וְגַזַר שֶׁיִּתַּמּוּ פִּגְרֵיהֶם בַּמִּדְבָּר וְיָמוּתוּ שָׁם כָּל אֶחָד בְּבֹא יוֹמוֹ. וְהִנֵּה בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה הִזְכִּיר מֹשֶׁה בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל תְּפִלָּתוֹ אֲשֶׁר הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְאָמַר "וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי הַשֵּׁם כָּרִאשׁוֹנָה" וְגוֹ' (דברים ט יח), וּפָרַשׁ שָׁם (פסוק כו) תְּפִלָּתוֹ "וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' וָאוֹמַר" וְגוֹ', וְהִזְכִּיר גַּם כֵּן תְּפִלָּתוֹ עַל אַהֲרֹן (שם פסוק כ), וְלֹא הִזְכִּיר לָהֶם בַּמְּרַגְּלִים שֶׁהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם כְּלָל. וְכָל זֶה מִן הַטַּעַם שֶׁהִזְכַּרְתִּי, כִּי הוּא לֹא הִתְפַּלֵּל לִמְחֹל לָהֶם אֶלָּא שֶׁיִּשָּׂא לָהֶם וְיַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְיִפְקֹד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים, וְלֹא הָיְתָה תְּפִלָּתוֹ שְׁלֵמָה עֲלֵיהֶם, וְעַל כֵּן לֹא הִזְכִּירָהּ לָהֶם כִּי הָיוּ יְכוֹלִין לִטְעֹן עָלָיו:

פסוק כא

חַי אָנִי – לְשׁוֹן שְׁבוּעָה. **וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ** - מִקְרָא מְסֹרָס הוּא: חַי אָנִי נְאֻם ה' כִּי כָל הָאֲנָשִׁים אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ, וּכְבוֹדִי יִמָּלֵא אֶת הָאָרֶץ שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל שְׁמִי בַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת, לֵאמֹר: "מִבְּלְתִּי יְכֹלֶת ה' לַהֲבִיאָם", שֶׁלֹּא אֲמִימֵם פִּתְאוֹם כְּאִישׁ אֶחָד, אֶלָּא בְּאַחוּר אַרְבָּעִים שָׁנָה מְעַט מְעַט, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְאֵינוֹ נָכוֹן כְּלָל. אֲבָל הַכְּתוּבִים הָאֵלֶּה חַסְרֵי הַשְׁבוּעָה לְכָבוֹד שֶׁל מַעְלָה: חַי אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹדִי אֶת כָּל הָאָרֶץ אִם כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְנַסִּים אוֹתִי יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ - אֵין הַדָּבָר כָּכָה! וְכֵן "חַי אָנִי נְאֻם ה' וְגוֹ' אִם אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ" (להלן פסוקים כח, ל) - יֶחְסַר הַשְׁבוּעָה. וְכָכָה יְקַצְּרוּ אַף בַּהֲדְיוֹט: "כֹּה יַעֲשֶׂה לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף" (ש"ב ג, לה) - לֹא יִרְצוּ לְפָרֵשׁ הָאָלָה. "כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לְאוֹיְבֵי דָוִד וְכֹה יוֹסִיף" - יַחְסְרוּ הַבְּרָכָה. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָמַר כָּלֵב לִיהוֹשֻׁעַ: "אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עַל אוֹדוֹתַי וְעַל אוֹדוֹתֶיךָ" (יהושע יד, ו), וּכְתִיב: "וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָּהּ לְךָ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבָנֶיךָ עַד עוֹלָם כִּי מִלֵּאתָ אַחֲרֵי ה' אֱלֹהָי" (שם פסוק ט). וְהוּא מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרַי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִישֶׁנָּה" (במדבר י"ד:כ"ד). וְיִזְכִּיר בְּהַבְטָחָה זוֹ שְׁבוּעָה, כִּי הַכֹּל נִקְשָׁר בְּפָסוּק "וְאוּלָם חַי אָנִי" שֶׁהוּא שְׁבוּעָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְאָמַר "וַיִּשָּׁבַע מֹשֶׁה" כִּי מֹשֶׁה הִזְכִּיר הַשְׁבוּעָה. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, "וְאוּלָם חַי אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ" - הַבְטָחָה לְמֹשֶׁה בַּסְּלִיחָה, יֹאמַר שֶׁיִּמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ בְּזַרְעָם וְלֹא בָהֶם:

פסוק כג

וְטַעַם **וְכָל מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ** – כִּי כָל מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ. וְרַ"א אָמַר: "כָּל מְנַאֲצַי" - מִבְּנֵיהֶם, וְאֵין בּוֹ טַעַם. וְאוּלַי יִרְמוֹז זֶה לַדּוֹרוֹת הַגּוֹלִים מִמֶּנָּה, כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (תענית כט), וְכָאן קָבַע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת בַּלַּיְלָה הַזֶּה, שֶׁיִּזְכּוֹר לָהֶם עוֹנָשָׁם הָרִאשׁוֹן:

פסוק כד

וְעַבְדִּי כָלֵב – לֹא הִזְכִּיר יְהוֹשֻׁעַ, כִּי פֵּרֵשׁ לְכָלֵב שִׁיּוֹרִישׁ הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שָׁמָּה, וּשְׁכַר יְהוֹשֻׁעַ אֵינוֹ רָאוּי לְפָרְשׁוֹ עַתָּה שֶׁיִּהְיֶה הוּא בִּמְקוֹם מֹשֶׁה. וְהַקְּדִימִים הַכָּתוּב "כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן" (במדבר י"ד:ל') בַּעֲבוּר כִּי הוּא הִקְדִּים לַחְלֹק עַל הַמְרַגְּלִים: "וַיַּהַס כָּלֵב" (במדבר י"ג:ל'). אֲבָל מֹשֶׁה אָמַר "וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה חָיוּ מִן הָאֲנָשִׁים" (במדבר י"ד:ל"ח) בַּעֲבוּר גֹּדֶל מַעֲלַת יְהוֹשֻׁעַ בַּחָכְמָה, וּבַעֲבוּר כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר י"ד:ה') לְהִתְחַנֵּן לוֹ, הָיָה הַדִּבּוּר כָּאן גַּם לְאַהֲרֹן. וְהַצָּוָאָה לְמֹשֶׁה "אֲמֹר אֲלֵהֶם" (במדבר י"ד:כ"ח) כִּי הוּא הָעִקָּר בַּנְּבוּאָה.

פסוק כח

וְטַעַם **אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי** – אִם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם כֵּן לֹא אֶעֱשֶׂה לָכֶם, כְּטַעַם תְּמִיהָה. וְכֵן דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן: "לֹא אֶל עַמִּים רַבִּים עְמְקֵי שָׂפָה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע דִּבְרֵיהֶם, אִם לֹא אֲלֵיהֶם שְׁלַחְתִּיךָ הֵמָּה יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ" (יחזקאל ג ו), וְכֵן "אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיְתָה" (ישעיהו יד כד):

פסוק לז

מוֹצִיאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה – כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר י"ג:ל"ב) כִּי עָנְשָׁם הַגָּדוֹל הָיָה בַּעֲבוּר הַדִּבָּה שֶׁהוֹצִיאוּ כִּי "אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא", וְהָיָה שֶׁקֶר גָּמוּר, שֶׁהִיא הָיְתָה מְלֵאָה עַמִּים רַבִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (י"א ד'): "הֵם וְכָל מַחֲנֵיהֶם עִמָּם עַם רַב כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לָרֹב וְסוּס וָרֶכֶב רַב מְאֹד", וּבַתּוֹרָה (דברים ז' א'): "וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים מִפָּנֶיךָ, שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים". וְהֵם הָיוּ מַפְלִיגִים בְּחֹזֶק הָעָם "כִּי עַז הָעָם" (במדבר י"ג:כ"ח), "כִּי חָזָק הוּא מְאֹד" (שם פסוק לא), וְלֹא הֵשִׁיבוּ עַל דִּבְרֵי מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לָהֶם "הַמְעַט הוּא אִם רָב" (שם פסוק יח), אֲבָל אָמְרוּ לָעָם אַחֲרֵי כֵן כִּי הָאָרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ. וְכָתַב רַשְׁ"י (רש"י על במדבר י"ד:ל"ו): כָּל הוֹצָאַת דִּבָּה לְשׁוֹן הוֹצָאַת דְּבָרִים שֶׁהֵם מַלְקִיחִים אֶת הָאָדָם לְדַבֵּר בּוֹ, כְּמוֹ "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים" (שיר השירים ז י), וְיֶשְׁנָהּ לְטוֹבָה וְיֶשְׁנָהּ לְרָעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר "מוֹצִיאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה", שֶׁיֵּשׁ דִּבָּה שֶׁהִיא טוֹבָה. וְהִנֵּה כָּתוּב "וּמוֹצִיא דִבָּה הוּא כְסִיל" (משלי י' י"ח), וְאֵינֶנּוּ לְטוֹבָה, וְכֵן "לְהוֹצִיא דִבָּה עַל הָאָרֶץ" (במדבר י"ד:ל"ו), וְכֵן "וְדִבָּתְךָ לֹא תָשׁוּב" (משלי כ"ה י'). אֲבָל כָּל דִּבָּה לְרָעָה, וְיִזְכִּיר "דִּבָּה רָעָה" לְהַפְלִיג:

פסוק מא

וְטַעַם **לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה'** אֵינֶנּוּ בִּגְזֵרַת "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם" אֲשֶׁר אָמַר (במדבר י"ד:כ"ט), אֲבָל יֹאמַר: לָמָּה אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת פִּי ה', כִּי הוּא צִוָּה אֵלַי שֶׁלֹּא תַעֲלוּ כְּלָל וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אוֹיְבֵיכֶם. וְכֵן אָמַר בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה: "וַתָּהִינוּ לַעֲלוֹת הָהָרָה וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אֱמֹר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אוֹיְבֵיכֶם" (דברים א' מא-מב):

וְטַעַם **וְהִיא לֹא תִצְלָח** – זוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים לֹא תִצְלַח, לְשׁוֹן רַשְׁ"י (רש"י על במדבר י"ד:מ"א). אוֹ הַעֲבָרַת פִּי הַשֵּׁם אֵין בּוֹ הַצְלָחָה, לְשׁוֹן ר"א (אבן עזרא על במדבר י"ד:מ"א). וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת - הִיא מִתְהַלֶּכֶת (יחזקאל א י"ג):

פרק טו

פסוק ב

כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם – אַחַר שֶׁהִבְטִיחַ אֶת הַבָּנִים שֶׁיָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, הִשְׁלִים לָהֶם תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיַּקְרִיבוּ נְסָכִים בְּבוֹאָם לָאָרֶץ. וְאוּלַי הָיָה זֶה עַתָּה לְנַחֲמָם וּלְהַבְטִיחָם, כִּי הָיוּ נוֹאָשִׁים לֵאמֹר, מִי יוֹדֵעַ מַה יִּהְיֶה לְאָרְךְ יָמִים לְסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְאִם יֶחְטְאוּ גַּם הַבָּנִים. וְלָכֵן רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנַחֲמָם, כִּי בְּצֵותוֹ אוֹתָם בְּמִצְוֹות הָאָרֶץ הִבְטִיחָם שֶׁגָּלוּיָו לְפָנָיו שֶׁיָּבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אוֹתָהּ. וְהִנֵּה צִוָּה בַּנְּסָכִים בָּאָרֶץ בַּעֲשׂוֹתָם עוֹלוֹת וּזְבָחִים, כִּי בַּמִּדְבָּר לֹא נִתְחַיְּבוּ בִּנְסָכִים לְבַד בַּתָּמִיד שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הַהִין יַיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד" (שמות כט מ), כִּי שָׁם נֶאֱמַר: "פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם" (שם פסוק מב). וְכֵן הַנְּשִׂיאִים בַּחֲנָכָה שֶׁלָּהֶם לֹא הֵבִיאוּ נְסָכִים. וְרַבּוֹתֵינוּ נָחְלְקוּ בָּזֶה, מֵהֶם שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (שלח קז): בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בַּנְּסָכִים אֶלָּא מִבִּיאָתָם לָאָרֶץ וְאֵילָךְ וְכוּ', וּמֵהֶם שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיָּחִיד בַּנְּסָכִים אֶלָּא מִבִּיאָתָם לָאָרֶץ וְאֵילָךְ. וְהִשְׁלִים עוֹד תּוֹרַת כֹּהֲנִים וְצִוָּה עַל הַחַלָּה שֶׁלֹּא נָהֲגָה בַּמִּדְבָּר. כִּי הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא יִנָּהֲגוּ שָׁם, כִּי הֵם מֵרוּחַ הַגּוֹי וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. וְיֵשׁ עוֹד שִׁנּוּי בַּחַלָּה עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (כתובות כה א) שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בָּחַלָּה כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ מִיָּד, וְלֹא נִתְחַיְּבוּ בַּמַּעֲשְׂרוֹת וּבַתְּרוּמָה אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וְיִשּׁוּבָהּ:

פסוק כב

וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה – הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת סְתוּמָה בְּמַשְׁמָעָהּ, וְיִטְעוּ בָהּ בַּעֲלֵי הַפְּשָׁט לוֹמַר שֶׁהוּא קָרְבָּן עַל מִי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַה שֶּׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת וְהוּא שׁוֹגֵג. וְדִבְרֵיהֶם דִּבְרֵי רוּחַ, שֶׁאִם כֵּן יִהְיֶה חִיּוּב קָרְבָּן בְּכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה כְּשֶׁלֹּא קִיֵּם אֶת כֻּלָּם וְשָׁגַג בְּאַחַת מֵהֶם, וְיִהְיֶה חִיּוּב כָּרֵת בְּכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֶת כֻּלָּם כְּשֶׁיַּעֲבֹר עַל אַחַת מֵהֶן בְּמֵזִיד, כִּי הַכָּתוּב אוֹמֵר "אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' (אותו) אֲלֵיכֶם" (במדבר ט"ו:כ"ג). וְעוֹד שֶׁאָמַר כָּאן "וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה" (במדבר ט"ו:כ"ד), כִּי שִׁגְגָתָם בְּמַעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ, לֹא שֶׁיָּשְׁבוּ וְלֹא עָשׂוּ. וְכֵן "אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה" (במדבר ט"ו:ל'). אֲבָל טַעֲמוֹ שֶׁתִּשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם אֲבָל תַּעֲשׂוּ הֶפְכּוֹ, אוֹ יֹאמַר שֶׁתִּשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ מִצְוֹתָיו בְּמַה שֶׁהַזְהִיר אֶתְכֶם שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כִּי הַמְּנִיעוֹת בְּלֹא תַעֲשֶׂה יִקָּרְאוּ מִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה" (ויקרא ד ב). וְהִנֵּה חִיּוּב הַקָּרְבָּן הַזֶּה בִּשְׁגָגַת הָעֵדָה מְשֻׁנֶּה מִן הַקָּרְבָּן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא, כִּי שָׁם חַיָּב לְהָבִיא פַּר לְחַטָּאת (שם פסוק טו) וְכָאן פַּר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת. וְעַל כֵּן הֲצְרְכוּ רַבּוֹתֵינוּ לוֹמַר (הוריות

ח) שֶׁזֶּה הַקָּרְבָּן עַל שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה. וּלְשׁוֹן הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נוֹצִיא אוֹתוֹ מִפְּשׁוּטוֹ וּמַשְׁמָעוֹ יֹאמַר: וְכִי תִשְׁגּוּ מִכָּל הַמִּצְוֹת וְתַעַבְרוּ עַל כָּל מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם לָכֶם בְּיַד מֹשֶׁה שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ דָּבָר מִכָּל מַה שֶּׁצִּוָּה אֶתְכֶם, תַּקְרִיבוּ הַקָּרְבָּן הַזֶּה. וּלְכָךְ לֹא הִזְכִּיר בְּכָאן כַּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּקָרְבְּנוֹת הַחֵטְא "אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה'". וְהִנֵּה זֶה כְּפִי מַשְׁמָעוֹ הוּא קָרְבַּן הַמְּשַׁמָּד לְכָל הַתּוֹרָה בְּשׁוֹגֵג, כְּגוֹן הַהוֹלֵךְ וְנִדְבַּק לְאַחַת מִן הָאֻמּוֹת לַעֲשׂוֹת כָּהֶם וְלֹא יִרְצֶה לְהִיוֹת בְּכְלַל יִשְׂרָאֵל כְּלָל, וְיִהְיֶה כָּל זֶה בְּשׁוֹגֵג, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה בְּיִחִיד תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הָאֻמּוֹת, וּבְקָהָל כְּגוֹן שֶׁיִּחָשְׁבוּ שֶׁכְּבָר עָבַר זְמַן הַתּוֹרָה וְלֹא הָיְתָה לְדוֹרוֹת עוֹלָם, אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ כְּמוֹ שֶׁזָּכַר בְּסִפְרֵי (שלח קט"ו): מִפְּנֵי מָה אָמַר הַמָּקוֹם? לֹא שֶׁנַּעֲשָׂה וְנִטּוֹל שָׂכָר? אֲנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִין שָׂכָר! כְּעִנְיָן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים וְשׁוֹאֲלִים אֶת יְחֶזְקֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לְפָנַי" (יחזקאל כ׳:א׳), אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּנוּ יְחֶזְקֵאל, הֲרֵי עֶבֶד שָׁמְכָרוֹ רַבּוֹ לֹא יָצָא מֵרְשׁוּתוֹ וְכוּ'. אוֹ שֶׁיִּשְׁכְּחוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּכְבָר אֵרַע לָנוּ כֵּן בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ בִּימֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל הָרְשָׁעִים כְּגוֹן יָרָבְעָם, שֶׁשָּׁכְחוּ רֹב הָעָם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות לְגַמְרֵי, וְכַאֲשֶׁר בָּא בְּסֵפֶר עֶזְרָא בְּאַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי. וְזֶהוּ שִׁמּוּשׁ לְשׁוֹן הַכָּתוּב, שֶׁהַשְׁגָּגָה הַזֹּאת הַנִּזְכֶּרֶת כָּאן הִיא בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹות בִּכְלָלָן, וְעַל כֵּן יְחֻדּוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ מִצְוָה אַחַת שֶׁבִּשְׁגַּגְתָּהּ יֵצֵא מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל הַמִּצְוֶה בָּהֶם, וְהִיא עֲבוֹדָה זָרָה. וְיִהְיֶה שִׁעוּר הַכָּתוּב: וְכִי תִשְׁגּוּ לְלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא תַעֲשׂוּ דָּבָר מִכָּל מִצְוֹת ה', כִּי הַמּוֹדֶה בָּאֱלוֹהַּ זוּלָתוֹ כְּבָר הוּא בָּטֵל אָצְלוֹ כָּל מַה שֶּׁצִּוָּה הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד, בֵּין בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה בֵּין בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁאִם יֵשׁ אֱלוֹהַּ זוּלָתוֹ - יִרְאֶתוֹ וּמִצְוֹתָיו וְכָל הַחִיּוּב בָּהֶם אֵינוֹ כְּלוּם. וּבָאָה זֹאת הַפָּרָשָׁה לְהַשְׁלִים בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים דִּין שִׁגְגַת עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי הַסֵּפֶר הַזֶּה יַשְׁלִים דִּינֵי הַקָּרְבָּנוֹת כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (בתחלת הספר), וְנִכְנְסָה כָּאן בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מָרוּ דְּבַר הַשֵּׁם וְאָמְרוּ: "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה" (במדבר י״ד:ד׳), לִהְיוֹת שָׁם בְּמִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר הָיוּ בָּרִאשׁוֹנָה בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא מִצְוֹת. וְהִנֵּה בָּאָה הַפָּרָשָׁה לְהוֹדִיעָם כִּי אֲפִלּוּ בַּע"ז יְכַפֵּר עַל הַשּׁוֹגְגִים, אֲבָל הָעוֹשִׂים בְּיָד רָמָה יַכְרִית אוֹתָם, וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי הַכֶּרֶת הַזֶּה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (ויקרא י״ח:כ״ט):

פסוק כה

וְטָעַם **וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַה'** – עַל פִּר הָעוֹלָה הַנִּזְכָּר, **וְחַטָּאתָם** עַל שְׂעִיר הַחַטָּאת. וְהִזְכִּיר כֵּן לְגֹדֶל הַחֵטְא שֶׁהוּא בְּכָל מִצְוֹת הַשֵּׁם, לֵאמֹר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהַחֵטְא גָּדוֹל בְּמְאֹד מְאֹד, כֵּיוָן שֶׁהוּא שְׁגָגָה וְהֵם הֵבִיאוּ עָלֶיהָ קָרְבָּנָם עוֹלָה וְחַטָּאת, רָאוּי לְכַפֵּר לָהֶם. וּבְסִפְרֵי (שלח קי״א) דָּרְשׁוּ הַכָּתוּב לְיִתּוּרוֹ: רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה אוֹמֵר, כָּל שֵׁבֶט שֶׁעָשָׂה עַל הוֹרָאַת בֵּית דִּינוֹ וְעָשׂוּ שְׁאָר שְׁבָטִים, מִנַּיִן שֶׁהָיוּ מְבִיאִים עַל יָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַה'". רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר וְכוּ'. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי

כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "ה'" בְּמִדַּת רַחֲמִים, וְ"לִפְנֵי הַשֵּׁם" כְּמוֹ "עַל פָּנַי", וַהֲרֵי זוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הוּא וּבֵית דִּינוֹ. וְהִנֵּה אָמַר כִּי הֵם הֵבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לַשֵּׁם הַמְיֻחָד וְחַטָּאתָם לְפָנַי, וְהִנֵּה הַחֵטְא מְכֻפָּר בְּמִדַּת רַחֲמִים וּבְמִדַּת הַדִּין. וְהִזְכִּיר זֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל בְּסֵדֶר וַיִּקְרָא בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת הִזְכִּיר פְּעָמִים רַבִּים "לִפְנֵי ה'" וְזֶה מְבֹאָר:

פסוק כו

וְהִזְכִּיר **וְלַגֵּר הַגָּר**, כִּי הַגֵּרִים בַּחֵטְא הַזֶּה מֻכְשָׁלִים תָּמִיד וּמַכְשִׁילִים אֶת יִשְׂרָאֵל:

פסוק לא

וְטַעַם **עָוֹנָהּ בָּהּ** – בִּזְמַן שֶׁעָוֹנָהּ בָּהּ, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ט"ו:ל"א) מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (שבועות יג). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הוּא כְּמוֹ "דְּמֵיהֶם בָּם" (ויקרא כ כז), "חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ" (שם פסוק כ), "עֶרְוַת אֲחוֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא" (שם פסוק יז). וְרָאִיתִי בְּפִרְקֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ: מַהוּ "עֲוֹנָהּ בָּהּ"? מְלַמֵּד שֶׁהַנֶּפֶשׁ מוּכְרֶתֶת וַעֲוֹנָהּ עִמָּהּ, כְּלוֹמַר שֶׁהֶעָוֹן דָּבֵק בָּהּ אַחֲרֵי הַכָּרֵת, לִהְיוֹת נִדּוֹנֶת בְּיִסּוּרִין לְעוֹלָם, כְּעִנְיַן "כִּי תוֹלְעָתָם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה" (ישעיהו סו כד):

פסוק לב

וְלַפָּרָשָׁה הַזֹּאת סָמַךְ אַחֲרֶיהָ עִנְיַן הַמְקוֹשֵׁשׁ, כִּי הָיָה בַּזְּמַן הַזֶּה אַחַר מַעֲשֵׂה הַמְרַגְּלִים עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט. וְזֶה טַעַם **וַיִּהְיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר**, כִּי בְּהִתְאַחֵר שָׁם הָעָם בַּגְּזֵרָה הַנִּזְכֶּרֶת הָיָה הַמְאוֹרָע הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן (במדבר ט"ו:ל"ח) צִוָּה בְּמִצְוֹת צִיצִית שֶׁיִּזְכְּרוּ בּוֹ הַמִּצְוֹת כֻּלָּן וְלֹא יִשְׁכְּחוּ אֶת הַשַּׁבָּת אוֹ זוּלָתָהּ מִן הַמִּצְוֹת. וְטַעַם הִזָּכְרוֹן הַזֶּה שֶׁיִּהְיֶה בַּצִּיצִית לְכָל הַמִּצְוֹת כָּתַב רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ט"ו:ל"ט) מִפְּנֵי הַמִּנְיָן שֶׁל צִיצִית בְּגִימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנָה חוּטִין וְחָמֵשׁ קְשָׁרִים הֲרֵי תַּרְי"ג. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁהַצִּיצִת בַּתּוֹרָה חֶסֶר יו"ד, וְאֵין מִנְיָנָם אֶלָּא חָמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים. וְעוֹד שֶׁהַחוּטִין לְדַעַת בֵּית הִלֵּל אֵינָם אֶלָּא שִׁלְשָׁה (מנחות מא), וְהַקְּשָׁרִים מִן הַתּוֹרָה אֵינָם אֶלָּא שְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (שם לט): שְׁמַע מִנָּהּ קֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן דְּאוֹרַיְתָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לָאו דְּאוֹרַיְתָא, כִּלְאַיִם בְּצִיצִית דְּשָׂרָא רַחֲמָנָא לְמָה לִי, הָא קָיְמָא לָן הַתּוֹכֵף תְּכִיפָה אַחַת אֵינוֹ חִבּוּר. אֲבָל הַזִּכָּרוֹן הוּא בְּחוּט הַתְּכֵלֶת, שֶׁרוֹמֶז לַמִּדָּה הַכּוֹלֶלֶת הַכֹּל שֶׁהִיא בַּכֹּל וְהִיא תַּכְלִית הַכֹּל, וְלָכֵן אָמַר "וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל" שֶׁהִיא "מִצְוֹת הַשֵּׁם". וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (שם מג): מִפְּנֵי שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לַיָּם וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד וְכוּ', וְהַדִּמְיוֹן בַּשֵּׁם גַּם הַגָּוֶן תַּכְלִית הַמַּרְאוֹת, כִּי בְּרָחְקָם יֵרָאוּ כֻּלָּם כַּגָּוֶן הַהוּא, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא תְּכֵלֶת:

פסוק לט

וְאָמַר **וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם** – לְהַזְהִיר מִמֶּנָּה שֶׁלֹּא יִטְעוּ בָהּ. וְזֶה הוּא שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ספרי שלח קטו): "אַחֲרֵי לְבַבְכֶם" - זוֹ הַמִּינוּת, "אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים" - זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵרוּ מִן הַתְּכֵלֶת בְּמִינוּת אוֹ בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אֲבָל יִהְיֶה לָכֶם הַכֹּל לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם. וְאָמְרוּ: "וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם" - זוֹ זְנוּת, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: "וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם ה'" (ירמיהו כט כג), וְהַמַּשְׁכִּיל יָבִין. וּבְמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה בַּפָּסוּק "וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא" (קהלת ה ח), וּמַאי נִיהוּ אֶרֶץ, דְּנֶחְצְבָה מִמֶּנּוּ שָׁמַיִם, וְהוּא כִּסְאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִיא אֶבֶן יְקָרָה, וְהִיא יַם הַחָכְמָה, וּכְנֶגְדָּהּ תְּכֵלֶת בְּטַלִּית צִיצִית, דְּאָמַר רַבִּי מֵאִיר: מָה נִשְׁתַּנָּה תְּכֵלֶת וְכוּ':

פרק טז

פסוק א

וַיִּקַּח קֹרַח פָּרְשָׁה זוֹ יָפָה נִדְרֶשֶׁת בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (קרח ב): **וַיִּקַּח קֹרַח** - לְקַח עַצְמוֹ לְצַד אֶחָד לִהְיוֹת נֶחְלָק מִתּוֹךְ הָעֵדָה לְעוֹרֵר עַל הַכְּהוּנָּה, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר ט"ז:א') "וְאִתְפְּלֵג" - נֶחְלָק מִתּוֹךְ הָעֵדָה לְהַחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת, וְכֵן "מַה יְקֻחֶךָּ לִבֶּךָ" (איוב טו יב) - לוֹקֵחַ אוֹתְךָ לְהַפְלִיגְךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם, לְשׁוֹן רַשַׁ"י (רש"י על במדבר ט"ז:א'). וְדַעַת הַמִּדְרָשׁ אֵינוֹ כְּפֵרוּשׁ הָרַב, אֲבָל אָמְרוּ שָׁם: אֵין "וַיִּקַּח" אֶלָּא לְשׁוֹן פְּלִיגָה, שֶׁלִּבּוֹ לְקָחוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "מַה יְקֻחֶךָּ לִבֶּךָ", וְאֵינוֹ רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁלָּקַח עַצְמוֹ לְצַד אֶחָד. וְכֵן "מַה יְקֻחֶךָּ לִבֶּךָ" אֵינוֹ שֶׁיִּקַּח אוֹתְךָ לְצַד אֶחָד לְהַפְלִיג עַצְמְךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם, אֲבָל כְּוַנַּת הַמִּדְרָשׁ בְּ"וַיִּקַּח קֹרַח" שֶׁלָּקַח עֵצָה בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁיִּסָּפֵר, כִּי הַלְקִיחָה תֵּאָמֵר עַל הָעֵצָה וְהַמַּחְשָׁבָה. וְכֵן "מַה יְקֻחֶךָּ לִבֶּךָ" - מַה מַּחְשָׁבָה יִקַּח לְךָ לִבְּךָ שֶׁתַּחְשֹׁב בַּסֵּתֶר "לֵית דִּין וְלֵית דַּיָּן" וְלֹא תְּגַלֶּה אוֹתָהּ, אוֹ "מַה יִּרְמִזוּן עֵינֶיךָ" - שֶׁמִּתּוֹךְ רְמִיזוֹתֶיךָ נִכָּר שֶׁאַתָּה כּוֹפֵר בְּמִשְׁפַּט הָאֱלֹהִים וְלֹא תִּפָּרֵשׁ זֶה, אֲבָל תִּקָּרֵא תִּגַּר כְּמַסְתִּיר עַצְמוֹ. וֶאֱלִיפַז אָמַר זֶה לְאִיּוֹב קֹדֶם שֶׁגִּלָּה אִיּוֹב מַחְשַׁבְתּוֹ בְּמַאֲמַר בָּרוּר שֶׁאֵין לַבּוֹרֵא הַשְּׂגָחָה בִּפְרָטֵי הַנִּבְרָאִים הַשְּׁפֵלִים, וּלְכָךְ אָמַר לוֹ (שם כב יג) "וְאָמַרְתָּ מַה יָּדַע אֵל הֲבַעַד עֲרָפֶל יִשְׁפֹּט", וְהוּא עִנְיַן הַמַּעֲנֶה הַהוּא לְמִתְבּוֹנֵן בּוֹ. וְכֵן לְשׁוֹן לְקִיחָה בְּמַחֲשָׁבָה "קְחוּ מוּסָרִי" (משלי ח י), "וּלְבָלְתִּי קַחַת מוּסָר" (ירמיהו יז כג). אָמְרוּ עוֹד בַּמִּדְרָשׁ (רבה יח טז): "וַיֶּחֱלַק" "וַיְדַבֵּר" "וַיִּצּוּ קֹרַח" אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא "וַיִּקַּח", מַה לֶּקַח? לֹא לֶקַח כְּלוּם, אֶלָּא לִבּוֹ נְטָלוֹ, אָמַר הַכָּתוּב "מַה יְקֻחֶךָּ לִבֶּךָ", וְהוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם "וְאִתְפְּלֵג" פָּתַר הָעִנְיָן לֹא הַלָּשׁוֹן כְּמִנְהָגוֹ בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים, וְכֵן תִּרְגֵּם "עַל דְּבַר קֹרַח" (במדבר י"ז:י"ד) "עַל

פְּלֻגְתָּא דְקֹרַח", וְתִרְגֵּם "בִּדְבַר בְּלָעֲם" (במדבר ל"א:ט"ז) "בְּעֵצַת בִּלְעָם", כִּי הוּא מַזְכִּיר הָעִנְיָן בְּתַרְגּוּמוֹ. וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ט"ז:א') "וַיִּקַּח קֹרַח" - אֲנָשִׁים, דֶּרֶךְ קְצָרָה כְּמוֹ "חֲמוֹר לֶחֶם" (שמואל א טז כ). וַאֲחֵרִים אָמְרוּ כִּי **וָדָתָן** כְּמוֹ "וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה" (בראשית לו כד), וְתִקּוּנוֹ "וַיִּקַּח קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם". וּלְפִי דַּעְתִּי אֵין צֹרֶךְ, כִּי הָגוּן הוּא בַּלָּשׁוֹן שֶׁיֹּאמַר "וַיִּקַּח קֹרַח וְדָתָן וַיָּקוּמוּ וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן", כִּי בְּכָל תְּחִלַּת מַעֲשֶׂה תָּבֹא לְקִיחָה, וְהוּא לְשׁוֹן הִתְעוֹרְרוּת בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא. וְכֵן "וְאַבְשָׁלוֹם לָקַח וַיִּצֶּב לוֹ בְּחַיָּיו אֶת מַצֶּבֶת" (שמואל ב יח יח). וְאִם תַּחְפֹּץ לְפָרֵשׁ כִּי הַלְּקִיחָה עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַזְכִּיר אַחֲרֵי כֵן - וַיִּקַּח אַבְשָׁלוֹם אֶת הַמַּצֵּבֶת וַיַּצֶּב לוֹ בְּחַיָּיו, כָּךְ תְּפָרֵשׁ וַיִּקַּח קֹרַח אֶת הָאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, וַיָּקוּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן. וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם (אבן עזרא על במדבר ט"ז:א') כִּי זֶה הַדָּבָר הָיָה בְּמִדְבַּר סִינַי כַּאֲשֶׁר נֶחְלְפוּ הַבְּכוֹרִים וְנִבְדְּלוּ הַלְוִיִּם, כִּי חָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁאָדוֹנֵנוּ מֹשֶׁה עָשָׂה זֶה מִדַּעְתּוֹ לָתֵת גְּדֻלָּה לְאָחִיו, גַּם לִבְנֵי קְהָת שֶׁהֵם קְרוֹבִים אֵלָיו וּלְכָל בְּנֵי לֵוִי שֶׁהֵם מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ, וְהַלְוִיִּם קָשְׁרוּ עָלָיו בַּעֲבוּר הֱיוֹתָם נְתוּנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, וְקֶשֶׁר דָּתָן וַאֲבִירָם בַּעֲבוּר שֶׁהֵסִיר הַבְּכוֹרָה מֵרְאוּבֵן אֲבִיהֶם, גַּם קֹרַח בְּכוֹר הָיָה. וְזֶה מִדַּעְתּוֹ שֶׁל רַבִּי אַבְרָהָם שֶׁהוּא אוֹמֵר בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים "אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה" לְרָצוֹנוֹ, וּכְבָר כָּתַבְתִּי (במדבר ט':א') כִּי עַל דַּעְתִּי כָּל הַתּוֹרָה כְּסֵדֶר זוּלָתִי בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יְפָרֵשׁ הַכָּתוּב הַהַקְדָּמָה וְהָאִחוּר, וְגַם שָׁם לְצֹרֶךְ עִנְיָן וּלְטַעַם נָכוֹן. אֲבָל הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה בְּמִדְבַּר פָּארָן בְּקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ אַחַר מַעֲשֶׂה הַמְרַגְּלִים. וְהַנָּכוֹן בַּדְּרָשׁ שֶׁכַּעַס קֹרַח עַל נְשִׂיאוּת אֶלְצָפָן כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ (תנחומא קרח א), וְקִנְּא גַּם בְּאַהֲרֹן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם כְּהֻנָּה" (במדבר ט"ז:י'), וְנִמְשְׁכוּ דָּתָן וַאֲבִירָם עִמּוֹ, וְלֹא עַל הַבְּכוֹרָה כִּי יַעֲקֹב אֲבִיהֶם הוּא אֲשֶׁר נָטְלָהּ מֵרְאוּבֵן וּנְתָנָהּ לְיוֹסֵף, אֲבָל גַּם הֵם אָמְרוּ טַעֲנָתָם "לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר" (במדבר ט"ז:י"ג) וְ"לֹא אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ" (במדבר ט"ז:י"ד). וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹתָם בְּמִדְבַּר סִינַי לֹא אֵרַע לָהֶם שׁוּם רָעָה, כִּי גַּם בִּדְבַר הָעֵגֶל שֶׁהָיָה הַחֵטְא גָּדוֹל וּמְפֻרְסָם הָיוּ הַמֵּתִים מוּעָטִים, וְנִצְּלוּ בִּתְפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהִתְנַפֵּל עֲלֵיהֶם אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. וְהִנֵּה הָיוּ אוֹהֲבִים אוֹתוֹ כְּנַפְשָׁם וְשׂוֹמְעִים אֵלָיו, וְאִלּוּ הָיָה אָדָם מוֹרֵד עַל מֹשֶׁה בַּזְּמַן הַהוּא הָיָה הָעָם סוֹקְלִים אוֹתוֹ. וְלָכֵן סָבַל קֹרַח גְּדֻלַּת אַהֲרֹן, וְסָבְלוּ הַבְּכוֹרִים מַעֲלַת הַלְוִיִּם וְכָל מַעֲשָׂיו שֶׁל מֹשֶׁה. אֲבָל בְּבוֹאָם אֶל מִדְבַּר פָּארָן וְנִשְׁרְפוּ בְּאֵשׁ תַּבְעֵרָה וּמֵתוּ בְּקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה רַבִּים, וְכַאֲשֶׁר חָטְאוּ בַּמְרַגְּלִים לֹא הִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם וְלֹא בָּטְלָה הַגְּזֵרָה מֵהֶם, וּמֵתוּ נְשִׂיאֵי כָּל הַשְּׁבָטִים בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי ה' וְנִגְזַר עַל כָּל הָעָם שֶׁיִּתַּמּוּ בַּמִּדְבָּר וְשָׁם יָמוּתוּ, אָז הָיְתָה נָפֶשׁ כָּל הָעָם מָרָה וְהָיוּ אוֹמְרִים בְּלִבָּם כִּי יְבוֹאוּ לָהֶם בְּדִבְרֵי מֹשֶׁה תַּקָּלוֹת, וְאָז מָצָא קֹרַח מָקוֹם לַחְלֹק עַל מַעֲשָׂיו וְחָשַׁב

כִּי יִשְׁמְעוּ אֵלָיו הָעָם. וְזֶה טַעַם "לְהָמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר", אָמְרוּ, הִנֵּה הֵבֵאתָ אוֹתָנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא קִיַּמְתָּ בָּנוּ מַה שֶּׁנָּדַרְתָּ לָתֵת לָנוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ, כִּי לֹא נָתַתָּ לָנוּ נַחֲלָה כְּלָל, אֲבָל נָמוּת בַּמִּדְבָּר וְנִהְיֶה כָּלִים שָׁם, כִּי גַּם זַרְעֵנוּ לֹא יֵצְאוּ מִן הַמִּדְבָּר לְעוֹלָם וְיִבָּטֵל מִן הַבָּנִים מַה שֶּׁנָּדַרְתָּ לָהֶם כַּאֲשֶׁר נִתְבַּטֵּל מִן הָאָבוֹת. וְזֶה טַעַם תְּלוּנָתָם הֵנָּה בַּמָּקוֹם הַזֶּה אַחַר גְּזֵרַת הַמְרַגְּלִים מִיָּד. וְהַקָּרוֹב כִּי הָיוּ אֵלֶּה הַנִּקְהָלִים כֻּלָּם בְּכוֹרוֹת, כִּי עַל כֵּן חָרָה לָהֶם עַל הַכְּהֻנָּה, וּלְכָךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה שֶׁיִּקְחוּ מַחְתּוֹת כְּמִנְהָגָם הָרִאשׁוֹן וְיִתְגַּלֶּה הַדָּבָר אִם יִבְחַר הַשֵּׁם בָּהֶם אוֹ בַּכֹּהֲנִים:

פסוק ד

וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו – וְלֹא "וַיִּפְּלוּ", כִּי אַהֲרֹן בְּמוֹסָרוֹ וּבְקֻרְבָּתוֹ לֹא עָנָה דָּבָר בְּכָל הַמַּחְלֹקֶת הַזּוֹ, וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ וּכְמוֹדֶה שֶׁמַּעֲלַת קֹרַח גְּדוֹלָה מִמַּעֲלָתוֹ, אֲבָל הוּא עוֹשֶׂה כִּדְבַר מֹשֶׁה וּמְקַיֵּם גְּזֵרַת מֶלֶךְ:

פסוק ה

וְטַעַם **וְיֹדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ** – לַעֲבוֹדַת לְוִיָּה, **וְאֶת הַקָּדוֹשׁ** - לַכְּהֻנָּה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ט"ז:ה'), וְיֶפֶה פֵּרֵשׁ. יֹאמַר הַכָּתוּב שֶׁיּוֹדִיעַ הַשֵּׁם אִם הַלְוִיִּם הֵם שֶׁלּוֹ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם", אוֹ עֲדַיִן הַבְּכוֹרוֹת שֶׁלּוֹ, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ח':י"ד) "כִּי לִי כָל בְּכוֹר", שֶׁלֹּא יַחְלִיפֵם בַּלְוִיִּם. "וְאֶת הַקָּדוֹשׁ" - הֵם הַכֹּהֲנִים הַמְקֻדָּשִׁים לַעֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים" (דברי הימים א כג י"ג). כִּי קֹרַח, כְּדֵי לֶאֱסֹף עָלָיו הָעָם, גַּם עַל הַלְוִיִּם יַחְלֹק, וְיִרְצֶה לְהַחְזִיר הָעֲבוֹדָה כֻּלָּהּ לַבְּכוֹרִים. וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר נִשְׂרְפוּ אֵלֶּה הַבְּכוֹרוֹת, נוֹדַע שֶׁלֹּא בָּחַר הַשֵּׁם בָּעֲבוֹדָתָם, וְכַאֲשֶׁר נִתְקַבֵּל קְטֹרֶת אַהֲרֹן נוֹדַע שֶׁהוּא הַקָּדוֹשׁ:

וְטַעַם **וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו** פַּעַם שֵׁנִית, שֶׁיּוֹדִיעַ הַשֵּׁם אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו מָחָר וְיִשְׁעֶה אֶל מִנְחָתוֹ, וְאֶל הָאֲחֵרִים וְאֶל מִנְחָתָם לֹא יִפְנֶה. וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ לְדוֹרוֹת לַעֲמֹד לְשָׁרֵת לְפָנָיו הוּא וְזַרְעוֹ כָּל הַיָּמִים יַקְרִיב אֵלָיו מָחָר, לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם הַנְּסָיוֹן הַזֶּה אוֹת לְדוֹרוֹת עוֹלָם שֶׁלֹּא יַחְלְקוּ לֹא עַל הַנִּבְחָר וְלֹא עַל זַרְעוֹ לְעוֹלָם. וְכָתַב רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל כִּי אֵלֶּה הַנִּקְהָלִים כֻּלָּם הָיוּ לְוִיִּם מִשֵּׁבֶט קֹרַח, וְזֶה טַעַם "רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי" (במדבר ט"ז:ז'), "שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי" (במדבר ט"ז:ח'). אוּלַי חָשְׁבוּ כִּי כָל שִׁבְטָם נִבְחַר לַכְּהֻנָּה וּמֹשֶׁה מֵעַצְמוֹ חָלַק כָּבוֹד לְאָחִיו, עַד כָּאן. וְחִלֵּילָה שֶׁהָיוּ בְּשֵׁבֶט מִשְׁרָתֵי אֱלֹהֵינוּ מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים קְרוּאִים וּנְשִׂיאִים בְּנֵי מְרֵי מְבַעֲטִים בְּרִבָּם וּבְגִדּוּל שִׁבְטָם וּמַלִּינִים עַל ה'! וְאִלּוּ הָיוּ מִן הַשֵּׁבֶט הַהוּא בִּלְבַד, לֹא הָיוּ כָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל מִתְלוֹנְנִים מִמָּחֳרָת לֵאמֹר "אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם ה'" (במדבר י"ז:ו'), כִּי לֹא מֵת לָהֶם מֵת רַק מִשֵּׁבֶט מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

וְגַם בְּאוֹת הַמַּטֶּה רְאָיָה כִּי הַמַּחְלֹקֶת מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הִיא. וְהַכָּתוּב פֵּרֵשׁ "וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר ט"ז:ב') לְהַגִּיד כִּי הָיוּ מִכָּל הַשְּׁבָטִים, לֹא מִן הַשְּׁנַיִם הַנִּזְכָּרִים בִּלְבַד. אֲבָל טַעַם "רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי" בַּעֲבוּר כִּי קֹרַח הָיָה מְפַתֶּה לְכָל הַשְּׁבָטִים כִּי לִכְבוֹדָם רוֹצֶה לְהַחְזִיר הָעֲבוֹדָה לִבְכוֹרֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר אָמַר "כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים" (במדבר ט"ז:ג'). וּמֹשֶׁה בְּחָכְמָתוֹ גִּלָּה מַצְפוּן לִבּוֹ לְכָל הָעָם כִּי הוּא עַל כְּהֻנָּתוֹ צוֹעֵק, וְאָמַר שֶׁדַּי לוֹ בִּכְבוֹד שִׁבְטוֹ "רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי". וְחָזַר וְאָמַר "שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי" לְקֹרַח גְּדוֹלָם, וְזֶה טַעַם "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח" (במדבר ט"ז:ח'), אֲבָל כּוֹלֵל דְּבָרָיו עִם בְּנֵי לֵוִי, כִּי דִּבְרֵי מֹשֶׁה בְּחָכְמָתוֹ פִּיּוּס לוֹ וּלְכָל הַשֵּׁבֶט שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ אָדָם מֵהֶם אַחֲרָיו. וְהִנֵּה מֹשֶׁה מֵעַצְמוֹ חָשַׁב הַמַּחְשָׁבָה הַזֹּאת וְרָצָה בַּקְטֹרֶת יוֹתֵר מִשְּׁאָר קָרְבָּנוֹת, כִּי רָאָה כְּבָר בְּנָדָב וַאֲבִיהוּא כִּי בְּהַקְרִיבָם קְטֹרֶת זָרָה לִפְנֵי ה' נִשְׂרְפוּ, וְהִתִּיר לְאַהֲרֹן לְהַקְטִיר אוֹתָהּ לְצֹרֶךְ הַשָּׁעָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְטֹרֶת הַבֹּקֶר שֶׁהַקְטִיר בְּהַעֲלוֹתוֹ אֶת הַנֵּרוֹת כַּמִּשְׁפָּט. וּבָטַח מֹשֶׁה כִּי הַשֵּׁם מַקִּים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים כִּי "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו" לִדְרֹשׁ אֶת הַשֵּׁם לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה, וְאָז נֶאֱמַר לוֹ "בֹּקֶר וְיוֹדַע ה'" וגו', וְלֹא נִזְכַּר זֶה רַק בְּסִפּוּר מֹשֶׁה לָעָם. וּכְבָר הֶרְאֵיתִיךָ כִּי בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים פַּעַם יַאֲרִיךְ בְּדִבּוּר הַשֵּׁם אֶל מֹשֶׁה וְיַקְצֵר בְּסִפּוּר מֹשֶׁה, וּפַעַם יַעֲשֶׂה בְּהֵפֶךְ, וְלִפְעָמִים לֹא יַזְכִּיר הָאֶחָד כְּלָל, כַּאֲשֶׁר בָּא בְּמַעֲשֵׂה בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן שֶׁסִּפֵּר הַכָּתוּב הַמַּעֲשֶׂה בְּמֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ, וְהוּא נַעֲשָׂה עַל פִּי הַשֵּׁם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ "אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לַעֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה" (במדבר ל"ב:ל"א), וְכָתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (כב ט) "אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ בָהּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה". וְאִם נֹאמַר שֶׁהָיָה כֵּן מִפְּנֵי הַסְּכָמַת הַשֵּׁם, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר "זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אוֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה ה' לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה" (במדבר ל"ד:י"ג), וְיִהְיֶה זֶה מִן הַדְּבָרִים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ (שבת פז) - אֵינוֹ נָכוֹן שֶׁיַּעֲשֶׂה מֹשֶׁה דָּבָר בְּחִלּוּף הָאָרֶץ אֶלָּא בִּרְשׁוּת, כִּי הַכֹּל בְּמִצְוַת הַשֵּׁם יַעֲשֶׂה, דִּכְתִיב "לֶאֱלֹה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ" וגו'. וְדַעְתִּי בָּזֶה וּבְמַה שֶּׁאָמַר לְאַהֲרֹן "קַח אֶת הַמַּחְתָּה וְשִׂים קְטֹרֶת" (במדבר י"ז:י"א), שֶׁהָיְתָה עָלָיו יַד ה' בָּהֶם, וְהוּא הַנִּקְרָא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּעִנְיָן בְּסִפְרֵי דָוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁהָיוּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר "רוּחַ הַשֵּׁם דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנִי" (שמואל ב' כג ב), כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּכָל בֵּיתוֹ נֶאֱמָן הוּא, כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי עִנְיַן הַבַּיִת (שמות לג יט) וְהִזְכַּרְתִּיו פְּעָמִים רַבּוֹת, וּמִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִדֶּרֶךְ נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא הֻזְכַּר בָּהֶן דִּבֶּר ה'. וְרָאִיתִי בְּאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם כָּל קְטֹרֶת הַנִּזְכֶּרֶת בַּפָּרָשָׁה "קְטֹרֶת" כִּלְשׁוֹנוֹ, לֹא אָמַר בּוֹ "קְטֹרֶת בּוּסְמִין" כְּמִנְהָגוֹ. נִרְאֶה שֶׁסָּבַר שֶׁלֹּא הָיָה קְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל לְבוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ שֶׁהַקְטִיר לְנִסָּיוֹן. וְכֵן

עָשָׂה בִּבְנֵי אַהֲרֹן (ויקרא י א). וְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה קְטֹרֶת הַקֹּדֶשׁ וְהוּא הַנָּכוֹן. וְאוּלַי לֹא יִרְצֶה אוּנְקְלוֹס לְשַׁבֵּחַ הַקְּטֹרֶת לְהוֹסִיף בּוֹ "בּוּסְמִין" רַק בְּהֶעָשׂוֹת עִנְיָנוֹ בְּמִצְוָה:

פסוק יא

לָכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ – לָכֵן, בִּשְׁבִיל כָּךְ, אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הַנּוֹעָדִים עַל ה', כִּי בִּשְׁלִיחוּתוֹ עָשִׂיתִי לְתֵת כְּהוּנָּה לְאַהֲרֹן, וְלֹא לָנוּ הַמַּחְלֹקֶת הַזֶּה - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רשי"י על במדבר ט"ז:י"א). וְאִם כֵּן יֹאמַר: אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ אַתֶּם הַנּוֹעָדִים עַל ה', לֹא עַל אַהֲרֹן. וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ט"ז:י"א) כִּי ה"א הַנּוֹעָדִים נוֹסָף. וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר: לָכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הַנּוֹעָדִים עַל ה' - כִּי לֹא עַל אַהֲרֹן הָיוּ - לִפְנֵי הַשֵּׁם עִם אַהֲרֹן מָחָר, וּמִקְרָא קָצָר הוּא בַּתְּנָאִים אֲשֶׁר הִזְכִּיר. וְעִנְיַן הַכָּתוּב כִּי מִתְּחִלָּה דִּבֵּר אֶל קֹרַח וְאֶל כָּל עֲדָתוֹ לֵאמֹר: "בֹּקֶר וְיוֹדַע ה'" וְגוֹ', וַאֲחַר כָּךְ חָזַר לְדַבֵּר עִם קֹרַח: "רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי", וְאָמַר לְקֹרַח לְבַדּוֹ: "שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי". וּלְכָךְ חָזַר וְאָמַר: "אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הַנּוֹעָדִים עַל ה'", כִּי אֵין עָלָיו לְבַדּוֹ הָעֹנֶשׁ, רַק עַל כָּל עֲדָתוֹ, כִּי כֻלָּם נוֹעָדִים עַל ה':

פסוק יב

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם הִנֵּה דָּתָן וַאֲבִירָם הֵם הָיוּ בַּעֲלֵי הַמַּחְלֹקֶת הַזּוֹ כְּקֹרַח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "וַיִּקַּח קֹרַח וְדָתָן וַאֲבִירָם וַיָּקוּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ', שֶׁהֵם הַמַּקְהִילִים אוֹתָם עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן. וְהִנֵּה מֹשֶׁה דִּבֵּר אֶל קֹרַח וְאֶל כָּל עֲדָתוֹ וְאָמַר לוֹ עוֹד "אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ" (במדבר ט"ז:י"א), כִּי אֵלָיו דִּבֵּר תְּחִלָּה כִּי הוּא הַגָּדוֹל בָּהֶם. וְהִנֵּה הַנּוֹעָדִים הָיוּ עֲדַת דָּתָן וַאֲבִירָם גַּם כֵּן, וּלְכָךְ רָצָה עַתָּה לְדַבֵּר גַּם עִמָּהֶם וּלְהַזְהִירָם עַל עַצְמָם וְעַל כָּל הַנּוֹעָדִים שֶׁהֵם עֲדָתָם, וּלְפַיֵּס אוֹתָם בִּדְבָרִים טוֹבִים, דְּבָרִים נִחוּמִים לְיִשְׂרָאֵל, כִּי דְּבָרָיו עִם קֹרַח פִּיּוּס לִבְנֵי לֵוִי לְבַדָּם. וְטַעַם **וַיִּשְׁלַח** כִּי הָלְכוּ מִלְּפָנָיו בְּדַבְּרוֹ עִם קֹרַח, וְאַחֲרֵי כֵן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח" (במדבר ט"ז:ח') אֲשֶׁר הָיָה עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד לְפָנָיו שָׁם, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קֹרַח לֵוִי עוֹמֵד בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה סָמוּךְ לְאֹהֶל מֹשֶׁה, כִּי כָּל זֶה הָיָה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, כַּאֲשֶׁר אָמַר "אַתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן מָחָר" (במדבר ט"ז:ט"ז), וְהוּא הַבֹּקֶר שֶׁאָמַר לָהֶם "בֹּקֶר וְיֹדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ" (במדבר ט"ז:ה'). וְיִתָּכֵן שֶׁהָיוּ דָתָן וַאֲבִירָם נְשִׂיאֵי עֵדָה חֲשׁוּבִים מֵאוֹן בֶּן פֶּלֶת, וְאִם הָיוּ הֵם מִתְרַצִּים אֵלָיו הָיָה אוֹן הוֹלֵךְ אַחַר עֲצָתָם, עַל כֵּן לֹא שָׁלַח אֵלָיו. וְהִנֵּה לֹא בָא וְלֹא הָיָה עִמָּהֶם וְלֹא עִם עֲדַת קֹרַח, כִּי הָלַךְ מִלְּפָנָיו כְּשֶׁהָלְכוּ לָהֶם דָּתָן וַאֲבִירָם כַּאֲשֶׁר נִתְוַכַּח עִם קֹרַח, וְלֹא הוֹשִׁב שָׁם, שֶׁכְּבָר חָזַר בּוֹ בַּעֲצַת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִצִּילַתּוּ כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין קט), כִּי הִנֵּה הַכָּתוּב לֹא הִזְכִּירוֹ שֶׁנִּבְלַע עִם דָּתָן וַאֲבִירָם, וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֲדָה הַנּוֹעָדִים עַל ה' בְּמַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת, כִּי הָיוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מִלְּבַד אַרְבָּעָה הַנִּזְכָּרִים תְּחִלָּה:

פסוק יג

וְטַעַם **כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם הִשְׁתָּרֵר** – גַּם שְׂרֵרוֹת רַבּוֹת, אוֹ אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ. לְשׁוֹן ר"א (אבן עזרא על במדבר ט"ז:י"ג). וּלְדַעְתִּי, **גַּם** בַּמָּקוֹם הַזֶּה כְּטַעַם אֲפִלּוּ, וְכֵן "אֵין גַּם אֶחָד" (תהלים יד ג), "גַּם לְרֵעֵהוּ יִשְׂנָא רָשׁ" (משלי יד כ), וְדוֹמֵיהֶן. אָמְרוּ: הַמְעַט מִמְּךָ כִּי עָשִׂיתָ עִמָּנוּ רָעָה גְּדוֹלָה לְהָמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁהָיֵינוּ רְאוּיִים לְרִגּוֹם אוֹתָךְ, כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ אֲפִלּוּ שְׂרָרָה מוּעֶטֶת לִשְׁלֹחַ לָנוּ לַעֲלוֹת לְפָנֶיךָ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתִּמְלֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא עָלֵינוּ!

פסוק טו

אַל תֵּפֶן אֶל מִנְחָתָם – לְפִי פְּשׁוּטוֹ הַקְּטֹרֶת שֶׁהֵם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ לְמָחַר אַל תֵּפֶן אֵלֶיהָ. וּמִדְרָשׁוֹ, אָמַר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק בִּתְמִידֵי צִבּוּר, חֶלְקָם לֹא יִקְרַב לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן. לְשׁוֹן רַשׁ"י (רש"י על במדבר ט"ז:ט"ו). וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיִּהְיֶה עַל הַקְּטֹרֶת, לְפִי שֶׁעַל דַּרְתָּן וַאֲבִירָם הוּא אוֹמֵר כֵּן שֶׁחָרָה לוֹ עַל דִּבְרֵיהֶם, וְהֵם לֹא הָיוּ בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים לְהַקְטִיר קְטֹרֶת. אֲבָל פְּשׁוּטוֹ כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ אֵלֶּה רוֹצִים בַּכְּהֻנָּה לְהַקְרִיב קָרְבָּן, אָמַר מֹשֶׁה: "אַל תֵּפֶן אֶל מִנְחָתָם", אַל תֵּפֶן אֶל קָרְבָּן שֶׁיַּקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ וְאֶל תְּפִלָּה שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ לְךָ, כִּי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת גַּם הַתְּפִלָּה יִקָּרְאוּ מִנְחָה בַּכָּתוּב. וְגַם אָמַר אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר ט"ז:ט"ו) "קָרְבָּנְהוֹן", אֵיזֶה דָּבָר שֶׁיַּקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ:

וְטַעַם **לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי**, אָמַר, מָה שְׂרָרָה אֲנִי מִשְׁתָּרֵר עֲלֵיהֶם, כִּי מֵעוֹלָם לֹא לָקַחְתִּי מֵהֶם אֲפִלּוּ חֲמוֹר אֶחָד לַעֲשׂוֹת צָרְכֵי כְּדֶרֶךְ הַמְּלָכִים אוֹ הַשָּׂרִים, כִּי זֶה מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה, דִּכְתִיב: "וְאֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקַּח וְעָשָׂה לִמְלַאכְתּוֹ" (שמואל א ח טז). וְזֶה טַעַם שֶׁל אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר ט"ז:ט"ו) "שַׁחֲרִית", שֶׁכְּךָ נִקְרָא אַנְגַּרְיָא שֶׁל מֶלֶךְ שַׁחֲוֹר (ב"ב מז). הִזְכִּיר הַדָּבָר הַקָּטָן שֶׁבְּדִינֵי מַלְכוּת, וְחָזַר וְאָמַר "וְלֹא הֲרֵעוֹתִי אֶת אַחַד מֵהֶם" לְשׁוֹמוֹ בְּמֶרְכַּבְתִּי וּבְמַלַּאכְתִּי כַּאֲשֶׁר יָאוֹת לְמֶלֶךְ, אוֹ לְהַטּוֹת דִּינוֹ וּלְבַזּוֹת עַל כְּבוֹדוֹ, כִּי כָּלַל הָרָעוֹת כֻּלָּן:

פסוק טז

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי ה' כְּתַב רַבִּי אַבְרָהָם (אבן עזרא על במדבר ט"ז:ט"ז): כְּבָר נֶאֱמַר כֵּן (לעיל פסוקים ה-ז), אֲבָל הַטַּעַם כַּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה לְקֹרַח הֱיוּ לִפְנֵי ה', לְקָחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר לָהֶם: "זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ וְגוֹ', וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ", וְלֹא אָמַר שֶׁיִּהְיֶה אַהֲרֹן עִמָּהֶם. וְהֵם שָׁתְקוּ, וְאוּלַי לֹא נִתְרַצּוּ וְלֹא הוֹדוּ בְּכָךְ, כִּי חָשְׁבוּ אִם יִהְיֶה אַהֲרֹן עִמָּנוּ תֵּרֵד הָאֵשׁ לְכֻלָּנוּ אוֹ לֹא תֵּרֵד כְּלָל וְנִהְיֶה כֻּלָּנוּ שָׁוִים, וְאִם לֹא יִהְיֶה אַהֲרֹן עִמָּנוּ וְלֹא תֵּרֵד הָאֵשׁ יֹאמְרוּ כִּי לֹא בָחַר בָּנוּ, וְיַחְשְׁבוּ כִּי בּוֹ כְּבָר בָּחַר שֶׁיְּרָדָה הָאֵשׁ בְּקָרְבְּנוֹתָיו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.

וְאוֹתוֹ הַיּוֹם יֵשׁ לָנוּ טַעֲנָה עָלָיו שֶׁלֹּא הָיָה לִבְחֹר בְּאַהֲרֹן שֶׁיִּהְיֶה הוּא לְבַדּוֹ הַכֹּהֵן, רַק בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָשׂוּ הַמִּשְׁכָּן, וּלְכָל שְׁלִיחַ צִבּוּר הָיָה יוֹרֵד, וַעֲדַיִן לֹא הוּחְלְפוּ הַבְּכוֹרִים בָּעֵת הַהִיא. עַל כֵּן לֹא הָיָה קֹרַח חָפֵץ לְנַסּוֹת דָּבָר בְּלֹא אַהֲרֹן. וְהָיוּ שָׁם דָּתָן וַאֲבִירָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם מֹשֶׁה כֵּן, וְהָיוּ הֵם בִּכְלַל מַה שֶּׁאָמַר "קֹרַח וְכָל עֲדָתוֹ" (במדבר ט"ז:ו'), וְכַאֲשֶׁר שָׁלַח לָהֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה, וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּצֶא לִגְזֹר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יָמוּתוּ כְּמוֹת כָּל הָאָדָם, אָז חָזַר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח וְאָמַר: "קְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמְאתַיִם מַחְתּוֹת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ". וְהִנֵּה הוֹצִיא מִכְּלָלָם דָּתָן וַאֲבִירָם. וְזֶה טַעַם "חֲמִשִּׁים וּמְאתַיִם מַחְתּוֹת", כִּי מַה צָּרְךְ לְהַזְכִּיר הַמְּנְיָן בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְהִכְנִיס אַהֲרֹן שֶׁיִּהְיֶה עִמָּהֶם. אָז שָׁמַע קֹרַח אֲלֵיהֶם כִּי חָשַׁב שֶׁיִּשְׁתַּוֶּה הַמַּעֲשֶׂה בָּהֶם וּבְאַהֲרֹן:

פסוק יט

וְטַעַם **וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה** – אֶת גְּדוֹלֵי הָעָם הַנּוֹעָדִים תָּמִיד אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, אוֹ בְּכוֹרֵי כָל יִשְׂרָאֵל הָרְאוּיִים לַעֲבוֹדָה. וְלֹא הִזְכִּיר "הָעָם" כְּמוֹ בָּעֶגֶל וּבַמְרַגְּלִים, כִּי אִלּוּ הָיוּ כָל יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹמֵר "וַאֲכַלֶּה אוֹתָם כְּרֶגַע וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל". וְכָל זֶה שֶׁהִזְכַּרְתִּי עַל הַבְּכוֹרִים (לעיל פסוקים א' ה') הוּא עַל דֶּרֶךְ רַבּוֹתֵינוּ (זבחים קי"ב) שֶׁאוֹמְרִים כִּי הָעֲבוֹדָה הָיְתָה לַבְּכוֹרוֹת, אֲבָל עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיוּ כָל יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה רְאוּיִים לַעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי כֵן הוּא הַדִּין לְעוֹלָם בְּבָמוֹת יָחִיד, וְנִבְחַר אַהֲרֹן לַעֲבוֹדַת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּקְדָּשׁ, וְהָיָה קֹרַח טוֹעֵן עַל הַבְּחִירָה הַזֹּאת וְרוֹצֶה לְהַחְזִיר הָעֲבוֹדוֹת לְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים:

פסוק כא

הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת – יֵשׁ לִשְׁאוֹל: אִם יִשְׂרָאֵל לֹא חָטְאוּ וְלֹא מָרְדוּ בְּרַבָּם, לָמָּה הָיָה הַקֶּצֶף עֲלֵיהֶם לֵאמֹר "וַאֲכַלֶּה אוֹתָם כְּרֶגַע"? וְאִם גַּם הֵם מָרְדוּ כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ, אַיְךְ יֹאמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן "הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצֹף"? וְכָתַב רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל: "הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת" - עֲדַת קֹרַח וְלֹא עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. "וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר" וְגוֹ' - מִיָּד הוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה כִּי לֹא כָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקֶשֶׁר לְכַלּוֹת, אֲבָל עֲדַת קֹרַח בִּלְבַד. לְפִיכָךְ פֵּרֵשׁ לוֹ: זֶה שֶׁאָמַרְתִּי **הִבָּדְלוּ** – "הֵעָלוּ מִסָּבִיב לְמִשְׁכַּן קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם", הוּא שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ. הִזְכִּיר לָהֶם "הֵעָלוּ מִסָּבִיב", אוּלַי כְּשֶׁיִּרְאוּ קֹרַח וַעֲדָתוֹ יָשׁוּבוּ. אֲלוּ דְּבָרָיו, וְאֵינָם נְכוֹנִים, כִּי לֹא הָיָה רָאוּי לוֹמַר עַל קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים "הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה", כִּי אֵינָם עֵדָה וְאֵין יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכָם, וְאַהֲרֹן עִם עֲדַת מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת הָיָה בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם. וְעוֹד, כִּי "הִבָּדְלוּ" רֶמֶז לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּלְבַד, כְּמוֹ "הֵרֹמּוּ" (במדבר י"ז:י'), וְכֵן "וַאֲכַלֶּה אוֹתָם כְּרֶגַע" רֶמֶז לַמַּגֵּפָה שֶׁתְּכַלֶּה עִם רַב וְעָצוּם כְּרֶגַע. וְחִלִּילָה שֶׁלֹּא

יְבִין מֹשֶׁה נְבוּאָתוֹ וְיִטְעֶה בָּהּ. אֲבָל הַטַּעַם, כִּי מִתְּחִלָּה הָיָה לֵב הָעָם אַחֲרֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְכַאֲשֶׁר לָקְחוּ קֹרַח וַעֲדָתוֹ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וְעָמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד עִם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, אָז קָרָא קֹרַח לְכָל הָעֵדָה וְאָמַר לָהֶם כִּי בְּכִבּוֹד כֻּלָּם הוּא מְקַנֵּא, וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵיהֶם וְנִקְהֲלוּ כֻלָּם לִרְאוֹת אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְתָשׁוּב הָעֲבוֹדָה לִבְכוֹרֵיהֶם. וְזֶה טַעַם "וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה" (במדבר ט"ז:י"ט). וְהִנֵּה נִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה, שֶׁהָיוּ מְהַרְהֲרִים אַחֲרֵי רַבָּם, וְהֵם כְּמְהַרְהֲרִים אַחֲרֵי הַשְּׁכִינָה, וּמְוַתְּרִים עַל נְבוּאַת נָבִיא בְּלִבָּם, וְחַיָּבִין מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לִמְּדוּ עֲלֵיהֶם זְכוּת, שֶׁלֹּא חָטָא בְּמַעֲשֶׂה אֶלָּא קֹרַח, וְהוּא הַגּוֹרֵם וְהוּא הַמְפַתֶּה אוֹתָם, וְרָאוּי הוּא שֶׁיָּמוּת לְבַדּוֹ לְפָרְסֵם וּלְהוֹדִיעַ עָנְשׁוֹ לָרַבִּים. וְזוֹ דֶּרֶךְ מְבַקְּשֵׁי רַחֲמִים, שֶׁיְּקַלּוּ הַחֵטְא מֵעַל הָעָם וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ עַל הַיָּחִיד הַגּוֹרֵם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל פָּנִים. וְכֵן אָמַר דָּוִד: "הִנֵּה אָנֹכִי חָטָאתִי וְאָנֹכִי הֶעֱוֵיתִי, וְאֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ, תְּהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי" (שמואל ב כד יז). וְהָיָה הָעֹנֶשׁ הַהוּא עַל הָעָם גַּם בְּחָטְאָם, שֶׁהָיָה לָהֶם לָתֵת הַשְּׁקָלִים מֵעַצְמָם, אִם הָעֹנֶשׁ הַהוּא עַל זֶה כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ברכות סב), כִּי לֹא צִוָּה אוֹתָם הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ הַשְּׁקָלִים, כִּי הוּא לְדַעַת הַמְּנָיָן בִּלְבַד הָיָה חָפֵץ, וְעָנְשָׁם וְעָנְשׁוֹ בָּזֶה שָׁוֶה הוּא. וְעוֹד, כִּי מִלְּבַד הַמְּנָיָן הָיָה עֹנֶשׁ עַל הָעָם מִתְּחִלַּת דָּבָר, כִּדְכְתִיב: "וַיִּסֹּף אַף ה' לַחֲרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּסֶת אֶת דָּוִד בָּהֶם" (שמואל ב כד א). וְכָתַב שָׁם רַשְׁ"י: "לֹא יָדַעְתִּי עַל מָה". וַאֲנִי אוֹמֵר בְּדֶרֶךְ סְבָרָא, שֶׁהָיָה עֹנֶשׁ עַל יִשְׂרָאֵל בְּהִתְאַחֵר בִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה, שֶׁהָיָה הָאָרוֹן הוֹלֵךְ מֵאֹהֶל אֶל אֹהֶל כְּגֵר בָּאָרֶץ, וְאֵין הַשִּׁבָטִים מִתְעוֹרְרִים לֵאמֹר: "נִדְרֹשׁ אֶת ה' וְנִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמוֹ", כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה" (דברים יב ה). עַד שֶׁנִּתְעוֹרֵר דָּוִד לַדָּבָר מִיָּמִים רַבִּים וְלִזְמַן אָרֹךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֹיְבָיו, וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא: אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה" (ש"ב ז א-ב). וְהִנֵּה דָּוִד מָנְעוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִפְּנֵי שֶׁאָמַר: "כִּי דָמִים רַבִּים שָׁפַכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי" (דברי הימים א כב ח), וְנִתְאַחֵר עוֹד הַבִּנְיָן עַד מְלֹךְ שְׁלֹמֹה. וְאִלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵל חֲפֵצִים בַּדָּבָר וְנִתְעוֹרְרוּ בּוֹ מִתְּחִלָּה, הָיָה נַעֲשֶׂה בִּימֵי אֶחָד מֵהַשּׁוֹפְטִים אוֹ בִּימֵי שָׁאוּל, אוֹ גַּם בִּימֵי דָּוִד, כִּי אִם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ מִתְעוֹרְרִים בַּדָּבָר, לֹא הָיָה הוּא הַבּוֹנֶה אֲבָל יִשְׂרָאֵל הֵם הָיוּ הַבּוֹנִים. אֲבָל כַּאֲשֶׁר הָעָם לֹא הִשְׁגִּיחוּ וְדָוִד הוּא הַמַּשְׁגִּיחַ וְהַמִּתְעוֹרֵר, וְהוּא אֲשֶׁר הֵכִין הַכֹּל, הָיָה הוּא הַבּוֹנֶה. וְהוּא אִישׁ מִשְׁפָּט וּמַחֲזִיק בְּמִדַּת הַדִּין, וְלֹא הוּכְשַׁר בְּבֵית הָרַחֲמִים. וְעַל כֵּן נִתְאַחֵר הַבִּנְיָן כָּל יְמֵי דָוִד בִּפְשִׁיעַת יִשְׂרָאֵל, וְעַל כֵּן הָיָה הַקֶּצֶף עֲלֵיהֶם, וְעַל כֵּן הָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשׁוּם שְׁמוֹ שָׁם נוֹדָע בְּעָנְשָׁם וּבְמַגֵּפָתָם. וְהַכָּתוּב יִרְמֹז כָּל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה, וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ וְגוֹ' בְּכֹל אֲשֶׁר

הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: לָמָּה לֹא בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים" (ש"ב ז ו-ז), הֲרֵי יַאֲשִׁים הַכָּתוּב כִּי הַשְׁכִּינָה מִתְהַלֶּכֶת בְּכָל יִשְׂרָאֵל מֵאֹהֶל אֶל אֹהֶל וּמִמִּשְׁכָּן אֶל מִשְׁכָּן, וְלֹא הָיָה אֶחָד בְּכָל שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל הָרוֹעִים אוֹתָם מִתְעוֹרֵר בַּדָּבָר. וְאָמַר הַכָּתוּב עוֹד, כִּי גַּם הַשֵּׁם רָחַק מֵהֶם וְלֹא דִּבֵּר לְאֶחָד מִכֻּלָּם לִבְנוֹת הַבַּיִת, רַק עַתָּה שֶׁנִּתְעוֹרַרְתָּ "הֶטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם לְבָבֶךָ", וַאֲצַוֶּה עַתָּה לִבְנוֹתוֹ עַל יַד שְׁלֹמֹה בִּנְךָ שֶׁיִּהְיֶה אִישׁ שָׁלוֹם:

פסוק כו

וְאַל תִּגְעוּ בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן תִּסָּפּוּ – שִׁעוּר הַכָּתוּב: סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה פֶּן תִּסָּפּוּ בְּכָל חַטֹּאתָם, וְאַל תִּגְעוּ בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם. וְהַטַּעַם, שֶׁאִם לֹא יָסוּרוּ מִשָּׁם יִהְיוּ נִבְלָעִים בְּפִי הָאָרֶץ. וְיִזְהִירֵם שֶׁלֹּא יִגְּעוּ לְהַצִּיל מִמָּמוֹנָם דָּבָר וְלָקַחַת לָהֶם, כִּי חֵרֶם הוּא. וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ט"ז:כ"ו) שֶׁאִם בָּאוּ לְהַצִּיל מָמוֹנָם יֵרְדוּ שְׁאוֹל כְּמוֹהֶם, וְאִם כֵּן יִהְיֶה זֶה כְּטַעַם "וַתִּבַּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח" (בראשית יט כו), כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי בְּטַעְמוֹ שָׁם (רמב"ן על במדבר ט"ז:י"ז):

פסוק כט

אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה הִנֵּה גַּם רַבִּים בָּעָם אָמְרוּ לוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת "לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם", אֲבָל הָיָה הָעֹנֶשׁ עַל אֵלֶּה מִכָּל הָאָדָם בְּאָמְרָם "כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם הִשְׁתָּרֵר" (במדבר ט"ז:י"ג), כִּי עָשׂוּ שְׁתַּיִם רָעוֹת: בִּזּוּ עַל כְּבוֹד הָרַב, וְכָפְרוּ בְּכָל מַעֲשֵׂה ה' אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר, וְגַם בְּמַעֲמַד הַר סִינַי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם" (שמות יט ט), וְהֵם אָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לְהִשְׁתָּרֵר עֲלֵיהֶם וְלֹא בָא לָהֶם עַל יָדוֹ רַק רַע. וּמִפְּנֵי זֶה אָמַר (במדבר ט"ז:ט"ו) "וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד". וְגַם קֹרַח אָמַר (במדבר ט"ז:ג') "וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ", וְעַל כֵּן נִבְלַע אֱלֹהוֹ עִמָּהֶם. וְזֶה טַעַם "לֹא ה' שְׁלָחָנִי" - שֶׁלֹּא שְׁלָחַנִי כְּלָל לְהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, כְּטַעַם "אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (דברים לד יא), "וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ" (שמות ג יב). וְכֵן "כִּי ה' שְׁלָחַנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה" (במדבר ט"ז:כ"ח) - הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּעֵינֵיכֶם, רָמַז לְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה מִיּוֹם שֶׁאָמַר לוֹ "לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה" (שמות ג י), כִּי תְּחִלַּת בִּיאַת הַנָּבִיא יִקָּרֵא שְׁלִיחוּת, כְּעִנְיַן "אֶת מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ לָנוּ" (ישעיהו ו ח), "וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם" (מיכה ו ד). וְאֵין טַעַם "כָּל הַמַּעֲשִׂים" לְהַחֲלִיף הַבְּכוֹרִים לַלְוִיִּם וּכְהֻנַּת אַהֲרֹן כְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים, אֶלָּא לְכָלַל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי:

פסוק ל

וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה' – כָּתַב ר"א (אבן עזרא על במדבר ט"ז:ל'): יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי בְּרִיאָה תּוֹרָה עַל הַמָּצֹא יֵשׁ מֵאַיִן, וּכְבָר נִבְקְעוּ מְדִינוֹת רַבּוֹת וְיָרְדוּ הַדְּרִים בָּהֶן שְׁאוֹלָה. אָבָל פְּרוּשָׁהּ כְּטַעַם גְּזֵרָה, מִן "וּבָרֵא אוֹתָהֶן" (יחזקאל כג מז). וְהַנָּכוֹן שֶׁתֵּאָמֵר עַל הַמָּצֹא דָּבָר מֵאַיִן, כִּי אֵין אֲצָלֵנוּ בְּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מוֹרֶה עַל זֶה זוּלָתִי הַמִּלָּה הַזֹּאת. אָבָל הָעִנְיָן כִּי בְּקִיעַת הָאֲדָמָה אֵינָהּ בְּרִיאָה מְחֻדֶּשֶׁת, אָבָל פְּתִיחַת הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ לִבְלֹעַ הוּא חִדּוּשׁ לֹא נִהְיָה מֵעוֹלָם, כִּי כַּאֲשֶׁר תִּבָּקַע הָאֲדָמָה כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה פְּעָמִים רַבּוֹת בָּרַעַשׁ הַנִּקְרָא "זַלְזַלָה", תִּשָּׁאֵר פְּתוּחָה, גַּם יִמָּלֵא הַבֶּקַע מַיִם וְיֵעָשֶׂה כַּאֲגַמִּים. אָבָל שֶׁתִּפָּתַח וְתִסָּגֵר מִיָּד כְּאָדָם הַפּוֹתֵחַ פִּיו לִבְלֹעַ וְיִסְגֹּר אוֹתוֹ אַחֲרֵי בָּלְעוֹ - זֶה הַדָּבָר נִתְחַדֵּשׁ בַּיּוֹם הַהוּא כְּאִלּוּ הוּא נִבְרָא מֵאַיִן. וְזֶה טַעַם "וַתִּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ" (במדבר ט"ז:ל"ג), וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב אַחֲרֵי "וַתִּבְקַע הָאֲדָמָה" (במדבר ט"ז:ל"א), "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אוֹתָם" (במדבר ט"ז:ל"ב). וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין קי) בְּקֶרוּב פָּתַח גֵּיהִנֹּם גַּם הוּא עִנְיָן נִתְחַדֵּשׁ לִשְׁעָתוֹ:

פסוק לב

וְאֵת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח – קָנָה לוֹ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי בַיִת הָיוּ לוֹ מִצְרִיִּים וְכוּשִׁיִּים וּכְנַעֲנִיִּים, קִנְיַן כַּסְפּוֹ, וְנֶעֱנְשׁוּ בִּכְלַל הָרְכוּשׁ שֶׁלָּהֶם שֶׁהֵם לָקוּ בְּגוּפָם וּבְמָמוֹנָם. וְאוּלַי גַּם מִיִּשְׂרָאֵל הָיוּ בְּבֵיתוֹ גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים וְנִמְשְׁכוּ אַחַר עֲצָתוֹ וְנֶעֱנְשׁוּ, כִּי אֵינֶנּוּ רוֹמֵז לְזַרְעוֹ דִּכְתִיב: "וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ" (במדבר כ"ו:י"א), כִּי הָיוּ גְּדוֹלִים צַדִּיקִים וְטוֹבִים וּזְכוּתָם עָמְדָה לָהֶם, וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וּבָנוֹת קְטַנִּים כִּי לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בְּקֹרַח טַף:

פסוק לג

וְטַעַם **וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל**, שֶׁאָבְדוּ לְעֵינֵיהֶם בִּהְיוֹתָם בְּתוֹכָם עוֹמְדִים עִמָּהֶם, כִּי כְּרֶגַע פָּתְחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְסָגְרָה אוֹתָהּ עֲלֵיהֶם, וְלֹא נוֹדַע מְקוֹמָם אַיֵּה הוּא. וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ט"ז:ל"ג) בַּעֲבוּר מוֹת בְּנֵיהֶם הָעוֹמְדִים תַּחְתָּם:

פרק יז

פסוק ב

כִּי קָדְשׁוּ הַמַּחְתּוֹת וְהֵם אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁכְּבָר עָשָׂאוּם כְּלֵי שָׁרֵת - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ז:ב'). וְלֹא יָדַעְתִּי טַעַם לְאִסּוּר הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי קְטֹרֶת זָרָה הִקְרִיבוּ, וְזָר שֶׁעָשָׂה כְּלִי שָׁרֵת לְהַקְרִיב בַּחוּץ בְּאִסּוּר אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ. אֲבָל יֵשׁ לוֹמַר כִּי בַּעֲבוּר שֶׁעָשׂוּ כֵּן עַל פִּי מֹשֶׁה הָיוּ קֹדֶשׁ, כִּי הֵם הִקְדִּישׁוּ אוֹתָם לַשָּׁמַיִם לְפִי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁיַּעֲנֶה אוֹתָם הָאֱלֹהִים בָּאֵשׁ, וְתִהְיֶינָה הַמַּחְתּוֹת הָאֵלֶּה כְּלֵי שָׁרֵת בְּאֹהֶל מוֹעֵד לְעוֹלָם. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי יֹאמַר הַכָּתוּב "כִּי

הִקְרִיבוּם לִפְנֵי ה' וַיִּקְדְּשׁוּ וְיִהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י"ז:ג'), כְּלוֹמַר אֲנִי הִקְדַּשְׁתִּי אוֹתָם מֵעֵת שֶׁהִקְרִיבוּ אוֹתָם לְפָנַי כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

פסוק ה

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ – כְּמוֹ עָלָיו, עַל קֹרַח. וּמַהוּ "בְּיַד מֹשֶׁה" וְלֹא כָּתַב "אֶל מֹשֶׁה"? רֶמֶז לַחוֹלְקִים עַל הַכְּהוּנָּה שֶׁלּוֹקִין בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקָה מֹשֶׁה בְּיָדוֹ, וְעַל זֶה לָקָה עֲזַיְהוּ בְּצָרַעַת. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, וְלֹא יִהְיֶה בְּלוּעַ וְשָׁרוּף כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ, אַךְ כַּאֲשֶׁר נַעֲשָׂה לְמֹשֶׁה בְּיָדוֹ שֶׁלָּקָה בְּצָרַעַת. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן שֶׁיִּהְיוּ הוּא וּבָנָיו כֹּהֲנִים וְלֹא זָר - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ז:ה'). וְהַנָּכוֹן שֶׁהוּא רוֹמֵז אֶל אֶלְעָזָר הַנִּזְכָּר, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "אֱמֹר אֶל אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן" וְגוֹ' (במדבר י"ז:ב'), וְשִׁעוּרוֹ: וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מַחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרוּפִים וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ':

פסוק ו

אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת עַם ה' – אָמַר אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר י"ז:ו'): "אִתּוּן גְּרַמְתּוּן דְּמִית עַמָּא דַּה"", יִפְתֹּר כִּי יַאֲשִׁימוּ אוֹתָם עַל שֶׁנָּתְנוּ הָעֵצָה הַזֹּאת לְהַקְטִיר קְטֹרֶת זָרָה לִפְנֵי ה' מִדַּעְתָּם שֶׁהַמַּקְרִיבִים אוֹתָם נִשְׂרָפִים, כִּי הַשֵּׁם לֹא אָמַר לְמֹשֶׁה לְהַקְרִיב הַקְּטֹרֶת הַזֹּאת, וְהוּא לֹא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם ה' לַעֲשׂוֹת כֵּן. אִם כֵּן מֵעֲצָמָם נָתְנוּ הָעֵצָה הַזֹּאת אֲשֶׁר מֵתוּ בָהּ הָעָם, וְהָיוּ יְכוֹלִין לָתֵת אוֹת וּמוֹפֵת אַחֵר בַּמַּטֶּה אוֹ בְּזוּלָתוֹ. וְרִ"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר י"ז:ו'): מַה רְאָיָה זוֹ שֶׁשֵּׁבֶט לֵוִי נִבְחַר וְנִבְחַר אַהֲרֹן לְכֹהֵן גָּדוֹל? וְיִתָּכֵן שֶׁבִּתְפִלָּתְכֶם אוֹ בְּחָכְמָה שֶׁיְּדַעְתֶּם שִׂרַפְתֶּם הַמַּקְרִיבִים. וְכֵן נִרְאֶה שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ, כִּי מַה שֶּׁאָמַר אַחֲרֵי כֵן: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה וְגוֹ', וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשְׁכֹּתִי מֵעָלַי" וְגוֹ' (פסוק יז כ) - רְאָיָה שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ הָעָם בַּשְּׂרֵפָה הַזֹּאת שֶׁנִּבְחֲרוּ הַלְוִיִּם וְהוּחְלְפוּ הַבְּכוֹרוֹת בָּהֶם, רַק חָשְׁבוּ כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן גָּרְמוּ הַשְּׂרֵפָה, אוֹ שֶׁהָיָה הָעֹנֶשׁ בִּקְטֹרֶת אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם, וּקְטֹרֶת אַהֲרֹן הָיְתָה קְטֹרֶת הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (ויקרא י ב). וְלֹא הָיְתָה הַתְּלוּנָּה רַק עַל הַשְּׂרֵפָה, לֹא עַל הַבְּלִיעָה, כִּי הַשֵּׁם אָמַר לְמֹשֶׁה "הֵעָלוּ מִסָּבִיב" וְגוֹ', וְזֶה יִרְמֹז עַל פְּתִיחַת פִּי הָאָרֶץ, וּמֹשֶׁה הִגִּיד זֶה לְיִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם ה'. וְדָתָן וַאֲבִירָם הָיוּ חַיָּבִים יוֹתֵר, שֶׁהָיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בַּנְּבִיא. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁהָיוּ הָעָם מַאֲמִינִים עַתָּה בִּכְהֻנַּת אַהֲרֹן, שֶׁכְּבָר יָצְאָה אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אֶת קָרְבְּנוֹתָיו, אֲבָל הָיוּ חֲפֵצִים שֶׁיִּהְיוּ הַבְּכוֹרוֹת מְשָׁרְתֵי הַמִּשְׁכָּן בְּמָקוֹם הַלְוִיִּם, וְלֹא יִרְצוּ בַּחִלּוּפִין שֶׁעָשׂוּ בָהֶם, כִּי הָיוּ חֲפֵצִים שֶׁיִּהְיֶה לְכָל הַשְּׁבָטִים חֵלֶק בַּעֲבוֹדַת בֵּית ה'. וְהִנֵּה יִתְלוֹנְנוּ: אַתֶּם הֲמִתֶּם אוֹתָם - שֶׁנְּתַתֶּם הָעֵצָה הַזֹּאת שֶׁיַּקְרִיבוּ קְטֹרֶת כֹּהֲנִים,

וְהֵם הָיוּ רְאוּיִים לַעֲבוֹדַת לְוִיִּם, לֹא שֶׁיִּהְיוּ כַּכֹּהֲנִים מַקְרִיבֵי קְטֹרֶת. וְזֶה טַעַם "פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי" (במדבר י"ז:כ"ג):

פסוק י

הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת – לֹא הֶבִינוֹתִי טַעַם הַכָּתוּב הַזֶּה וַחֲבֵרוֹ לְמַעְלָה "הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת" (במדבר ט"ז:כ"א), כִּי יֵשׁ בָּאֱלֹהִים לְהָמִית בַּדֶּבֶר רַבִּים סְבִיב צַדִּיק אֶחָד וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר, כַּאֲשֶׁר הָיָה בִּבְכוֹרֵי מִצְרַיִם. וְכֵן הָיָה בְּכָל הַמַּגֵּפוֹת, שְׁלֹשָׁה יְשֵׁנִים בְּטַלְּית אַחַת, הַשְּׁנַיִם מֵתִים וְהָאֶמְצָעִי נִמְלָט. וְנִרְאֶה שֶׁהָיָה הַקֶּצֶף יוֹצֵא לְהָמִית גַּם כָּל הָעֵדָה כְּמִיתַת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה שֶׁנִּמְשְׁכוּ אַחֲרֵיהֶם בִּפְתִיחַת פִּי הָאָרֶץ אוֹ בָּאֵשׁ הַיּוֹצֵאת, וְהֵם מַכּוֹת כּוֹלְלוֹת רְאוּיוֹת לְהָמִית כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם בְּיַחַד, זוֹלְתִי אִם יֵעָשֶׂה נֵס שֵׁנִי בַּנִּמְלָטִים, אוֹ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן לִכְבוֹד הַצַּדִּיקִים שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם בְּתוֹכָם לֹא יִשְׁלַח יָדוֹ בָּהֶם. וְהַכַּוָּנָה בְּאֵלֶּה וְכֵיוֹצֵא בָּהֶם לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵם צְרִיכִים בַּקָּשַׁת רַחֲמִים וְכַפָּרָה, וּמֹשֶׁה הוּא הַמְּזֻרָז לַעֲשׂוֹת כֵּן מִיָּד:

פסוק יז

שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת – מַטֵּה אַהֲרֹן הוּא בַּי"ב, כִּי לֹא אָמַר "וְתִקַּח מַטֵּה לְבֵית לֵוִי וְתִכְתֹּב עָלָיו שֵׁם אַהֲרֹן", אֲבָל הוּא בַּמִּנְיָן הַנִּזְכָּר. וְהֵנָּה לֹא נֶחְשַׁב יוֹסֵף רַק לְשֵׁבֶט אֶחָד, וְהַטַּעַם כִּי לֹא יִמָּנוּ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם רַק שְׁנֵים עָשָׂר, וּמִפְּנֵי שֶׁיַּחְשֹׁב לֵוִי יַחְשֹׁב יוֹסֵף רַק אֶחָד. וְעוֹד אֲפָרֵשׁ זֶה בְּסֵדֶר וְזֹאת הַבְּרָכָה (דברים ל"ג ו'), אִם יְבָרְכֵנִי ה' לְהַגִּיעַ לְשָׁם:

אִישׁ אֶת שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל מַטֵּהוּ – יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֵׁם רֹאשׁ הַשֵּׁבֶט: רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, וִיהוּדָה. וְהַנָּכוֹן שֵׁם הַנִּשְׂיאִים, וְעָשָׂה אַהֲרֹן נָשִׂיא לְשֵׁבֶט לֵוִי. וְהֶצְרַךְ לְפָרֵשׁ כִּי הֵם מַטֵּה אֶחָד וְנָשִׂיא אֶחָד לָהֶם, לוֹמַר: אַף עַל פִּי שֶׁחִלַּקְתִּים לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת, כְּהוּנָה לְבַד וּלְוִיָּה לְבַד, מִכָּל מָקוֹם שֵׁבֶט אֶחָד הוּא וְנָשִׂיא אֶחָד לָהֶם. וְהַטַּעַם כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר י"ז:ו'), כִּי לֹא הֻצְרְכוּ רְאָיָה רַק שֶׁנִּבְחַר הַשֵּׁבֶט הַהוּא מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

פסוק כה

לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לְזִכָּרוֹן שֶׁבָּחַרְתִּי בְּאַהֲרֹן לְכֹהֵן וְלֹא יַלִּינוּ עוֹד עַל הַכְּהוּנָה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ז:כ"ה). וְאֵין הַמַּטֶּה הַזֶּה אוֹת רַק עַל מַטֵּה לֵוִי שֶׁנִּבְחַר מִשְּׁאָר הַשְּׁבָטִים, לֹא עַל אַהֲרֹן שֶׁתִּהְיֶה לוֹ הַכְּהוּנָה. וְהַנָּכוֹן, לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת עַל שֵׁבֶט לֵוִי תְּמוּרֵי הַבְּכוֹרוֹת, כִּי הַשְּׁרָפָה אוֹת עַל הַכְּהוּנָה, וְהַפֶּרַח עַל הַלְוִיָּה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר י"ז:ו'). וְזֶה טַעַם "פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי" (במדבר י"ז:כ"ג), כִּי לְכָל בֵּית לֵוִי פָּרַח וּבִזְכוּתָם. וְאֶפְשָׁר שֶׁכֵּיוָן שֶׁנּוֹדַע בַּמַּטֶּה שֶׁאֵין הַשֵּׁם חָפֵץ בַּבְּכוֹרוֹת וְהוּא חָפֵץ בְּשֵׁבֶט

לֵוִי, שֶׁתִּהְיֶה הַכְּהוּנָּה לְאַהֲרֹן בִּלְבַד תַּרְעוֹמֶת, כִּי הוּא הַנִּכְבָּד בַּשֵּׁבֶט וְהַנִּשְׂיא בָּהֶם בַּמַּטֶּה, וְלוֹ תֵּאוֹת שְׂרָרַת הַשֵּׁבֶט הַהוּא. וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי כִּי גֵּרְשׁוֹן בְּכוֹר לֵוִי:

פרק יח

פסוק ז

עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם – בְּמַתָּנָה תִּהְיֶה לָכֶם, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. לוֹמַר שֶׁהִיא לָכֶם מַתָּנָה גְּמוּרָה, עַד שֶׁהַזָּר הַקָּרֵב יִהְיֶה חַיָּב מִיתָה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר וַעֲבַדְתֶּם עֲבוֹדַת כְּהֻנָּה, וְאֵינֶנָּה לָכֶם עֲבוֹדַת שִׁעְבּוּד כַּעֲבוֹדַת עַבְדֵי הַמְּלָכִים, אֲבָל עֲבוֹדַת מַתָּנָה גְּדוֹלָה נָתַתִּי לָכֶם בָּהּ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת מֵאִתִּי, כְּעִנְיָן שֶׁדָּרְשׁוּ (סוטה טו) "לְמִשְׁחָה" - לִגְדֻלָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים אוֹכְלִין:

פסוק י

בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ – לְמַד עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בָּעֲזָרָה וּלְזִכְרֵי כְּהוּנָּה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ח:י'). וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, כִּי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֵינוֹ מָקוֹם אֲכִילַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי הַכָּתוּב אוֹמֵר: "בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד" (ויקרא ו י"ט), וְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים הוּא בְּמָקוֹם הָאָרוֹן לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים" (שמות כ"ו ל"ג), וּכְתִיב: "וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים" (שם פסוק ל"ד), וְאֵין שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁאֵין נִכְנָס שָׁם אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְרָאִיתִי בְּסִפְרֵי: רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, הֲרֵי גּוֹיִם שֶׁהִקִּיפוּ אֶת הָעֲזָרָה, מִנַּיִן לְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁנֶּאֱכָלִין אֲפִלּוּ בַּהֵיכָל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ". וְהִנֵּה ר' יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא נִתְעוֹרֵר בָּזֶה וְהֶעֱמִיד הַכָּתוּב בְּמָקוֹם הָאֹנֶס, וְהִזְכִּירוֹ בְּאֵימָה שֶׁאָמַר "נֶאֱכָלִין בַּהֵיכָל", וְהָרָאוּי שֶׁיֹּאמַר שֶׁנֶּאֱכָלִין אֲפִלּוּ לִפְנֵי וְלִפְנִים אִם הִקִּיפוּ אֶת הַהֵיכָל. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט נִפְרַשׁ **בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ** – שֶׁתֹּאכְלֶנּוּ בִּקְדֻשַּׁת קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, כִּי אָמַר תְּחִלָּה: "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ הוּא וּלְבָנֶיךָ" (במדבר י"ח:ט'), שֶׁלֹּא תְּנַהֲגוּ בָּהֶם מִנְהַג קָדָשִׁים קַלִּים, אֲבָל יִהְיוּ בְּיֶדְכֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְחָזַר וּפֵירַשׁ "בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ" – שֶׁתִּהְיֶה אֲכִילָתְךָ בָּהֶם בְּקָדְשָׁה חֲמוּרָה. וּלְפִי שֶׁכְּבָר פֵּירַשׁ בַּמִּנְחָה וּבַחַטָּאת אֶת הַחוֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בַּאֲכִילָתָן יוֹתֵר מִקָּדָשִׁים קַלִּים בְּמָקוֹמָן וּבִזְמַנָּן, לֹא הֻצְרַךְ לְהַאֲרִיךְ כָּאן אֶלָּא לוֹמַר שֶׁיִּהוּ כָּל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים בַּאֲכִילָתָן, שֶׁתִּהְיֶה אֲכִילָתָן בָּהֶם בְּקָדְשָׁה חֲמוּרָה, לֹא כְּקָדָשִׁים קַלִּים. וְשִׁמּוּשֵׁי הַבַּי"ת רַבִּים, כִּי בֵּי"ת הַכְּלִי כַּאֲשֶׁר תַּחְזִיק הַמָּקוֹם וְהַזְּמַן כֵּן תַּחְזִיק הָעִנְיָן, וְכֵן "בְּעֹצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה" (בראשית ג י"ז):

פסוק כ

בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל – שֶׁתִּהְיֶה נוֹחַל חֶלְקְךָ כְּאֶחָד מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְחֵלֶק קָטָן לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּאַרְצָם כְּלָל, כִּי הֶעָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ לָהֶם עָרֵי מִקְלָט הָיוּ וּלְצוֹרֶךְ יִשְׂרָאֵל הֵן. הָאַזְהָרָה הַזּוֹ בַּכֹּהֲנִים, וְאַחֲרֵי כֵן הִזְכִּיר בַּלְוִיִּם "בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה" (במדבר י"ח:כ"ד) כְּמוּזְהָר בַּכֹּהֲנִים. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (ספרי קרח מה): "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל" - בִּשְׁעַת חִלּוּק הָאָרֶץ, "וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְתוֹכָם" - בַּבַּזָּה, "אֲנִי חֶלְקְךָ" - עַל שֶׁלְּחָנִי אַתָּה אוֹכֵל.

פרק יט

פסוק ב

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה – לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר: "מָה הַמִּצְוָה הַזֹּאת?" לְפִיכָךְ כָּתַב בָּהּ "חֻקָּה", גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי וְאֵין לְךָ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ט:ב') מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (יומא סז). וּכְבָר כָּתַבְתִּי בְּעִנְיַן שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ (ויקרא טז ח) מַה טַּעַם לְאֻמּוֹת שֶׁיְּהִיוּ מוֹנִין אוֹתָנוּ בָּזֹאת יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיְּכַפְּרוּ, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁיְּטַהֲרוּ כְּקָרְבָּנוֹת הַזָּב וְהַיּוֹלֶדֶת, כִּי מִפְּנֵי הֱיוֹתָהּ נַעֲשֵׂית בַּחוּץ יֵרָאֶה לָהֶם שֶׁהִיא נִזְבַּחַת לַשְּׂעִירִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. וְהָאֱמֶת שֶׁהִיא לְהַעֲבִיר רוּחַ טֻמְאָה וּשְׁרָפָתָהּ כְּרֵיחַ נִיחוֹחַ בַּחוּץ. וְטַעַם טֻמְאַת הַמֵּת בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ, כִּי הַנִּפְטָרִים בִּנְשִׁיקָה לֹא יִטַּמְּאוּ מִן הַדִּין, וְהוּא שֶׁאָמְרוּ: "צַדִּיקִים אֵינָן מְטַמְּאִין". וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה", כְּלוֹמַר הַנֶּחְקָק מִן הַתּוֹרָה וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. עַל כֵּן הִיא פָּרָה וְהִיא אֲדֻמָּה מִמִּדַּת הַדִּין, וְנִתְּנָה לְאֶלְעָזָר לְהֵעָשׂוֹת לְפָנָיו אֲפִלּוּ עַל יְדֵי זָר, אֲבָל הַסְּגָן יִרְאֶה מַעֲשֶׂיהָ כְּדֵי שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל כַּוָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ בָּהּ מַחְשָׁבָה רָעָה כְּאֻמּוֹת וְהַשָּׂטָן. וְהַפָּרָשָׁה הַזֹּאת תִּשְׁלוֹם תּוֹרַת הַכֹּהֲנִים, וְנִכְתְּבָה כָּאן אַחַר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה לוֹמַר שֶׁגַּם טָהֳרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי כֹּהֵן תִּהְיֶה. וְטַעַם "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה'" כְּטַעַם "וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה'" (שמות כד א), אוֹ הוּא כְּמוֹ מְסֹרָס: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר:

דַּבֵּר וְלֹא "דַּבְּרוּ", כִּי מֹשֶׁה הוּא הָעִקָּר:

וְטַעַם **אֵלֶיךָ**, שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵן בַּמִּדְבָּר לִשְׁעָתָם, וְאַחֲרֵי כֵן (במדבר י"ט:י') יְצַוֶּה שֶׁתִּהְיֶה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר לְחֻקַּת עוֹלָם, שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵן לְדוֹרוֹתָם. וְכֵן "וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" וְגוֹ' (שמות כז כ), וְאַחֲרֵי כֵן "חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם" (שם פסוק כא). וְאָמַר **וּנְתַתָּם** וְלֹא "וְנָתַתָּ" לְהַכְנִיס אַהֲרֹן עִמּוֹ לִכְבוֹדוֹ, כִּי שְׁנֵיהֶם יְצַוּוּ לְאֶלְעָזָר לִשְׁחֹט לְפָנָיו. אוֹ אָמַר **וּנְתַתֶּם** לָרַבִּים, עַכְשָׁיו וּלְדוֹרוֹת. וְהַטַּעַם כִּי אֶלְעָזָר הַשּׁוֹחֵט מִיַּד בֵּית דִּין יִקָּחֶנָּה, שֶׁיִּתְּנוּהָ לוֹ שֶׁתֵּעָשֶׂה בְּהֶכְשֵׁר וְעַל דַּעְתָּם, כְּעִנְיַן שֶׁשָּׁנִינוּ (פרה פ"ג מ"ה): וּמִי עָשָׂאן? הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהַשְּׁנִיָּה

עָשָׂה עֻזָּרא. שֶׁבַע מֵעֻזָּרא וְאֵילָךְ. וּמִי עֲשָׂאָן? שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל עָשׂוּ שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם וְכוּ':

פסוק ג

אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן – מִצְוָתָהּ בַּסָּגָן, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ט:ג'). וְאֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה חִיּוּב הַמִּצְוָה בַּסָּגָן יוֹתֵר מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט גָּדוֹל אוֹ כֹּהֵן הֶדְיוֹט, אֶלָּא הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה בְּפָרָה רִאשׁוֹנָה שֶׁתִּהְיֶה בְּאֶלְעָזָר וְהוּא הָיָה הַסָּגָן. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (חקת ח): בָּא הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַפָּרָה שֶׁתִּהֵא עֲשׂוּיָה בַּסָּגָן. תֵּדַע שֶׁכֵּן, שֶׁהֲרֵי אַהֲרֹן קַיָּם וְאֶלְעָזָר שׁוֹרֵף אֶת הַפָּרָה. "וְנָתַתֶּם אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן" - זוֹ נַעֲשֵׂית בְּאֶלְעָזָר, וּשְׁאָר כָּל הַפָּרוֹת בְּכֹהֵן גָּדוֹל, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים: זוֹ נַעֲשֵׂית בְּאֶלְעָזָר, וּשְׁאָר כָּל הַפָּרוֹת בֵּין בְּכֹהֵן גָּדוֹל בֵּין בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט. וְהָעִנְיָן לוֹמַר כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת לְעֹמֶק סוֹדָהּ רְאוּיָה לְהִנָּתֵן לַגָּדוֹל שֶׁבַּכְּהוּנָּה, וְלֹא נִתְּנָה לְאַהֲרֹן - וְאוּלַי הוּא לְגָדְלָתוֹ, כִּי הוּא קְדוֹשׁ ה' וַחֲסִידוֹ הַמְכֻבָּד בְּמִקְדָּשׁוֹ, וְלֹא רָצָה לִיתֵּן לוֹ עֲבוֹדַת חוּץ. אוֹ הָיָה לְהַכְתִּיר אֶלְעָזָר וּלְחַנְּכוֹ בְּחַיֵּי אָבִיו בְּמִצְוָה אַחַת מִן הַמִּצְוֹות שֶׁל כְּהוּנָּה גְּדוֹלָה, אוֹ הָיָה לְעֹנֶשׁ הָעֵגֶל כְּדִבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְהִנֵּה עֲשָׂה הַקָּקְבֵ"ה גַּם אַהֲרֹן נָבִיא בַּמִּצְוָה הַזֹּאת, וְהוּא וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ יִתְּנוּ אוֹתָהּ לְאֶלְעָזָר שֶׁהוּא גְּדוֹל הַכְּהוּנָּה אַחֲרֵי אַהֲרֹן, וְהוּא הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וְזֶה רֶמֶז לְדוֹרוֹת שֶׁתֵּעָשֶׂה בִּגְדוֹל הַכְּהוּנָּה וְהוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. וְכֵן שָׁנִינוּ (פרה פ"ד מ"א): פָּרַת חַטָּאת שֶׁשְּׁחָטָהּ שֶׁלֹּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל פְּסוּלָה, וְרַבִּי יְהוּדָה מַכְשִׁיר. וּבַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (יומא מ"ב): "וְנָתַתֶּם אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן" - אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר וְלֹא לְדוֹרוֹת לְאֶלְעָזָר. אֵיכָא דְּאָמְרֵי: לְדוֹרוֹת בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְאֵיכָא דְּאָמְרֵי: לְדוֹרוֹת בְּכֹהֵן גָּדוֹל, וְהוּא סְתָם מִשְׁנָתֵנוּ וְהַנְּכוֹן בַּטַּעַם. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לְדוֹרוֹת בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט, צִוָּה בְּאֶלְעָזָר לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם כֹּהֵן אַחֵר, כִּי אֵינוֹ הָגוּן שֶׁיִּהְיֶה אָחִיו הַקָּטָן קוֹדֵם אֵלָיו:

פסוק יד

וְטַעַם **אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל** – אָדָם כִּי יָמוּת וְהוּא עַתָּה בְּאֹהֶל, אוֹ שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, וְהוּא הַדִּין אִם יָמוּת בַּחוּץ וְהִכְנִיסוּהוּ לְאֹהֶל. **כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל** - הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ וְהָאֹהֶל עַצְמוֹ בַּכְּלָל הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל וְעַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם" (במדבר י"ט:י"ח). וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב הָאֹהֶל לְהַגִּיד שֶׁהוּא עַצְמוֹ טָמֵא שִׁבְעָה וְצָרִיךְ הַזָּיָה. וְעוֹד מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי אֹהָלִים בַּמִּדְבָּר, וְדִבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, כִּי הַמִּצְוָה מִיָּד וּלְדוֹרוֹת. אֲבָל הוּא הַדִּין לְבַיִת וּלְכָל הַמַּאֲהִילִים שֶׁמְּבִיאִים אֶת הַטֻּמְאָה עַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל הַנְּפָשׁוֹת שֶׁשָּׁם, אֶלָּא שֶׁאֵין הַבַּיִת הַמְחֻבָּר מְקַבֵּל טֻמְאָה בְּעַצְמוֹ כְּלָל. וְהִנֵּה הִזְכִּיר הַכָּתוּב בַּמֵּת טֻמְאַת מַגָּע וְאֹהֶל, וְלֹא הִזְכִּיר בּוֹ מַשָּׂא, אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ (ספרי)

דּוֹרְשִׁין אוֹתוֹ בְּקַל וָחֹמֶר מִן הַנִּבֵלָה, וּמְרַבִּים אוֹתוֹ לְטֻמְאַת שִׁבְעָה כַּמַּגָּע. וְכֵן הוּא כְּפִי פְּשַׁט הַכָּתוּב, הִזְכִּיר כִּי בָאָדָם הַמֵּת וְהַשָּׁחוּט טֻמְאַת שִׁבְעָה וְהַזָיָה בְּמַגָּע, וּכְבָר הוּא יָדוּעַ כִּי מַגַּע הַתּוֹרָה הַנִּגִיעָה מַמָּשׁ, וְהַנְּגִיעָה עַל יְדֵי דָּבָר אַחֵר שֶׁיִּשָּׂא אוֹתוֹ:

פסוק טז

עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה – רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (חולין עב) לְרַבּוֹת גּוֹלֵל וְדוֹפֵק. וּפְשׁוּטוֹ: עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה שֶׁאֵין שָׁם אֹהֶל, מְטַמֵּא הַמֵּת בְּנְגִיעָה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר י"ט:ט"ז). וְאֵין גּוֹלֵל וְדוֹפֵק עַל דַּעַת חֲכָמִים נִדְרָשׁ מִן הַכָּתוּב, אֲבָל הוּא הֲלָכָה, וְאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. אֲבָל **עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה** הוּא לְרַבּוֹתֵינוּ כְּפְשׁוּטוֹ, שֶׁיִּגַּע בַּחָלָל חָרֶב שֶׁנָּפַל עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְאֵין שָׁם דָּבָר מַאֲהִיל עָלָיו. וּמִפְּנֵי יִתּוּרוֹ עָשׂוּ בוֹ מִדְרָשׁ, כָּךְ אָמְרוּ בִּנְזִירוּת בְּפֶרֶק כֹּהֵן גָּדוֹל (נג): "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה" - זֶה הַמַּאֲהִיל עַל הַמֵּת, כִּי הַמַּאֲהִיל עָלָיו הוּא נוֹגֵעַ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. וְיִהְיֶה לָהֶם "בַּחָלָל חָרֶב" חָסֵר וְא"ו "וּבַחָלָל חָרֶב". וּמִפְּנֵי שֶׁאָמַר "פְּנֵי הַשָּׂדֶה" וְלֹא אָמַר "הַשָּׂדֶה", דָּרַשׁ בּוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל (חולין שם) עוֹד לְהוֹצִיא עָבָר בְּמֵעֵי אִמּוֹ שֶׁהִיא טֻמְאָה בְּלוּעָה וְאֵינָהּ עַל פְּנֵי הַמָּקוֹם. וְאָמַר "בַּחָלָל חָרֶב" כִּי דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, וְהוּא הַדִּין לַחָלָל אֶבֶן אוֹ אֶגְרוֹף. וְהִזְכִּיר חָלָל וָמֵת כְּנֶגֶד הַבְּהֵמוֹת, שֶׁהַשְּׁחוּטוֹת טְהוֹרוֹת וְהַנִּבֵלָה מְטַמְּאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ (נזיר נג) עָשׂוּ בוֹ מִדְרָשׁ מִפְּנֵי יִתּוּרוֹ, לוֹמַר שֶׁהַחָרֶב כֻּלָּל, שֶׁלֹּא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַשְׁווֹת הֶחָלָל וְהַחָרֶב, לוֹמַר שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה אֲבִי אָבוֹת לְטֻמְאָה כַּמֵּת עַצְמוֹ, וּמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים טֻמְאַת שִׁבְעָה. וְהַנִּרְאֶה מִן הַסּוּגְיוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַגְּמָרָא שֶׁהוּא מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כַּמֵּת, אֲבָל אֵינוֹ כָּמוֹהוּ לְטַמֵּא בְּאֹהֶל. שֶׁמָּא מָצְאוּ בוֹ מְעוּט מִן הַכָּתוּב בָּאֹהֶל: **אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל** – שֶׁאֵינוֹ רַק עַל הָאָדָם עַצְמוֹ. וְאִם הָיָה הַחָרֶב שֶׁנִּטְמָא בַּמֵּת מְטַמֵּא בְּאֹהֶל, הָיוּ הַכֹּהֲנִים אֲסוּרִים בְּכָל הַבָּתִּים, שֶׁבְּכֻלָּן הַחָרֶב טָמֵא וְיִהְיֶה מְטַמֵּא אוֹתָם בְּאֹהֶל. וְכֵן נִרְאֶה עוֹד בַּגְּמָרָא (שם נד) שֶׁאֵין הַחָרֶב הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת מְטַמֵּא אָדָם לְהַצְרִיכוֹ הַזָּאַת שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, אַף עַל פִּי שֶׁהָאָדָם הַזֶּה הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אָב לְטֻמְאָה. וְהָיָה זֶה מִפְּנֵי שֶׁבַּכָּתוּב הַשֵּׁנִי שֶׁאָמַר "וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל" (במדבר י"ט:י"ח), כָּתוּב: "וְעַל הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת" וְלֹא אָמַר "אוֹ בַּחָלָל חָרֶב". וְאִם כֵּן, הֲרֵי הַחָרֶב כֶּחָלָל לְטַמֵּא בְּמַגָּע טֻמְאַת שִׁבְעָה, אֲבָל לֹא לְטַמֵּא בְּאֹהֶל וְלֹא לְהַצְרִיכוֹ הַזָּאָה, וְאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלָיו, וְאֵין הַכֹּהֵן מָזֶהֶר מִמַּגָּעוֹ כְּלָל. וְהוּא הַקָּרוֹב וְהַנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וַאֲנַחְנוּ בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ טְמֵאֵי הַגָּלוּת, וְלֹא יָדַעְנוּ בְּטַהֲרַת הַקֹּדֶשׁ עַד יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם, וְיִזְרֹק הַשֵּׁם עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְנִטְהֵר. אָמֵן, וְכֵן יְהִי רָצוֹן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

פסוק יז

וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי – אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁיִּתֵּן הָאֵפֶר בַּכְּלִי תְּחִלָּה וְיִתֵּן מַיִם עַל הָאֵפֶר, שֶׁכְּבָר שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוטה טז) שֶׁהַנּוֹתֵן אֵפֶר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַמַּיִם פָּסוּל. דִּקְדְּקוּ "מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי" שֶׁתְּהֵא חִיּוּתָן בַּכְּלִי, וְאוּלַי מִפְּנֵי שֶׁלֹּא אָמַר "וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת אֶל כְּלִי וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים", אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ וְנָתַן עַל הָאֵפֶר מַיִם חַיִּים שֶׁהָיוּ בַּכְּלִי, לוֹמַר שֶׁיְּעָרֵב הָאֵפֶר בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם צָפִין עָלָיו:

פסוק כ

אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא – הִזְכִּיר הַכָּתוּב הַכְּרֵת הַזֶּה בְּסָתָם וְאָמַר "אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא" (לעיל יג), בַּעֲבוּר שֶׁכְּבָר הִזְהִיר בַּמִּקְדָּשׁ מִן הַטֻּמְאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא" (ויקרא יב ד), כִּי הִזְכִּיר שָׁם בַּטֻּמְאָה הַקַּלָּה כְּאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת בִּימֵי טׇהֳרָהּ שֶׁהוּא בְּתוֹלַדְתָּהּ, וְהוּא הַדִּין בְּכָל הַטְּמֵאִים. וּכְבָר הִזְכִּיר גַּם כֵּן הַטְּבִילָה: "וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבָשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם יז טז), כְּלוֹמַר שֶׁיִּשָּׂא עֲוֹנוֹ בְּעָבְרוֹ עַל הַמִּזְוָהר מִמֶּנּוּ. וּלְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בְּטֻמְאַת הַמֵּת, כִּי הַנּוֹגֵעַ בַּמֵּת וְלֹא יִתְחַטָּא, אַף עַל פִּי שֶׁיְּכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם, יֵחָשֵׁב מְטַמֵּא הַמִּשְׁכָּן כְּאִלּוּ לֹא טָבַל כְּלָל. וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ רַק שֶׁהַחִטּוּי מְעַכֵּב בְּטָהֳרָתוֹ, וְזֶה טַעַם "טִמְּאָתוֹ בּוֹ", כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל כִּשְׁאָר הַנִּטְהָרִים עוֹדֶנּוּ טָמֵא כִּי מֵי נִדָּה לֹא זׇרַק עָלָיו. וְיִתָּכֵן שֶׁיִּרְמֹז לְאִישׁ, וְטַעְמוֹ: כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ וְלֹא יִתְחַטָּא אֲשֶׁר אֶת מִשְׁכַּן ה' טִמֵּא וְנִכְרְתָה. וְכָמוֹהוּ בְּחֶסְרוֹן שִׁי"ן אוֹ מִלַּת אֲשֶׁר הַרְבֵּה מְאֹד: "לְכָל יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ" (תהלים עא יח), "וְכָל יֶשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ" (בראשית לט ד), "אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ" (שמות יח כ), וְרַבִּים כֵּן. וְטַעַם **כִּי אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא** (במדבר י"ט:כ') - כַּאֲשֶׁר אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא, כְּמוֹ "כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ" (דברים כב ו) וַחֲבֵרָיו הָרַבִּים. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב הַכְּרֵת שְׁנֵי פְּעָמִים, וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (שבועות טז) הוּא לְחַיְּבוֹ בְּמִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וּבְמִקְדַּשׁ בֵּית עוֹלָמִים. וְאֶפְשָׁר כְּפִי פְּשׁוּטוֹ כִּי "מִקְדַּשׁ ה'" קָדְשֵׁי הַקָּרְבָּן, כִּי כְּבָר חִיֵּב כָּרֵת בָּאוֹכֵל בְּשַׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו (ויקרא ז כ). וְכָאן חִיֵּב עוֹד גַּם עַל מִי שֶׁלֹּא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל, וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ "מִקְדַּשׁ ה'" קָדְשֵׁי ה', כְּמוֹ "אֶת מִקְדָּשׁוֹ מִמֶּנּוּ" (במדבר י"ח:כ"ט). הִנֵּה הַכְּרֵת בַּפָּרָשָׁה עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו. וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי בִּפְשׁוּטוֹ כִּי הַכָּרֵת הָרִאשׁוֹן בְּנוֹגֵעַ בְּמֵת (כאן), כְּמוֹ שֶׁאָמַר "כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ", וְהַשֵּׁנִי גַּם בַּמַּאֲהִילִים שֶׁלֹּא נָגְעוּ בְּעֶצֶם וּבְקֶבֶר, כִּי טַעַם "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא" (במדבר י"ט:כ') - וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא בְּכָל אֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים וְלֹא יִתְחַטָּא. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה "מִקְדַּשׁ ה'" רָמָז לְמִקְדַּשׁ הַמִּקְדָּשׁ:

פרק כ

פסוק א

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן – הָעֵדָה עֵדָה שְׁלֵמָה, שֶׁכְּבָר מֵתוּ מֵתֵי מִדְבָּר וְאֵלּוּ פְּרִשׁוּ לְחַיִּים - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ:א'). וְכֵן דַּעַת ר"א. וְאִם כֵּן, מַה צֹּרֶךְ לְהַזְכִּיר כֵּן בְּבוֹאָם אַחֲרֵי כֵן אֶל הֹר הָהָר (במדבר כ:כ"ב)? וְר"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר כ:כ"ב) כִּי הִזְכִּיר זֶה בַּעֲבוּר כִּי יָצָא אֱדוֹם לְהִלָּחֵם בָּם, הִזְכִּיר הַכָּתוּב שֶׁלֹּא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ בְּבוֹאָם מֵעִיר אֱדוֹם. וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי יִשְׂרָאֵל נָטוּ מֵעָלָיו וְלֹא נִלְחַם בָּם כְּלָל. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי מִנְהַג הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר כֵּן בְּמָקוֹם הַתְּלוּנוֹת: "וַיָּבֹאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי" (שמות ט"ז:א'), "וַיִּסְעוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם וַיַּחֲנוּ בְּרְפִידִים" (שם י"ז:א'). יוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב כִּי הָיוּ כֻלָּם בַּתְּלוּנָה, וְכֵן "וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם" (במדבר י"ד:א'), "וַיָּלִינוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת" (שם י"ז:ו'). וְאָמַר כֵּן בְּבוֹאָם אֶל הֹר הָהָר לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה', כְּמוֹ שֶׁאָמַר "וַיִּבְכּוּ אֶת אַהֲרֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ' (במדבר כ:כ"ט), וְאָמַר "לְעֵינֵי כָּל הָעֵדָה" (במדבר כ:כ"ז). וּבְמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה י"ט:ט') רָאִיתִי שֶׁהִזְכִּיר הַלָּשׁוֹן הַזֶּה "עֵדָה שְׁלֵמָה" וְכוּ' בַּכָּתוּב הַשֵּׁנִי בְּהֹר הָהָר בִּלְבַד, כִּי הָרִאשׁוֹן מִפְּנֵי הַתְּלוּנָה נֶאֱמַר כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי:

וְטַעַם **וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ** – לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר נִכְנְסוּ בְּמִדְבַּר צִין עַד קָדֵשׁ, מֵתָה מִרְיָם. וְטָעָה ר"א שֶׁאָמַר בַּעֲבוּר שֶׁיָּשְׁבוּ שָׁם יָמִים רַבִּים, כִּי כֵן כָּתוּב, כִּי קָדֵשׁ אֲשֶׁר כָּתוּב בּוֹ: "וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם" (דברים א מו) - הוּא קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ, וְהוּא בְּמִדְבַּר פָּארָן, וּמִשָּׁם נִשְׁתַּלְּחוּ הַמְרַגְּלִים בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִיָּה וְשָׁם חָזְרוּ. אֲבָל קָדֵשׁ זֶה הוּא בְּמִדְבַּר צִין, וּבָאוּ שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים, וְשָׁם מֵתָה מִרְיָם. וּמִקְרָאוֹת מְפֹרָשִׁים הֵם:

פסוק ח

הַחֵטְא בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּמֵי מְרִיבָה אֵינוֹ מִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב. וְרַשִׁ"י פֵּרֵשׁ (רש"י על במדבר כ:י"א) מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה אוֹתָם "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע" וְלֹא אָמַר וְהִכִּיתֶם, שֶׁאִלּוּ דִּבְּרוּ הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ לְעֵינֵי כָּל הָעֵדָה וְאוֹמְרִים: וּמָה סֶלַע זֶה שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר מְקַיֵּם דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְדִבְרֵי אַגָּדָה הֵם, אֲבָל לֹא נִתְחַוְּרוּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁצִּוָּה "קַח אֶת הַמַּטֶּה" יֵשׁ בְּמַשְׁמָע שֶׁיַּכֶּה בּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה רְצוֹנוֹ בְּדִבּוּר בִּלְבַד, מָה הַמַּטֶּה הַזֶּה בְּיָדוֹ. וְכֵן בְּמַכּוֹת מִצְרַיִם שֶׁאָמַר "וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נָהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ" (שמות ז טו), וְהוּא לְהַכּוֹת בּוֹ, וְלִפְעָמִים יֹאמַר "נְטֵה אֶת יָדְךָ" וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר לְהַכּוֹת בַּמַּטֶּה, כִּי הַכָּתוּב יְקַצֵּר בַּדָּבָר הַנִּשְׁמָע. וְאֵין הַנֵּס גָּדוֹל בְּדִבּוּר יוֹתֵר מֵהַהַכָּאָה כִּי הַכֹּל שָׁוֶה אֵצֶל הַסֶּלַע. וְעוֹד לָמָּה אָמַר בָּזֶה "מְעַלְתֶּם בִּי" (דברים לב נא), וְהַצִּוּוּי בְּדִבּוּר אֶל הַסֶּלַע הַזֶּה

הוּא מַה שֶּׁנִּזְכַּר בַּמַּעֲשֶׂה, צִוָּה שֶׁיֹּאמְרוּ וְהִיא שׁוֹמַעַת כִּי הַשֵּׁם יוֹצִיא מַיִם מִן הַסֶּלַע הַזֶּה, כְּדָרְךְ "כִּי הִיא שָׁמְעָה אֶת כָּל אִמְרֵי ה'" (יהושע כד כז), וְכֵן עָשׂוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם" וְגוֹ' (במדבר כ':י'), וְהִנֵּה הַסֶּלַע שׁוֹמַעַת בְּאָמְרוֹ כֵּן לְכֻלָּן. וְטַעֲנוֹת רַבּוֹת לַמְפָרְשִׁים בַּחֵטְא הַזֶּה, כְּבָר סָתַר בּוֹ ר"א דְּבָרִים רַבִּים מֵהֶם. וְהַסּוֹד שֶׁרָמַז בּוֹ גַּם הוּא אֵינוֹ נָכוֹן, כִּי אִם מֹשֶׁה אִבֵּד כַּוָּנָתוֹ בַּעֲבוּר מְרִיבַת הָעָם וְלֹא דִבֵּר אֶל הַסֶּלַע, וְלָכֵן לֹא יָצְאוּ מַיִם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְחָזַר וְהִכָּהוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּכַוָּנָה הַדְּבֵקָה בַּכֹּל וְיָצְאוּ הַמַּיִם, הִנֵּה חָטְאוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל אֵינוֹ רָאוּי שֶׁיֹּאמַר בָּזֶה "לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי" (במדבר כ':י"ב), כִּי אֵין כָּאן חֶסְרוֹן אֱמוּנָה כְּלָל. וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה (סוף פרק ד' משמונה פרקים) סָבַר בּוֹ סְבָרָא וְאָמַר כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם חָטְאוֹ הוּא שֶׁנָּטָה לְצַד הָרַגְזָנוּת בְּאָמְרוֹ "שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים". דִּקְדֵּק עָלָיו הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שֶׁיִּהְיֶה אָדָם כָּמוֹהוּ כּוֹעֵס לִפְנֵי עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין רָאוּי בּוֹ הַכַּעַס, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּדִין הָאִישׁ הַהוּא חִלּוּל הַשֵּׁם, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְנוּעוֹתָיו כֻּלָּם וּמִדְבָּרָיו הָיוּ לְמֵדִין וְהָיוּ מְקֻוִּין לְהַגִּיעַ בָּהֶם אֶל הַצְּלָחוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵיךְ יֵרָאֶה עָלָיו הַכַּעַס וְהוּא מִן הַפְּעָלוֹת הָרָעוֹת, וְלֹא תָּבֹא כִּי אִם מִתְּכוּנָה רָעָה מִתְּכוּנוֹת הַנֶּפֶשׁ. אֲבָל אָמְרוֹ בּוֹ "מְרִיתֶם פִּי" (במדבר כ"ז:י"ד) הוּא כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר, שֶׁהוּא לֹא הָיָה מְדַבֵּר עִם סְכָלִים וְלֹא עִם מִי שֶׁאֵין לוֹ מַעֲלָה, אֲבָל אִשָּׁה קְטַנָּה שֶׁבִּנְשֵׁיהֶם הָיְתָה כִּיחֶזְקֵאל בֶּן בּוּזִי, כְּמוֹ שֶׁזָּכְרוּ הַחֲכָמִים (מכילתא שירה ג), וְכָל מַה שֶּׁאֹמַר אוֹ יַעֲשֶׂה יִבְחֲנוּהוּ. וְכַאֲשֶׁר רָאוּהוּ שֶׁכָּעַס אָמְרוּ שֶׁהוּא עָלָיו הַשָּׁלוֹם אֵין בּוֹ פְּחִיתוּת מִדָּה, וְלוּלֵי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַשֵּׁם כָּעַס עָלֵינוּ בְּבַקָּשַׁת הַמַּיִם וְשֶׁאֲנַחְנוּ הִכְעַסְנוּ אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ לֹא הָיָה כּוֹעֵס. וַאֲנַחְנוּ לֹא מָצָאנוּ לַשֵּׁם יִתְעַלֶּה שֶׁכָּעַס בְּדַבְּרוֹ אֵלָיו בָּזֶה הָעִנְיָן, אֲבָל אָמַר: "קַח אֶת הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם" (במדבר כ':ח'). וְהִנֵּה הִתְּרִנוּ סָפֵק מִסְפֵּקֵי הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֶמְרוּ בּוֹ דְּבָרִים רַבִּים וְנִשְׁאַל פְּעָמִים רַבּוֹת אֵי זֶה חֵטְא חָטְא, וּרְאֵה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בּוֹ וּמַה שֶּׁאָמַרְנוּ בּוֹ אֲנַחְנוּ, וְהָאֱמֶת יוֹרֶה דַּרְכּוֹ. אֵלּוּ דִבְרֵיו ז"ל. וְהוֹסִיף הֶבֶל עַל הֲבָלִים, שֶׁהַכָּתוּב אָמַר "מְרִיתֶם פִּי", שֶׁעָבְרוּ עַל דְּבָרוֹ, וְאָמַר "לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי", שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בּוֹ, אֵין הָעִנְיָן בַּעֲבוּר שֶׁכָּעַס. וְיוֹתֵר הָיָה רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁקָּצַף עַל פְּקוּדֵי הַחַיִל (במדבר ל"א:י"ד) בְּחִנָּם. וְהַכָּתוּב לֹא סִפֵּר כְּלָל שֶׁכָּעַס, כִּי "שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים" תּוֹכַחַת, כְּדָרְךְ "מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה'" (דברים ט כד). וְעוֹד כִּי אַהֲרֹן לֹא כָּעַס מֵימָיו, כִּי בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ מֵעוֹדוֹ. וְעוֹד שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה כַּעַס גָּדוֹל מֵאֵת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם בַּעֲשׂוֹתָם מְרִיבָה עִם מֹשֶׁה, וּבְכָל הַנִּסְיוֹנוֹת בַּמִּדְבָּר חֶטְאָם הַגָּדוֹל כְּשֶׁיֹּאמְרוּ "לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם" שֶׁיִּרְצוּ לִהְיוֹת עֲבָדִים לְשׁוֹנְאֵיהֶם בַּעֲבוּדַת פֶּרֶךְ מִלְּהִיוֹת עַם הָאֱלֹהִים

כְּבֵן הָעוֹבֵד אֶת אָבִיו. וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב: "יַעַן כִּי מְאַסְתֶּם אֶת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם" (במדבר י"א:כ'). וּבַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אָמְרוּ פָּחוֹת מִזֶּה "לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנָי בַּצָּמָא" (שמות יז ג), וְהָיָה עֲלֵיהֶם קֶצֶף גָּדוֹל וְאַשְׁמָה רַבָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ'. וּבְכָאן כָּתוּב מְפֹרָשׁ: "הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה'" (במדבר כ':י"ג). וּמַה פָּשַׁע גָּדוֹל מִזֶּה? הוֹי רָב אֶת יוֹצְרוֹ! וּמֹשֶׁה אָמַר: "גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר" (דברים א לז), אִם כֵּן הֵם חָטְאוּ וְנָרְמוּ כָּל הָרָעָה הַזֹּאת. וּלְדִבְרֵי הָרַב אֵין לָהֶם בְּכָל הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה חֵטְא וָפֶשַׁע כְּלָל. וּמַה שֶּׁאָמַר "לֹא מָצִינוּ בַּה' יִתְבָּרַךְ שֶׁכָּעַס, אֲבָל אָמַר 'קַח אֶת הַמַּטֶּה' וְגוֹ'", דַּע כִּי כַּאֲשֶׁר צָרִיכִים בְּמִחְיָתָם דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְלוֹנְנִים וְחוֹטְאִים בּוֹ, וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ וְלֹא יַזְכִּירֵנוּ וְיִתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם. וְכֵן בַּמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים אָמַר בְּנַחַת רוּחַ "עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם" וְגוֹ' (שמות יז ה), אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם מַסָּה וּמְרִיבָה שֶׁהִזְהִיר מִמֶּנָּה וּלְדוֹרוֹת (דברים ו טז). וְכֵן בַּמָּן "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם" (שמות טז ד) בְּדֶרֶךְ אַהֲבָה וְחִבָּה, אֶלָּא שֶׁאָמַר בַּסּוֹף בַּדִּבּוּר הַשֵּׁנִי "שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנּוֹת" (שם פסוק יב), הוֹדִיעַ לָהֶם חֶטְאָם בִּלְבַד. אֲבָל כַּאֲשֶׁר יִתְלוֹנְנוּ חִנָּם יִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם חֲמַת אַפּוֹ. וּבְכָאן עוֹד רָמַז לְקֶצֶף גָּדוֹל וְחִיּוּב מַגֵּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֲלֵיהֶם" (במדבר כ':ו'), שֶׁרוֹמֵז אֶל הַקָּהָל הַנִּזְכָּר, וְהוּא מַרְאֵה יַד ה' הַהוֹוָה בַּמַּגֵּפוֹת, כַּאֲשֶׁר תֵּרָאֶה בַּמְרַגְּלִים (במדבר י"ד:י') וּבְיוֹם קֹרַח (במדבר ט"ז:י"ט) וּמִמֶּחֱרֶת (במדבר י"ז:ז'). וְהַתִּימָה עַל הָרַב, שֶׁהֲרֵי מִקְרָא מָלֵא הוּא: "וַיִּקָּצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם" (תהלים קו לב), וְיִמְנֶה הַכָּתוּב הַחֵטְא הַזֶּה עִם הַנִּסְיוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁנִּסּוּ אֶת ה' בַּמִּדְבָּר. וְהַקְּרוֹב מִן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בָּזֶה, וְהוּא טוֹב לִדְחוֹת הַשּׁוֹאֵל, הֵם דִּבְרֵי רַבֵּינוּ חֲנַנְאֵל, שֶׁכָּתַב כִּי הַחֵטְא הוּא אָמְרָם: "הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם" (במדבר כ':י'), וְרָאוּי שֶׁיֹּאמְרוּ "יוֹצִיא ה' לָכֶם מָיִם", כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ: "בְּתֵת ה' לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל" וְגוֹ' (שמות טז ח), וְכֵן בְּכָל הַנִּסִּים יוֹדִיעוּם כִּי ה' יַעֲשֶׂה עִמָּהֶם לְהַפְלִיא. וְאוּלַי חָשְׁבוּ הָעָם כִּי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּחָכְמָתָם הוֹצִיאוּ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע הַזֶּה, וְזֶהוּ "לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי" (דברים לב נא). וּמַעֲשֶׂה הָרִאשׁוֹן בַּצּוּר אָמַר: "הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב" (שמות יז ו), וְשִׁבְעִים הַזְּקֵנִים רוֹאִים עַמּוּד הֶעָנָן עוֹמֵד עַל הַצּוּר וְהַנֵּס מִתְפָּרְסֵם כִּי מַעֲשֶׂה ה' הַגָּדוֹל הוּא, אֲבָל בְּכָאן לֹא רָאוּ דָּבָר וְטָעוּ בְּמַאֲמַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וְיִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר בָּזֶה "מְעַלְתֶּם בִּי" (דברים לב נא), כִּי הַנֵּהֶנָּה מִן הַהֶקְדֵּשׁ נִקְרָא מְעִילָה. וְכֵן "מְרִיתֶם פִּי" (במדבר כ"ז:י"ד), שֶׁהוּא צַוָּה "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם", וְהַטַּעַם שֶׁאֶתְקַדֵּשׁ לְעֵינֵיהֶם, אוֹ שִׁנִּיתֶם דִּבְרֵי מִן "וַתֶּמֶר אֶת מִשְׁפָּטַי" (יחזקאל ה ו), כִּי לֹא צִוִּיתִי שֶׁתֹּאמְרוּ כָּכָה. וְיִהְיֶה "לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי" (במדבר

כ׳:י״ב) יוֹצֵא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹ הוּא לְשׁוֹן חִזּוּק, לֹא הִתְחַזַּקְתֶּם לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵיהֶם, מִן "וַאֲמָנָה עַל הַמְשׁוֹרְרִים" (נחמיה יא כג), "הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן" (ישעיהו כב כה). וְהָאֱמֶת כִּי הָעִנְיָן סוֹד גָּדוֹל מִסִּתְרֵי הַתּוֹרָה, כִּי בָּרֹאשׁוֹנָה אָמַר לוֹ: "הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר" (שמות יז ו), יֹאמַר כִּי שְׁמִי הַגָּדוֹל עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב שֶׁהוּא כְּבוֹד ה' הָאֵשׁ הָאוֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר, וּבַעֲבוּר כֵּן לֹא הִכָּה אֶלָּא פַּעַם אַחַת וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים. אֲבָל בְּכָאן לֹא פֵּרַשׁ לוֹ כֵּן, וְהִסְכִּימוּ שְׁנֵיהֶם לְהַכּוֹת בַּצּוּר פַּעֲמַיִם, וְהִנֵּה זֶה חֵטְא. וְעַל כֵּן אָמַר "לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי" לְשׁוּם אֱמוּנָה בִּשְׁמִי וּבֶאֱמוּנָה יֵעָשֶׂה הַנֵּס, וְנֶאֱמַר "מְרִיתֶם פִּי" כִּי מָרוּ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ הַנִּקְרָא בְּכָל מָקוֹם "פִּי ה'", וּלְכָךְ אָמַר "מְעַלְתֶּם בִּי", וְאֵין מְעִילָה אֶלָּא שִׁקּוּר. וְהִנֵּה הַחֵטְא מוּזְכָּר מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב. וְכֵן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר: "מִלְּפָנַי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם" (תהלים קיד ז ח). וְכֵן תּוֹכַל לְהִתְבּוֹנֵן זֶה בִּתְפִלַּת מֹשֶׁה שֶׁאָמַר: "ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחִלּוֹתָ" (דברים ג כד), כִּי הִתְחַנֵּן לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד שֶׁיִּמְחֹל לוֹ. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ספרי) שֶׁמַּזְכִּירִין לוֹ הַמַּעַס, יִתְּכֵן שֶׁהִכָּה בַצּוּר וַיֵּצְאוּ טִפִּים בְּמִעוּט כַּוָּנָתוֹ עַל הַמַּעַס, וְתָמְהוּ אֶל הַדָּבָר וְהִסְכִּימוּ שְׁנֵיהֶם לְהַכּוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה עַל הַצּוּר כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי, וְהוּא הַחֵטְא עַל שְׁנֵיהֶם. וְעַל דַּעְתִּי טַעַם "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע" כְּמוֹ "עַל הַסֶּלַע", וְכֵן "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֶל הָעֲמוּדִים וְעַל הַיָּם וְעַל הַמְּכֹנוֹת בָּבֶלָה יוּבָאוּ" (ירמיה כז יט כב), יְצַוֶּה שֶׁיֹּאמְרוּ לְעֵינֵי הָעֵדָה בִּהְיוֹתָם נִקְהָלִים כֻּלָּם שֶׁהַשֵּׁם יוֹצִיא לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע, וְכֵן עָשָׂה. וְאַל יִקְשֶׁה עָלֶיךָ "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם", כִּי טַעְמוֹ כְּמוֹ "לִפְנֵיהֶם" שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם, וְכֵן "וַיֹּאמֶר חֲנַנְיָה לְעֵינֵי כָל הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת עֹל נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל" וגו' (שם כח יא), וְכֵן רַבִּים. אוֹ טַעַם "לְעֵינֵיהֶם" בְּכָאן שֶׁיִּהְיֶה הַדִּבּוּר בִּהְיוֹתָם נִקְהָלִים שָׁם וְהַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּעֲשָׂיָה: "וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע" (במדבר כ׳:י׳), כִּי כַּאֲשֶׁר נִקְהֲלוּ שָׁם וְרָאוּ הַסֶּלַע פָּנִים בְּפָנִים אָמְרוּ "הַמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם", כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (מכילתא בשלח ו) שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מַעְיָנוֹת הָיוּ שָׁם. וְיִתְּכֵן שֶׁהוּא כִּמְסֹרָס: "הַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֶל הַסֶּלַע, וְדִבַּרְתֶּם לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו": וְטַעַם **"וְנָתַן מֵימָיו"** - שֶׁיִּהְיוּ מַיִד מַיִם רַבִּים נוֹבְעִים מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים" (במדבר כ׳:י״א), כִּי הַנְּתִינָה תֵּאָמַר עַל הָרִבּוּי, כְּמוֹ "וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ" (ויקרא כו ד), "כִּי זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם" (זכריה ח יב), כֻּלָּם עַל הָרִבּוּי יַבְטִיחֵם. וְכֵן כָּתוּב: "וּנְחָלִים יִשְׁטְפוּ" (תהלים עח כ). וְאֵין טַעַם "מֵימָיו" כְּמוֹ "תִּתֵּן יְבוּלָהּ" וְ"יִתֵּן פִּרְיוֹ", שֶׁאֵין בְּטֶבַע הַסֶּלַע לְהָיוֹת בּוֹ מַיִם, אֲבָל טַעְמוֹ הַמַּיִם אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּנּוּ, כִּי בַּהֶפֵךְ הַשֵּׁם הַחַלָּמִישׁ לְמַעְיָנוֹ מָיִם וּבוֹ יִהְיוּ וּמִמֶּנּוּ יֵצְאוּ, יִקָּרְאוּ עַל שְׁמוֹ "מֵימָיו". וְכֵן "וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ" (שמות כג כה), "לַחְמוֹ נִתַּן

מֵימָיו נֶאֱמָנִים" (ישעיהו לג טז). וְאָמַר כֵּן לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּגּוּף הַסֶּלַע יֵצְאוּ, לֹא מִן הָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתָּיו כְּמִנְהַג מַעְיָנוֹת רַבִּים, רַק מֵאֶמְצָעוֹ. וְכֵן כָּתוּב: "הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם" (תהלים קיד ח). וְחָזַר וְאָמַר **וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע** - כִּי אַתָּה בְּעוֹדְךָ שָׁם תּוֹצִיא לָהֶם הַמַּיִם מִן הַסֶּלַע, "לָהֶם" שֶׁכֻּלָּם יִרְאוּ אוֹתָם נוֹבְעִים. **וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה** – שֶׁתְּצַוֶּה אוֹתָם לִשְׁתּוֹת לְפָנֶיךָ, וְכָל זֶה לְפָרְסֵם הַנֵּס. וּבַמַּעֲשֶׂה לֹא הִזְכִּיר כֵּן "וַיַּשְׁקְ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם", אֲבָל אָמַר: "וַתִּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם" (במדבר כ׳:י״א), כִּי מֵרֹב הַצְּמָאוֹן וּבְרָאוֹתָם מַיִם רַבִּים נוֹזָלִים, מִיָּד נָפְלוּ עַל הַנַּחַל וְשָׁתוּ. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ בְּבָאֲרָה שֶׁל מִרְיָם, אָמְרוּ כִּי הַסֶּלַע הַזֶּה הוּא הַצּוּר אֲשֶׁר הָיָה בְּחוֹרֵב, וּלְפִיכָךְ יְפָרְשׁוּ "מֵימָיו" אֲשֶׁר הָיָה דַּרְכּוֹ לָתֵת, כִּי עַתָּה נִסְתַּם מַעְיָנוֹ בְּמוֹת מִרְיָם. כִּי הַכַּוָּנָה לְרַבּוֹתֵינוּ בִּבְאֵרָה שֶׁל מִרְיָם, שֶׁהָיָה מֵעוֹלָם בְּאֵר נִסִּי, מְקוֹר מַיִם חַיִּים נוֹבֵעַ בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הָרָצוֹן עָלָיו. הֶעָלָה אוֹתוֹ לְיִשְׁמָעֵאל בְּמִדְבַּר בְּאֵר שֶׁבַע, וְנִבְקַע בְּחוֹרֵב מִן הַצּוּר הַהוּא שֶׁהָיָה שָׁם, וּבִשְׁאָר הַמַּסָּעוֹת נוֹבֵעַ מִן הַצּוּר בַּמָּקוֹם שֶׁיַּחֲנוּ שָׁם. וְכַאֲשֶׁר מֵתָה הַצַּדֶּקֶת פָּסַק הַמַּעְיָן, וְעַתָּה חָזַר עַל יְדֵי מֹשֶׁה לִהְיוֹת לוֹ מָקוֹר נִפְתָּח מִן הַסֶּלַע הַזֶּה בְּעַצְמוֹ, וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר "אֶל הַסֶּלַע" הַנּוֹדָע. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיָה שָׁם סֶלַע סָמוּךְ לַמַּחֲנֶה, וְצִוָּה וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע הַזֶּה אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם. גַּם אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע" אֲשֶׁר לְעֵינֵיהֶם, כְּלוֹמַר הָרִאשׁוֹן שֶׁיִּרְאוּ:

פסוק י

הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם – חָלִילָה חָלִילָה שֶׁיִּהְיֶה הַתֵּימָה לִמְנִיעוּת, כִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הַנֶּאֱמָן בְּכָל בֵּית ה' לֹא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ כָּל דָּבָר מֵה', וְהוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ רָאוּ גְּדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת מִזּוּ, וְאַף כִּי הוּא אֲשֶׁר נַעֲשָׂה כֵּן עַל יָדוֹ פַּעַם אַחֶרֶת בַּצּוּר בְּחוֹרֵב. וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁיֵּשׁ תְּמִיהוֹת מִתְקַיְּמוֹת כְּמוֹ "הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי" (שמואל א ב כז), "הֲרוֹאֶה אַתָּה" (שמואל ב טו כז), "הֲתִשְׁפֹּט" (יחזקאל כב ב), "הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ" (בראשית ג יא). אֲבָל ר״א כָּתַב: הֲמִן הַסֶּלַע יֵשׁ לָנוּ כֹּחַ לְהוֹצִיא לָכֶם מִמֶּנּוּ מַיִם. יִרְצֶה לְפָרֵשׁ שֶׁאָמַר לָהֶם: שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים בַּה' הָאוֹמְרִים "וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת קְהַל ה' אֶל הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה", הֲמִן הַחַלָּמִישׁ הַזֶּה יִהְיֶה לָנוּ כֹּחַ בַּטֶּבַע שֶׁנּוֹצִיא אֲנַחְנוּ מִמֶּנּוּ מַיִם? רַק תַּכִּירוּ כִּי מֵאֵת ה' הוּא, כִּי הוּא אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהֵבִיא אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְהוּא אֲשֶׁר יְפָרְנֵס אֶתְכֶם בּוֹ. וְזֶה כְּטַעַם שֶׁאָמַר לָהֶן בַּמָּן: "וִידַעְתֶּם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות טז ו). וּלְפִי דַּעְתִּי הַה״א הַזּוֹ לִשְׁאֵלָה - "הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מַיִם אִם לֹא", כִּי הַכָּתוּב פַּעַם יְפָרֵשׁ בִּשְׁאֵלָה הֵן וְלָאו: "הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן" (במדבר י״ג:כ׳), "הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אִם לֹא" (דברים ח ב), וּפַעַם יַזְכִּיר הֵן לְבַדּוֹ: "הֶזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן" (בראשית מג כט), "הֵיְדַעְתֶּם אֶת לָבָן בֶּן נָחוֹר" (שם כט ה), "הַאֻבְכָּה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִנָּזֵר" (זכריה ז ג). אֲבָל הָיְתָה

הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת לָהֶם שְׁאֵלַת הַנִּסָּיוֹן, אָמַר: שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים, מַה תַּחְשְׁבוּן עַל ה' - הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה הֶחָזָק נוֹצִיא לָכֶם מָיִם? הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה אִם לֹא? הִפְלִיג בַּמּוֹרִים וְהִגִּיד כִּי הֵם קְטַנֵּי אֲמָנָה, וַכַּאֲשֶׁר יָרִיבוּ אֵלָיו הוּא מִפְּנֵי מַחְשַׁבְתָּם שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַשֵּׁם עִמָּהֶם לְהַפְלִיא, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְנַסּוּ אֵל בִּלְבָבָם... הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר? הֲגַם לֶחֶם יוּכַל תֵּת? " (תהלים עח יח-כ) וְכָךְ אָמְרוּ (אבות ה ד): עֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקְבִּ"ה בַּמִּדְבָּר. וּכְמוֹ הַשְּׁאֵלָה בְּמַחְשֶׁבֶת הַנִּשְׁאָל בְּמִקּוֹמוֹת רַבִּים: "הֲהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת בְּנֶךָּ" (בראשית כד ה) - אִם רְצוֹנְךָ כֵּן, "הֲנַלֵּךְ אֶל רָמוֹת גִּלְעָד אִם אֶחְדַּל" (דהי"ב יח ה) - אִם עֲצָתְךָ כֵּן, אַף כָּאן - אִם מַחְשַׁבְתְּכֶם שֶׁנּוֹצִיא לָכֶם מַיִם מִזֶּה. וְכֵן דַּעְתִּי בְּ"הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי", "הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי" (מלכים א כא כט), "הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ", "הֲתִשְׁפֹּט" - כִּי כֻּלָּם שְׁאֵלוֹת, אֲבָל עִנְיָנָם לִשְׁאֹל בְּדָבָר מְפֹרָסָם שֶׁיּוֹדֶה בּוֹ הַנִּשְׁאָל עַל כָּרְחוֹ: אִם נִגְלֵיתִי לְבֵית אָבִיךָ וּבָחַרְתִּי בָּכֶם - אִם יְדַעְתֶּם זֶה, וְלָמָּה תִּבְעֲטוּ בְּזִבְחִי וּבְמִנְחָתִי? הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת הַגְמוּלָה? וְכֵן אִם מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ אָכַלְתָּ וַתֵּבוֹשׁ וַתֵּחָבֵא, אוֹ לָמָּה תִּתְחַבֵּא? וּבַדֶּרֶךְ הַזֶּה הָאַחֵרִים. אֲבָל "הֲרוֹאֶה אַתָּה" שְׁאֵלָה גְּמוּרָה בְּדָבָר הַמְסֻפָּק - "אִם יוֹעֵץ אַתָּה תְּשׁוּב אֶל הָעִיר", כְּלִשּׁוֹן "רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אַדְמוֹן" (כתובות קח קט). וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית (א ד):

פסוק יג

וַיִּקָּדֵשׁ בָּם – שֶׁמֹּתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יָדָם, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דִּין בִּמְקֻדָּשָׁיו הוּא מִתְיָרֵא וּמִתְקַדֵּשׁ עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ" (ויקרא י' ג'), וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ" (תהלים ס"ח ל"ו), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ':י"ג). גַּם כֵּן פֵּרֵשׁ ר"א (אבן עזרא על במדבר כ':י"ג). וְאֵינֶנּוּ נִרְאֶה בְּעֵינַי, כִּי עֲדַיִן לֹא מֵתוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְאֵינֶנּוּ מִתְפָּרֵשׁ לַבְּרִיּוֹת שֶׁיָּמוּתוּ בַּחֵטְא הַזֶּה שֶׁיִּתְיָרֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי כָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה בְּנָדָב וַאֲבִיהוּא וּבְפֶרֶץ עֻזָּא (ו' ח'). וְעוֹד כִּי הַכָּתוּב אָמַר "אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקָּדֵשׁ בָּם", כִּי בַּמְּרִיבִים נִתְקַדֵּשׁ, מִלְּשׁוֹן "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ", וְרָאוּי הָיָה לְדַבְּרֵיהֶם שֶׁיֹּאמַר "וַיִּכָּבֵד עַל פָּנֵיהֶם". וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי מַעֲשֶׂה הַצּוּר הָרִאשׁוֹן הָיָה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּד, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם (שמות י"ז ו'-ז'), וּבָזֶה אָמַר "וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל" וְגוֹ'. עַל כֵּן אָמַר הַכָּתוּב כִּי מֵי מְרִיבָה הָאֵלֶּה שֶׁנִּגְזְרָה בָּהֶם הַגְּזֵרָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן, הֵמָּה אוֹתָם מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשֵּׁם וַיִּקָּדֵשׁ בָּם לְעֵינֵי כֻּלָּם, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: "וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מֵאַרְצוֹת אֹיְבֵיהֶם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם רַבִּים" (יחזקאל ל"ט כ"ז). וְדַע כִּי בָּרִאשׁוֹנָה הָיְתָה לָהֶם מְרִיבָה עִם מֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וַיֵּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה" (שמות י"ז ב'), וְכֵן אָמַר: "עוֹד מְעַט וְסִקְלֻנִי" (שם פסוק ד'), וְהִיא מְנַסִּים אֶת הַשֵּׁם "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ"

(שם פסוק ז'). אֲבָל בְּכָאן הָיוּ מְרִיבִים כְּלַפֵּי מַעְלָה וְלֹא הָיָה בְּכָאן נִסָּיוֹן, וְעַל כֵּן אָמַר כִּי אֵלֶּה מֵי מְרִיבָה שֻׁנְּגְזָרָה בָּהֶם הַגְּזֵרָה הַזֹּאת, הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה' וַיִּקָּדֵשׁ בָּם לְעֵינֵיהֶם, וְלֹא הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר נִסּוּ אֶת הַשֵּׁם וְלֹא נִתְקַדֵּשׁ רַק לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבְעֲבוּר הֱיוֹת עִנְיַן הַסֶּלַע שְׁנֵי פְּעָמִים, הֻצְרַךְ לְבָאֵר עַל אֵיזֶה מֵהֶם נֶעֱנְשׁוּ הַצַּדִּיקִים:

פסוק יד

אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם – לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב שְׁמוֹ כִּי אֵין צֹרֶךְ, אֲבָל הִזְכִּיר סִיחוֹן וְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי בִּשְׁמוֹתָם, בַּעֲבוּר כִּי הָיוּ יְדוּעִים בִּגְבוּרָה וְלָהֶם שֵׁם בַּגּוֹיִם, לְהוֹדוֹת לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ כִּי עָשָׂה עִמָּנוּ לְהַפְלִיא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ" (תהלים קלו יז-כ). וּמִנְהַג הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר שֵׁם גְּדוֹלֵי הַמְּלָכִים אֲשֶׁר יָרַשְׁנוּ אֶת אַרְצָם, כְּעִנְיַן שֶׁהִזְכִּיר בִּיהוֹשֻׁעַ חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי: אֲדֹנִי צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַיִם, וְהוֹהָם מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, וּפִרְאָם מֶלֶךְ יַרְמוּת, וְיָפִיעַ מֶלֶךְ לָכִישׁ, וּדְבִיר מֶלֶךְ עֶגְלוֹן (יהושע י ג), וְיוֹבָב מֶלֶךְ מָדוֹן וְיָבִין מֶלֶךְ חָצוֹר (שם יא א), וּשְׁאָר הַמְּלָכִים הַזְּכִירָם בְּמִסְפָּר (שם יב ט-כד) לֹא בְּשֵׁמוֹת. וְאָמַר הַכָּתוּב "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם" כִּי נִסְכְּמוּ כָּל עַמּוֹ עִם אֲדוֹנֵיהֶם בַּמֵּאוּן הַזֶּה:

פסוק יט

בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה – הִנֵּה מִתְּחִלָּה הָיוּ אוֹמְרִין לָבֹא בֶּעָרִים, רַק יִשְׁתַּמְּרוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם, כְּדֶרֶךְ מַחֲנוֹת עַם רַב שֶׁשּׁוֹלְלִים אֶת הַגְּרָנוֹת וְנִכְנָסִים בַּכְּרָמִים. אֲבָל יֵלְכוּ בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ שֶׁהִיא דֶּרֶךְ הָרַבִּים, לֹא דֶּרֶךְ הַיָּחִיד. וְהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יִשְׁתּוּ כְּלָל הַמַּיִם אֲשֶׁר לָהֶם בַּבְּאֵרוֹת לְצָרְכָּם. אַחֲרֵי כֵן שָׁלְחוּ לָהֶם שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ לָעָרִים כְּלָל, אֲבָל יֵלְכוּ בַּמְּסִלָּה הָעוֹלָה לְאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהִיא סְלוּלָה וּכְבוּשָׁה לַכֹּל, וְאִם יִשְׁתּוּ מֵימֵי הַנְּהָרוֹת בַּדְּרָכִים הֵם וְהַבְּהֵמוֹת בְּעָבְרָם בַּנָּהָר יִתְּנוּ דְמֵיהֶם שֶׁנָּהֲנוּ מֵהֶם. עַל כֵּן אָמַר "רַק אֵין דָּבָר" - שֶׁאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד שׁוּם דָּבָר. וַאֲחֵרִים פֵּרְשׁוּ "לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר אִם לֹא בְּדָמִים", וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן, כִּי לָמָּה יֵחָזֵר לִשְׁלֹחַ לוֹ מַה שֶּׁלֹּא רָצָה בַּתְּחִלָּה. וּמִדְרָשׁוֹ (תנחומא חקת יב) "לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר שֶׁלָּנוּ וְנִקַּח מִכֶּם" כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ:י"ז). וְאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֶאֱדוֹם "עַד אֲשֶׁר נַעֲבֹר גְּבוּלֶךָ" וְלֹא הִזְכִּירוּ לוֹ **אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ**, שֶׁלֹּא יִקְנֵא בָּהֶם עַל הָאָרֶץ לֵאמֹר כִּי לָהֶם הָיְתָה לוּלֵי שֶׁלָּקַח בְּכוֹרָתוֹ וּבִרְכָתוֹ בְּמִרְמָה. אֲבָל לְסִיחוֹן הִזְכִּירוּ "עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ" כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ב כט):

פסוק כא

וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו – קִצֵּר הַכָּתוּב בָּזֶה, כִּי מִפִּי הַגְּבוּרָה נִצְטַוּוּ: "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד אֵל תִּתְגְּרוּ בָם" (דברים ב ד ה), כַּאֲשֶׁר פֵּרֵשׁ לָהֶם מֹשֶׁה, וְעַל פִּי הַדִּבּוּר נָטוּ מֵעָלָיו, כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת דָּבָר אַחֵר כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִנִּיחָם לַעֲבֹר:

פסוק כו

וְהַפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו – הֵם בִּגְדֵי כְהוּנָּה גְּדוֹלָה שֶׁנִּתְרַבָּה בָּהֶם אֶלְעָזָר בְּנוֹ עַתָּה. וְהַקָּרוֹב כִּי כַּאֲשֶׁר יָרַד אַהֲרֹן מַעֲשׂוֹת הַתָּמִיד וְהִקְטִיר הַקְּטֹרֶת וְהֶעֱלָה הַנֵּרוֹת, הֶעֱלָה אוֹתוֹ אֶל הֹר הָהָר כְּשֶׁהָיָה לָבוּשׁ בִּגְדֵי כְהוּנָּה וְהִפְשִׁיט אוֹתָם. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְשָׁט הִלְבִּישׁוֹ תַּכְרִיכֵי הַמֵּת אֲשֶׁר הֻכִין לוֹ, וְהִפְשִׁיט אֶת אֶלְעָזָר בִּגְדֵי הַחוֹל וְהִלְבִּישׁוֹ בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ בְּיוֹם הַמִּלּוּאִים (ויקרא ח ז-ט). וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ בָהֶם נִסִּים, אָמְרוּ: הֵיאַךְ מֹשֶׁה יָכוֹל לְהַפְשִׁיט אֶת אַהֲרֹן כְּסִדְרָן, וַהֲלֹא הָעֶלְיוֹנִים הֵם הָעֶלְיוֹנִים לְעוֹלָם וְהַתַּחְתּוֹנִים הֵם הַתַּחְתּוֹנִים לְעוֹלָם? אֶלָּא מַעֲשֶׂה נִסִּים עָשָׂה לוֹ הַמָּקוֹם בְּמִיתָתוֹ יוֹתֵר מִבְּחַיָּיו. הֶעֱמִידוֹ מֹשֶׁה אֶל הַסֶּלַע וְהִפְשִׁיטוֹ בִּגְדֵי כְהוּנָּה, וּבִגְדֵי שְׁכִינָה נִלְבָּשִׁים תַּחְתֵּיהֶם. "וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתָם אֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ" (במדבר כ׳:כ״ח) - וְכִי הֵיאַךְ יָכוֹל לְהַלְבִּישׁ אֶת הַבְּגָדִים כְּסִדְרָן לְאֶלְעָזָר? אֶלָּא כָּבוֹד גָּדוֹל חָלַק לוֹ הַמָּקוֹם לְאַהֲרֹן בְּמִיתָתוֹ יוֹתֵר מִבְּחַיָּיו, שֶׁנִּלְבְּשׁוּ בִּגְדֵי שְׁכִינָה תְּחִלָּה לְמַטָּה וְחָזַר מֹשֶׁה וְהִפְשִׁיט אֶת אַהֲרֹן הַבְּגָדִים כְּסִדְרָן וְהִלְבִּישׁ אֶלְעָזָר כְּסִדְרָן, כָּךְ שָׁנוּי בְּת״כ (מלואים א ו):

פרק כא

פסוק א

וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מָצִינוּ בְּכִבּוּשֵׁי יְהוֹשֻׁעַ: "מֶלֶךְ עֲרָד אֶחָד" (יהושע יב יד), וְעוֹד כְּתִיב בַּמַּסָּעוֹת: "וְהוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (במדבר ל״ג:מ׳), וְהַכָּתוּב לֹא יִקְרָא אֶרֶץ כְּנַעַן סְתָם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מִזֶּרֶחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבוּלֹתֶיהָ" (במדבר ל״ד:ב׳). וְעוֹד כִּי הָיָה רָאוּי שֶׁיַּחְלֹק מֹשֶׁה אֶת אַרְצוֹ שֶׁל מֶלֶךְ עֲרָד לְאֶחָד מִשִּׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהַכָּתוּב יְסַפֵּר בְּכָל מָקוֹם כִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי נָתַן מֹשֶׁה לִשְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה, וְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם אַחֲרֵי עָבְרָם אֶת הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְאוּלַי נֹאמַר כִּי הֶחֱרִימוּ יִשְׂרָאֵל אֶת אַרְצָם וְלֹא יָשְׁבוּ בָהּ כְּלָל, וְאֵינוֹ נָכוֹן. וְכֵן רַשִׁ״י מְפָרֵשׁ "וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם" (במדבר כ״א:ב׳) שֶׁהִקְדִּישׁ שְׁלֵמִים לַגְּבוֹהַּ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי זֶה מֶלֶךְ עֲרָד הוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן יָמָּה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן עַל יַד הַיַּרְדֵּן בִּגְבוּל בְּנֵי יְהוּדָה סָמוּךְ לְחֶבְרוֹן שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב, וְשָׁמַע מֵרָחוֹק בְּבוֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבָא דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים אֶל עַרְבוֹת מוֹאָב לְהִלָּחֵם

עִמָּהֶם שָׁם. וְזֶה טַעַם **וַיִּשְׁמַע**, וּלְכָךְ סִפֵּר הַכָּתוּב **וְהוּא יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן**, כִּי בָּא מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת אֶל מְקוֹם יִשְׂרָאֵל. וְנָדְרוּ יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַה' שֶׁאִם יִתֵּן אוֹתוֹ בְּיָדָם שֶׁיַּחֲרִימוּ כָּל אֲשֶׁר לָהֶם לַה', וְסִפֵּר הַכָּתוּב כִּי שָׁמַע הַשֵּׁם תְּפִלָּתָם וְנָדְרוּ נֶדֶר לַה' וְשִׁלְּמוּ, כִּי הָרְגוּ אֶתְהֶם עַתָּה בִּימֵי מֹשֶׁה כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה: "כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת" (ויקרא כז כט), וְנָתְנוּ כָּל שְׁלָלָם לְאוֹצַר בֵּית ה'. וְהִשְׁלִים עוֹד בְּכָאן לְסַפֵּר כִּי הֶחֱרִימוּ יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת עָרֵיהֶם אֲחֲרֵי בוֹאָם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ, לְקַיֵּם אֶת נִדְרָם אֲשֶׁר נָדָרוּ, וַיִּקְרְאוּ שֵׁם הֶעָרִים חָרְמָה. וְהוּא מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים (א טז): "וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בַּנֶּגֶב עֲרָד", וְשָׁם כָּתוּב: "וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶת שִׁמְעוֹן אָחִיו וַיַּכּוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צְפַת וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר חָרְמָה" (שופטים א':י"ז), וְשָׁם נִשְׁלַם הַנֶּדֶר הַזֶּה. אֲבָל הִשְׁלִים הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר הָעִנְיָן בְּכָאן. וְזֶה כְּעִנְיַן הַפָּרָשָׁה שֶׁאָמְרָה בְּרֶדֶת הַמָּן: "וַיַּנִּיחֻהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת, וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת, אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן" (שמות טז לד לה), וְהוּא לְאַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עַד מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח (יהושע ה יב). וְכֵן "אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת הָאָרֶץ" וְגוֹ' (במדבר ל"ד:י"ז) נִבּוּאָה שֶׁיִּהְיוּ חַיִּים וְקַיָּמִים, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הַשֵּׁם מְיֻחָד לָהֶם אֲנָשִׁים עַל הַסָּפֵק, אֲבָל הָיָה רָאוּי שֶׁיְּצַוֶּה לִיהוֹשֻׁעַ בְּעֵת הַחֲלֻקָּה. גַּם נָכוֹן הוּא לוֹמַר שֶׁהֶחֱרִימוּ יִשְׂרָאֵל עַתָּה בִּימֵי מֹשֶׁה אֶת הַמֶּלֶךְ הַזֶּה וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב, וְקָרְאוּ שֵׁם מְקוֹם הַמִּלְחָמָה חָרְמָה. וְאַחֲרֵי עָבְרָם אֶת הַיַּרְדֵּן הֵמִית יְהוֹשֻׁעַ גַּם אֶת מֶלֶךְ עָרָד אֲשֶׁר מָלַךְ אַחֲרֵי כֵן עִם מַלְכֵי כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלְכוּ בַּיָּמִים הָהֵם, וּבְנֵי יְהוּדָה בְּבֹאָם בְּעָרֵיהֶם הֶחֱרִימוּ אוֹתָם גַּם כֵּן וְקָרְאוּ שֵׁם הֶעָרִים חָרְמָה, כִּי הִשְׁלִימוּ אֶת נִדְרָם אֲשֶׁר נָדְרוּ אֲבוֹתָם "וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם". וּלְכָךְ אָמַר כָּאן "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חָרְמָה", וְשָׁם כָּתוּב "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר חָרְמָה" - שֵׁם כָּל עִיר שֶׁהָיְתָה מְמֶלֶךְ עָרָד, כִּי הִשְׁלִימוּ נִדְרָם וְהָיָה שְׁלֻלָם מֵחֳרְמֵי גְּבוּהַּ. וְהִנֵּה כָּל הַנִּזְכָּר כָּאן הָיָה בְּבַת אַחַת, זוּלָתִי שֶׁהִזְכִּיר "וְאֶת עָרֵיהֶם" שֶׁהָיָה לֶעָתִיד בְּבוֹאָם בְּעָרֵיהֶם. וּלְכָךְ אָמַר "וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם" וְלֹא אָמַר "אֶתְהֶם וְאֶת עָרֵיהֶם", כִּי הִזְכִּיר הַנֶּדֶר הֶעָתִיד, כִּי הֵם בַּמִּלְחָמָה יָמוּתוּ וְשָׁם יִתַּמּוּ. וּלְשׁוֹן הַכָּתוּב נָאוֹת לְמַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ, שֶׁהָיָה רָאוּי לוֹמַר "וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי בְּיָדָם וַיַּחֲרִימוּ אוֹתָם וְאֶת עָרֵיהֶם וַיִּקְרְאוּ שֵׁם הַמָּקוֹם חָרְמָה", אֲבָל חִסֵּר הַכְּנוּיִין לְרֹמֶז שֶׁנִּתַּן הַכְּנַעֲנִי בְּיַד מִי שֶׁנָּתְנוּ מִיִּשְׂרָאֵל, מֵהֶם עַתָּה וּמֵהֶם לֶעָתִיד, כִּי הַשֵּׁם שָׁמַע אֶת תְּפִלָּתָם וְהֵם קִיְּמוּ אֶת נִדְרָם:

וְטַעַם **כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים** – עַל דַּעַת אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"א:א'), כִּי כַּאֲשֶׁר בָּאוּ הַמְרַגְּלִים וְעָלוּ בַּנֶּגֶב וְחָזְרוּ לָהֶם, הִרְגִּישׁוּ בָּהֶם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְשָׁמַע

בָּהֶם הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בַּנֶּגֶב, וּבָא בַּדֶּרֶךְ שֶׁהָלְכוּ הֵם עַד הַגִּיעוֹ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. וְיָפֶה פֵּרֵשׁ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ר"ה ג): מָה שְׁמוּעָה שָׁמַע? - כִּי הֶקְשָׁה לָהֶם הַכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַמְּסָעִים: "וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד וְהוּא יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר ל"ג:מ'), שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שָׁם הַמִּלְחָמָה וְלֹא שׁוּם דָּבָר. עַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁהַשְּׁמוּעָה הָיְתָה בְּמִיתַת אַהֲרֹן הַנִּזְכֶּרֶת שָׁם. יַזְכִּיר כִּי שָׁמְעוּ אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִיתַת הַצַּדִּיק וְנִתְעוֹרְרוּ בָּהּ לְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְכֵן אָמְרוּ (במדבר רבה יט יא) שֶׁהַכְּנַעֲנִי הַזֶּה הוּא עֲמָלֵק, וְלֹא כְּבֵשׁ אַרְצָם וְלֹא חָלַק אוֹתָהּ, אֲבָל הֶחֱרִים עָרֵיהֶם:

וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי – אֵינָהּ אֶלָּא שִׁפְחָה אַחַת, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"א:א') מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. נִתְעוֹרְרוּ הַחֲכָמִים בָּזֶה מִפְּנֵי דַּעְתָּם שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְנֻצָּחִים כְּלָל מֵאוֹיֵב, זוּלָתִי בְּעֵת קַלְקָלָתָם, כְּגוֹן בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק הָרִאשׁוֹנָה מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ" (שמות יז ז), וּבַשְּׁנִיָּה מִפְּנֵי חֶטְאָם בַּמְּרַגְּלִים שֶׁהִזְהִירָם מֹשֶׁה מִמֶּנָּה (לעיל יד מא-מה). אֲבָל בְּכָל מִלְחֶמֶת מִצְוָה לֹא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ כָּל יְמֵי מֹשֶׁה, וּלְפִיכָךְ פֵּרְשׁוּ הַכָּתוּב הַזֶּה, וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ הַשֶּׁבִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ, וְהִיא הַשִּׁפְחָה הַזּוֹ שֶׁשָּׁבוּ אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל מֵהֶם, כִּלְשׁוֹן "בְּכוֹר הַשֶּׁבִי" (שמות יב כט) שֶׁהוּא בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה, כִּי לֹא אָמַר וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ אֲנָשִׁים אוֹ נָשִׁים וְטַף. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט עִנְיַן הַכָּתוּב, כִּי לֹא הָרַג מֵהֶם הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה שׁוּם אָדָם, אֲבָל שָׁבָה מֵהֶם מְעַטִּים, וְכַאֲשֶׁר נָתַן הַשֵּׁם אוֹתוֹ בְּיָדָם הֵשִׁיבוּ אֶת הַכֹּל וְלֹא נִפְקַד מֵהֶם אִישׁ. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב הַזֶּה לְהוֹדִיעַ כִּי מִפְּנֵי שֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל מִתְּחִלָּה כִּי גָּבַר הַכְּנַעֲנִי, נָדְרוּ הַנֶּדֶר הַזֶּה לְהַחֲרִים כָּל שְׁלָלָם לַה' וַיִּשְׁמַע הַשֵּׁם בְּקוֹלָם. וְיִתָּכֵן שֶׁנֹּאמַר עוֹד כִּי קָצַף הַשֵּׁם עַל הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה בַּעֲבוּר שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ מֶרְחָקִים לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, וְרָצָה שֶׁיִּהְיֶה לְחֵרֶם, עַל כֵּן הִגְבִּיר אוֹתוֹ מִתְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁיִּדְרוּ לְהַחֲרִימוֹ לַה':

פסוק ט

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת – לֹא נֶאֱמַר לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה: הַקָּבָ"ה אָמַר לִי נָחָשׁ, אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ שֶׁל נְחֹשֶׁת - לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן. זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"א:ט') מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר לא ח). וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁהֲרֵי הַקָּבָ"ה לֹא הִזְכִּיר לוֹ "נָחָשׁ" אֶלָּא "עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף". אֲבָל דַּעְתָּם לוֹמַר כִּי הָלַךְ מֹשֶׁה אַחַר שֵׁם הָעֶצֶם אֲשֶׁר לוֹ. וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי בְּסוֹד הַדָּבָר הַזֶּה, כִּי הוּא מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה שֶׁכָּל מַעֲשֶׂיהָ נֵס בְּתוֹךְ נֵס, תָּסִיר הַנֵּזֶק בַּמַּזִּיק וּתְרַפֵּא הַחוֹלִי בַּמַּחֲלִיא, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ (מכילתא ויסע א) בְּ"וַיְוֹרֵהוּ ה' עֵץ" (שמות טו כה), וְכֵן בְּמֶלַח אֱלִישָׁע בַּמַּיִם (מלכים ב ב כא). וְיָדוּעַ מִדַּרְכֵי הָרְפוּאוֹת שֶׁכָּל נְשׁוּכֵי בַּעֲלֵי הָאָרֶס יִסְתַּכְּנוּ בִּרְאוֹתָם אוֹתָם אוֹ בִּרְאוֹת דְּמוּתָם, עַד כִּי נְשׁוּכֵי הַכֶּלֶב הַשּׁוֹטֶה וְכֵן שְׁאָר הַבְּהֵמוֹת הַשּׁוֹטוֹת, אִם יַבִּיטוּ בַּמַּיִם יֵרָאֶה לָהֶם שָׁם בְּבוּאַת הַכֶּלֶב אוֹ

הַמַּזִּיק וְיָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי הָרְפוּאוֹת וּמוּזְכָּר בַּגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (יומא פ"ד). וְכֵן יִשְׁמְרוּ אוֹתָם הָרוֹפְאִים מֵהַזְכִּיר בִּפְנֵיהֶם שֵׁם הַנּוֹשֵׁךְ, שֶׁלֹּא יַזְכִּירוּ אוֹתָם כְּלָל, כִּי נַפְשָׁם תִּדְבַּק בַּמַּחֲשָׁבָה הַהִיא וְלֹא תִפָּרֵד מִמֶּנָּה כָּל עַד שֶׁתָּמִית אוֹתָם. וּכְבָר הִזְכִּירוּ דָּבָר מְנֻסֶּה מִפִּלְאוֹת הַתּוֹלְדָה, כִּי נְשׁוּךְ הַכֶּלֶב הַשּׁוֹטֶה אַחֲרֵי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה בְּחָלְיוֹ, אִם יְקַבֵּל הַשֵּׁתֶן שֶׁלּוֹ בִּכְלִי זְכוּכִית יֵרָאֶה בַּשֵּׁתֶן דְּמוּת גּוּרֵי כְּלָבִים קְטַנִּים, וְאִם תַּעֲבִיר הַמַּיִם בְּמַטְלִית וּתְסַנְּנֵם לֹא תִמְצָא בָהֶם שׁוּם רֹשֶׁם כְּלָל, וּכְשֶׁתַּחְזִירֵם לִכְלִי הַזְּכוּכִית וְיִשְׁהוּ שָׁם כְּשָׁעָה תַּחְזֹר וְתִרְאֶה שָׁם גּוּרֵי הַכְּלָבִים מְבֹאָרִים, וְזֶה אֱמֶת הוּא בְּפִלְאֵי כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ. וּכְשֶׁיִּהְיֶה כָּל זֶה כָּךְ, רָאוּי הָיָה לְיִשְׂרָאֵל נְשׁוּכֵי הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים שֶׁלֹּא יִרְאוּ נָחָשׁ וְלֹא יִזְכְּרוּ וְלֹא יַעֲלוּ עַל לֵב כְּלָל, וְצִוָּה הַקב"ה לְמֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת לָהֶם דְּמוּת שָׂרָף הוּא הַמֵּמִית אוֹתָם. וְיָדוּעַ כִּי הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים אֲדֻמֵּי הָעֵינַיִם רְחָבֵי הָרֹאשׁ שֶׁגּוּפָם כְּעֵין הַנְּחֹשֶׁת בְּצִוָּארָם, וְלָכֵן לֹא מָצָא מֹשֶׁה לְקַיֵּם מִצְוָתוֹ בְּשָׂרָף בִּלְתִּי שֶׁיַּעֲשֶׂה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת, כִּי הוּא דְּמוּת נָחָשׁ שָׂרָף, וְאִם יַעֲשֶׂנּוּ מִדָּבָר אַחֵר הָיָה דְּמוּת נָחָשׁ וְלֹא דְּמוּת שָׂרָף. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ מִן הַלָּשׁוֹן הַנּוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כִּי הַזְּכָרַת הַשֵּׁם בִּלְבַד תַּזִּיק. וְהַכְּלָל כִּי צִוָּה הַשֵּׁם שֶׁיִּתְרַפְּאוּ בַּמַּזִּיק הַמֵּמִית בַּטֶּבַע, וְעָשׂוּ דְּמוּתוֹ וּשְׁמוֹ, וּכְשֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מַבִּיט בְּכַוָּנָה אֶל נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת שֶׁהוּא כְּעֵין הַמַּזִּיק לְנַמְרֵי הָיָה חַי, לְהוֹדִיעָם כִּי הַשֵּׁם מֵמִית וּמְחַיֶּה:

פסוק יג

כִּי אַרְנֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי – הָיָה אַרְנוֹן שֵׁם עִיר לְמוֹאָב, וְהִיא בְּסוֹף תְּחוּם הָאֱמוֹרִי תְּחִלַּת גְּבוּל מוֹאָב, יוֹשֶׁבֶת עַל נְחָלִים נוֹזְלִים מִמֶּנָּה:

פסוק יד

וְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט בְּ"סֵפֶר מִלְחֲמוֹת ה'", שֶׁהָיוּ בַּדּוֹרוֹת הָהֵם אֲנָשִׁים חֲכָמִים כּוֹתְבִים סֵפֶר הַמִּלְחָמוֹת הַגְּדוֹלוֹת, כִּי כֵן בְּכָל הַדּוֹרוֹת. וּבַעֲלֵי הַסְּפָרִים הָיוּ נִקְרָאִים מוֹשְׁלִים, שֶׁנּוֹשְׁאִים בָּהֶם מָשָׁלִים וּמְלִיצוֹת, וְהַנִּצְחוֹנוֹת הַנִּפְלָאִים בְּעֵינֵיהֶם מְיֻחָסִים הַמִּלְחָמוֹת הָהֵם לַה', כִּי לוֹ הֵמָּה בָּאֱמֶת. וְהִנֵּה גְּבוּרַת סִיחוֹן בְּמוֹאָב הָיְתָה נִפְלֵאת בְּעֵינֵיהֶם, וּכְתָבוּהָ בְּסֵפֶר וְאָמְרוּ בָּהּ מְלִיצוֹת "אֶת וָהֵב בְּסוּפָה" וְגוֹ', וְנָשְׁאוּ בָהּ מָשָׁל: "בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן" וְגוֹ' (במדבר כ"א:כ"ז). וְשֵׁם עִיר אַחַת מִן הֶעָרִים שֶׁהָיוּ לְמוֹאָב "וָהֵב", וְ"אֶשֶׁד הַנְּחָלִים" - מִדְרוֹן הַנַּחַל, שֶׁהַנְּחָלִים נִגָּרִים וְנִמְשָׁכִים מִן אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה (דברים ג יז), וְכֵן "הָהָר וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת" (יהושע י מ). "בְּסוּפָה" מִן "בְּסוּפָה וּבְשַׁעֲרָה" (נחום א ג). וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר לָכַד סִיחוֹן עָרֵי מוֹאָב, כָּתְבוּ הַמּוֹשְׁלִים בְּסֵפֶר שֶׁקָּרְאוּ "מִלְחֲמוֹת ה'": "אֶת וָהֵב בְּסוּפָה", אוֹ שֶׁכָּתְבוּ: נִלְחַם ה' אֶת וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אֲשֶׁר לְאַרְנוֹן, וְשֶׁפֶךְ הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְמוֹשַׁב עָר וְנִשְׁעַן הָאֶשֶׁד לִגְבוּל מוֹאָב, הַכֹּל הִשְׁמִיד ה' בְּסוּפָה וּבְסַעֲרָה, כִּי בָא עֲלֵיהֶם סִיחוֹן פִּתְאוֹם, פִּרְסוֹת

סוּפָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ וְגַלְגִּלָיו כַּסּוּפָה. וְכֵן אָמְרוּ: "כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחוֹן" וְגוֹ' (במדבר כ"א:כ"ח). וְהִנֵּה הַכָּתוּב מֵבִיא רְאָיָה מִסֵּפֶר הַמִּלְחָמוֹת כִּי אַרְנוֹן הוּא גְּבוּל מוֹאָב, וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל, וְהַנְּחָלִים וְכָל הָאֱשֵׁדוֹת עַד אַרְנוֹן מֻתָּרִין לָהֶם, כִּי סִיחוֹן לָקַח מִמֶּלֶךְ מוֹאָב כָּל אַרְצוֹ עַד אַרְנוֹן, וְלֹא אַרְנוֹן בִּכְלָל, וְנִשְׁאַר אַרְנוֹן לְמוֹאָב וְהוּא יִגְבֹּל בּוֹ, כְּדִכְתִיב: "וּלְרֹאובֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן הַגִּלְעָד וְעַד נַחַל אַרְנוֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וּגְבוּל" (דברים ג טז). וְכֵן אָמַר יִפְתָּח: "וַיַּחֲנוּ בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב" (שופטים יא יח):

פסוק טז

וְטַעַם **וּמִשָּׁם בְּאֵרָה** יַחְזֹר לְמַעְלָה (במדבר כ"א:י"ד), לוֹמַר כִּי חָנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן, וּמִשָּׁם נָסְעוּ וְהִקִּיפוּ בְּאֵרָה, כִּי לֹא נִכְנְסוּ בְּאַרְנוֹן וּמִמֶּנּוּ וָהָלְאָה, כִּי הוּא גְּבוּל מוֹאָב הַנִּשְׁאָר. וְקוֹרֵא בְּכָאן שֵׁם הַמָּקוֹם עַל שֵׁם הַנֵּס, וְאֵין שְׁמוֹ כֵּן בַּמַּסָּעִים:

פסוק יח

וְטַעַם **וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה** כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"א:י"ח), וְהוּא לָשׁוֹן קָצָר יָבֹא בַּשִּׁירוֹת. יֹאמַר כִּי מִן הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא אֶרֶץ צִיָּה וְצַמָּאוֹן הַמַּתָּנָה הַזֹּאת לָנוּ, וּמִן הַמַּתָּנָה לְנְחָלִים, וּמִן הַנְּחָלִים לְבָמוֹת עַד הַפִּסְגָּה הַנִּשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הָאֶרֶץ שֶׁהִיא כֻּלָּהּ יְלֵל יְשִׁימוֹן, אֵין בָּהּ נַחַל אַחַר וְלֹא מָקוֹר נוֹבֵעַ זוֹלָתִי זֶה. וְהוּא בְּאֵרָה שֶׁל מְרָיִם עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (במדב"ר יט כה כו), אוֹ בְּאֵר שֶׁיָּצָא עַל פִּי מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא שְׁאָלוּהוּ יִשְׂרָאֵל, וְהַשֵּׁם אָמַר לוֹ "אֶסֹּף אֶת הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם", וּנְחָלִים יִשְׁטְפוּ מִמֶּנָּה וְהָלְכוּ לְמֶרְחַקִּים:

פסוק כא

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחוֹן וְגוֹ' אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ לִשְׁלֹחַ לָהֶם לְשָׁלוֹם, פָּתְחוּ לָהֶם בְּשָׁלוֹם, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"א:כ"ב). וְעוֹד אֲבָאֵר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם בִּמְקוֹמוֹ (דברים כ י), כִּי בְּכָל הָאֻמּוֹת נִצְטַוּוּ לִפְתֹּחַ לָהֶם לְשָׁלוֹם, חוּץ מֵעַמּוֹן וּמוֹאָב. אֲבָל בֶּאֱמֶת מַה שֶּׁאָמַר לוֹ **אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ**, זֶה הָיָה מֹשֶׁה עוֹשֶׂה מֵעַצְמוֹ דֶּרֶךְ פִּיּוּס, כִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג יְרֻשָּׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הָיְתָה, כִּי לָאֱמוֹרִי הִיא. וְהָיָה מִן הַדִּין שֶׁאִם יַעֲנוּ שָׁלוֹם וּפָתְחוּ לָהֶם, שֶׁיִּהְיֶה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ לָהֶם לְמַס וַעֲבָדוּם. אֲבָל מֹשֶׁה הָיָה יוֹדֵעַ כִּי יִשְׂרָאֵל עַתָּה לֹא יְבַקְּשׁוּ כָּל עֻשְׁרָה עַמִּים, וְהָיָה חָפֵץ שֶׁיִּהְיֶה כָּל כִּבּוּשָׁם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְהָלְאָה, שֶׁיִּהְיֶה מוֹשָׁבָם יַחַד, וְשֶׁהִיא הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר הִיא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. הֲלֹא תִרְאֶה שֶׁאִם לֹא בִּקְּשׁוּהוּ מִמֶּנּוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן, לֹא הָיָה מַנִּיחַ שָׁם אָדָם אֶלָּא שֶׁתִּהְיֶה לְחָרְבָּה. וְכֵן שָׁנוּי בַּסִּפְרֵי (תבא רצט): "לְתֵת לְךָ" - פְּרָט לְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שֶׁנִּטְלָתָ מֵעַצְמְךָ. וְעוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (במדב"ר ז ח) בְּעֶשֶׂר קְדֻשּׁוֹת, שֶׁאֵין עֵבֶר הַיַּרְדֵּן רָאוּי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ

וְלִשְׁכּוֹן הַשְּׁכִינָה. וְכֵן נִרְאֶה בַּכָּתוּב שֶׁאָמַר: "וְאַךְ אִם טָמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם" וְגוֹ' (יהושע כב יט). וְלֹא שָׁלְחוּ אֶל עוֹג דִּבְרֵי שָׁלוֹם, כִּי הוּא כַּאֲשֶׁר רָאָה כִּי הִכּוּ אֶת סִיחוֹן יָצָא לִקְרָאתָם לַמִּלְחָמָה:

פסוק כו

כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִיא – כְּלוֹמַר, עַתָּה כַּאֲשֶׁר נִלְחֲמוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל, עִירוֹ שֶׁל סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי הָיְתָה, כְּלוֹמַר עִיר מוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ, כִּי "הוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן" אֲשֶׁר מָלַךְ עֲלֵיהֶם לִפְנֵי מְלוֹךְ מֶלֶךְ, אוֹ "הָרִאשׁוֹן" קוֹדֶם לְבָלָק שֶׁהוּא מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא, וַיִּקַּח סִיחוֹן אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד אַרְנוֹן. וְחֶשְׁבּוֹן בְּתְחִלַּת גְּבוּל הַכִּבּוּשׁ, עַל כֵּן תֵּחָשֵׁב לָאֱמוֹרִי. וְלֹא הֵזְהִרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אֶרֶץ מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן רַק עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִיא בְּיָדָם בָּעֵת הַצַּוָּאָה. וְהֵבִיא הַכָּתוּב רְאָיָה כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחוֹן הִיא, כִּי הַמּוֹשְׁלִים יֹאמְרוּ "בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן" וְגוֹ', כִּי בָּעֵת שֶׁנִּלְחַם סִיחוֹן בְּמֶלֶךְ מוֹאָב לְכַד תְּחִלָּה עִיר חֶשְׁבּוֹן וְנֶחְרְבָה הָעִיר, וְאַחֲרֵי כֵן בָּנָה אוֹתָהּ לְבֵית מַלְכוּת. וְזֶה טַעַם "אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן" (במדבר כ"א:ל"ד), וְכֵן נֶאֱמַר בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (י"ג י'): "סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן". וְהָיוּ הַמּוֹשְׁלִים אוֹמְרִים לָאֱמוֹרִי: בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן וְתִשָּׁבוּ בָהּ, תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן אַחֲרֵי חָרְבָּנָהּ עִיר סִיחוֹן אֲשֶׁר הִמְלִיךְ עָלֶיהָ. וְאַחַר שֶׁיֵּשַׁב סִיחוֹן בְּחֶשְׁבּוֹן, אָסַף שָׁם אֶת חֵילוֹ וַיִּלְכֹּד מִגְּבוּל מוֹאָב עַד אַרְנוֹן, וְאַרְנוֹן בִּכְלָל. עַל כֵּן אָמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים: כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן, לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחוֹן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בָּהּ, וַתֹּאכַל עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר לְאַרְנוֹן, שֶׁלָּכַד סִיחוֹן מִמּוֹאָב עַד אַרְנוֹן וְכָל בָּמוֹת הָאָרֶץ וּבַעֲלֵי הַבָּמוֹת, כְּעִנְיַן "וּבָמוֹת עוֹלָם לְמוֹרָשָׁה" (יחזקאל ל"ו ב'). וְלָקַח עוֹד מִבְּנֵי עַמּוֹן מֵאַרְנוֹן עַד הַיַּבֹּק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ (י"ג כ"ד-כ"ה): "וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה גָד וְגוֹ' יַעְזֵר וְכָל עָרֵי הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר", וְהִיא הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָיָה מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן תּוֹבֵעַ לְיִפְתָּח, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "כִּי לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת אַרְצִי מֵאַרְנוֹן וְעַד הַיַּבֹּק וְעַד הַיַּרְדֵּן" (שופטים י"א י"ג):

פסוק כט

וְטַעַם אוֹי לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם כְּמוֹשׁ – כִּי הָיָה עַם מוֹאָב עוֹבֵד לִכְמוֹשׁ אֱלֹהָיו, בּוֹנָה בָּמוֹת וּבוֹטֵחַ בּוֹ יוֹתֵר מִכָּל עַם, וּבְעֵת צָרָתוֹ אָמַר לוֹ: "קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ". וְכֵן הַכָּתוּב מַזְכִּיר בָּהֶם בְּכָל מָקוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְהָיָה כִּי נִרְאָה כִּי נִלְאָה מוֹאָב עַל הַבָּמָה וּבָא אֶל מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא יוּכָל" (ישעיהו טז יב), וְנֶאֱמַר: "וְיָצָא כְמוֹשׁ בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּו" (ירמיהו מח ז), "וְהִשְׁבַּתִּי לְמוֹאָב נְאֻם ה' מַעֲלֶה בָמָה וּמַקְטִיר לֵאלֹהָיו" (שם פסוק לה). וּלְכָךְ יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים דֶּרֶךְ לַעַג כִּי כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵטִים, כְּלוֹמַר בּוֹרְחִים וְנָסִים מִפְּנֵי חֶרֶב, וּבְנֹתָיו בַּשִּׁבְיוּת, כִּי הַמַּאֲמִינִים בּוֹ יִקְרְאוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כַּאֲשֶׁר יִקָּרְאוּ עַמּוֹ. וְכֵן "בַּת אֵל

נָכְרִי" (מלאכי ב יא). וְלֹא כְּדִבְרֵי רַשְׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ: נָתַן הַנּוֹתֵן בָּנָיו פְּלֵטִים מֵחֶרֶב. וְהָיָה כְּמוֹשֹׁ נָעֳבָד גַּם לִבְנֵי עַמּוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִפְתָּח: "אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשֹׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ" (שופטים יא כד), וְהָיָה לָהֶם עוֹד בְּאַרְצָם "מִלְכֹּם שִׁקּוּץ עַמּוֹנִים" (מלכים א יא ה). אוֹ הִזְכִּיר יִפְתָּח לְעַמּוֹן כְּמוֹשֹׁ בַּעֲבוּר מַה שֶּׁתִּפְשׂוּ יִשְׂרָאֵל מִמּוֹאָב, כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר לָהֶם (שם פסוק כה) בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, לוֹמַר שֶׁלֹּא הִצִּיל כְּמוֹשֹׁ אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בָּלָק מַלְכָּם אֶת אַרְצָם מִיָּד יִשְׂרָאֵל. וְהַגּוּן הוּא מְאֹד שֶׁנֹּאמַר כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (במדב"ר יט יח) כִּי הַמּוֹשְׁלִים - בְּלְעָם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִן הַקּוֹסְמִים שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים מָשָׁל בָּעֲתִידוֹת:

פסוק לד

אַל תִּירָא אוֹתוֹ – כִּי הָיָה מֹשֶׁה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי" (בראשית יד יג), וְהוּא עוֹג שֶׁפָּלַט מִן הָרְפָאִים שֶׁהִכּוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו בְּעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם. לְשׁוֹן רַשְׁ"י (רש"י על במדבר כ"א:ל"ד) מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (במדב"ר יט יט). נִתְעוֹרְרוּ גַּם בָּזֶה מִדַּעְתָּם שֶׁלֹּא יֵרָא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ מִזַּרוֹעַ בָּשָׂר, כִּי עִמּוֹ ה' אֱלֹהֵינוּ, וְכָל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ, מֵאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ. וְהוּא הַמַּזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל: "אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם" (דברים לא ו), וְהוּא הַמַּאֲשִׁים אוֹתָם בְּיִרְאָתָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בַּמְרַגְּלִים: "וָאֹמַר אֲלֵיכֶם לֹא תַּעַרְצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם, ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא יִלָּחֶם לָכֶם" (שם א כט ל). אֲבָל נִתְיָרֵא מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַזְּכוּת שֶׁיֵּדַע לוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְהוֹרִישׁ עַתָּה לְיִשְׂרָאֵל אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל פסוק כא כב). וְהִנֵּה סִיחוֹן יָצָא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיִּלָּחֶם בָּם עַל כָּרְחָם, אָז הוֹדִיעוֹ הַשֵּׁם: "רְאֵה הַחִלּוֹתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ" (דברים ב לא), כִּי מִכָּאן הִתְחִיל בְּכִבּוּשׁ שִׁבְעָה עַמְמִים. אֲבָל עוֹג אָסַף כָּל חֵילוֹ אֶדְרֶעִי, וְהִיא עִיר בְּקָצֵה גְּבוּלוֹ, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לִנְטוֹת מֵעָלָיו כַּאֲשֶׁר נָטוּ מֵעַל עֵשָׂו. וְהַשֵּׁם אָמַר לוֹ: אַל תִּירָא אוֹתוֹ וְלֵךְ אֶצְלוֹ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אוֹתוֹ. וּבְמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה י"ט:ל"ב) רָאִיתִי, לָמָּה נִתְיָרֵא, אָמַר: שֶׁמָּא מָעֲלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן אוֹ נִתְלַכְלְכוּ בַּעֲבֵרָה. וְכֻלָּהּ אַגָּדָה, וְכָךְ הִיא יִרְאַת כָּל הַצַּדִּיקִים, וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ (ח א):

פרק כב

פסוק ג

טַעַם **וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם** – בַּעֲבוּר כִּי רַב הוּא, שֶׁהָיָה מוֹאָב קָטָן בַּגּוֹיִם, כִּי אֵינֶנּוּ עַם קַדְמוֹן כְּמוֹ הַכְּנַעֲנִי וְהָאֱמוֹרִי וְזוּלָתָם מִבְּנֵי נֹחַ. וַיָּגוּרוּ מְאֹד מִפְּנֵי הָעָם שֶׁהָיוּ רַבִּים מְאֹד מֵהֶם, כִּי פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיַּעַצְמוּ מֵהֶם. וַיָּקָץ עוֹד מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁשָּׁמְעוּ הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת

הַנַּעֲשׂוֹת לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם. וְהִנֵּה יְדָעוּ מוֹאָב כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא יִלְכְּדוּ אֶת אַרְצָם מֵהֶם, כִּי שָׁלְחוּ לָהֶם כַּאֲשֶׁר שָׁלְחוּ לְסִיחוֹן: "עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נוֹתֵן לָנוּ" (דברים ב כט), אוֹ שֶׁשָּׁמְעוּ גַּם כֵּן מִנִּיעַת הַשֵּׁם שֶׁאָמַר לָהֶם: "אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב" (שם שם ט). וְלָכֵן אָמְרוּ לְזִקְנֵי מִדְיָן: אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יִלְכְּדוּ אֶת אַרְצֵנוּ, יְלַחֲכוּ בְּרֶבֶם אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה, וְיִלְכְּדוּ לָהֶם אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵינוּ כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי, וְיִתְּנוּ אוֹתָנוּ לְמַס עוֹבֵד:

פסוק ד

זִקְנֵי מִדְיָן – אָמַר ר"א (אבן עזרא על במדבר כ"ב:ד') כִּי יִתָּכֵן שֶׁהָיוּ הַחֲמִשָּׁה מְלָכִים זְקֵנִים, וְאִם כֵּן "וַיֹּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן" (במדבר כ"ב:ז') אֵינָם הַזְּקֵנִים הַנִּזְכָּרִים תְּחִלָּה, כִּי הַמְּלָכִים לֹא הָלְכוּ לְפָנָיו רַק שָׂרִים כַּכָּתוּב (במדבר כ"ב:ח'). וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (במדב"ר כ ד) שֶׁאָמְרוּ, מַנְהִיגָם שֶׁל אֵלּוּ בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, רָאוּי לָהֶם לִשְׁלֹחַ אֶל זִקְנֵי מִדְיָן לֹא לַמְּלָכִים וְלֹא לָעָם, כִּי הַזְּקֵנִים הֵם הַיּוֹדְעִים עִנְיָנוֹ. וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי כִּי הָיוּ מִתְּחִלָּה בְּמִדְיָן מְלָכִים, וְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן, וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד אַרְנוֹן, וְנִלְחַם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְלָקַח מֵאַרְצָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר מֶלֶךְ עַמּוֹן לְיִפְתָּח: "כִּי לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרָיִם" (שופטים יא יג), וְיִפְתָּח הֵשִׁיב לוֹ כִּי מִסִּיחוֹן לְקָחָהּ (שם פסוק כא). וְכָתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (יג כה): "וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל יַעְזֵר וְכָל עָרֵי הַגִּלְעָד וַחֲצִי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוֹעֵר". וְנִלְחַם סִיחוֹן עוֹד עִם מַלְכֵי מִדְיָן וְכָבַשׁ אַרְצָם, וְשָׁם אוֹתָם לוֹ לַעֲבָדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה, וְהֵסִיר עֲטֶרֶת רֹאשָׁם וְלֹא נָתַן לָהֶם הֲדַר מַלְכוּת, וְהִשְׁאִירָם שׁוֹפְטִים בְּאֶרֶץ מִדְיָן בַּעֲבוּרוֹ. וְלָכֵן יִקְרָאוּ "זִקְנֵי מִדְיָן" כְּדֶרֶךְ "הַשַּׁעֲרָה אֶל הַזְּקֵנִים" (דברים כה ז). וְהָרְאָיָה בָּזֶה שֶׁכָּתוּב בִּיהוֹשֻׁעַ (יג כא): "וְכָל מַמְלְכוּת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מָלַךְ בְּחֶשְׁבּוֹן, אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אוֹתוֹ וְאֶת נְשִׂיאֵי מִדְיָן, אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע נְסִיכֵי סִיחוֹן יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ", כִּי הָיְתָה תַּחַת מֶמְשַׁלְתּוֹ. וְטַעַם "וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן" (במדבר ל"א:ח') אֲשֶׁר הָיוּ מְלָכִים תְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "נְשִׂיאֵי מִדְיָן נְסִיכֵי סִיחוֹן". וְכֵן נֶאֱמַר: "רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא" (במדבר כ"ה:ט"ו), לֹא מֶלֶךְ. אוֹ יִהְיֶה טַעַם "מַלְכֵי מִדְיָן", שֶׁחָזְרוּ לְמַלְכוּתָם בָּעֵת הַהִיא. וְלֹא יָדַעְתִּי טַעַם לָמָּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "וּבָלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא", כִּי הָרָאוּי הוּא שֶׁיֵּאמַר תְּחִלָּה "וַיַּרְא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי". וְאוּלַי הָיָה בָּלָק גִּבּוֹר חַיִל נוֹדָע מְאֹד בְּמַעֲשֵׂה תָקְפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ, וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא מֶלֶךְ תַּקִּיף וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים, הָיָה יָרֵא וְקָץ מְאֹד מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּלְכָךְ אָמַר יִפְתָּח: "הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב" (שופטים יא כה), כִּי לֹא יַפְחִיד אֶת הַמֶּלֶךְ רַק בְּמֶלֶךְ נוֹרָא מְאֹד. וְיִתָּכֵן כִּי מוֹאָב לֹא הָיָה

עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, וְהָיָה הָעָם יָרֵא מְאֹד מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעָשׂוּ שְׁנֵי דְבָרִים: שָׁלְחוּ אֶל זִקְנֵי מִדְיָן לֵאמֹר "עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל", וְהֵקִימוּ עֲלֵיהֶם הַמֶּלֶךְ הַזֶּה בַּעֲצַת מִדְיָן, וְאַחֲרֵי כֵּן שָׁלְחוּ כֻּלָּם אֶל בִּלְעָם בְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ. וְזֶה טַעַם **בָּעֵת הַהִיא** – בְּהִתְיַעֲצָם בְּעִנְיַן יִשְׂרָאֵל וְשָׁלְחָם לְבִלְעָם. וְיִהְיֶה טַעַם **וַיִּרְא בָּלָק** שֶׁהָיָה אֶחָד מִשָּׂרֵי מוֹאָב וְגִבּוֹר חַיִל, וְנִתְעוֹרֵר בָּעִנְיָן הַזֶּה וְאָמַר לְמוֹאָב "הֲבָה נִתְחַכְּמָה לָעָם", וְהֵם קָמוּ וְהִמְלִיכוּהוּ בַּעֲצַת מִדְיָן. וּבְמִדְרַשׁ בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה כ׳:ד׳) רָאִיתִי: "וּבָלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא", וַהֲלֹא מִתְּחִלָּה נָסִיךְ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע", אֶלָּא מִשֶּׁנִּהֲרַג סִיחוֹן הִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם, "בָּעֵת הַהִיא" שֶׁגָּרְמָה לוֹ הַשָּׁעָה:

פסוק ה

אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ – שֶׁל בָּלָק, מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ: עָתִיד אַתָּה לִמְלֹךְ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ב:ה') מִדִּבְרֵי אַגָּדָה (במדב"ר כ ז). וּפְשׁוּטוֹ - אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ שֶׁל בִּלְעָם, כִּי שָׁם נוֹלַד וְשָׁם יְחוּסוֹ. וְהַטַּעַם לְהַזְכִּיר כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קוֹסֵם מִן הָאָרֶץ שֶׁכָּל עַמָּהּ קוֹסְמִים, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: "כִּי מָלְאוּ מִקֶּדֶם וְעוֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים" (ישעיהו ב ו):

פסוק ו

וְטַעַם **נַכֶּה בּוֹ** – אֲנִי וּמִדְיָן עוֹזְרִי:

פסוק יג

אֶל שָׂרֵי בָלָק – עַל דַּעַת רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ב:ז') כִּי זִקְנֵי מִדְיָן הָלְכוּ לָהֶם כַּאֲשֶׁר אָמַר לָהֶם "לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה". וְיִתָּכֵן זֶה, כִּי כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר לָהֶם "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֵלָי" (במדבר כ"ב:ח'), לֹא רָצוּ לְהַמְתִּין לוֹ, כִּי אָמְרוּ: "הַשֵּׁם הַזֶּה בְּעֶזְרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הוּא מֵעוֹלָם, הוּא אֲשֶׁר הוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם וְעָשָׂה לָהֶם אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים". כִּי זִקְנֵי מִדְיָן חֲכָמִים הָיוּ וְיָדְעוּ כָּל דִּבְרֵי מֹשֶׁה עִם יִתְרוֹ גְּדוֹל אַרְצָם, אֲבָל הַכָּתוּב לֹא הִזְכִּיר זֶה. וְרי"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר כ"ב:י"ג) כִּי לֹא הִזְכִּירָם בַּעֲבוּר כִּי בָּלָק הוּא הָעִקָּר וְהוּא בַּעַל הַשְּׁלִיחוּת, וְכֵן "וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב" (שם), כִּי עִקַּר הַשְּׁלִיחוּת מֵאֲדוֹנֵיהֶם הָיָה. וְהַנָּכוֹן כִּי זִקְנֵי מִדְיָן, וְאוּלַי הֵם הַמַּלְכִים הָרְאשׁוֹנִים, בָּאוּ מֵאַרְצָם אֶל בָּלָק לְהַתְעִיץ בְּעִנְיַן יִשְׂרָאֵל, וְלָקְחוּ כֻּלָּם עֵצָה לִשְׁלֹחַ לְבִלְעָם. וְהִנֵּה שָׁלַח בָּלָק הַשָּׂרִים שֶׁלּוֹ, שׁוֹפְטָיו וַחֲכָמָיו, וְהָלְכוּ עִם זִקְנֵי מִדְיָן לְאֶרֶץ מִדְיָן, כִּי מִשָּׁם הָיָה דַּרְכָּם אֶל עִיר בִּלְעָם, וְנִשְׁאֲרוּ זִקְנֵי מִדְיָן בְּעִירָם, וְהָלְכוּ שָׂרֵי בָלָק שֶׁהֵם הַשְּׁלוּחִים לְבַדָּם עַד אֶרֶם. וְזֶה טַעַם "וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן", כִּי הָלְכוּ מִלִּפְנֵי בָּלָק כֻּלָּם עַד מִדְיָן, "וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם" - שֵׁב לִזִקְנֵי מוֹאָב, שֶׁבָּהֶם אָמַר "וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים" (במדבר כ"ב:ה'), לֹא לִזִקְנֵי מִדְיָן:

לְתִתִי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם – אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים. לְמַדְנוּ שֶׁרוּחוֹ גַּסָּה, וְלֹא רָצָה לוֹמַר שֶׁהוּא בְּרְשׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן גַּסוּת. וּלְפִיכָךְ "וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים", לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ב:י"ג). וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי כָל כְּבוֹדוֹ שֶׁיִּתְפָּאֵר וְיִתְגַּדֵּל בִּדְבַר הַשֵּׁם. וְעוֹד, שֶׁהוּא לֹא הָיָה חוֹשֵׁב שֶׁיִּתֵּן לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת עִם שָׂרִים אֲחֵרִים נִכְבָּדִים. אֲבָל טַעְמוֹ שֶׁאֵין הַשֵּׁם חָפֵץ שֶׁיֵּלֵךְ כְּלָל. וְהִנֵּה בָּלָק חָשַׁד אוֹתוֹ כִּי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרוֹ אָמַר כֵּן, וּלְכָךְ אָמַר לוֹ: "לָמָּה לֹא הָלַכְתָּ אֵלָי, הַאָמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָּ" (במדבר כ"ב:ל"ז). וְעַל כֵּן הוֹסִיף שְׁלוֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים לְהַרְאוֹת לוֹ כִּי הוּא חָפֵץ בּוֹ מְאֹד, וְנָדַר לָתֵת לוֹ הוֹן וְעֹשֶׁר כְּכָל אֲשֶׁר יְצַוֶּה וְיִגְזֹר עָלָיו. וּבִלְעָם הֵשִׁיב לָהֶם: "אִם יִתֶּן לִי בָּלָק וְגוֹ', לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּי ה'" (במדבר כ"ב:י"ח) - כִּי הוּא אֱלֹהַי וְלֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה אִם אֶעֱבֹר אֶת פִּיו, כִּי בִּשְׁמוֹ אֲנִי עוֹשֶׂה. אוֹ יֹאמַר: לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּיו בְּדָבָר קָטָן אוֹ גָּדוֹל, כִּי הוּא אֱלֹהַי וַאֲנִי עַבְדּוֹ:

פסוק כ

אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים – אִם הַקְּרִיאָה שֶׁלְּךָ וְסִבּוּר אַתָּה לְטוֹל עָלֶיהָ שָׂכָר, קוּם לֵךְ אִתָּם, וְעַל כָּרְחֶךָ הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תַּעֲשֶׂה. וְאַף עַל פִּי כֵן "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם", אָמַר שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה - לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ב:כ'). "וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא" (במדבר כ"ב:כ"ב) - רָאָה שֶׁאֵין הַדָּבָר טוֹב בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם וְנִתְאַוָּה לֵילֵךְ, גַּם זֶה לְשׁוֹן הָרַב. וְרִ"א כָּתַב: אָמַר הַגָּאוֹן, אִם יִטְעֹן טוֹעֵן וְיֹאמַר: אַחַר שֶׁאָמַר לוֹ "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם" (במדבר כ"ב:י"ב), אֵיךְ אָמַר לוֹ "קוּם לֵךְ אִתָּם"? יֵשׁ לְהָשִׁיב כִּי הַשֵּׁם לֹא רָצָה שֶׁיֵּלֵךְ עִם הָרִאשׁוֹנִים עַד שֶׁיָּבֹאוּ שָׂרִים נִכְבָּדִים מֵהֶם. וּלְפִי דַּעְתִּי אֵין צָרֵךְ, כִּי טַעְמוֹ כְּמוֹ "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" (לעיל יג ב), כִּי הַשֵּׁם אָמַר לְיִשְׂרָאֵל "עֲלֵה רֵשׁ" (דברים א כא), וְהֵם לֹא הֶאֱמִינוּ רַק אָמְרוּ "נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים" (שם פסוק כב), אָז שָׁאַל מֹשֶׁה אֶת הַשֵּׁם. וְכֵן זֶה, כִּי מַה צָּרִךְ הָיָה לוֹ לוֹמַר "וְאִדָּעָה מַה יֹּסֵף ה' דַּבֵּר עִמִּי" (במדבר כ"ב:י"ט), רַק חָשַׁב בְּלִבּוֹ מַחְשָׁבָה רָעָה, וְהַשֵּׁם אָמַר לוֹ "לֵךְ אִתָּם", רַק הִשְׁמִר שֶׁלֹּא תְדַבֵּר רַק מַה שֶּׁאוֹמַר לְךָ. וְהָעֵד עַל פֵּרוּשִׁי "וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא". אֵלּוּ דְּבָרָיו. וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שָׁוֶה לִי, כִּי מַה שֶּׁאָמַר הַגָּאוֹן אֵינֶנּוּ כֵן, כִּי הַשֵּׁם אָמַר לוֹ: "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא" (במדבר כ"ב:י"ב), בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יְקַלֵּל אֶת הָעָם יִמְנָעֶנּוּ, וְאֵיךְ יִהְיֶה מֻתָּר לוֹ לָלֶכֶת עִם שָׂרִים אֲחֵרִים. וְלֹא מָנְעוֹ מִלֶּכֶת בַּעֲבוּר חֶסְרוֹן מַעֲלַת הַשָּׂרִים. וּמַה שֶּׁאָמַר ר"א אֵינֶנּוּ נָכוֹן שֶׁיִּנָּחֵם הָאֱלֹהִים וְיָשֵׁב דְּבָרוֹ אָחוֹר בַּעֲבוּר עִקְּשׁוּת הַשּׁוֹאֵל. וְעַנְיַן "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" לֹא כֵן הָיָה, וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי טַעְמוֹ (לעיל יג ב), וְלֹא יַעֲנִישׁ הָאֱלֹהִים בְּדָבָר אֲשֶׁר יִתֵּן רְשׁוּת בּוֹ, וְחָלִילָה. וּבַמִּדְרָשׁ (במדב"ר כ יב) אָמְרוּ: "מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ

בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ". וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי בָּעִנְיָן הַזֶּה, כִּי מִתְּחִלָּה מָנְעוֹ הַשֵּׁם שֶׁלֹּא יְקַלֵּל אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא, וְלָמָּה יֵלֵךְ עִמָּהֶם אַחֲרֵי שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם וְהֵם לֹא יַחְפְּצוּ בוֹ לְדָבָר אַחֵר. עַל כֵּן אָמַר, לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם שֶׁלֹּא תָאוֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא. וּבְיָדוּעַ כִּי בִּלְעָם הוֹדִיעָם אֶת דִּבְרֵי הָאֱלֹהִים, וּבָלָק שָׁלַח אֵלָיו פַּעַם שְׁנִיָּה כִּי לֹא הֶאֱמִין, וְהוֹסִיף לוֹ כָּבוֹד בְּשָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מִן הָרִאשׁוֹנִים, וְנָדַר לְהַרְבּוֹת שְׂכָרוֹ וּכְבוֹדוֹ. וּבִלְעָם עָנָה אוֹתָם שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בְּמָמוֹן וְלֹא בִּרְצוֹנוֹ, רַק הַכֹּל בְּיַד הַשֵּׁם, וְיִשְׁאַל מִמֶּנּוּ עוֹד מַה יְצַוֶּה אוֹתוֹ. וְעָשָׂה זֶה כַּהֹגֶן, כִּי מַה יֵּדַע הוּא בְּדַעַת עֶלְיוֹן וַעֲצַת ה' לְעוֹלָם טוֹבָה, וְהוּא יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדֶּרֶךְ, וְיוֹדִיעֲנוּ מַה יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי גוֹי אוֹ יַגִּיד לוֹ מַה יִקְרֶה לָהֶם בָּעֲתִיד. וְהִנֵּה הַשֵּׁם אָמַר לוֹ: כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ כִּי הָעָם בָּרוּךְ הוּא וְלֹא תוּכַל לְקַלְּלָם, וְעַתָּה חָזְרוּ לְפָנֶיךָ, וְאִם לִקְרֹא לְךָ בִּלְבַד בָּאוּ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּתְרַצּוּ בְּלֶכְתְּךָ עִמָּהֶם עַל מְנָת שֶׁלֹּא תְקַלֵּל אֶת הָעָם כַּאֲשֶׁר הוֹדַעְתִּיךָ מִתְּחִלָּה, "קוּם לֵךְ אִתָּם, וְאַךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַּעֲשֶׂה", שֶׁאֲפִלּוּ אִם אָצַוֶּה אוֹתְךָ לְבָרֵךְ - שֶׁתְּבָרְכֵם וְלֹא תִירָא מִבָּלָק. וְזֶה טַעַם "אִם לִקְרֹא". וְכֵן הָיָה הַחֵפֶץ לַשֵּׁם הַנִּכְבָּד מִתְּחִלָּה שֶׁיֵּלֵךְ עִמָּהֶם אַחֲרֵי הוֹדִיעוֹ אוֹתָם שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם, וְשֶׁיִּתְנַהֵג בְּעִנְיָנָם כַּאֲשֶׁר יְצַוֶּה, כִּי הָרְצוֹן לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁיְּבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִפִּי נְבִיא לַגּוֹיִם. וְהִנֵּה הָיָה עַל בִּלְעָם לְהַגִּיד כֵּן לְשָׂרֵי בָלָק וְלֵאמֹר: הִנֵּה הִרְשָׁה הַשֵּׁם אוֹתִי לִהְיוֹת קָרוּא לָכֶם בִּלְבַד, אֲבָל עַל מְנָת שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אֶת הָעָם, וְעַל מְנָת שֶׁאִם יְצַוֶּה אוֹתִי לְבָרֵךְ שֶׁאֲבָרְכֵם; וְאִם לֹא יִתְרַצּוּ בְּכָךְ יִהְיוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, כִּי גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת הַשִּׁנְיָה אָמַר בָּלָק "וּלְכָה נָּא קָבָה לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה" (במדבר כ"ב:י"ז), לֹא יַחְפֹּץ בּוֹ לְהוֹדִיעוֹ עֲתִידוֹת וְלֹא לְדָבָר אַחֵר זוּלָתִי לְקוֹב אֶת הָעָם. וְהִנֵּה בִּלְעָם מֵרוֹב חֶפְצוֹ לָלֶכֶת לֹא הוֹדִיעָם זֶה וְלֹא אָמַר לָהֶם כְּלוּם, וַיָּקָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִמָּהֶם, כְּרוֹצֶה לְהַשְׂלִים חֶפְצָם. עַל כֵּן חָרָה אַף ה' כִּי הוֹלֵךְ הוּא, שֶׁאִלּוּ הוֹדִיעָם לֹא הָיָה הוֹלֵךְ. וְעוֹד שֶׁהָיָה בָּזֶה חִלּוּל ה', כִּי בְּלֶכְתּוֹ עִמָּהֶם סָתָם וְהוּא בִּרְשׁוּת הַשֵּׁם, חָשְׁבוּ שֶׁנָּתַן לוֹ רְשׁוּת לְקַלֵּל לָהֶם אֶת הָעָם, וְהִנֵּה חָזַר בּוֹ מִמַּה שֶׁאָמַר תְּחִלָּה "לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא", כְּפִי מַה שֶׁהִגִּיד לָהֶם. וְכַאֲשֶׁר יִרְאוּ עוֹד שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם, יֹאמְרוּ כִּי אַחֲרֵי כֵן נִמְלַךְ עוֹד אוֹ יִתְּלֶה בָּהֶם כְּהִתֶּל בָּאֱנוֹשׁ. חָלִילָה לַה' מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה, כִּי נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְנַחֵם:

פסוק כג

וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה' – מַלְאֲכֵי הַשֵּׁם הַשְּׁכָלִים הַנִּבְדָּלִים לֹא יֵרָאוּ לְחוּשׁ הָעֵינַיִם, כִּי אֵינָם גּוּף נִתְפָּשׂ בַּמַּרְאָה. וְכַאֲשֶׁר יֵרָאוּ לַנְּבִיאִים אוֹ לְאַנְשֵׁי הָרוּחַ הַקֹּדֶשׁ כְּדָנִיֵּאל, יַשִּׁיגוּ אוֹתָם בְּמַרְאוֹת הַנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת כַּאֲשֶׁר תַּגִּיעַ לְמַעֲלַת הַנְּבוּאָה אוֹ לְמַדְרֵגָה שֶׁתַּחְתֶּיהָ, אֲבָל שֶׁיּוּשְׁגוּ לְעֵינֵי הַבְּהֵמָה אִי אֶפְשָׁר. עַל כֵּן תּוּכַל לְפָרֵשׁ **וַתֵּרֶא הָאָתוֹן** כִּי הִרְגִּישָׁה בְּדָבָר מַפְחִיד אוֹתָהּ מִלַּעֲבֹר, וְהוּא הַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר יָצָא לְשָׂטָן, כְּעִנְיַן "וְלִבְּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה

וְדַעַת" (קהלת א, טז), שֶׁיֵּאָמֵר עַל הַהַשְׁגָּה לֹא עַל הָרְאוּת. וְכַאֲשֶׁר אֵרַע בָּהּ הַנֵּס וְשָׁם לָהּ הַבּוֹרֵא הַדִּבּוּר, אָמְרָה לְבִלְעָם "הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה" (במדבר כ"ב:ל'), אֲבָל לֹא יָדְעָה לָמָּה עָשְׂתָה עַתָּה כֵּן, כִּי לְאָנְסָהּ נַעֲשָׂה בָּהּ כָּךְ. וּלְפִיכָךְ לֹא אָמְרָה לוֹ, הִנֵּה מַלְאַךְ הַשֵּׁם עוֹמֵד לְנֶגְדִּי וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ, כִּי לֹא עָלְתָה הַשָּׁנָתָהּ לָדַעַת זֶה כְּלָל. וְאָמַר "וַתִּרְא אֶת מַלְאַךְ ה' וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ" - לֹא שֶׁתִּרְאֶה חֶרֶב אַף כִּי מַלְאָךְ, אֲבָל יִרְמֹז הַכָּתוּב כִּי מִפְּנֵי הֱיוֹת הַמַּלְאָךְ נָכוֹן לְהַכּוֹת בָּהּ, חָרְדָה חֲרָדָה גְּדוֹלָה, נִדְמֶה לָהּ כְּאִלּוּ בָּאִים לִשְׁחֹט אוֹתָהּ. וְאִם נֹאמַר כִּי הַמַּלְאָכִים הַנִּרְאִים בִּדְמוּת אֲנָשִׁים כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא (בראשית יח ב) יוּשְׁגוּ אַף לְעֵינֵי הַבְּהֵמוֹת, אִם כֵּן אֵיךְ לֹא יִרְאֶנּוּ בִלְעָם וְלֹא הָכָּה בְּסַנְוֵרִים? אֲבָל יִתָּכֵן שֶׁהוֹסִיף בְּהַשָּׁגַת עֵינֶיהָ מִי שֶׁהוֹסִיף בָּהּ הַדִּבּוּר, וְרָאֲתָה כְּאָדָם. וְלֹא הִזְכִּיר בָּהּ הַכָּתוּב "וַיְגַל הַשֵּׁם עֵינֵי הָאָתוֹן" כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בַּאֲדוֹנֶיהָ (במדבר כ"ב:ל"א), כִּי הָעִנְיָן כֻּלּוֹ בָּאָתוֹן נֵס גָּדוֹל כִּבְרִיאָה חֲדָשָׁה בַּנִּבְרָאִים בֵּין הַשִּׁמָּשׁוֹת, וְאֵינוֹ נִקְרָא גִּלּוּי עֵינַיִם בִּלְבַד. אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ (אבות פ"ה מ"ו) לֹא יָזְכִּירוּ בַּנִּסִּים רַק פְּתִיחַת פִּיהָ. וְטַעַם הַנֵּס הַזֶּה לְהַרְאוֹת לְבִלְעָם "מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי יָשׂוּם אִלֵּם", לְהוֹדִיעוֹ כִּי הַשֵּׁם פּוֹתֵחַ פִּי הַנֶּאֱלָמִים, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁיַּאֲלֵם פִּי הַמְדַבְּרִים, גַּם יָשִׂים בְּפִיהֶם דְּבָרִים לְדַבֵּר כִּרְצוֹנוֹ, כִּי הַכֹּל בְּיָדוֹ. וּלְהַזְהִירוֹ שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַחַר נַחַשׁ וְקֶסֶם וִיקַלְקֵל בָּהֶם, כִּי מְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם הָיָה:

פסוק לא

וַיְגַל ה' אֶת עֵינֵי בִלְעָם – מִזֶּה הַכָּתוּב נִלְמַד כִּי בִּלְעָם לֹא הָיָה נָבִיא. אִלּוּ הָיָה נָבִיא, אֵיךְ יִצְטָרֵךְ לְגִלּוּי הָעֵינַיִם בִּרְאִיַּת הַמַּלְאָךְ, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר הַכָּתוּב בְּמִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לִנְבוּאָה כְּנַעַר אֱלִישָׁע (מלכים ב ו יז) וְהָגָר הַמִּצְרִית (בראשית כא יט), וְלֹא יֹאמַר כֵּן בַּנְּבִיאִים. וְכָךְ קָרְאוֹ הַכָּתוּב "בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם" (יהושע יג כב). וּמַה שֶּׁאָמַר הוּא "כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֵלָיו" (במדבר כ"ב:ח'), יִקְרָא יְדִיעָתוֹ הָעֲתִידוֹת בְּקֶסֶמְיו דְּבַר ה'. אֲבָל לְכָבוֹד יִשְׂרָאֵל בָּא אֵלָיו הַשֵּׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא, וְאַחֲרֵי כֵן זָכָה לְגִלּוּי עֵינַיִם בִּרְאִיַּת הַמַּלְאָךְ וְדִבֵּר עִמּוֹ, וּבְסוֹף עֲלָה לְמַעֲלַת מַחֲזֵה שַׁדַּי (להלן כד ד טז), וְהַכֹּל בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל וּלְכְבוֹדָם. וְאַחֲרֵי שֶׁשָּׁב לְאַרְצוֹ הָיָה קוֹסֵם, כִּי כֵן יִקְרָאֻנוּ הַכָּתוּב בְּמִיתָתוֹ: "וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בָּחָרֶב" (יהושע יג כב), וְחָלִילָה שֶׁיִּשְׁלְחוּ יָד בִּנְבִיא הַשֵּׁם. וְכָךְ אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה כ':י"ט): בִּלְעָם נִזְקַק לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּכְשֶׁנִּזְדַּוֵּג לְבָלָק נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְחָזַר לִהְיוֹת קוֹסֵם כְּבַתְּחִלָּה, לְפִיכָךְ צָוַח: רָם הָיִיתִי וְהוֹרִידַנִי בָּלָק:

פסוק לב

כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי – כִּי הַהוֹלֵךְ יָרַט דַּרְכּוֹ וְעוֹוֶת אוֹתָהּ לְנֶגֶד עֵינָיו, כִּי אָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וְעֵד. אוֹ **לְנֶגְדִּי** – שֶׁיָּרַט הַדֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת כְּנֶגֶד רְצוֹנִי, כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר

כ"ב:ל"ב), כְּמוֹ "כִּי הִכְעִיסוּ לְנֶגֶד הַבּוֹנִים" (נחמיה ג לז). **יָרַט** לְשׁוֹן עִוּוּת, וְכֵן "וְעַל יְדֵי רָשָׁעִים יְרֻטֵּנִי" (איוב טז יא) - יְעַוְּתֵת אוֹתִי. וְהָעִנְיָן כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר כ"ב:כ'), כִּי הַהֲלִיכָה הָיְתָה בָּהּ רְשׁוּת מֵאֵת ה' הַנִּכְבָּד, אֲבָל בִּלְעָם עִוֵּת אוֹתָהּ בְּלֶכְתּוֹ עִמָּהֶם עַל דַּעְתָּם שֶׁיְקַלֵּל אֶת הָעָם:

פסוק לג

וַתֵּט לְפָנַי – פֵּרְשׁוּ בּוֹ וַתֵּט אֶל הַשָּׂדֶה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לְפָנַי. וְאֵין צֹרֶךְ, רַק טָעְמוֹ כְּמוֹ מִפָּנַי, כִּי כֵן תְּשַׁמֵּשׁ הַלָּמֶ"ד, כְּמוֹ "וַיַּחְדְּלוּ לִבְנוֹת הָעִיר" (בראשית יא ח), "חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב" (תהלים לו ד), וְכֵן רַבִּים. וְכָמוֹהוּ: "וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת הָעָם אֶת יִשְׂרָאֵל" (כד ד):

וְטַעַם **אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי** - עַל דַּעַת הַמְפָרְשִׁים כְּמוֹ לוּלֵא שֶׁנָּטְתָה מִפָּנַי, יְשַׁמֵּשׁ בַּמָּקוֹם הַזֶּה שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ חֲבֵרָיו כֻּלָּם. וְעַל דַּעְתִּי הוּא כְּמַשְׁמָעוֹ, כִּי הָאָתוֹן הִרְגִּישָׁה בַּמַּלְאָךְ אוֹ רָאָתָה בּוֹ וְלֹא יָדְעָה מָה הָעִנְיָן, אֲבָל נָטְתָה מִפָּנֵי חֶרֶב שְׁלוּפָה כְּמִנְהָג הַבְּהֵמוֹת. עַל כֵּן אָמַר הַמַּלְאָךְ לְבִלְעָם: וַתִּרְאֵנִי הָאָתוֹן וְנָטְתָה מִפָּנַי, וּבְשֻׁמָּא נָטְתָה מִפָּנַי, כִּי אֲנִי לַהֲרֹג אוֹתְךָ בָּאתִי, אֲבָל אוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי כִּי הַחֵטְא בְּךָ וְלֹא בָּאָתוֹן:

גַּם אוֹתְכָה הָרַגְתִּי – אָמַר ר"א (אבן עזרא על במדבר כ"ב:ל"ג) מִלַּת "גַּם" לְעֵד שֶׁמַּתָּה הָאָתוֹן אַחֲרֵי שְׁדִבְּרָה, וְטַעַם "הֶחֱיֵיתִי" כִּי בֶּן אָדָם בְּרֹאוֹתוֹ אֶת הַמַּלְאָךְ יָמוּת, וְהָעֵד "וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי" (בראשית לב לא), אַף כִּי הַבְּהֵמָה שֶׁאֵין לָהּ שׂוּם שׁוּתָפוּת עִם הַמַּלְאָךְ כְּבֶן אָדָם. וְאֵין מִלַּת "גַּם" נִדְרָשׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר, כִּי שְׁנֵיהֶם לֹא יָמוּתוּ, כִּי עַתָּה שֶׁנָּטְתָה מֵתָה הָאָתוֹן וְהֶחֱיָה אֶת בִּלְעָם, וְאִם לֹא נָטְתָה הָיָה הוֹרֵג אֶת בִּלְעָם וּמְחַיֶּה הָאָתוֹן. אֲבָל מִלַּת "גַּם" כְּדִבְרֵי רַשְׁ"י שֶׁהוּא כְּמִסְרָס, גַּם הָרַגְתִּי אוֹתְךָ, וְטַעַם "וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי" לוֹמַר כִּי הַחֵטְא כֻּלּוֹ עָלֶיךָ וְהָרַגְתִּי אוֹתְךָ בּוֹ, אֲבָל הִיא אֵין עָלֶיהָ חֵטְא שֶׁתָּמוּת בּוֹ. וְהִנֵּה הַנְּטִיָּה שֶׁנָּטְתָה מִפָּנַי לְטוֹבָתְךָ, לֹא לְצָרָכָהּ כְּלָל, וְהִכִּיתָ אוֹתָהּ חִנָּם וְגָמַלְתָּ לָהּ רָעָה תַּחַת טוֹבָה. וְלֹא הִגִּיד הַכָּתוּב אִם הָיוּ שָׂרֵי בָלָק עִם בִּלְעָם בַּמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, אוֹ שֶׁהָיוּ רוֹכְבִים לְפָנָיו וְרָחוֹק הָיָה בֵּינֵיהֶם וּבֵינוֹ. וְהַקָּרוֹב שֶׁהָיוּ עִמּוֹ, לֹא יִתְפָּרְדוּ מִמֶּנּוּ, וְרָאוּ בְּנָטוֹת הָאָתוֹן וְהַכּוֹת בִּלְעָם אוֹתָהּ, כִּסְבוּרִים הָיוּ שֶׁהָיָה כְּמִנְהַג הַבְּהֵמָה הָרָעָה, וְלֹא שָׁמְעוּ דִּבּוּרָהּ, אַף כִּי דְּבַר הַמַּלְאָךְ שֶׁהוּא גִּלּוּי עֵינֵי בִלְעָם. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (במדב"ר כ יד) שֶׁהָיוּ שָׂרֵי מוֹאָב תְּמֵהִים שֶׁרָאוּ נֵס שֶׁלֹּא הָיָה כָּמוֹהוּ בָּעוֹלָם, וְאָמְרוּ (שם) שֶׁכֵּיוָן שֶׁדִּבְּרָה מֵתָה, שֶׁלֹּא יְהוּ הָאֻמּוֹת אוֹמְרִים: "זוֹ הִיא שֶׁדִּבְּרָה" וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ יְרָאָה. וְעוֹד שֶׁחָס הַקב"ה עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל רָשָׁע, שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים: "זוֹ הִיא שֶׁסִּלְקָה אֶת בִּלְעָם". וְכָל זֶה אֶפְשָׁר מִדֶּרֶךְ הַקַּבָּלָה, לֹא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּמִיתָתָהּ כְּלָל כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי:

פסוק לה

לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס וגו' יִתָּכֵן שֶׁיֹּאמַר: "לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים, וְאֶפֶס אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תְּדַבֵּר", וְתוֹדִיעַ אוֹתָם זֶה. אוֹ טַעְמוֹ, כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִתְוַדָּה "אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי" (במדבר כ"ב:ל"ד), אָמַר לוֹ: לֵךְ עִמָּהֶם כִּי מָחַלְתִּי עַל חַטָּאתְךָ, וּבִלְבַד שֶׁתִּזָּכֵר אַזְהָרָתִי אֲשֶׁר הִזְהַרְתִּיךָ. וְהֻצְרַךְ לוֹמַר לוֹ כֵּן שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב שֶׁיֹּאמַר לוֹ לֵךְ עִמָּהֶם לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁבִּקְּשׁוּ מִמְּךָ. גַּם יִתָּכֵן שֶׁהָיָה חָפֵץ הַהוֹלֵךְ לְקַלֵּל אֶת הָעָם וְלֹא הָיָה חֶפְצוֹ לְבָרְכָם בְּשׁוּם פָּנִים, וְלָכֵן יַזְהִירֶנּוּ הָאֱלֹהִים בְּכָל עֵת שֶׁיְּדַבֵּר עִמּוֹ. וּמִפְּנֵי זֶה הוֹדִיעַ בִּלְעָם לְבָלָק בְּתְחִלַּת דַּבְּרוֹ עִמּוֹ: "הִנֵּה בָאתִי אֵלֶיךָ" (במדבר כ"ב:ל"ח), כִּי בַּבִּיאָה בִּלְבַד הֻרְשֵׁיתִי, אֲבָל בְּעִנְיַן הָעָם הֲיָכוֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה כִּרְצוֹנְךָ? הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אוֹתוֹ אֲדַבֵּר, בֵּין קְלָלָה בֵּין בְּרָכָה. רְאֵה אִם תַּחְפּוֹץ שֶׁאֲדַבֵּר בְּעִנְיָנָם, וְאִם לֹא תַחְפּוֹץ בְּכָךְ אָשׁוּבָה לִי מֵעַתָּה:

פסוק מא

וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם – הָיָה מַעֲלֶה אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְאֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּוֵּן אֵלָיו בְּקִלְלָתוֹ וְלֹא תִפָּרֵד נַפְשׁוֹ מֵהֶם, כִּי אֵלֶּה מִכֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ לִהְיוֹת דְּבֵקָה בְּעֵת הָרְאִיָּה, כַּיָּדוּעַ מֵעִנְיַן הַחָכְמִים (ב"ק קיז:): "דְּלוֹ לִי גְּבִינַאי דְּבָעֵינָא לְמֶחְזֵייֵיהּ, דְּלוֹ לִיהּ, יְהַב בֵּיהּ עֵינֵיהּ וְנָח נַפְשֵׁיהּ". וְהִגִּיד הַכָּתוּב כִּי לֹא רָאָה כָּל הַמַּחֲנֶה, כִּי הָיוּ חוֹנִים אַרְבָּעָה דְּגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם. וּבַפַּעַם הַשְּׁנִיָּה אָמַר לוֹ בָּלָק: "אֶפֶס קְצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה" (במדבר כ"ג:י"ג), לוֹמַר גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת לֹא תִרְאֶהוּ כֻּלּוֹ אִם הוּא הַדָּבָר הַמּוֹנֵעַ מִמְּךָ קִלְלָתוֹ, אֲבָל קִבְּנוֹ לִי מִשָּׁם אִם תּוּכַל, כִּי אֵין לִי מָקוֹם לְהַרְאוֹתוֹ כֻּלּוֹ מִשָּׁם. חָשַׁב בָּלָק אוּלַי יֵשׁ בְּאַחַת הַקְּצָווֹת דֶּגֶל אֲנָשִׁים צַדִּיקִים וְטוֹבִים אֲשֶׁר אֵין הַשֵּׁם חָפֵץ דַּכְּאוֹ. וְיִתָּכֵן לְפָרֵשׁ עוֹד כִּי בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹן רָאֲהוּ כֻּלּוֹ, כִּי בְּמוֹת בַּעַל מָקוֹם גְּבוֹהַּ וְרָאוּ שְׁנֵיהֶם מִשָּׁם קְצֵה הָעָם, וּבְנוֹ שָׁם הַמִּזְבְּחוֹת וְהָלַךְ בִּלְעָם אֶל רֹאשׁ הַגִּבְעָה אֲשֶׁר בָּהָר הַהוּא וְרָאָהוּ כֻּלּוֹ. וְזֶה טַעַם "וַיֵּלֶךְ שֻׁפָי" (במדבר כ"ג:ג') שֶׁהָלַךְ אֶל שֻׁפֵי שֶׁבּוֹ, כְּדִבְרֵי ר"א:

פרק כג

פסוק א

שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת – רָמַז בָּזֶה ר"א סוֹד עָמֹק. וְהִנֵּה בִּלְעָם רָצָה לְדָבְקָה אֵלָיו הָרְצוֹן מֵאֵת ה' בַּקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה, וְלָכֵן הֶעֱלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם, וְרָצָה שֶׁיִּתְעַסֵּק בְּלָק עַצְמוֹ בָּהֶם. וּלְכָךְ אָמַר "וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פַּר וְאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ", זֶה שׁוֹחֵט וְזֶה זוֹרֵק. וְטַעַם "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי" (במדבר כ"ג:ד') דֶּרֶךְ תְּפִלָּה, כְּאוֹמֵר: עָרַכְתִּי לְפָנֶיךָ מִזְבֵּחַ שָׁלֵם בְּקָרְבָּן שָׁלֵם, יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזְבְּחֶךָ, כְּעִנְיַן שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב: "יִזְכֹּר כָּל מִנְחוֹתֵיךְ וְעוֹלָתְךָ

יְדַשְּׁנָה סֶלָה" (תהלים כ ד), וְיֹאמַר: "עוֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה לָךְ עִם קְטֹרֶת אֵילִים, אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם עַתּוּדִים סֶלָה" (שם סו טו), וְכֵן בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים. וְטַעַם הַיְדִיעָה כְּבָר זְכָרָהּ ר"א. וְהִנֵּה בַּסּוֹף כַּאֲשֶׁר לֹא רָצָה לָלֶכֶת לִקְרַאת נְחָשִׁים, לֹא רָצָה בִלְעָם שֶׁיִּהְיֶה בָּלָק מַעֲלֶה בְּקָרְבְּנוֹתָיו שֶׁלֹּא יְפַגֵּל בְּמַחְשַׁבְתּוֹ, וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב: "וַיַּעַל פְּעֹר וַאֲיֹל בַּמִּזְבֵּחַ" (במדבר כ"ג:ל'), וְיִרְמוֹז לְבִלְעָם הַנִּזְכָּר. וְיִתָּכֵן שֶׁבָּלָק הֶעֱלָה אוֹתָם, כִּי לְפִיס דַּעְתּוֹ עָשָׂה כֵן, וְהוּא לֹא הָיָה עוֹד חָפֵץ בָּהֶם:

פסוק ד

וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם – בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא הָיָה הָאִישׁ הַזֶּה מַגִּיעַ לְמַעֲלַת הַנְּבוּאָה, עַל כֵּן יֹאמַר בּוֹ כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, כִּי עַתָּה בָּא אֵלָיו דִּבּוּר הַשֵּׁם דֶּרֶךְ מִקָּרֶה לִכְבוֹד יִשְׂרָאֵל. וּלְכָךְ אָמַר בּוֹ "וַיִּבָּא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם" (במדבר כ"ב:כ'), כִּי הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לֹא יֵאָמֵר בַּנְּבִיאִים רַק בְּמִי שֶׁלֹּא בָּא בַּמַּדְרֵגָה הַהִיא. וְכֵן "וַיִּבָּא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ" (בראשית כ ג), "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן" (שם לא כד). וְאֶפְשָׁר שֶׁפֵּרוּשׁוֹ בִּיאַת הָרָצוֹן בְּדִבּוּר מִן הָעֶלְיוֹן אֶל הַשִּׂכְלִים אֲשֶׁר יַחֲלִימוּ, כִּי גַּם בִּלְעָם בַּיּוֹם נוֹפֵל וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עָלָיו וּגְלוּי עֵינָיִם:

וְטַעַם **וַיִּקָּר אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו**, כִּי כַּאֲשֶׁר קָרָה לְבִלְעָם כַּמִּקְרִים אֲשֶׁר יִקְרוּ לְאַנְשֵׁי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּהִתְבּוֹדְדָם, שֶׁחָלַף רוּחַ עַל פָּנָיו, תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרוֹ, פַּחַד קָרָאתְהוּ וּרְעָדָה וְרֹב עַצְמוֹתָיו הִפְחִיד, וְהוֹדוֹ נֶהְפַּךְ עָלָיו לְמַשְׁחִית, וְהוּא נוֹפֵל עַל פָּנָיו אָרְצָה, אָז אָמַר: "אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי", וְהוּא דֶּרֶךְ תְּפִלָּה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר כ"ג:א'), וְהַשֵּׁם לֹא שָׁמַע אֵלָיו עַל כַּוָּנָתוֹ וְאָמַר לוֹ: "כֹּה תְדַבֵּר":

פסוק ה

וְטַעַם **וַיָּשֶׂם ה' דָּבָר בְּפִי בִלְעָם** – יֵשׁ מְפָרְשִׁים כִּי לֹא יָדַע בִּלְעָם בַּדְּבָרִים, אַף הַשֵּׁם מִלֹּא אוֹתוֹ דְּבָרִים וְאָמַר לוֹ: "שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר", כִּי יֵצְאוּ הַדְּבָרִים מִפִּיךָ. וְאוּלַי כֵּן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ (תנחומא בלק י"ב): עִקֵּם אֶת פִּיו וּפִקְּמוֹ כְּאָדָם שֶׁקּוֹבֵעַ מַסְמֵר בְּלוּחַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מַלְאָךְ הָיָה מְדַבֵּר, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר וְכוּ'. וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי בַּעֲבוּר אָמְרוֹ: "שׁוֹמֵעַ אִמְרֵי אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה" (במדבר כ"ד:ד'). אֲבָל טַעַם **וַיָּשֶׂם** – הַלְמֹוד שֶׁלִּמְּדוֹ הַדְּבָרִים שֶׁיִּגְרֹס אוֹתָם בְּפִיו וְלֹא יִשְׁכַּח וְלֹא יַפִּיל מֵהֶם דָּבָר, כְּטַעַם "וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָה בְּפִיהֶם" (דברים ל"א י"ט), וְכֵן "כִּי עַל פִּי אַבְשָׁלוֹם הָיְתָה שׂוּמָה" (שמואל ב' י"ג ל"ב):

פסוק ט

כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ – הַטַּעַם, בַּעֲבוּר שֶׁהֶעֱלָהוּ בָּמוֹת בַּעַל לִרְאוֹתוֹ, אָמַר: מֵרֹאשׁ צֻרִים וּמִן הַגְּבָעוֹת אֲנִי מַבִּיט וְרוֹאֶה אוֹתוֹ, כִּי יִשְׁכֹּן לְבַדּוֹ וְאֵין עִמּוֹ גּוֹי אַחֵר שֶׁיֵּחָשֵׁב הוּא אֵלָיו,

כְּמוֹ שֶׁיִּתְקַבְּצוּ עַמִּים רַבִּים וְאֻמּוֹת שׁוֹנוֹת לִהְיוֹת מַחֲנֶה אַחַת. אֲבָל אֵלּוּ כֻּלָּם תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד לָהֶם, וְגוֹי אֶחָד הֵם, וְיִשְׁכֹּן בָּדָד בְּשֵׁם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל. וְעַל כֵּן הִזְכִּיר "אָרָה לִי יַעֲקֹב" וְ"זֹאת יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ג:ז'), כִּי הִזְכִּיר לָהֶם שְׁמָם הַנִּכְבָּד וּשְׁמוֹת אֲבוֹתָם, לֵאמֹר שֶׁהֵם עַם לְבָדָד וּשְׁמָם נָאוֹת לָהֶם מֵאֲבוֹתָם. כִּי בָּלָק לֹא הָיָה מַזְכִּיר לוֹ שֵׁם יִשְׂרָאֵל, רַק אָמַר "עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם" (במדבר כ"ב:ה'), כְּמִתְנַכֵּר בָּהֶם שֶׁלֹּא יָדַע אוֹתָם, שֶׁהָיָה כְּפוּי טוֹבַת אֲבִיהֶם. וְהַכְּוָנָה לוֹמַר, כִּי כַּאֲשֶׁר אֲנִי רוֹאֶה אוֹתוֹ עַתָּה שׁוֹכֵן לְבַדּוֹ, כֵּן יִשְׁכֹּן לְעוֹלָמִים בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב, וְהוּא יִהְיֶה לִרְאֹשׁ לְעוֹלָם, וְאֵין אֻמָּה שֶׁתִּתְגַּבֵּר עָלָיו וְלֹא שֶׁיִּטְפֹּל הוּא אֲלֵיהֶם:

פסוק י

מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב – יֹאמַר: אֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מֵרֹאשׁ הָרִים שׁוֹכְנִים לְבָדָד, וְלֹא אוּכַל לִמְנוֹת אוֹתָם, כִּי הֵם לְבַדָּם כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת עֲפַר הָאָרֶץ. וְגַם רֹבַע יִשְׂרָאֵל לְמַחֲנוֹת הַדְּגָלִים הָאַרְבָּעָה לֹא אוּכַל לִמְנוֹת. יִתְנַבֵּא עֲלֵיהֶם שֶׁיִּרְבּוּ וְלֹא יִמְעָטוּ, וְיִהְיוּ תָּמִיד הֵם לְבַדָּם זֶרַע יַעֲקֹב כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר. וְזֶה דַּעַת אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"ג:י') בְּרֹבַע יִשְׂרָאֵל. גַּם נָכוֹן הוּא שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ "אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ" (תהלים קלט ג) מִן "לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם" (ויקרא יט יט), כִּלְשׁוֹן "וּמִמֵּי יְהוּדָה יָצָאוּ" (ישעיהו מח א). וְאָמַר: **תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ**, לוֹמַר שֶׁהֵן נוֹחֲלֵי גַּן עֵדֶן, כִּי אַחֲרִית הָאָדָם הַמָּוֶת, עַל כֵּן יְבַקֵּשׁ שֶׁיָּמוּת מוֹת יְשָׁרִים - הֵם יִשְׂרָאֵל הַנִּקְרָאִים יְשֻׁרוּן, שֶׁיִּבְלוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב, וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמוֹהוּ כְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חֶלְקָם בַּחַיִּים וְאֵינָם בְּנֵי גֵּיהִנֹּם וַאֲבַדּוֹן. וְהִנֵּה כָּלַל נִבּוּאָתוֹ בָּזֶה הַפַּעַם שֶׁאֵין הַשֵּׁם חָפֵץ בְּקִלְלָתֵנוּ, וְכִי אֲנַחְנוּ עַם לְבָדָד חֶלְקוֹ וְעַמּוֹ, לֹא נִתְעָרֵב בַּגּוֹיִם וְלֹא נֵחָשֵׁב עִמָּהֶם, וְאַחֲרִיתֵנוּ טוֹבָה בְּדֶרֶךְ יָשָׁר:

פסוק טז

וַיִּקֹּר ה' אֶל בִּלְעָם – עַתָּה לִכְבוֹד יִשְׂרָאֵל עָלָה הָאִישׁ הַזֶּה לְהִתְנַבֵּא בְּמִדַּת רַחֲמִים בַּשֵּׁם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר נִגְלָה לְמֹשֶׁה, כִּי עַד עַתָּה נֶאֱמַר בּוֹ "וַיִּקַּר אֱלֹהִים" (במדבר כ"ג:ד'), "וַיִּבֹּא אֱלֹהִים" (במדבר כ"ב:ט'). וְעַתָּה יָדַע כִּי לֹא יוּכַל לְקַלְקֵל בְּשׁוּם עִנְיָן, בַּעֲבוּר כִּי בְּמִדַּת רַחֲמִים יְחוֹנֵן עֲלֵיהֶם. כִּי עַד עַתָּה כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ בְּמִדַּת הַדִּין, הָיָה חוֹשֵׁב לִמְצֹא לָהֶם עִלָּה בָּעָוֹן אֲשֶׁר חָטְאוּ, כְּעִנְיַן "וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחַם בָּם" (ישעיהו סג י), אוֹ שֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם רָעָה מֵאֵת ה' לֹא יִנָּצְלוּ מִמֶּנָּה בְּמִדַּת הַדִּין. וְזֶה טַעַם "וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה' לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ד:א'), כִּי גַּם ה' יִתֵּן הַטּוֹב בַּבְּרָכָה. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:

פסוק כא

לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב יַחְזוֹר אֶל הָאֵל הַנִּזְכָּר (במדבר כ"ג:י"ט). יֹאמַר שֶׁלֹּא הִבִּיט הַשֵּׁם אָוֶן וְשֶׁקֶר בְּיַעֲקֹב, וְלֹא רָאָה בָּהֶם עָמָל וְכַעַס שֶׁיַּעֲשׂוּ לְפָנָיו, וְעַל כֵּן הוּא עִמָּם וּתְרוּעַת מַלְכוּתוֹ בָּהֶם, כִּי יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ עַל אוֹיְבֵיהֶם יִתְגַּבָּר. זֶה דַּעַת ר"א, וְנָכוֹן הוּא. וְיִתָּכֵן עוֹד לְפָרֵשׁ כִּי "אָוֶן" בַּמָּקוֹם הַזֶּה כְּמוֹ "תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן" (חבקוק ג ז), וְעָמָל כָּמוֹהוּ, וְכֵן "תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן" (תהלים י ז) - כָּזָב וָשֶׁקֶר, כִּי הַדָּבָר שֶׁלֹּא יִהְיֶה וְלֹא יָבֹא כִּי שֶׁקֶר הוּא יִקָּרֵא אָוֶן וְעָמָל, בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לָאָדָם מִמֶּנּוּ רַק הֶעָמָל. יֹאמַר: הִנֵּה בָרֵךְ לָקַחְתִּי וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה, כִּי לֹא הִבִּיט אָדָם בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל אָוֶן וּדְבַר כָּזָב, אֵין בְּטָחוֹנָם שֶׁקֶר וְאֵין תּוֹחַלְתָּם נִכְזָבֶת, אֲבָל כָּל בְּרָכוֹתֵיהֶם וּבְטָחוֹנָם יִתְקַיְּמוּ לְעוֹלָם, כִּלְשׁוֹן "הִנֵּה כֹה מַבָּטֵנוּ" (ישעיהו כ ו), "וְחַתּוּ וָבֹשׁוּ מִבּוּשׁ מַבָּטָם" (שם פסוק ה), וְכֵן "וְלֹא הִבַּטְתֶּם אֶל עֹשֶׂיהָ וְיוֹצְרָהּ מֵרָחוֹק לֹא רְאִיתֶם" (שם כב יא) - עִנְיַן בִּטָּחוֹן וְתִקְוָה. וְאָמַר הַטַּעַם כִּי ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ אֲשֶׁר לֹא יְכַזֵּב וְלֹא יִנָּחֵם, וּתְרוּעַת מֶלֶךְ גִּבּוֹר בּוֹ שֶׁלֹּא יְנַצַּח לְעוֹלָם, כִּי בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָם מִמִּצְרַיִם הִנֵּה לוֹ תֹּקֶף גָּדוֹל כְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם עַל כָּל בְּהֵמָה, וְאֵיךְ לֹא יְתַקְּיְמוּ כָּל בִּרְכוֹתֵיהֶם וְאֵין בָּהֶם נַחַשׁ וְקֶסֶם:

פסוק כג

כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב – אֵינָם צְרִיכִים לְנַחַשׁ וְקֶסֶם שֶׁיֹּאמַר לְיַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל וּמַה גְּזֵרוֹתָיו בַּמָּרוֹם, אֵינָם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים אֶלָּא נֶאֱמַר לָהֶם עַל פִּי נְבִיאִים מַה גְּזֵרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְתוּמִּים מַגִּידִים לָהֶם, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ג:כ"ג). וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ קוֹסֵם וּבָלָק שָׁלַח לוֹ, כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ בְּקֶסֶמֶיךָ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר בָּהֶם יוּאָר (במדבר כ"ב:ו'), וְשָׁלַח לוֹ קְסָמִים, עַל כֵּן אָמַר לוֹ אֵין נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לָהֶם וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל מַזִּיק אוֹ מוֹעִיל, כִּי בְּכָל עֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל בָּהֶם, כִּי מִפִּי עֶלְיוֹן תֵּצֵא לָהֶם הָרָעוֹת וְהַטּוֹב. לוֹמַר כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, אֵינָם בְּמֻמְשֶׁלֶת שָׂרִים וְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְסִילֵיהֶם שֶׁיְּזִיק לָהֶם אָדָם בְּקֶסֶם וְנַחַשׁ כַּגּוֹיִם. וְזֶה כַּאֲשֶׁר אָמַר מֹשֶׁה "אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם, וְאֶתְכֶם לָקַח ה' לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה" (דברים ד יט כ) כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (ויקרא יח כה):

פסוק כד

וְנִתְנַבֵּא עֲלֵיהֶם כִּי **כְּלָבִיא יָקוּם** שֶׁהוּא הַגּוּר, וְאַחֲרֵי כֵן יִתְנַשֵּׂא כְּאַרְיֵה, וְלֹא יִשְׁכּוֹן בְּאַרְצוֹ עַד יֹאכַל טֶרֶף וְיִשְׁתֶּה דַּם מַלְכֵי כְּנַעַן, כְּדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"ג:כ"ד). וְהִנֵּה הוֹסִיף עַתָּה בַּנְּבוּאָה הַזֹּאת הַשֵּׁנִית לְהַגִּיד לְבָלָק כָּבְשָׁם הָאָרֶץ וְהָרָגָם

מְלָכִים אַדִּירִים. וְהִנֵּה בָּלָק יוֹדֵעַ כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנָּחֲלוּ אֶת אַרְצוֹ, וּלְפִיכָךְ אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיד לָהֶם עַתָּה שֶׁסּוֹפָם לְנַצֵּחַ מַלְכֵי כְּנַעַן, יִרְצֶה עוֹד שֶׁיְקַלְקְלֵם בְּנִצּוּחוֹ עַד שֶׁיּוּכַל הוּא לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם, אוּלַי יוּכַל לְהוֹלִיחַ בּוֹ וּלְהַכּוֹת מֵהֶם. עַל כֵּן אָמַר עוֹד "וְאֶקָּחֵךְ אֶל מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקִבַּתּוֹ לִי מִשָּׁם" (במדבר כ"ג:כ"ז). לֹא שֶׁיַּחֲזִיר אָחוֹר בִּרְכָתוֹ, שֶׁכְּבָר הוֹדִיעוֹ "לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם" (במדבר כ"ג:י"ט), אֲבָל חָשַׁב: הִנֵּה הֵם עֲתִידִים לִכְבֹּשׁ אֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁהִיא נַחֲלָתָם וְלַהֲרֹג מַלְכֵיהֶם, אָבָל אֶפְשָׁר שֶׁאֶתְגַּבֵּר אֲנִי עֲלֵיהֶם וְאַכֶּה בּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בָּהָר הַהוּא שֶׁהִכּוּם עַד הַחָרְמָה (במדבר י"ד:מ"ה). וְזֹאת כַּוָּנָתוֹ מִפַּחְדּוֹ מֵהֶם כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר לְזִקְנֵי מִדְיָן (במדבר כ"ב:ד'), אוֹ הָיָה עִנְיָנוֹ שֶׁיּוּכַל לְהָשִׁיב אֵלָיו כָּל מַה שֶּׁתִּפְקֹוד מִיַּד סִיחוֹן מֵאֲשֶׁר לְמוֹאָב, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי יִפְתָּח, וּכְבָר הִזְכַּרְתִּיו:

פרק כד

פסוק א

וְלֹא הָלַךְ כְּפַעַם בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים, כִּי בַּפְּעָמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיָה מְנַחֵשׁ וְרוֹצֶה לְקַלֵּל אוֹתָם בְּנַחַשׁ, וְהָיָה הַשֵּׁם בָּא אֵלָיו בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה, לֹא בְּכַוָּנָתוֹ לִנְבוּאָה וְלֹא מִמַּעֲלָתוֹ שֶׁהִגִּיעַ אֵלֶיהָ. וְעַתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לוֹ "כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל" לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לָהֶם, הִנִּיחַ הַנְּחָשִׁים וְלֹא הָלַךְ כְּפַעַם בְּפַעַם לִקְרָאתָם, אֲבָל שָׂם אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁיִּרְאֶה אוֹתָם וְיָכִין לָהֶם נַפְשׁוֹ שֶׁיְּחוּל עָלָיו הַדִּבּוּר מֵאֵת הַשֵּׁם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה עִמּוֹ פַּעֲמַיִם, וְכֵן הָיָה לוֹ. עַל כֵּן אָמַר "וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים", כִּי עַתָּה הָיְתָה עָלָיו יַד ה' כַּאֲשֶׁר הִיא לַנְּבִיאִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם" (במדבר י"א:כ"ט), וְאוֹמֵר: "רוּחַ ה' אֱלֹהִים עָלָי" (ישעיהו סא א). וְעַל כֵּן קָרָא עַצְמוֹ עַתָּה "שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל" (במדבר כ"ד:ד'), כִּי נָבִיא הוּא. וְרַשִׁ"י כָּתַב (רש"י על במדבר כ"ד:א'): "וַיָּשֶׁת אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו" - כְּתַרְגּוּמוֹ, כִּי הָיָה הָרֵב מְתַרְגֵּם בּוֹ: "וְשַׁוִּי לְמַדְבְּרָא דַּעֲבַדוּ בֵּיהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶגְלָא אַנְפּוֹהִי". וְאֵין בְּנֶסְחָאוֹת מְדֻקְדָּקוֹת מִתַּרְגּוּמוֹ שֶׁל אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"ד:א') כֵּן, אֲבָל הוּא כָּתוּב בִּקְצָתָן שֶׁהֻגַּהּ בָּהֶן מִן הַתַּרְגּוּם הַיְרוּשַׁלְמִי, וְהָעִקָּר מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ. וְאָמַר: "אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה" (שם), כִּי רָאָה עַתָּה בְּאִסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה כַּנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאָמַר בָּהֶם: "וְאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי" (שמות ו ג), אוֹ בְּמַדְרֵגָה לְמַטָּה מֵהֶם, כִּי מַחֲזֵה שַׁדַּי אֵינֶנּוּ שַׁדַּי. וְהִנֵּה הֵם יִרְאוּ בְּאֵל שַׁדַּי, וְהוּא יֶחֱזֶה בְּמַחֲזֵה שֶׁל שַׁדַּי. וְהִנֵּה הָיוּ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת לְמַטָּה מֵהֶם. וְעַל כֵּן קָרָא עַצְמוֹ "גְּלוּי עֵינַיִם", שֶׁהִיא מַדְרֵגַת בְּנֵי הַנְּבִיאִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' פְּקַח אֶת עֵינֵי" וְגוֹ' (מלכים

ב ו כ). וּכְבָר נֶאֱמַר כֵּן בְּבִלְעָם עַצְמוֹ בִּרְאִיַּת הַמַּלְאָךְ "וַיִּגֶל ה' אֶת עֵינֵי בִלְעָם" (במדבר כ"ב:ל"א). וְלֹא תַחְשֹׁב בָּזֶה זוּלַת מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ מִפְּנֵי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי (ברכה לט): "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" - בְּיִשְׂרָאֵל לֹא קָם, אֲבָל בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם קָם. וְאֵיזֶה זֶה? בִּלְעָם. אֶלָּא הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לִנְבוּאַת בִּלְעָם: מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה מְדַבֵּר עִמּוֹ, וּבִלְעָם הָיָה יוֹדֵעַ מַה מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל". מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מָתַי מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "מִדַּבֵּר אֵלָיו" (במדבר ז':פ"ט), וּבִלְעָם הָיָה יוֹדֵעַ מָתַי מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן". מֹשֶׁה הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ מְעֻמָּד, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי" (דברים ה כח), וּבִלְעָם הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ שֶׁהוּא נוֹפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם". מֹשֶׁה לְטַבְּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ יוֹדֵעַ כַּמָּה הוֹצָאוֹת יוֹצְאוֹת לַמֶּלֶךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וּבְאוּר עִנְיַן הַבְּרֵיתָא הַזּוֹ: מִפְּנֵי שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים" (שם לד י), וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵינוֹ בָּא לְסַפֵּר בַּמַּעֲלָה אֲשֶׁר לִנְבוּאַת מֹשֶׁה עַל נְבוּאַת שְׁאָר הַנְּבִיאִים, שֶׁכְּבָר הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ מַעֲלָתוֹ עֲלֵיהֶם בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת: בְּפָסוּק "וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם" (שמות ו ג), וּבְפָסוּק "אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם" וְגוֹ' (במדבר י"ב:ו'). אֲבָל עַתָּה לֹא דִּבֶּר עַל מֹשֶׁה שֶׁיֵּדַע הוּא אֶת הַשֵּׁם, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ וְאֵדָעֲךָ" (שמות לג יג), שֶׁלֹּא אָמַר הַכָּתוּב "אֲשֶׁר יָדַע אֶת הַשֵּׁם פָּנִים אֶל פָּנִים" אֲבָל אָמַר "אֲשֶׁר יְדָעוֹ", כִּי יְדַבֵּר עַל בֵּאוּר הַנְּבוּאָה. יֹאמַר כִּי לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ תָּבֹא מִבְאֶרֶת כְּמְדַבֵּר אֶל חֲבֵרוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים, שֶׁמּוֹדִיעוֹ דְּבָרָיו וְכַוָּנָתוֹ עַד שֶׁיַּכִּיר בְּפָנָיו שֶׁהֵבִין דְּבָרָיו וְכַוָּנָתוֹ בָּאֱמִירָה וּבְהַכָּרַת רְצוֹנוֹ בְּפָנָיו. וְאָמְרוּ כִּי לְבִלְעָם הָיָה זֶה בְּעֵת שֶׁנִּבָּא לְכִבּוֹד יִשְׂרָאֵל, שֶׁעָמַד עַל דִּבְרֵי ה' וְעַל רְצוֹנוֹ וְחָפְצוֹ בְּכָל הָעִנְיָן הָעֲתִיד לָבֹא לְיִשְׂרָאֵל. וְאַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין נְבוּאַת מֹשֶׁה לְבִלְעָם, כִּי מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה מְדַבֵּר עִמּוֹ, בְּאֵיזֶה עִנְיָן, בְּאֵיזוֹ מִצְוָה יְצַוֶּנּוּ, אֲבָל הָיָה הוּא מוּכָן בְּכָל עֵת לַדִּבּוּר, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה אוֹתוֹ כְּפִי הָרָצוֹן לְפָנָיו. אֲבָל בִּלְעָם הָיָה מְכַוֵּן וּמְחַשֵּׁב בַּדָּבָר הַהוּא שֶׁהוּא חָפֵץ בּוֹ, וְהוֹלֵךְ וּמִתְבּוֹדֵד וּמֵכִין נַפְשׁוֹ לִהְיוֹת עָלָיו הָרוּחַ, אוּלַי יִקָּרֶה ה' לִקְרָאתוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא מְפֹרָשׁ בְּכָאן. וְיוֹדֵעַ שֶׁאִם יָחוּל עָלָיו בְּעִנְיָן הַהוּא אֲשֶׁר חָשַׁב יְדַבֵּר עִמּוֹ, לֹא בְּעִנְיָן אַחֵר. וּמֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מָתַי יְדַבֵּר עִמּוֹ, כִּי לֹא הָיָה אֵלָיו עֵת קָבוּעַ לַדִּבּוּר, אֲבָל בְּכָל עֵת שֶׁיַּחְפֹּץ מֹשֶׁה וְיִכָּוֵן לִבּוֹ לַדִּבּוּר הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה'" (במדבר ט':ח'). וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּהְיֶה לְפָנָיו יִתְעַלֶּה הָרָצוֹן לִהְיוֹת מְצַוֶּה אוֹתוֹ מֵאֹהֶל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו. אֲבָל בִּלְעָם הָיָה מְכַוֵּן אֶת הַשָּׁעָה שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדִּבּוּר, וְלֹא תָּנוּחַ עָלָיו הָרוּחַ אֶלָּא בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה, אוּלַי הִיא הַשָּׁעָה שֶׁיִּזְכּוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (ברכות ז') וּבְמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (סנהדרין ק"ה) שֶׁהָיָה מְקַלֵּל בָּהּ, וּבָהּ הָיָה

חָל עָלָיו הָרוּחַ, לֹא בְּעֵת אַחֶרֶת לְעוֹלָם. וְכֵן עִנְיַן הָעֲמִידָה מַעֲלָה לְמֹשֶׁה, וְהַנְּפִילָה בְּבִלְעָם פְּחִיתוּת, שֶׁלֹּא יִסְבֹּל נְבוּאָה, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "אִם יוֹסִפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ וְגוֹ' קָרֵב אַתָּה וּשְׁמָע" (דברים ה' כ"ב-כ"ד). וְאָמְרוּ מָשָׁל לְטַבָּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ עַל הַמִּדָּה הָרִאשׁוֹנָה, וְכַוָּנָתָם לוֹמַר שֶׁהַטַּבָּח יוֹדֵעַ בְּהוֹצָאַת שֵׁלְחָנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְהַשַּׂר שֶׁלּוֹ שֶׁהוּא נֶאֱמָן בְּכָל בֵּיתוֹ וְעוֹמֵד בְּסוֹדוֹ לֹא יֵדַע בְּהוֹצָאַת הַשֻּׁלְחָן. וְהַמָּשָׁל הַזֶּה יוֹרֶה שֶׁדַּעַת הַחֲכָמִים לוֹמַר שֶׁהָיָה בִּלְעָם יוֹדֵעַ מֵעֲצָמוֹ אַחֲרֵי כַּוָּנָתוֹ שֶׁהַשֵּׁם יֹאמַר לוֹ "מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל" (במדבר כ"ג:ח') וְכָל הָעִנְיָן, וְאַחַר כֵּן יִשְׁמַע הַדִּבּוּר בַּמִּלּוֹת הָהֵם אֲשֶׁר חָשַׁב בְּלִבּוֹ. וְזֶה מַה שֶּׁהִזְכַּרְתִּי כִּי הָיָה קוֹסֵם וְתִבְאָנָה הָעֲתִידוֹת בְּלִבּוֹ, וְעַתָּה בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמַע בָּהֶם גַּם הַדִּבּוּר. וּלְפִיכָךְ הָיָה מִתְפָּאֵר בְּעַצְמוֹ עַתָּה לוֹמַר "נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל". וְרָאִיתִי הָעִנְיָן הַזֶּה הַשָּׁנוּי בְּסִפְרֵי שֶׁאָמְרוּ בְּסִגְנוֹן אֶחָד בְּהַגָּדָה שֶׁל בְּמִדְבַּר סִינַי רַבָּה (במדבר רבה כ':א'), וְאֵין לִי לְהַאֲרִיךְ. וְהַכְּלָל כִּי כַּוָּנָתָם לוֹמַר שֶׁנִּבּוּאַת בִּלְעָם תָּבֹא אֲלֵיו בְּמִלּוֹת מְבֹאָרוֹת לוֹ מִן הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ, שֶׁלֹּא יְהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם לוֹמַר, אִלּוּ הָיָה לָנוּ נָבִיא כְּמֹשֶׁה הָיִינוּ עוֹבְדִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָבָל מַדְרֵגַת נְבוּאָתוֹ לְמַטָּה מִשְׁאָר הַנְּבִיאִים, שֶׁהִיא בְּמַחֲזֶה שַׁדַּי כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֵן אָמְרוּ בְּוַיִּקְרָא רַבָּה (א' י"ג): אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלֶה עַל נְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֶלָּא בַּחֲצִי דִבּוּר, הֵיךְ כְּמָה דְתֵימָא "וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם", אֲבָל לִנְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִבּוּר שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה". וַחֲצִי הַדִּבּוּר תְּבִין עִנְיָנוֹ מִמַּה שֶּׁבֵּאַרְנוּ:

פסוק ג

שְׁתֻם הָעַיִן – לֹא מָצְאוּ מוֹצָא לַמִּלָּה הַזֹּאת מִן הַמִּקְרָא, וְאוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"ד:ג') אָמַר "דְּשַׁפִּיר חָזֵי", כְּמוֹ פְּתוּחַ הָעַיִן. לְשׁוֹן חֲכָמִים (ע"ז סט): "כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתּוֹם וְיִסְתּוֹם", כְּלוֹמַר שֶׁיִּפְתַּח הַנֶּקֶב. וְאוּלַי הִיא מִלָּה מֻרְכֶּבֶת מִן "שִׁתִּי אוֹתוֹתַי אֵלֶיהָ" (שמות י א), שְׁתוּי מַה - הַגֶּבֶר שֶׁיַּשִּׂיג לְכָל מַה שֶּׁיְּשִׁית עֵינוֹ:

פסוק ז

וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ – מֶלֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם יִכְבֹּשׁ אֶת אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק. נִקְרָא שְׁמוֹ טֶרֶם הִוָּלְדוֹ, דּוֹמֶה לוֹ "לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ" (ישעיהו מה, א), "הִנֵּה בֵן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ" (מלכים א יג, ב), וְיִצְחָק (בראשית יז, יט), וְיִשְׁמָעֵאל (שם טז, יא), וּשְׁלֹמֹה (דהי"א כב, ט). "וְתִנַּשֵּׂא מַלְכוּתוֹ" שֶׁל יַעֲקֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, שֶׁיָּבֹא דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אַחֲרָיו, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ד:ז'), וְיָפֶה פֵּרֵשׁ. וְיִתְכֵּן שֶׁהָיָה כָּל מֶלֶךְ בְּעֵת עֲמָלֵק נִקְרָא אֲגַג, כִּי הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שָׂמוּ עָלֵיהֶם הָיָה שְׁמוֹ כֵּן, וְנִקְרְאוּ בָּנָיו הַיּוֹשְׁבִים עַל כִּסְאוֹ בִּשְׁמוֹ, כְּדֶרֶךְ רֹב הַמְּלָכִים גַּם הַיּוֹם שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם תּוֹפְסֵי הַמַּלְכוּת. וְכֵן "הָמָן הָאֲגָגִי" (אסתר ח, ג), כִּי הָיָה מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה הַהִיא, כִּי רָחוֹק הוּא שֶׁיִּקְרָא הַנָּבִיא שֵׁם

הָרִשָּׁע בְּטֶרֶם נוֹצַר בַּבֶּטֶן. וְכֵן "גּוֹג" (יחזקאל לט, א) כָּל נְשִׂיא הַמָּגוֹג יִקָּרֵא כֵּן. וְהִנֵּה הוֹסִיף בַּפַּעַם הַזֹּאת הַשְּׁלִישִׁית לְהוֹדִיעַ לְבָלָק כִּי אָהֳלֵי יַעֲקֹב הָיוּ טוֹבִים, רָמַז לְעֵת הֱיוֹתָם שׁוֹכְנֵי אֹהָלִים עַד שֶׁיִּנָּחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ, וּמִשְׁכְּנוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן יִהְיוּ טוֹבִים אַחֲרֵי כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק שֶׁיִּשְׁכְּנוּ בָהּ בְּמִשְׁכְּנוֹת מִבְטָחִים. וְכֵן תִּהְיֶה אַרְצוֹ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו, וְכִי יְנַצַּח אֶת עֲמָלֵק בַּעֲבוּר שֶׁנִּלְחַם בּוֹ וְיֹאבֵד זִכְרוֹ, וְתִנַּשֵּׂא עוֹד הַמַּלְכוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ בָהּ אַחֲרֵי כֵן מְלָכִים אַדִּירִים יִנָּשְׂאוּ מְאֹד. וְאָמַר לוֹ שֶׁיֹּאכַל כָּל צָרָיו וְעַצְמוֹתֵיהֶם יְגָרֵם, רָמַז לְהוֹנָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם. וְאָמַר שֶׁיִּשְׁכְּנוּ בָהּ לָבֶטַח, לֹא יִירְאוּ מִכָּל עַם כַּאֲרִי וּכְלָבִיא שֶׁלֹּא יִירָא פְּרִיץ חַיּוֹת. וְעַתָּה נוֹאַשׁ בָּלָק מִמֶּנּוּ, שֶׁאִם יִלָּחֵם בּוֹ יֹאבַד בֶּאֱמֶת, כִּי כָּל צָרָיו יֹאכַל כַּאֲשֶׁר יֹאכַל עֲמָלֵק בַּעֲבוּר שֶׁנִּלְחַם בּוֹ. עַל כֵּן אָמַר לוֹ עַתָּה שֶׁיִּבְרַח אֶל מְקוֹמוֹ, אֵין לוֹ חֵפֶץ בּוֹ:

פסוק יב

הֲלֹא גַם אֶל מַלְאָכַיִךְ יִתְנַצֵּל בִּלְעָם עַתָּה בְּמָה שֶׁאָמַר לְמַלְאָכָיו בְּשׁוּבָם אֵלָיו, טֶרֶם שֶׁיֵּדַע מַה יֹּוסֵף ה' דַּבֵּר עִמּוֹ, אֲבָל אַחֲרֵי כֵן הֶרְאָה שֶׁיִּבְכֶּה וְיִקָּלֵל, עַד שֶׁהִתְרָה בּוֹ הַמַּלְאָךְ בַּדֶּרֶךְ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר כ"ב:כ'):

פסוק יד

לָכָה אִיעָצְךָ – לְפִי שֶׁרָצָה לוֹמַר פֵּרְעָנוּת אֲמָתּוֹ, כְּדִכְתִיב "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב" (במדבר כ"ד:י"ז), לְכָךְ אָמַר לוֹ "אִיעָצְךָ", כְּלוֹמַר אוֹמַר לְךָ לְצַד אֶחָד דֶּרֶךְ עֵצָה שֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ אֲחֵרִים. "לָכָה אִיעָצְךָ" - מַה לְךָ לַעֲשׂוֹת. וּמַה הִיא הָעֵצָה? אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׂוֹנֵא זִמָּה הוּא וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קו). תֵּדַע שֶׁבִּלְעָם הִשִּׂיאָם עֵצָה זוֹ בְּזִמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם" (במדבר ל"א:ט"ז). **אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ - מִקְרָא קָצָר הוּא: אִיעָצְךָ לְהַכְשִׁילָם, וְאוֹמַר לְךָ מַה עֲתִידִין לְהָרַע לְמוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, לְשׁוֹן רַשִׁ"י** (**רש"י על במדבר כ"ד:י"ד**). **וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר לוֹ: אַגִּיד לְךָ הָעֵצָה אֲשֶׁר יַעַץ הָאֱלֹהִים שֶׁיֵּעָשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, מִלְּשׁוֹן "זֹאת הָעֵצָה הַיְעוּצָה עַל כָּל הָאָרֶץ"** (**ישעיהו יד כו**), **"שִׁמְעוּ עֲצַת ה' אֲשֶׁר יָעַץ עַל אֱדוֹם"** (**ירמיהו מט כ**). **וְאָמַר "אִיעָצְךָ", כִּי הַשּׂוֹמֵעַ עֵצָה יִקָּרֵא נוֹעָץ. וְהַנְּבוּאָה הַזֹּאת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ הִיא, כִּי כָל נְבוּאוֹתָיו מוֹסִיפוֹת בָּעֲתִידוֹת. מִתְּחִלָּה אָמַר שֶׁהֵם חֵלֶק ה' וְנַחֲלָתוֹ, וּבַשֵּׁנִית הוֹסִיף כָּבְשָׁם הָאָרֶץ וְהָרְגָם מְלָכֶיהָ, וּבַשְּׁלִישִׁית רָאָה שִׁבְתָּם בָּאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל הָאָרֶץ וְהַעֲמִידָם מֶלֶךְ יְנַצַּח אֶת אֲגַג, וְתִנַּשֵּׂא עוֹד הַמַּלְכוּת שֶׁרָאָה דָּוִד מִתְנַשֵּׂא לְמַעְלָה, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּדַע דָּוִד כִּי הֱכִינוֹ ה' לְמֶלֶךְ וְכִי נִשֵּׂא מַמְלַכְתּוֹ בַּעֲבוּר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל" (**ש"ב ה יב**), כְּלוֹמַר בַּעֲבוּר אֲשֶׁר הִבְטִיחָם שֶׁתִּנַּשֵּׂא מַלְכוּתָם. וְעַתָּה בַּנְּבוּאָה הַזֹּאת הָרְבִיעִית יוֹסֵף לְרָאוֹת**

עִנְיַן הַמָּשִׁיחַ, וּלְכָךְ הִרְחִיק הָעִנְיָן מְאֹד וְאָמַר "אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה, אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" (במדבר כ"ד:י"ז), מַה שֶּׁלֹּא אָמַר כֵּן בַּנְּבוּאוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. וְאָמַר שְׁזוּאת עֲצַת ה' שֶׁיָּעַץ לִהְיוֹת בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

פסוק טו

וְקָרָא עַצְמוֹ עַתָּה **שׁוֹמֵעַ אִמְרֵי אֵל וּמַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה**, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּנְּבוּאָה הַשְּׁלִישִׁית, וְהוֹסִיף לִקְרֹא עַצְמוֹ **יוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן**. וְהָאוֹמֵר כָּךְ יוֹדֵעַ אֲנִי דַּעַת פְּלוֹנִי, יִרְצֶה לוֹמַר שֶׁהוּא מַכִּיר מְמֻנוּ מַה בְּלִבּוֹ, הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא יַגִּיד בְּפִיו. וְכֵן זֶה יְכַוֵּן לוֹמַר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְיֹאמַר עַתָּה מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּדַעְתּוֹ שֶׁל אֵל עֶלְיוֹן לֶעָשׂוֹת בְּעוֹלָמוֹ בְּסוֹף כָּל הַיָּמִים. וְזֶה כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי" (ישעיהו ס"ג:ד'), וְאָמְרוּ (קהלת רבה י"ב:י') לְבָבָא לְפוּמָא לָא גָּלֵי. וְהִנֵּה אָמַר הַכָּתוּב בְּכָאן "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר", וְלֹא הִזְכִּיר שֶׁהָיָה זֶה בִּנְבוּאָה כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בִּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, כִּי כֵּיוָן שֶׁאָמַר "נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל" וּ"מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה", בְּיָדוּעַ כִּי הָיְתָה עָלָיו יַד ה' כַּאֲשֶׁר בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית שֶׁאָמַר "וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים" (במדבר כ"ד:ב'), וְקָרָא עַצְמוֹ כֵּן:

פסוק יז

דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב – בַּעֲבוּר כִּי הַמָּשִׁיחַ יִקַּבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל מִקְצֵה הָאָרֶץ, יִמְשִׁילֻנוּ לְכוֹכָב הַדּוֹרֵךְ בָּרָקִיעַ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה" וְגוֹ' (דניאל ז יג). וְאָמַר שֶׁהוּא רוֹאֶה לִזְמַן רָחוֹק שֶׁיִּדְרֹךְ כּוֹכָב מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם, וְיָקוּם מִמֶּנּוּ שֵׁבֶט מוֹשֵׁל **וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת** בֶּן אָדָם שֶׁהוּא אֲבִי כָל הָאֻמּוֹת. וְהִזְכִּיר "פַּאֲתֵי מוֹאָב" לְהוֹדִיעַ לְבָלְק כִּי עַמּוֹ לֹא יִפֹּל בְּיַד יִשְׂרָאֵל עַתָּה, אֲבָל בְּאַחֲרִית הַיָּמִים לֹא יִנָּצֵל מוֹאָב מִיַּד הַשֵּׁבֶט הַמּוֹשֵׁל בּוֹ. וְטַעַם "פַּאֲתֵי מוֹאָב" לוֹמַר כִּי זֶה הַשֵּׁבֶט יְקַרְקֵר כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְלֹא יִנָּצֵל מוֹאָב מִיָּדוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהֵם קְצוֹצֵי פֵּאָה וְאֵין לָהֶם שֵׁם בָּאֻמּוֹת וְלֹא יִלָּחֲמוּ בְּיִשְׂרָאֵל:

פסוק יח

וְטַעַם **וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה**. מַפֶּלֶת אֱדוֹם בְּיַד הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה, כִּי גָּלוּתֵינוּ הַיּוֹם בְּיַד רוֹמָה לֶאֱדוֹם תֵּחָשֵׁב, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "תֹּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ, פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת אֱדוֹם גָּלָה עַל חַטֹּאתַיִךְ", וְלֹא יִפְקֹד הַשֵּׁם עַל אֱדוֹם עַד תֹּם עֲוֹנוֹת צִיּוֹן בְּעֵת שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתָם. עַל כֵּן הִזְכִּיר בְּלִעַם אֱדוֹם, כִּי הוּא הַחוֹלֵק עַל מַלְכוּתֵינוּ, וּבוֹ נֶאֱמַר "וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאֱמָץ", יִתְנַבֵּא כִּי לֹא תִפֹּל אֱדוֹם לְגַמְרֵי עַד עֵת הַקֵּץ בְּיַד הַכּוֹכָב הַדּוֹרֵךְ. וְטַעַם **וְהָיָה יְרֵשָׁה שָׂעִיר אֹיְבָיו**, שֶׁיִּהְיֶה שֵׂעִיר יְרֵשָׁה לְאוֹיְבָיו, אוֹ "אוֹיְבָיו" הֵם אֱדוֹם וְשֵׂעִיר הַנִּזְכָּרִים שֶׁהֵם אוֹיְבֵי יַעֲקֹב וְיִהְיוּ יְרֵשָׁה:

פסוק יט

וְטַעַם **וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר** – מִכָּל עִיר, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר שָׂרִיד מִכָּל עִיר שֶׁבָּעוֹלָם, כִּי מִתְחִלָּה אָמַר: "וְקָרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת" (במדבר כ"ד:י"ז), וְעַתָּה יֹאמַר שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר שָׂרִיד וּפָלִיט, וְהִנֵּה נִשְׁלְמָה הָעֵצָה שֶׁהוֹדִיעַ לְבָלָק:

פסוק כ

וַיַּרְא אֶת עֲמָלֵק – נִסְתַּכֵּל בְּפֵרְעָנוּתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק וְאָמַר: "רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק", הוּא קָדַם אֶת כֻּלָּם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל. וְכָךְ תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"ד:כ'), וְאַחֲרִיתוֹ לְיֵאבֵד בְּיָדָם - "תְּמְחֵה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק" (דברים כה יט), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ד:כ'). וְיִתְכֵּן כִּי "וַיַּרְא" כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁהָיָה בְּרֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, וְהִבִּיט כְּנֶגֶד אֶרֶץ עֲמָלֵק הַיּוֹשֶׁב בָּהָר הַהוּא. וְאָמַר כִּי הוּא עַתָּה רֵאשִׁית גּוֹיִם, כִּי בְּרֹאשׁ הָעַמִּים יֵחָשֵׁב, כִּי גִּבּוֹרִים הָיוּ וַאֲנָשֵׁי חַיִל לַמִּלְחָמָה. וְלוּלֵי כֵן לֹא עָלָה בְלִבּוֹ לָבֹא לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְלֹא הֻצְרַךְ מֹשֶׁה לִבְחֹר אֲנָשִׁים וְלִתְפָּלָה וְלִנְשִׂיאוּת כַּפָּיו לְחוּלְשָׁתוֹ, וּבָנָה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי (שמות יז טו), כִּי חֻשְּׁבָה לְנֵס גָּדוֹל. וְלָכֵן אָמַר זֶה כִּי הוּא רֵאשִׁית הָעַמִּים וְאַחֲרִיתוֹ יֹאבַד יוֹתֵר מִכֻּלָּם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם" (שם פסוק יד). וְכֵן "רֵאשִׁית שְׁמָנִים" (עמוס ו ו) - הַמְשֻׁבָּח שֶׁבָּהֶם שֶׁהוּא נִמְנֶה רִאשׁוֹנָה. וְכֵן "רֵאשִׁית הַחֹרֶם" (שמואל א טו כא), "לְרֹאשׁ וּלְקָצִין" (שופטים יא יא), "בְּשָׂמִים רֹאשׁ" (שמות ל כג):

פסוק כא

וְטַעַם **וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי** גַּם כֵּן שֶׁרָאָה אֶת אַרְצָם, כִּי עִם עֲמָלֵק הָיָה יוֹשֵׁב (שמואל א טו ו). **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר** לָהֶם בְּדַרְכּוֹ עֵצָה: **אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ**, כְּלוֹמַר שִׂים מוֹשָׁבְךָ בְּמָקוֹם אֵיתָן וּבַסֶּלַע קִנֶּךָ, שֶׁתְּסוּר וְתֵרֵד מִתּוֹךְ עֲמָלֵק פֶּן תִּסָּפֶה עִמּוֹ, וְתָשִׂים בְּסֶלַע אֵיתָן מוֹשָׁבְךָ עִם יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה" וְגוֹ' (שופטים א טז). וְאָמַר: **כִּי אִם יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן**, כְּלוֹמַר וְאַל תִּפְחַד בְּבוֹאֲךָ בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי אִם תִּהְיֶה לְבָעֵר עִמָּהֶם, כִּי כַּאֲשֶׁר יַגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל יְבַעֲרוּ אֶת הָאָרֶץ מִיּוֹשֵׁב, **עַד מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ** - לֹא יִשְׁבֶּה אוֹתְךָ לְעוֹלָם, כִּי תִּגָּאֵל מִיָּדוֹ עִם יִשְׂרָאֵל. וְאִם תִּהְיֶה עִם עֲמָלֵק תְּהִי אַחֲרִיתְךָ עֲדֵי אוֹבֵד עִמָּהֶם. וְכֵן "עַד מָה ה' תֶּאֱנַף לָנֶצַח" (תהלים עט ה), "עַד מָה כְּבוֹדִי לִכְלִמָּה" (שם ד ג), כְּמוֹ "עַד מָתַי", אוֹ שֶׁיָּבֹאוּ לְגֹדֶל דָּבָר כְּגוֹן "מָה אָמַלֶּה לִבָּתֵךְ" (יחזקאל טז ל), "מָה אִמְּךָ לְבִיָּא" (שם יט ב), כְּלוֹמַר עַד מָה יַעֲלֶה וְיִגְדַּל הַשִּׁבְי אֲשֶׁר אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ - אֵינֶנּוּ נֶחְשָׁב לְךָ כְּלוּם, כִּי לֹא תֹאבַד כַּאֲשֶׁר הָיִיתָ אוֹבֵד בַּעֲמָלֵק. וְלָכֵן נָשָׂא מָשָׁלוֹ עַל אַשּׁוּר שֶׁיָּבֹא עֵת אַרְצוֹ גַּם הוּא, וְאֵין מִי שֶׁינָּצֵל מִיּוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא עַל כָּל הָעַמִּים, שֶׁיָּבֹאוּ

צִים מִיַּד כִּתִּים וְהֵם הָרוֹמְיִים, וְעִנּוּ אֶת אַשּׁוּר הַנִּזְכָּר וְעִנּוּ עֵבֶר שֶׁהֵם יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר שֶׁיְּעַנּוּ הַמַּגְלִים וְהַגּוֹלִים, וְגַם הוּא עַם כִּתִּים עֲדֵי אוֹבֵד בַּסּוֹף:

וְהִנֵּה הִשְׂלִים דְּבָרָיו בְּאָבְדַן כִּתִּים כִּי הֵם הַחַיָּה הָרְבִיעִית שֶׁתִּכָּרֵת בְּיַד הַמָּשִׁיחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ וְיהִיבַת לִיקֵדַת אֶשָּׁא" (דניאל ז':י"א), כִּי "עֲדֵי אוֹבֵד" – הִכָּרֵת זַרְעָם לְגָמְרֵי. וְזֶה דָּבָר מְפֹרָשׁ מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ כִּי הַחַיָּה הָרְבִיעִית שֶׁרָאָה דָּנִיֵּאל הִיא רוֹמִי אֲשֶׁר הִגְלַתְנוּ וְהִיא אֲשֶׁר תֹּאבַד בְּיַד הַמָּשִׁיחַ. וְאַל תִּשְׁתּוֹמֵם בָּזֶה מִפְּנֵי שֶׁהַמַּלְכוּת הַשְּׁלִישִׁית הִיא יָוָן, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם בְּדָנִיֵּאל (דניאל ח':כ"א), וְכִתִּים הוּא מִזֶּרַע יָוָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים" (בראשית י':ד'), כִּי זֶה אֱמֶת הוּא וְרַבּוֹתֵינוּ מוֹדִים בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בבלי מגילה ו':): אִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן זֶה כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי, וְהוּא יָדוּעַ כִּי שֵׁם הָאָרֶץ אֲשֶׁר רוֹמִי מִכְּלָלָהּ תִּקָּרֵא בְּסִפְרֵיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם: אִיטַלְיָא. אֲבָל הָעִנְיָן הוּא הוּא כְּמוֹ בְּכִנְעַן כִּי הַיְבוּסִי וְהָאֱמוֹרִי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהַחִוִּי הֵם בָּנָיו, וְהֵם וַאֲבִיהֶם יֵחָשְׁבוּ כָּל אֶחָד לְגוֹי בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ" (דברים ז':א'). וְהָיָה כֵן בַּעֲבוּר כִּי כָל מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה הַבָּנִים הָיָה לְגוֹי עָצוּם, וְנִקְרְאוּ הַגּוֹיִם הָהֵם בְּשֵׁם אֲבִיהֶם, וּשְׁאָר בְּנֵי כְּנַעַן אֲשֶׁר לֹא נִבְרוּ כַּאֲחֵיהֶם נִתְיַחֲסוּ אֵלָיו. וְכֵן אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּתְיַחֵס לְאָב, וּפְלִשְׁתִּים וְכַפְתּוֹרִים בָּנָיו לְעַמִּים אֲחֵרִים. וְכֵן בַּמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּזְכָּרוֹת בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס: "לְמָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי" (במדבר כ"ו:כ"ט), וְכֵן רַבִּים. אַף כָּאן בְּנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ נִתְיַחֲסוּ לְיָוָן, וְהֵם מַלְכוּת שְׁלִישִׁית, וְכִתִּים הָיָה לְגוֹי עָצוּם וְיִחָשֵׁב מַלְכוּת רְבִיעִית, וְהִיא שֶׁתִּמָּשֵׁךְ מַלְכוּתָהּ עַד הַמָּשִׁיחַ וְתֹאבַד בְּיָדוֹ.

וְר' אַבְרָהָם נִשְׁתַּבֵּשׁ בָּזֶה וְהִכְנִיס בָּהֶן מַלְכוּת יִשְׁמָעֵאל כִּי נָפַל פַּחְדָּם עָלָיו, וְטָעַן אֵיךְ לֹא תִּמָּנֶה מַלְכוּת גְּדוֹלָה וַעֲצוּמָה כְּמוֹתָהּ. וְזוֹ הַטָּעָנָה מֻחֱסָרוֹן דַּעַת, כִּי הָאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת שֶׁרָאָה דָּנִיֵּאל כֻּלָּן עוֹמְדוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, כָּל אַחַת גּוֹבֶרֶת עַל הַקּוֹדֶמֶת וְתוֹפֶשֶׂת הַמַּלְכוּת מִמֶּנָּה, וְכָל אַחַת מַמְשֶׁכֶת בְּיִשְׂרָאֵל שִׁעְבּוּד וְגָלוּת בִּימֵי מַלְכוּתָהּ. וּלְכָךְ הֶרְאָה דָּנִיֵּאל בַּחֲלוֹמוֹ כִּי יִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנוּ הַכַּשְׂדִּים, וְאַחֲרֵי כֵן יִתְפְּסוּ הַפָּרְסִיִּים הַמַּלְכוּת וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנוּ, וְאַחֲרֵיהֶם בְּמִקּוֹמָם הַיְוָנִים, וְאַחַר כֵּן יִגְבְּרוּ הָרוֹמְיִים וְתָפְסוּ הַמַּלְכוּת וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנוּ עַד עֵת קֵץ, כִּי לֹא תִּפָּסֵק מַלְכוּתָם רַק בְּיַד הַגּוֹאֵל. וְהִנֵּה גָּלוּתֵנוּ כִּימֵי אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת אֲבָל אִם יִהְיוּ בָּעוֹלָם מַלְכֻיּוֹת אֲחֵרוֹת בִּימֵי אַרְבַּע אֵלֶּה לֹא יִמְנֶה אוֹתָן הַכָּתוּב, וְלֹא רָאָה אוֹתָם דָּנִיֵּאל, וְאֵין לוֹ צָרֵךְ בְּכָל בִּרְאִיָּתָם לִידִיעַת הַנֶּאֱלָה. וְהִנֵּה בִּימֵי פָּרַס וְיָוָן וְגַם הַיּוֹם יֵשׁ מַלְכוּיוֹת גְּדוֹלוֹת מִלְּבַד רוֹמִי וְיִשְׁמָעֵאל, כְּאַנְשֵׁי הוֹדוּ וְכוּשׁ וּבָא גְּאדַר וְרוּמַנָא וְהַתְּתַר וְזוּלָתָם, וְאַחֲרֵי כֵן יַחְשֹׁב מַלְכוּיוֹת רַבּוֹת. וְיָדוּעַ כִּי רוֹמִי הִגְלַתְנוּ בִּימֵי אַסְפַּסְיָנוֹס וְטִיטוּס, לֹא יִשְׁמָעֵאלִים,

וְלָכֵן בְּכָל מָקוֹם שֶׁאָנוּ, גַּם בְּיִשְׂמָעֵאל גַּם מֵהֹדוּ וְעַד כּוּשׁ, בְּגָלוּת רוֹמִי אֲנַחְנוּ עַד שֶׁתֹּאבַד זִכְרָהּ וְנִגָּאֵל מִמֶּנָּה. וּמִי יוֹדֵעַ וְאוּלַי תֹּאבַד עוֹד מַלְכוּת יִשְׂמָעֵאל קֹדֶם הַמָּשִׁיחַ.

אֲבָל הַחַיָּה הָרְבִיעִית הִיא אֲשֶׁר הִגְלַתְנוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּהּ: "וְקַרְנָא דְכֵן עֲבָדָה קְרֵב עִם קַדִּישִׁין וְיָכְלָה לְהוֹן" (דניאל ז':כ"א). וְתַמְשִׁיךְ בָּנוּ גָּלוּת עַד הַמָּשִׁיחַ, דִּכְתִיב: "עַד אָתָא עַתִּיק יוֹמַיָּא וְדִינָא יְהֵב לְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין וְזִמְנָא מְטָה וּמַלְכוּתָא הֶחֱסִנוּ קַדִּישִׁין" (דניאל ז':כ"ב). וְכָל מֵבִין בְּמַרְאוֹת דָּנִיֵּאל יִמְצָא זֶה מְפֹרָשׁ שָׁם, כִּי בַּמַּרְאָה הַשֵּׁנִית רָאָה הָאַיִל הַמְנַגֵּחַ, וְנִתְפָּרֵשׁ לוֹ כִּי הוּא מַלְכוּת פָּרַס, וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר הוּא מֶלֶךְ יָוָן, וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן אֶלֶכְסַנְדְּרוֹס הַגּוֹבֵר עַל פָּרַס. וּכְעָצְמוֹ תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתַעֲמֹדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ – הֵם אַרְבָּעָה שָׁלִישָׁיו הַמּוֹלְכִים תַּחְתָּיו בְּמוֹתוֹ. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב: "וּמִן הָאַחַת מֵהֶם יָצָא קֶרֶן אַחַת מִצְּעִירָה וַתִּגְדַּל יֶתֶר אֶל הַנֶּגֶב וְאֶל הַמִּזְרָח וְאֶל הַצֶּבִי" (דניאל ח':ט'), וְאָמַר בָּהּ: "וְעַד שַׂר הַצָּבָא הִגְדִּיל וּמִמֶּנּוּ הוּרַם הַתָּמִיד" (דניאל ח':י"א). וְהִנֵּה זֶה דָּבָר בָּרוּר לְמַלְכוּת רוֹמָא הַיּוֹצֵא מִיָּוָן, שֶׁהוּא אֶחָד מִבָּנָיו, וְהוּא הַמַּסִּיר הַתָּמִיד. וְלָכֵן נִרְאוּ לוֹ שְׁנֵיהֶם בְּהֵמָה אַחַת, וְהוּא הַצָּפִיר הַשָּׂעִיר שֶׁאַחַת מִקַּרְנוֹתָיו גְּדֹלָה וְהַסִּירָה הַתָּמִיד. וְשָׁם עוֹד רְאָיוֹת בָּזֶה. וְקַבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ אֱמֶת הִיא, אֵינָהּ צְרִיכָה חִזּוּק.

פרק כה

פסוק א

לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב – עַל יְדֵי עֲצַת בִּלְעָם, כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק (סנהדרין קו), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ה:א'). וּבֶאֱמֶת שֶׁהַזְּנוּת לֹא הָיְתָה מְזֻמֶּמֶת הַנְּשִׁים, כִּי בַּעֲצַת אַנְשֵׁיהֶן וּגְדוֹלֵיהֶם נַעֲשָׂה, וּמִזִּקְנֵי מִדְיָן הָיָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְיָנִים: "כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נִכְלוּ לָכֶם עַל דְּבַר פְּעוֹר" (במדבר כ"ה:י"ח), כִּי נִכְלוּ לָהֶם בְּזִמָּה לְהַדִּיחָם אַחַר בַּעַל פְּעוֹר. וְלָכֵן יִתָּכֵן שֶׁהָיָה בִּלְעָם בָּעֲצָה, שֶׁהוּא גָּדוֹל עֲצָתָם, וְדַעְתּוֹ לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, וְעָשָׂה בָּזֶה כָּל יְכָלְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם" (דברים כג ו), וְעַל כֵּן הֲרִגוּהוּ בֶּחָרֶב. אָבָל עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב הָעֵצָה בְּכָאן, רַק בְּמַה שֶׁאָמַר אַחֲרֵי כֵן: "הֵן הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם" (במדבר ל"א:ט"ז), כַּאֲשֶׁר לֹא הִזְכִּיר עֵצַת זִקְנֵי מִדְיָן רַק בְּמַה שֶׁאָמַר "כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם". אַחֲרֵי הַמַּעֲשֶׂה בְּעֵת הַנְּקָמָה יַזְכִּיר מֵאַיִן יָצְאָה לָהֶם הָרָעָה, וְיֹאמַר כִּי לֹא הָיָה הַמַּעֲשֶׂה בְּיֵצֶר הַזִּמָּה אֲשֶׁר הוּא בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים מִנְּעוּרֵיהֶם בְּטִבְעָם, רַק עֵצָה רָעָה לְהַדִּיחָם. וּלְפִיכָךְ רָאוּי לִנְקָמָה גְּדוֹלָה. כִּי פֶּרוּשׁ "לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים" הוּא בֶּאֱמֶת כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר כ"ד:י"ד). וְיִתָּכֵן עוֹד עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, כִּי בָּלָק בַּתְּחִלָּה הָיָה חָפֵץ לְקַלְקֵל וּלְהַלְחֵם בָּהֶם,

וְלֹא יִתֵּן אוֹתָם לָבֹא בְּגִבוּלוֹ כְּלָל. וְכַאֲשֶׁר אָמַר לוֹ בִּלְעָם כִּי לֹא יוּכַל לָהֶם, וְהוֹדִיעוֹ שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ אַרְצוֹ וְעַמּוֹ רַק בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, אָז הוֹצִיא לָהֶם וַיִּין בָּעֲרָבוֹת מוֹאָב וּפִתָּה אוֹתָם כְּאוֹהֵב לָהֶם. וְזֶהוּ "בִּדְבַר בִּלְעָם", כִּי בַּעֲבוּר דְּבָרָיו עָשׂוּ כֵן. אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חֶפְצוֹ לְקַלְקְלָם וְנִשְׁכַּר לְבָלָק בְּכָךְ, לוּלֵי צִדְקוֹת ה' אֲשֶׁר הָפַךְ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה, עַל כֵּן הֶרְגוּהוּ בֶּחָרֶב. כִּי הַשּׂוֹכֵר וְהַשָּׂכִיר שְׁנֵיהֶם נֶעֱנָשׁוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר" וְגוֹ' (דברים כג ה):

פסוק ה

הָרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו – כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיְנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעָה רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים, כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין (י"ח), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ה:ה'). וְלֹא הֻבִינוֹתִי זֶה שֶׁיִּהְיוּ הַנִּצְמָדִים שֶׁנִּדּוֹנוּ רַבִּים מִט"ו רִבּוֹא רוֹבַע יִשְׂרָאֵל, וְחָלִילָה! וְאֵין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּדַיָּן אֶחָד אֶלָּא בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁל עֶשְׂרִים וְשִׁלֹּשׁ, וְעַדַיִן יִהְיוּ מְרֻבִּין, וְאֵין הַחִסָּרוֹן בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים (במדבר כו נא) כָּל כָּךְ. וְכָל הַנִּצְמָדִים מֵתוּ, דִּכְתִיב: "כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַּעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ" (דברים ד ג). אֲבָל פֵּרוּשׁ **אִישׁ אֲנָשָׁיו** – שֶׁיַּהַרְגוּ הַשּׁוֹפְטִים כָּל הַנִּצְמָדִים, כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין יָדוּן אֶת שִׁבְטוֹ וְאֶת אַלְפּוֹ, כְּדִכְתִיב: "וְאָקַח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם" (שם א טו). אַחַר כָּךְ מָצָאתִי בַּגְּמָרָא יְרוּשַׁלְמִי בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין פ"י ה"ב) כָּךְ: וְכַמָּה הֵם שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל? שִׁבְעָה רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת. אָמַר לָהֶן: כָּל חַד מִנְּכוֹן יְקָטְלוּן תְּרֵין. נִמְצְאוּ הַהֲרוּגִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה רִבּוֹא וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וּמָאתַיִם. אִם כֵּן נֹאמַר לְדַעְתָּם שֶׁנִּתְרַבּוּ יִשְׂרָאֵל בֵּין מִנְיָן לְמִנְיָן הַרְבֵּה מְאֹד. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי בְּעִנְיַן הַפְּרָשָׁה, כִּי מִתְּחִלָּה נֶאֱמַר: "וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ה:ג'), כִּי יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי ה', הֵחֵל הַנֶּגֶף. וְהַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו אָמַר לְמֹשֶׁה שֶׁיִּשְׁפְּטוּ הַשּׁוֹפְטִים וְיִתְלוּ הַנִּצְמָדִים וְלֹא יִסְפֶּה הָאַף צַדִּיק עִם רָשָׁע. וּמֹשֶׁה צִוָּה כֵן לַשּׁוֹפְטִים, וְכַאֲשֶׁר נֶאֶסְפוּ כָּל הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵעָשׂוֹת כִּדְבַר מֹשֶׁה וְעוֹד הַנֶּגֶף הוֹלֶה בָּהֶם, וְהִנֵּה הֵעֵז הַשִּׁמְעוֹנִי הַזֶּה וַיַּקְרֵב אֶל אֶחָיו אֶת הַמִּדְיָנִית לִמְרֹד בְּמֹשֶׁה וּבַשּׁוֹפְטִים וְלַעֲשׂוֹת כֵּן בְּפַרְהֶסְיָא, כִּי נָשִׂיא וְגָדוֹל הָיָה וְרַבִּים עוֹזְרִים לוֹ, אוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין פב): שֶׁאָמְרוּ לוֹ שִׁבְטוֹ, אָנוּ נִדּוֹנִין מִיתָה וְאַתָּה שׁוֹתֵק? וְהִנֵּה הִתְחִילוּ מֹשֶׁה וְהַשּׁוֹפְטִים לִבְכּוֹת, וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיִּפָּלֵל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה. וְלֹא נִדּוֹן אֶחָד מִכָּל הָעָם בְּיַד הַשּׁוֹפְטִים, כִּי הַשֵּׁם אָמַר: "וְהוֹקַע אוֹתָם... וְיָשׁוֹב חֲרוֹן אַף ה' מִיִּשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ה:ד'), וּכְבָר שָׁב אַפּוֹ. וּלְכָךְ לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב "וַיַּעֲשׂוּ כֵן שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל". וְיִתָּכֵן שֶׁתִּהְיֶה כַּוָּנַת הָאַגָּדָה הַנִּזְכֶּרֶת לוֹמַר שֶׁיִּהְיוּ הַהֲרוּגִים לְפִי הַמְּצָוָה יוֹתֵר מֵחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה רִבּוֹא, לוֹמַר שֶׁהָיוּ הַחוֹטְאִים רַבִּים, אֲבָל חָסַךְ עֲלֵיהֶם עִנְיָן

פִּינְחָס. וְהִנֵּה נִשְׁאֲרוּ מִן הַנִּצְמָדִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִשְׁמִידָם אַחַר כֵּן טֶרֶם עָבְרָם אֶת הַיַּרְדֵּן. זֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָּ, וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם" (דברים ד ג-ד):

פסוק יא

פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר – הוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיְּשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לְפִינְחָס עַל קִנְאָתוֹ אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו, וְעַל הַצְּדָקָה שֶׁעָשָׂה עִם יִשְׂרָאֵל לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְלֹא מֵתוּ כֻּלָּם בַּמַּגֵּפָה. וְצִוָּהוּ שֶׁיּוֹדִיעַ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא כֹּהֵן לְעוֹלָם, וְזֶה טַעַם "לָכֵן אֱמֹר" שֶׁיַּגִּיד זֶה בְּיִשְׂרָאֵל. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו כְּהֻנַּת עוֹלָם" כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּאַהֲרֹן (שמות כט ט), אֲבָל אָמַר "בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם" וְאָמַר "אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם", שֶׁיִּתֵּן לוֹ בְּרִית עִם הַשָּׁלוֹם דָּבֵק בּוֹ, וּבְאַהֲרֹן נֶאֱמַר "לִכְבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת" (שמות כח ב). וּלְכָךְ אָמַר "אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו", וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. וְהִזְכִּיר "וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה" "וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה" לְהוֹדִיעַ כִּי רָאוּי הָיָה לִשָּׂכָר הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁהָרַג נָשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל וּבַת מֶלֶךְ גּוֹיִם וְלֹא יָרֵא מֵהֶם בְּקִנְאָתוֹ לֵאלֹהָיו. וְאַחֲרֵי שֶׁנָּתַן שְׂכָרוֹ הַטּוֹב לַצַּדִּיק, צִוָּהוּ לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים וְאָמַר לוֹ "צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים", וְצִוָּהוּ שֶׁיִּמְנֶה הָעָם תְּחִלָּה. וְזֶה טַעַם "וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה" (במדבר כ"ו:א'), כִּי הַמִּנְיָן יִהְיֶה תְּחִלָּה:

פסוק יח

וְטַעַם **בְּנָכְלֵיהֶם** כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (רמב"ן על במדבר כ"ה:א'), כִּי זְקֵנֵי מִדְיָן חָשְׁבוּ הַמַּחְשָׁבָה הָרָעָה הַזֹּאת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מִדְיָן" (במדבר כ"ב:ד'), כִּי בָהֶם נִתְיָעֲצוּ מִתְּחִלָּה. וְהֵם נָתְנוּ עֵצָה זוֹ לְמוֹאָב שֶׁתִּזְנֶינָה בְּנוֹתָם עִמָּהֶם, וְיַצְמִידוּ אוֹתָם לְבַעַל פְּעוֹר לְהַדִּיחָם מֵעַל הַשֵּׁם, וְאִם לֹא נִזְכַּר שָׁם. וְעוֹד שֶׁשָּׁלְחוּ לָהֶם בַּת מַלְכָּם לִזְנוֹת עִמָּהֶם, וְזֶה טַעַם "וְעַל דְּבַר כָּזְבִּי בַת נְשִׂיא מִדְיָן אֲחוֹתָם". כִּי לוּלֵי מִדַּעַת יוֹעֲצֵי הַמַּלְכוּת נַעֲשָׂה, כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ בְּמִדְיָן מַה תִּבַקֵּשׁ בַּשְּׁטִים בְּעֲרְבוֹת מוֹאָב לְבֹא אֶל מַחֲנֵה עַם אַחֵר? כִּי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בַּשִּׁטִּים הָיוּ, וּמֵאַיִן תָּבוֹא שָׁם הַמִּדְיָנִית הַזֹּאת? אֲבָל הָיְתָה יְפַת תֹּאַר מְאֹד, וְשָׁלְחוּ אוֹתָהּ זִקְנֵי מִדְיָן שָׁם, כִּי אָמְרוּ: "בְּתֹאַר אִשָּׁה יָפָה רַבִּים הוּשְׁחֲתוּ" (יבמות סג). וְקָרוֹב הוּא שֶׁהָיָה גַּם בִּלְעָם בָּעֵצָה הַזּוֹ, כִּי בְּשׁוּבוֹ מֵאֲרַם מוֹאָב עָבַר בְּמִדְיָן כִּי דַּרְכּוֹ מְשָׁם, וְהָיָה בְּיוֹעֲצֵי הַמַּלְכוּת. וְאוּלַי נִתְעַכֵּב שָׁם לָדַעַת מַה יִהְיֶה בָּהֶם, לְפִיכָךְ מְצָאוּהוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְיָן וְהָרְגוּהוּ שָׁם (במדבר ל"א:ח'). וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ "וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקוֹמוֹ" (במדבר כ"ד:כ"ה) שֶׁהָלַךְ לוֹ לָשׁוּב אֶל אַרְצוֹ. וְכֵן נִרְאֶה כִּי יִשְׂרָאֵל לֹא יַהַרְגוּ הַמִּתְנַבֵּא רַק בִּרְשׁוּת הַתּוֹרָה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לָהֶם "כִּי צוֹרְרִים הֵם בְּנָכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נָכְלוּ לָכֶם" וְגוֹ', הִנֵּה כָּל הַמִּתְנַכְּלִים מְחֻיָּבֵי מִיתָה, וְלָכֵן הֵמִיתוּ גַּם בִּלְעָם כִּי יָדְעוּ שֶׁהוּא בַּעַל הָעֵצָה

הָרָעָה הַזֹּאת. וְהִנֵּה צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִנָּקֵם מֵהֶם, אֲבָל עַל הַמּוֹאָבִים כְּבָר הִזְהִיר "אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב" (דברים ב ט), כִּי יִשְׂרָאֵל בִּתְחִלָּה בָּאוּ אֶל גְּבוּל אֱדוֹם וְהִזְהִירָם עֲלֵיהֶם "וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד" (שם פסוק ד), וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ לִגְבוּל מוֹאָב וְאָמַר לוֹ "אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב", וְאַחֲרֵי כֵן אָמַר "אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת גְּבוּל מוֹאָב אֶת עָר וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן אַל תְּצוּרֵם" (שם פסוקים יח יט), וְאָמַר "קוּמוּ סְעוּ וְעִבְרוּ אֶת נַחַל אַרְנוֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת סִיחוֹן" (שם פסוק כד). וְאַחַר כָּל זֶה רָאָה בָּלָק כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי, שֶׁהֵם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי סִיחוֹן וְעוֹג, וְנַעֲשָׂה הָעִנְיָן הַזֶּה כֻּלּוֹ. אִם כֵּן אַזְהָרַת "אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב" מֻקְדֶּמֶת לְמִצְוַת "צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים". וַאֲנִי תְּמֵהַּ עַל לְשׁוֹן הָאַגָּדָה שֶׁאָמְרוּ בְּבָבָא קַמָּא (לח): "אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב" - וְכִי עָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת? אֶלָּא נָשָׂא מֹשֶׁה קַל וָחֹמֶר בְּעַצְמוֹ, אָמַר: וּמָה מִדְיָנִים שֶׁלֹּא בָּאוּ אֶלָּא לְסַיֵּעַ לְמוֹאָב אָמְרָה תּוֹרָה "צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְהַכִּיתֶם אוֹתָם", מוֹאָבִים עַצְמָן לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא כְּשֶׁעָלָה עַל דַּעְתְּךָ, שְׁתֵּי פְּרִידוֹת יֵשׁ לִי לְהוֹצִיא מֵהֶם - רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית. וְהִנֵּה קֹדֶם הַקַּל וָחֹמֶר הִזְהִירוֹ לְמֹשֶׁה מִן הַמּוֹאָבִים, וְעוֹד אִם מִפְּנֵי הַקַּל וָחֹמֶר לְמָה הֻצְרַךְ לְהַזְהִיר מִבְּנֵי עַמּוֹן? אוּלַי לֹא הִקְפִּידוּ בִּלְשׁוֹן הָאַגָּדָה בְּכָךְ, אֲבָל הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ כִּי כְּשֶׁיְצַוֶּה אוֹתוֹ "צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים" יִהְיֶה לְמֹשֶׁה קַל וָחֹמֶר לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה בְּמוֹאָב שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת, וְהִקְדִּים לְהַזְהִירוֹ מֵעֵזֶּה. וּמִפְּנֵי שֶׁהִזְהִיר בְּמוֹאָב הִזְהִיר גַּם בִּבְנֵי עַמּוֹן, שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב מֹשֶׁה שֶׁתְּהֶיֶה אֲזָהָרָתוֹ מִן מוֹאָב לְבַדּוֹ רְשׁוּת בִּבְנֵי עַמּוֹן, כִּי גַּם הֵם גָּמְלוּ לָהֶם רָעָה וְלֹא קִדְּמוּ אוֹתָם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם. וּמִדְרָשׁ אַחֵר: מִפְּנֵי שֶׁהַמּוֹאָבִים עָשׂוּ מִפְּנֵי הַיִּרְאָה שֶׁהָיוּ שׁוֹלְלִים אוֹתָם, אֲבָל מִדְיָנִים נִתְעַבְּרוּ עַל רִיב לֹא לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י בְּסֵדֶר אֵלֶּה מַסְעֵי (רש"י על במדבר ל"א:ב'). וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט עוֹד, אֶרֶץ עַמּוֹן וּמוֹאָב הַשֵּׁם נְתָנָהּ לִבְנֵי לוֹט יְרֻשָּׁה בַּעֲבוּר לוֹט אֲבִיהֶם שֶׁשֵּׁרֵת אֶת הַצַּדִּיק וְגָלָה עִמּוֹ לְאוֹתָהּ הָאָרֶץ, וּלְכָךְ לֹא הִרְשָׁה לַעֲשׂוֹת לָהֶם רָעָה בְּאַרְצָם. אֲבָל מִפְּנֵי חֶטְאָם שֶׁהִרְחִיקוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא קֵרְבוּ אוֹתָם, הֶעֱנִישָׁם לְהַרְחִיקָם מֵעַל עַמּוֹ וְצִוָּה "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'" (דברים כג ד) - מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה:

פרק כו

פסוק ה

חֲנוֹךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי – אוּלַי כַּאֲשֶׁר נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ לַשְּׁבָטִים עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ב"ב קכב) וְנָטַל שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן הַמּוּעָט כְּשֵׁבֶט יְהוּדָה הַמְרוּבֶּה חֵלֶק כְּחֵלֶק, כָּךְ נִתְחַלְּקָה לְבָתֵּי אָבוֹת לְיוֹרְדֵי מִצְרַיִם, וְעָשׂוּ מִנְחֶלֶת רְאוּבֵן ד' חֲלָקִים, וְהָיָה חֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֲנוֹכִי כְּחֵלֶק

מִשְׁפַּחַת הַפַּלּוּאִי וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שָׁוות בְּמִסְפַּר שֵׁמות לְגֻלְגְּלותָם. וְזֶה טַעַם הַמִּנְיָן הַזֶּה שֶׁיִּמְנוּ הַמִּשְׁפָּחָה לְיורְדֵי מִצְרַיִם וְלֹא יַזְכִּיר "לְגֻלְגְּלותָם", וְאַף עַל פִּי שֶׁיַּזְכִּיר מִסְפָּרָם בְּכֹלָל. ומַה שֶּׁאָמַר "לָרב תַּרְבּו נַחֲלָתו" (במדבר כ"ו:נ"ד) בִּבְנֵי הַמִּשְׁפָּחָה שֶׁנִּטְלוּ אִישׁ לְפִי פְּקודָיו לְגֻלְגְּלותָם. ומִפְּנֵי זֶה יַזְכִּיר בְּסֵפֶר יְהושֻׁעַ בַּחֲלוקַת הָאָרֶץ "לְמִשְׁפְּחותָם", "וַיְהִי הַגורָל לְמַטֵּה בְנֵי יְהודָה לְמִשְׁפְּחותָם" (יהושע טו א), וְכֵן בְּכֻלָּם. אוֹ יִהְיֶה טַעַם "לְמִשְׁפְּחותָם" לְכָל מִשְׁפְּחות הַשֵּׁבֶט, אוֹ שֶׁחָלְקוּ הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחותָם וְכָל מִשְׁפָּחָה ומִשְׁפָּחָה הָיָה חֶלְקָם בְּמָקום אֶחָד וְלֹא תִתְעָרֵב בְּמִשְׁפָּחָה אַחֶרֶת, וְהוּא הַנָּכון בְּעֵינַי:

פסוק ט

ובְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם הַזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה לְהודִיעַ שֶׁנִּשְׁאֲרָה כָּל הַיְרֻשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת הַפַּלְּאִי לִנְמוּאֵל לְבַדּו, כִּי דָתָן וַאֲבִירָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם נִבְלְעוּ, אוֹ כְּדִבְרֵי רַבּותֵינוּ (ב"ב קי"ח) לִרְמז שֶׁאִבְּדוּ חֶלְקָם מִן הָאָרֶץ אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ מִיּוצְאֵי מִצְרַיִם וּרְאוּיִים לְנַחֲלָה:

פסוק יג

לְזֶרַח הוּא צוחַר (בראשית מו י) לְשון צהַר, אֲבָל מִשְׁפַּחַת אֹהַד בָּטְלָה. וְכֵן חָמֵשׁ מִשְׁפָּחות מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין, שֶׁהֲרֵי בַּעֲשָׂרָה בָּנִים יָרַד לְמִצְרַיִם (שם פסוק כא), וְכָאן לֹא מָנָה אֶלָּא חֲמִשָּׁה, לְשון רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ו:י"ג). ועוֹד כָּתַב (רש"י על במדבר כ"ו:כ"ד): כָּל הַמִּשְׁפָּחות נִקְרְאוּ עַל שֵׁם יורְדֵי מִצְרַיִם, וְהַנּולָדִים מִשָּׁם וְאֵילְךְ לֹא נִקְרְאוּ מִשְׁפָּחות, חוּץ מִמִּשְׁפָּחות אֶפְרַיִם ומְנַשֶּׁה שֶׁנּולְדוּ כֻּלָּם בְּמִצְרַיִם, וְאַרְדְּ וְנַעֲמָן בְּנֵי בֶלַע בֶּן בִּנְיָמִן. ומָצָאתִי בְּיסודו שֶׁל ר' מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן שֶׁיָּרְדָה אִמָּן לְמִצְרַיִם כְּשֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת מֵהֶן. וְאִם אַגָּדָה הִיא הֲרֵי טוב, וְאִם לָאו אֲנִי אומֵר שֶׁהָיוּ לְבֶלַע בָּנִים הָרִבּה, ומִשְּׁנַיִם הַלְּלוּ אַרְדְּ וְנַעֲמָן יָצְתָה מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מִשְׁפָּחָה רַבָּה, וְנִקְרְאוּ תולְדות שְׁאָר הַבָּנִים עַל שֵׁם בֶּלַע, וְתולְדות הַשְּׁנַיִם הַלָּלּו נִקְרְאוּ עַל שְׁמָם. כָּל זֶה לְשון הָרַב ז"ל. וַאֲנִי תְּמֵהַּ עָלָיו, שֶׁאֵין הַקֶּשְׁיָא בַּעֲבוּר שֶׁיִּמְנֶה הַכָּתוּב מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְעַצְמָהּ ומִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי ומִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי בָּנָיו לְעַצְמָן, כִּי זֶה הָיָה מִפְּנֵי הֱיותָן לְמִשְׁפָּחות כְּדִבְרֵי הָרַב, וְכֵן יַעֲשֶׂה בִּבְנֵי יְהודָה ובִבְנֵי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם וְכֵן בִּבְנֵי אָשֵׁר. אֲבָל אִם נֹאמַר שֶׁנּולְדוּ אַרְדְּ וְנַעֲמָן לְבֶלַע בֶּן בִּנְיָמִן אַחֲרֵי רִדְתּו לְמִצְרַיִם, לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְהִמָּנות כָּאן לְמִשְׁפָּחות! וְאִם נַחְשֹׁב שֶׁנּולְדוּ לו קֹדֶם לָכֵן, יִהְיוּ יותֵר מִשִּׁבְעִים נָפֶשׁ, כִּי אִז הָיוּ בְּנֵי בִנְיָמִן עֲשָׂרָה וְאֵלֶּה בְּנֵי בֶלַע שְׁנַיִם! עַל כֵּן דָּרַשׁ רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן שֶׁהָיְתָה אִמָּם מְעֻבֶּרֶת מֵהֶן וְלֹא יִמְנֶה אותָם שָׁם, וְכָאן יַחְשִׁבֵם לְנולָדִים. וְאִם אַגָּדָה הִיא, נִסְבֹּל הַדּחַק לְקַבְּלָהּ, וְנִצְטָרֵךְ עוֹד לומַר כִּי יולֶּדֶת נולָדָה בֵּין הַחומות בְּיום הִכָּנְסָם שָׁם,

וּלְכָךְ יְזַכִּיר אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ, וְאֵלֶּה נוֹלְדוּ אַחֲרֵי חֻדָּשִׁים. וְאִם אֵינָהּ קַבָּלַת רַבּוֹתֵינוּ, נִדְחֶה סְבָרָתוֹ וְאֹת בִּשְׁתֵּי יָדַיִם. אֲבָל נוֹכַל לוֹמַר כִּי אַרְךְ וְנַעֲמָן בְּנֵי בִנְיָמִן מֵתוּ בְּלֹא בָנִים, וּבָלַע רָצָה לְהָקִים לְאָחָיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל וְקָרָא שֵׁם בָּנָיו עַל שֵׁם אָחָיו הַמֵּתִים. וְאוּלַי הָיָה יָבָם בִּנְשׂוֹתֵיהֶם, כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וְהָיוּ אַרְךְ וְנַעֲמָן בְּנֵי בָלַע לְרָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת לְהָקִים שֵׁם לְאַרְךְ וְנַעֲמָן בְּנֵי בִנְיָמִן יוֹרְדֵי מִצְרַיִם. וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי כִּי נַעֲמָן וְאַרְךְ אֲשֶׁר יִמְנֶה בִּבְנֵי בִנְיָמִין שָׁם בְּפָרָשַׁת "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת" (בראשית מו כא), הֵם בְּנֵי בְנוֹ הַבְּכוֹר בָּלַע כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ כָּאן, וְכֵן יִמְנֶה אוֹתָם בִּדְבָרֵי הַיָּמִים (א ח א-ה). וּמִנְהַג הַכָּתוּב לַעֲשׂוֹת בְּנֵי הַבָּנִים כְּבָנִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "אֶת לָבָן בֶּן נָחוֹר" (בראשית כט ה), וְכָתוּב בִּדְבָרֵי הַיָּמִים "בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם וְעוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמֶשֶׁךְ" (א א יז), וְהִנֵּה אֵלֶּה אַרְבָּעָה הָאַחֲרוֹנִים בְּנֵי בָנָיו! וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה כֵן בִּבְנֵי פֶרֶץ וּבִבְנֵי בְרִיעָה, אוּלַי נוֹלְדוּ עַל בִּרְכֵּי בִנְיָמִין וַיַּחְשְׁבֵם לוֹ כְּדֶרֶךְ "וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה" (במדבר ג׳:א׳), אוֹ בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ בְּנֵי בִנְיָמִן רַבִּים שֶׁהָיוּ שִׁמְנָה, טָפַל הַמְעוּט לָרֹב. וְעַל דֶּרֶךְ הַסְּבָרָא יִתָּכֵן עוֹד שֶׁנֹּאמַר שֶׁלֹּא מָנָה הַכָּתוּב הַמִּשְׁפָּחוֹת לְיוֹרְדֵי מִצְרַיִם לְבַדָּם, כִּי גַּם הַנּוֹלָדִים בְּמִצְרַיִם מֵאוֹתוֹ יוֹם וְאֵילָךְ מָנָה לְמִשְׁפָּחוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בָּאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה. וְאֵין טַעַם לַעֲשׂוֹת כֵּן בַּעֲבוּר הֱיוֹתָם בְּמִצְרַיִם, כִּי לְעֵת הַיְרִידָה רָאוּי שֶׁיִּמְנוּ כֻּלָּם לְמִסְפָּר אֶחָד וְיֵעָשֶׂה מִשְׁפָּחוֹת מִשִּׁבְעִים נֶפֶשׁ, וְכֵן יִמְנֵם הַכָּתוּב בְּכָל מָקוֹם בְּיוֹרְדֵי מִצְרַיִם "בִּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה" (דברים י כב). וְכֵן בְּנֵי בָלַע אַחֲרֵי כֵן נוֹלְדוּ. אֲבָל הָעִנְיָן כִּי הָיָה הַמִּנְהָג בְּיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם רָאשֵׁי בָתֵּי אָבוֹת, יִתְיַחֲסוּ כָּל יוֹצְאֵי יְרֵכוֹ לְעוֹלָם אֶל הָאִישׁ הַהוּא וְיִקָּרְאוּ עַל שְׁמוֹ לְכִבּוּדוֹ, כַּאֲשֶׁר יַעֲשׂוּ גַּם הַיּוֹם כָּל הַיִּשְׁמְעֵאלִים וְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בְּאַרְצוֹתָם לְהִקָּרֵא כֻּלָּם לְמִשְׁפָּחוֹת, אִבְּן עֶזְרָא, אִבְּן שׁוּשָׁן. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם" (שמות ו יד), כִּי מֵעֵת אֲשֶׁר פָּרוּ וְרָבוּ בְּמִצְרַיִם הֶעֱמִידוּ לָהֶם רָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת לְהִתְיַחֵס עֲלֵיהֶן. וְאוּלַי הִתְחִילוּ הָעִנְיָן הַזֶּה בְּמִצְרַיִם שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ בַּגּוֹיִם וְיִהְיוּ נְכָרִים וִידוּעִים לְשִׁבְטֵיהֶם, "שֶׁשָּׁם עָלוּ שִׁבְטִים שִׁבְטֵי יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל", וְתִהְיֶה לְחֹק בְּיִשְׂרָאֵל. וְהִנֵּה הָיוּ אֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים כָּאן בְּמִצְרַיִם, אִישׁ אִישׁ לְרֹאשׁ לְבֵית אֲבוֹתָיו תִּתְיַחֵס הַמִּשְׁפָּחָה אֲלֵיו. וּלְכָךְ יִמְנֶה בְּבֵית מָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי בְּנוֹ וּמִשְׁפַּחַת הָאִיעֶזְרִי וְהַחֶלְקִי בָּנָיו וַאֲחֵיהֶם, וְכֵן בִּבְנֵי יְהוּדָה וְאֶפְרַיִם, כִּי הַבָּנִים הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים גְּדוֹלִים וְנִכְבָּדִים וַיִּהְיוּ לְרֹאשׁ. לֹא הָיָה זֶה בַּעֲבוּר הוֹלִידָם מִשְׁפָּחָה רַבָּה כְּדִבְרֵי הָרַב, כִּי כֻּלָּם הוֹלִידוּ מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת כִּי פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד, אֲבָל הָיָה זֶה לְכָבוֹד שֶׁשָּׁמוּ עֲלֵיהֶם רֹאשׁ. וְרֹב הַמִּשְׁפָּחוֹת בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם הָיוּ מִתְיַחֲסוֹת אֶל הַיּוֹרְדִים לְמִצְרַיִם שֶׁהֵם לָהֶם הָאָבוֹת הַנִּכְבָּדִים, וְהַשְּׁאָר עָשׂוּ

לָהֶם מִן הַנּוֹלָדִים שָׁם בְּקָרוֹב רָאשֵׁי אָבוֹת. וְלָכֵן יִהְיוּ לָהֶם רֹב הַנִּזְכָּרִים כָּאן יוֹרְדֵי מִצְרַיִם, וְהִנֵּה יִהְיֶה יִחוּס הַמִּשְׁפָּחוֹת הָאֵלֶּה לְיוֹרְדֵי מִצְרַיִם כִּי שָׁם תִּקְּנוּ אוֹתָם:

פסוק מב

וְטַעַם **אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת דָּן לְמִשְׁפְּחֹתָם**, כִּי הָיוּ לְשׁוּחָם בָּנִים עָשׂוּ מִשְׁפָּחוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם אֲבִי הַמִּשְׁפָּחָה, אֲבָל הָיוּ כֻּלָּם מִתְיַחֲסוֹת אֶל שׁוּחָם הָרֹאשׁ, וְהָיוּ נִקְרָאוֹת אֵלָיו בִּשְׁמוֹ, כְּאָמְרָךְ: לְדָנִיֵּאל מִשְׁפַּחַת דָּנִיֵּאל הַשּׁוּחָמִי, לִיחֶזְקֵאל מִשְׁפַּחַת יְחֶזְקֵאל הַשּׁוּחָמִי. וְהִנֵּה הֵם מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת וּמִשְׁפָּחָה אַחַת אֲצֶל הַשּׁוּחָמִי, וְלָכֵן יִחֵס אֶת כֻּלָּן אֵלָיו. וְעַל דַּעַת הָאוֹמְרִים כִּי לְיוֹרְדֵי מִצְרַיִם יִתְיַחֲסוּ, הָיוּ מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת נִקְרָאוֹת בְּשֵׁם אֲבוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בְּמִצְרַיִם, וּבְכָאן לֹא הָיָה מְיַחֵס אוֹתָם אֶלָּא לַשּׁוּחָמִי כִּי הוּא יָרַד לְמִצְרַיִם לְבַדּוֹ:

פסוק מו

וְשֵׁם בַּת אָשֵׁר שָׂרַח – לְפִי שֶׁהָיְתָה בַּחַיִּים מְנָאָה כָּאן, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ו:מ"ו). וְאוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר כ"ו:מ"ו) תִּרְגֵּם: "וְשׁוֹם בַּת אִתַּת אָשֵׁר סָרַח". נִתְכַּוֵּן בָּזֶה לוֹמַר כִּי הָיְתָה בַּת יוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה, וּלְכָךְ הִזְכִּירָהּ הַכָּתוּב בְּכָאן כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר בְּנוֹת צְלָפְחָד, וְתִכָּנֵס בִּכְלַל "לְאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ" (במדבר כ"ו:נ"ג). וְאִלּוּ הָיְתָה בַּת אָשֵׁר עַצְמוֹ לֹא הָיְתָה יוֹרֶשֶׁת, כִּי בָּנִים זְכָרִים הָיוּ לוֹ, אֲבָל הָיְתָה בַּת אִשְׁתּוֹ מֵאִישׁ אַחֵר, לֹא הָיָה לוֹ בֵּן וְהָיְתָה נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ. וְיִהְיֶה טַעַם "וְשָׂרַח אֲחוֹתָם" (בראשית מו יז), כִּי הָיְתָה אֲחוֹת בָּנָיו לֹא בִתּוֹ. וּלְכָךְ אָמַר "וְשֵׁם בַּת אָשֵׁר שָׂרַח" וְלֹא אָמַר "וּבַת אָשֵׁר", לוֹמַר כִּי הָיָה שְׁמָהּ בַּת אָשֵׁר וְנִקְרֵאת שָׂרַח. וְאִם הָיְתָה בַּחַיִּים כְּדִבְרֵי רַשִׁ"י, הִנֵּה הִיא כִּבְנוֹת צְלָפְחָד לְנַחֲלָה, וְאִם מֵתָה - מִשְׁפַּחְתָּהּ נָטְלוּ בַּעֲבוּרָהּ. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הָיָה לָהּ מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה תִּקָּרֵא עַל שְׁמָהּ, וְתִכָּנֵס בִּכְלַל "אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי אָשֵׁר לִפְקֻדֵיהֶם" (במדבר כ"ו:מ"ז). אֲבָל לֹא רָצָה הַכָּתוּב לְיַחֵס אֶל הָאִשָּׁה שֶׁיֹּאמַר "לְשָׂרַח מִשְׁפַּחַת שָׂרַח" וְקִצֵּר הָעִנְיָן:

פסוק נד

לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ – לְשֵׁבֶט מְרֻבֶּה בְּאוּכְלוּסִין נָתְנוּ חֵלֶק רַב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ הַחֲלָקִים שָׁוִים, שֶׁהֲרֵי לְפִי רִבּוּי הַשֵּׁבֶט חִלְקוּ הַחוֹלְקִים, לֹא עָשׂוּ אֶלָּא עַל יְדֵי גּוֹרָל, וְהַגּוֹרָל עַל פִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ו:נ"ד). וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ בַּכָּתוּב הַזֶּה אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (פנחס כו ג): "לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ" - הֲרֵי שֶׁיָּצְאוּ עִמּוֹ עֲשָׂרָה בָנִים מִמִּצְרַיִם וּבְכְנִיסָתָן לָאָרֶץ נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה וְכוּ'. וְכֵן בַּגְּמָרָא מְפֹרָשׁ שֶׁאֵין מַשְׁמָעוּתוֹ אֶצֶל חֲכָמִים לְחַלֵּק בֵּין שֵׁבֶט לְשֵׁבֶט כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ב"ב קי"ז) בִּשְׁלֹמָא לְמַאן דְּאָמַר לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, הַיְינוּ דִּכְתִיב "לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ" וְגוֹ'. וְעוֹד שֶׁכְּבָר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר וַיְחִי יַעֲקֹב (בראשית מ"ח:ו') כִּי בַּגְּמָרָא בְּפֶרֶק יֵשׁ נוֹחָלִין (בבא בתרא קכ"ב) הָעֱלוּ בְּפֵרוּשׁ שֶׁלֹּא

נִתְחַלְּקָה לְקַרְקַפְתָּא דְגַבְרֵי, אֶלָּא לִשְׁבָטִים נִתְחַלְּקָה, שְׁנַיִם עָשָׂר חֲלָקִים שָׁוִים עָשׂוּ מִמֶּנָּה וְנָטַל כָּל הַשֵּׁבֶט הַחֵלֶק שֶׁיָּצָא לוֹ הַגּוֹרָל עָלָיו, וְזֶהוּ מַה שֶּׁצָּוָּחוּ בְּנֵי יוֹסֵף שֶׁאָמְרוּ "מַדּוּעַ נָתַתָּ לִי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב" (יהושע י"ז:י"ד), וְלֹא הוֹסִיף לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כְּלוּם אֶבָל אָמַר לוֹ "עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרַאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי אָץ לְךָ הַר אֶפְרָיִם" (שם ט"ו), לוֹמַר שֶׁיִּכְבְּשׁוּ לָהֶם מִן הָאָרֶץ שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה לָהֶם וְיַרְחִיבוּ בָּהּ אֶת גְּבוּלָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "לִשְׁמוֹת מַטּוֹת אֲבוֹתָם יִנְחָלוּ... בֵּין רַב לְמְעָט" (במדבר כ"ו:נ"ה-נ"ו) שֶׁיִּקְחוּ כָּל הַמַּטּוֹת בְּשָׁוֶה, בֵּין שֶׁהוּא מְרֻבֶּה בְּאוּכְלוֹסִין אוֹ מְמֻעָט בָּהֶם, וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ "לָרַב תַּרְבּוּ נַחֲלָתוֹ" לְאַנְשֵׁי הַשֵּׁבֶט עַצְמוֹ, אוֹ כְּפִי מִדְרָשׁוֹ שֶׁנִּתְחַלְּקָה לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, הֲרֵי שֶׁיָּצְאוּ עִמּוֹ עֶשְׂרָה מִמִּצְרַיִם וּבִכְנִיסָתָן לְאָרֶץ נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו "לָרַב תַּרְבּוּ", כְּלוֹמַר שֶׁאִם מֵתוּ אוֹתָן עֶשָׂרָה שֶׁהָיוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם וְנוֹלְדוּ לָהֶם חֲמִשָּׁה בָּנִים בַּמִּדְבָּר, אוֹ שֶׁהָיוּ טְפָלִים וְנַעֲשׂוּ בְּנֵי עֶשְׂרִים, קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו "לָרַב תַּרְבֶּה", כְּלוֹמַר לָרַב בִּיצִיאַת מִצְרַיִם תַּרְבּוּ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עַכְשָׁו מוּעָט. הֲרֵי שֶׁיָּצְאוּ עִמּוֹ חֲמִשָּׁה וּבִכְנִיסָתָן לָאָרֶץ נִמְצְאוּ עֲשָׂרָה, קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו "לַמְעַט תַּמְעִיט", כִּדְאִיתָא בַּסִּפְרֵי. אֲבָל רָאִיתִי בַּסִּפְרֵי שָׁם דְּקָתָנֵי, "לְפִי פְּקוּדָיו", מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ אֶלָּא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט לְפִי מַה שֶּׁהוּא, כֵּן הוּא אוֹמֵר "וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מַדּוּעַ נָתַתָּ לִי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב אֲשֶׁר עַד כֹּה בֵּרַכַנִי ה'", מַהוּ אוֹמֵר, "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם עַם רַב אַתָּה עֲלֵה לְךָ הַיַּעְרָה וּבֵרַאתָ לְךָ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים כִּי אָץ לְךָ הַר אֶפְרָיִם", זֶהוּ לְשׁוֹן הַבְּרִיתָא הַזֹּאת, וְנִרְאֶה מִמֶּנָּה שֶׁנִּתְחַלְּקָה הָאָרֶץ לְגֻלְגְּלוֹתָם כִּדְבְרֵי הָרַב. אֲבָל לְפִי הַגְּמָרָא מְשַׁבַּשְׁתָּא הִיא. וְעוֹד שֶׁאִם כֵּן מַה יִּצְעָקוּ בְּנֵי יוֹסֵף, וַהֲלֹא נָתַן לָהֶם לְפִי מִנְיָנָם הַמְרֻבֶּה כִּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים. וּלְפִי דַעְתִּי יֵשׁ בַּבְּרִיתָא הַזּוֹ קִצּוּר, וְהוּא מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ב"ב קי"ח) דִּמְשׁוּם טְפָלִים דְּנִפְּשׁוּ לְהוּ צָוָחוּ בְּנֵי יוֹסֵף. וּבְאוּר הָעִנְיָן, כִּי בְּנֵי יוֹסֵף כִּשְׁנֵי שְׁבָטִים נָטְלוּ, בְּנֵי אֶפְרַיִם חֵלֶק אֶחָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה חֵלֶק אֶחָד, כִּי כֵן כָּתוּב (יהושע י"ד:ד'), וְאֵין אֶחָד מֵהֶם שֶׁמְּרֻבֶּה בְּאוּכְלוֹסִים יוֹתֵר מִשְּׁאֵר הַשְּׁבָטִים, אֲבָל בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים מְרֻבִּים מֵהֶם, כִּי שֵׁבֶט יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן וְדָן מְרֻבִּים מֵהֶם, וְלָמָּה יִצְּוָחוּ הֵם וְהַמְּרֻבִּים יִשְׁתְּקוּ, וְכָל שֶׁכֵּן אִם נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם כְּפִי מִדְרָשׁוֹ שֶׁהָיוּ בַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן בְּנֵי יְהוּדָה מְרֻבִּין מִשְּׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה יְחִדָיו. אֲבָל הָיוּ צוֹעֲקִים מִפְּנֵי הַטְּפָלִים, שֶׁהָיוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה בְּמִנְיָן יְצִיאַת מִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְנִתְרַבּוּ בַּמִּנְיָן הַשֵּׁנִי בַּמִּדְבָּר לִשְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף, וְאֵין בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְרַבָּה כָּל כָּךְ, וְהָיוּ כְּמוֹ כֵן מְרֻבִּים בָּנִים עַד שֶׁנִּתְחַלְּקָה הָאָרֶץ, וְגַם בְּנֵי אֶפְרַיִם כֵּן, וְלֹא הָיוּ הַטְּפָלִים הֵהֵם נוֹטְלִים כְּלוּם, וּלְכָךְ צָעֲקוּ וְשׁוֹמֵעַ אֵין לָהֶם, כִּי כֵן הַמִּשְׁפָּט שֶׁלֹּא יִטְלוּ אֶלָּא בְּנֵי עֶשְׂרִים. וּלְכָךְ אָמְרָה הַבְּרִיתָא "לְפִי

פְּקוּדָיו" שֶׁהָיוּ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה, מִלְּמַד שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ אֶלָּא לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט לְפִי מַה שֶּׁהוּא בִּשְׁעַת הַמְּנִין, שֶׁלֹּא יִתְּנוּ כְּלוּם לַטְּפָלִים, וַאֲפִלּוּ גָּדְלוּ וְהִגִּיעוּ לְעֶשְׂרִים בְּשָׁעָה שֶׁחָלְקוּ. וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר "מַדּוּעַ נָתַתָּה לִּי נַחֲלָה גּוֹרָל אֶחָד וָחֶבֶל אֶחָד וַאֲנִי עַם רָב", לְדִבְרֵי הַכֹּל אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּנִּגְלֶה מִפְּשׁוּטוֹ, כִּי אִם חָלַק לָהֶם הָאָרֶץ לְגֻלְגְּלוֹתָם כְּדִבְרֵי רַשִׁ"י הִנֵּה לָקְחוּ דַּיָּם, וּכְמוֹ שֶׁהֵם עַם רַב לָקְחוּ חֵלֶק רַב, וְאִם לַשְּׁבָטִים - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא נָתַן לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ חֵלֶק בְּכוֹרָתָם, שֶׁלֹּא הָיָה עוֹבֵר עַל צַוָּאַת יַעֲקֹב, וְגַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה בַּתּוֹרָה לְשִׁבְטֵי אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה. וְעוֹד כָּתוּב מְפֹרָשׁ כִּי שְׁנֵי גּוֹרָלוֹת נָתַן לָהֶם, דִּכְתִיב: "וַיְהִי גְבוּל בְּנֵי אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם", "זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְּנֵי אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם" (יהושע ט"ז:ה',ח'), וּבִבְנֵי מְנַשֶּׁה: "וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה", "וַיְהִי גְבוּל מְנַשֶּׁה" (שם י"ז:א',ז') כְּכָל הַנֶּאֱמָר בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים. אֲבָל אָמְרָם "גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד" לוֹמַר כָּל מַה שֶּׁנָּתַתָּ לִשְׁנֵינוּ רָאוּי לְאֶחָד בְּגוֹרָלוֹ. וְהִזְכִּירוּ זֶה הַלָּשׁוֹן לְפִי שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ הִפִּיל תְּחִלָּה גּוֹרָל אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל לִבְנֵי יוֹסֵף מִיַּרְדֵּן יְרִחוֹ" וְגוֹ' עַד "וְהָיוּ תוֹצְאוֹתָיו יָמָּה" (שם טז א-ג), וְשָׁם נֶאֱמַר "וַיִּנָּחֲלוּ בְּנֵי יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם" (שם פסוק ד), כְּלוֹמַר שֶׁנִּתְּנוּ שְׁנֵיהֶם בַּגּוֹרָל הַזֶּה, וְאַחַר כָּךְ חָלַק אוֹתוֹ הַגּוֹרָל בֵּין שְׁנֵיהֶם בְּגוֹרָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר שָׁם "וַיְהִי גְבוּל בְּנֵי אֶפְרַיִם" וְגוֹ', וּכְתִיב "וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה" וְגוֹ'. עַל כֵּן אָמְרוּ: הִנֵּה הַגּוֹרָל הָאֶחָד הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵינוּ, כִּי עַם רַב אֲנַחְנוּ, וּמַדּוּעַ חֲלַקְתָּ אוֹתוֹ אַחֲרֵי כֵן לִשְׁנֵי חֲלָקִים?. וְהָיְתָה הַטַּעֲנָה מִפְּנֵי הַטְּפָלִים שֶׁנִּתְרַבּוּ בָהֶן עַל דֶּרֶךְ הַגְּמָרָא. וּלְפִי דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט נִרְאֶה לִי כִּי הַצְּוָחָה הַזֹּאת הָיְתָה שֶׁל בְּנֵי מְנַשֶּׁה, אֶלָּא שֶׁבָּאוּ לְפָנָיו שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים יַחַד. וְכֵן "וַיִּגְּשׁוּ בְּנֵי יְהוּדָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה" (שם יד ו), הַדִּין לְאֶחָד וְכָל הַשֵּׁבֶט יִתְרַעֵם עִמּוֹ. וְהָיְתָה הַטַּעֲנָה לִבְנֵי מְנַשֶּׁה מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּכָל הַשְּׁבָטִים מִי שֶׁהִשְׁאִיר עָרִים רַבּוֹת וּגְדוֹלוֹת לַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר הִשְׁאִיר מְנַשֶּׁה שִׁלְשֶׁת הַנָּפֶת (שם יז יא) - תִּלְתָּא פַּלְכִין. וּרְאָיָה לַדָּבָר, כִּי לְאַחַר שֶׁכָּתוּב "וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ אֶת הֶעָרִים הָאֵלֶּה" (שם פסוק יב), שָׁם כָּתִיב "וַיְדַבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף" (שם פסוק יד), כִּי מִתְּחִלָּה לֹא נִתְרַעֲמוּ עַד שֶׁעָשׂוּ עִמָּם מִלְחָמָה וְלֹא יָכְלוּ לָהֶם. וְיִתָּכֵן שֶׁזֶּה טַעַם "גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד" - אָמְרוּ: מִפְּנֵי שֶׁהִפַּלְתָּ לִשְׁנֵינוּ תְּחִלָּה גּוֹרָל אֶחָד, נָפַל חֶבְלֵנוּ יַחַד וְאֵרַע חֵלֶק שְׁנֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה הַקָּשֶׁה, וְאִלּוּ עָשִׂיתָ לָנוּ שְׁנֵי גּוֹרָלוֹת כַּנָּהוּג בְּכָל שְׁנֵי שְׁבָטִים, הָיָה יוֹצֵא בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁהוּא נוֹחַ לְכִבּשׁ. וְאָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם יַעֲלוּ בְּיַעַר הַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים יִבָּרְרוּ לָהֶם שָׁם כָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ וְיַרְחִיבוּ גְּבוּלָם. וְחָזְרוּ הֵם וּבֵאֲרוּ דִּבְרֵיהֶם וְאָמְרוּ: גַּם הָהָר לֹא יַסְפִּיק לָנוּ כִּי רֶכֶב בַּרְזֶל בְּכָל הַכְּנַעֲנִי שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ בְּאֶרֶץ הָעֵמֶק. וְאָז אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כִּי לֹא יִתֵּן לָהֶם בָּהָר גּוֹרָל אֶחָד, אֲבָל יִהְיֶה לָהֶם הָהָר כֻּלּוֹ וְהַיַּעַר הַגָּדוֹל שֶׁשָּׁם, וְיִבָּרְרוּ לָהֶם מִמֶּנּוּ כָּל צָרְכָּם, וְיִהְיֶה

לָהֶם כָּל תּוֹצָאוֹת גְּבוּלֵי הָהָר, וְיוֹרִישׁוּ מִשָּׁם הַכְּנַעֲנִי כִּי רָכֶב בַּרְזֶל לוֹ וְהוּא חָזָק, וְאֵין שְׁאָר הַשְּׁבָטִים חֲפֵצִים בּוֹ, אֲבָל הֵם שְׁנֵי הָאַחִים שָׁהֵם עִם רַב וְכֹחַ גָּדוֹל לָהֶם, הֵם יַעַזְרוּ זֶה אֶת זֶה וְהֵם יוֹרִישׁוּהוּ. וְסוֹף דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וְלֹא הוֹסִיף לָהֶם כְּלוּם כִּי כֵן הַדִּין. וְהִנֵּה הַצַּדֶּרְ הִרְחִיב דִּבְּרֵינוּ בָּעִנְיָן הַזֶּה, וְעוֹד כְּתַבְנוּהוּ בִּרְאָיוֹת בְּפָרָשַׁת וַיְחִי יַעֲקֹב. וְהַכְּלָל כִּי הַדִּין שֶׁהֶעֱלוּ בַּגְּמָרָא הוּא אֱמֶת וּבוֹ רָאוּי לְפָרֵשׁ הַמִּקְרָאוֹת. וְהִנֵּה פֵּרוּשׁ הַפָּרָשָׁה: לְאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים לְמִשְׁפְּחוֹת תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת, שֶׁיִּתְּנוּ לְכָל זָכָר לְגֻלְגְּלוֹתָם חֶלְקוֹ. לָרַב תַּרְבּוּ נַחֲלָתוֹ - שֶׁיְּחַלְּקוּ אֶרֶץ רְאוּבֵן לְאַרְבַּעַת חֲלָקִים, לְמִשְׁפְּחַת הַחֲנוֹכִי הַמְרֻבָּה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל נָרְבָּה נַחֲלָתוֹ, וּלְמִשְׁפַּחַת הַפַּלּוּאִי הַמֻּעֶטֶת נַמְעִיט, כִּי אִישׁ לְפִי פְקוּדֵי הַמִּשְׁפָּחָה יִתֵּן נַחֲלָתוֹ, וְתִטּוֹל כָּל הַמִּשְׁפָּחָה בְּמָקוֹם אֶחָד. וּמִן הַטַּעַם הַזֶּה מְנָאָם כָּאן לְמִשְׁפָּחוֹת. וּלְפִיכָךְ הִזְכִּירוּ חֲכָמִים (ת"כ בהר פרשה א ב): חָלְקוּ לְמִשְׁפָּחוֹת וְלֹא חָלְקוּ לְבָתֵּי אָבוֹת, וְאֵין כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַכִּיר אֶת שֶׁלּוֹ וְכוּ':

פסוק נה

אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁמוֹת מַטּוֹת אֲבֹתָם שָׁהֵם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת יִנְחָלוּ אוֹתָם. וְחָזַר וְאָמַר: "עַל פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ" שֶׁל מַטֶּה "בֵּין רַב לִמְעָט", כִּי גַּם בֵּין הַמִּשְׁפָּחוֹת יַטִּילוּ גּוֹרָל, וְיִהְיֶה חֵלֶק הַחֲנוֹכִי בְּרוּחַ וּבַמָּקוֹם אֲשֶׁר יַעֲלֶה לוֹ הַגּוֹרָל, וְחֵלֶק הַפַּלֵּאִי בְּאוֹתוֹ מָקוֹם אֲשֶׁר יַעֲלֶה לוֹ הַגּוֹרָל, אַךְ נַרְבֶּה לָרַב וְנַמְעִיט לַמּוּעָט בַּמִּשְׁפָּחוֹת. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסֵדֶר אֵלֶּה מַסְעֵי: "וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם, לָרַב תַּרְבּוּ אֶת נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט אֶת נַחֲלָתוֹ, אֶל אֲשֶׁר יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה, לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנָחָלוּ" (במדבר ל"ג:נ"ד). הִנֵּה בֵּאֵר שֶׁתִּהְיֶה הַנַּחֲלָה לַמִּשְׁפָּחוֹת בְּגוֹרָל אֶל הָרוּחַ אֲשֶׁר יִפּוֹל לוֹ הַגּוֹרָל, שָׁם נַרְבֶּה לָרַב וְנַמְעִיט לַמְעַט בַּמִּשְׁפָּחוֹת. וְאָמַר שֶׁתִּהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבוֹתָם, כְּלוֹמַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַטּוֹת. וּמַה שֶּׁכָּתַב רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ו:נ"ה): "לִשְׁמוֹת מַטּוֹת אֲבוֹתָם" - אֲלוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם - אֵינוֹ נָכוֹן, שֶׁאֵין "מַטּוֹת" רַק שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב: "וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אֲחֵר כִּי אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר ל"ו:ט'), וְכֵן "אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכָל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל" (במדבר ל"א:ד'), וְכֵן בַּמְרַגְּלִים (לעיל יג ב-טו), וְכֵן בְּכָל מָקוֹם. וְשֵׁם שֵׁבֶט וּמַטֶּה אֶחָד הוּא. אֲבָל מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ב"ב קיז): רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה אוֹמֵר: לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמוֹת מַטּוֹת אֲבוֹתָם יִנְחָלוּ" - מִדְרָשׁ מֻרְבּוּי הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה דַּי שֶׁיֹּאמַר "אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת הַמַּטּוֹת", וְכֵיוָן שֶׁהִזְכִּיר "אֲבוֹתָם יִנְחָלוּ", דָּרְשׁוּ שֶׁהָאָבוֹת - וְהֵם הַנִּזְכָּרִים בְּמִצְרַיִם "אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם" (שמות ו יד) - הֵם נוֹחֲלִים אֶת הָאָרֶץ, וּמֵהֶם תָּבֹא לְאֵלֶּה אֲשֶׁר תֵּחָלֵק לָהֶם:

פסוק נז

וְאֵלֶּה פְּקוּדֵי הַלֵּוִי – לֹא יָדַעְתִּי לָמָּה יִמְנֶה בְּנֵי לֵוִי, וּמַה תּוֹעֶלֶת עַתָּה בְּמִנְיָנָם. אוּלַי לְאֵלֶּה נִתְּנוּ הֶעָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶן לִבְהֶמְתָּם, לֹא לַנּוֹלָדִים אַחֲרֵי כֵן. אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם לְכָבוֹד לִפְנֵי הַשֵּׁם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִגְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ פָּחוּת שֶׁלֹּא יַשְׁגִּיחוּ עָלָיו לִמְנוֹתוֹ כִּשְׁאָר הָעָם. וְהִזְכִּיר עַמְרָם וְאִשְׁתּוֹ כִּי בְּנֵי לֵוִי יִמְנוּ לִשְׁנַיִם, לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם, וְרָאוּי לִפְקֹד אַהֲרֹן וּבָנָיו לְעַצְמָן:

פסוק נח

וְכָתַב רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ו:נ"ח) **אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת לֵוִי** חָסֵר כָּאן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי וְהָעֲזִיאֵלִי וּקְצָת יִצְהָר נֶפֶג וְזִכְרִי. וַאֲנִי תָּמַהּ, לָמָּה יִמְנֶה הַכָּתוּב בְּלֵוִי מִשְׁפָּחוֹת לִשְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת וְיַחְזֹר וְיִמְנֶה מִשְׁפָּחוֹת לַבָּנִים, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ לְמָרָרִי בָּנִים אֲחֵרִים אֶלָּא מַחְלִי וּמוּשִׁי, וּמַהוּ "מִשְׁפַּחַת הַמָּרָרִי" וְאַיִן זוּלָתָם? אֲבָל הָיָה זֶה לְכָבוֹד, כִּי בְּנֵי לֵוִי שִׁלְשְׁתָּם הָיוּ גְּדוֹלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְזִכְרָם הָיָה לִבְרָכָה, וְהָיוּ כָּל תּוֹלְדוֹת גֵּרְשׁוֹן נִקְרָאִין "מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי" לִכְבוֹדוֹ, וְכֵן כָּל בְּנֵי מְרָרִי "מִשְׁפַּחַת הַמָּרָרִי" לִכְבוֹדוֹ. וְאַחֲרֵי כֵן שָׂמוּ לָהֶם בָּתֵּי אָבוֹת וְנֶחְלְקִים לְמִשְׁפָּחוֹת כִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים, וְנִקְרָאִים בִּפְרָט מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי. וְכֵן בִּקְהָת יִקָּרְאוּ כָּל זַרְעוֹ בִּכְלָל "מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי", וְחוֹזְרִים וְנֶחְלָקִים עוֹד לְמִשְׁפָּחוֹת בַּבָּנִים, מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרוֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי. וְלֹא הִזְכִּיר עַתָּה "מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי" בַּעֲבוּר שֶׁנֶּחְלְקָה לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם, וְהִזְכִּיר שְׁמוֹתָם לְכָבוֹד, וְלֹא הִזְכִּיר הַכְּהֻנָּה לְאַהֲרֹן לִכְבוֹד מֹשֶׁה. וְכֵן תִּרְאֶה בַּמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן בַּפְּקוּדִים שֶׁאָמַר: "וַיִּהְיוּ אֵלֶּה בְּנֵי לֵוִי בִּשְׁמוֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי" (במדבר ג':י"ז), וְהָיָה זֶה לְמַעֲלָתָם, כִּי בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים לֹא הִזְכִּיר כֵּן. וְטַעַם **מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי** כִּי מִתְּחִלָּה הָיְתָה נִקְרֵאת "מִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי" (שם פסוק כז), כִּי הָיוּ בְּעֵת הַמִּנְיָן הַהוּא בָּנִים גַּם לְנֶפֶג וְזִכְרִי, וְעַכְשָׁו לֹא הָיוּ רַק לְקֹרַח וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ. וּלְפִי דַּעְתִּי לֹא הָיָה מִן הָרָאוּי שֶׁיֵּעָקֵר שֵׁם הַיִּצְהָרִי מִזַּרְעוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתוּ קְצָת בָּנָיו, אֲבָל עָשׂוּ זֶה אַחֲרֵי מַעֲשֵׂה קֹרַח בַּעֲבוּר כְּבוֹד בָּנָיו, לְהוֹדִיעַ בְּיִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹת שְׁמָם וְזִכְרָם, כִּי כֵן הַכָּתוּב מִשְׁתַּדֵּל לוֹמַר "וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ" (במדבר כ"ו:י"א). וְכֵיוָן שֶׁכָּלוּ נֶפֶג וְזִכְרִי וְנִשְׁאֲרוּ כָּל זֶרַע יִצְהָר לְקֹרַח, קָרְאוּם "מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי" לְהוֹדִיעַ כִּי הָיוּ בָּנָיו צַדִּיקִים וְטוֹבִים מִמֶּנּוּ. וּמִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן (ברש"י בפסוק לו) בְּ"אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים" - ה' מְעַט, אֵינֶנּוּ אֱמֶת, בַּעֲבוּר שֶׁמָּנָה לִבְנֵי לֵוִי שְׁמוֹנָה וְאֵינָן אֶלָּא חֲמֵשׁ, כִּי הַשֵּׁלֹשׁ לַאֲבוֹתָם כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ:

פסוק נט

וְטַעַם **אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם** – עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, לְפִי שֶׁכָּל בְּנֵי יַעֲקֹב עִם כָּל בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יָרְדוּ לְמִצְרַיִם, וְאֵין בָּהֶם מִי שֶׁהוֹלִיד שָׁם אַחֲרֵי כֵן, זוּלָתִי לֵוִי שֶׁהוֹלִיד אֵם הַבָּנִים שְׁמֻחָה, כִּי אִחֵר הַשֵּׁם לֵידָתָהּ כִּי לֹא הִגִּיעַ הַקֵּץ כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי כְּבָר (בראשית מו טו):

פסוק סג

וְטַעַם **אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר** עַל פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין פְּקוּדֵי הַלֵּוִי בִּכְלָל, כִּי בָּהֶם לֹא יֵאָמַר "וּבְאֵלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ", שֶׁלֹּא נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה הַהִיא עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב"ב קכא), וְהָעֵד אֶלְעָזָר גַּם פִּנְחָס:

פסוק סד

וּבְאֵלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן כִּי יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב לֹא הָיוּ עַתָּה בַּפְּקוּדִים הָאֵלּוּ, לְפִי שֶׁהָיוּ מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה, וְאֵין הַמִּנְיָן אֶלָּא מִבֶּן עֶשְׂרִים עַד בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה, כִּי הֵם עִקַּר יְמֵי הָאִישׁ כָּעִנְיָן הָאָמוּר בָּעֲרָכִין (ויקרא כז ג), וְאָז הוּא יוֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא מִשִּׁשִּׁים וָמַעְלָה כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב"ב קכא). אֲבָל אָמַר וְלֹא נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, שֶׁהָיוּ מִן הַפְּקוּדִים הָרִאשׁוֹנִים וְלֹא מֵתוּ:

פרק כז

פסוק ג

וְהוּא לֹא הָיָה לְפִי שֶׁבָּאוּ לוֹמַר "בְּחֶטְאוֹ מֵת", נִזְקְקוּ לוֹמַר לֹא בְּחֵטְא מִתְאוֹנְנִים וְלֹא בַּעֲדַת קֹרַח שֶׁהִצּוּ עַל הַקב"ה הָיָה, אֶלָּא בְּחֶטְאוֹ לְבַדּוֹ וְלֹא הֶחֱטִיא אֲחֵרִים עִמּוֹ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ז:ג'). וְלֹא פֵּרֵשׁ לָמָּה הָיוּ בָּאוֹת לוֹמַר "בְּחֶטְאוֹ מֵת", אֶלָּא שֶׁתֹּאמַרְנָה "אֲבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ" כִּי כֵן הָרָאוּי לְהֵאָמֵר. אֲבָל עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ב"ב קי"ח) הֻצְרְכוּ לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה בַּעֲדַת קֹרַח, לְפִי שֶׁעֲדַת קֹרַח לֹא הָיָה לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְכֵן לַמִּתְלוֹנְנִים שֶׁבַּעֲדַת קֹרַח, כִּי נִשְׁמַע זֶה בָּעָם מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. וְכָךְ פֵּרֵשׁ ר"א וְאָמַר: חָשְׁבוּ הַבָּנוֹת כִּי לֹא יִירְשׁוּ הַנּוֹעָדִים עַל ה'. וְדַעְתִּי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט שֶׁאָמְרוּ כָּכָה בַּעֲבוּר שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ הָיָה שׁוֹנֵא עֲדַת קֹרַח יוֹתֵר מִכָּל הַחוֹטְאִים שֶׁמֵּתוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁהֵם הָיוּ הַקָּמִים כְּנֶגְדּוֹ וְהַכּוֹפְרִים בְּכָל מַעֲשָׂיו, וְחָשְׁבוּ אוּלַי בְּשִׂנְאָתוֹ אוֹתָם יֹאמַר: "אַל יְהִי לוֹ מוֹשֵׁךְ חֶסֶד וְאַל יְהִי חוֹנֵן לְיִתוֹמָיו, יִזְכֹּר עָוֹן אֲבוֹתָם אֶל ה'" (תהלים קט י"ב, י"ד). עַל כֵּן הוֹדִיעָוהוּ כִּי לֹא הָיָה מֵהֶם. וְרָמְזוּ עוֹד שֶׁאֵינוֹ בְּמֻתֵּי הַמַּגֵּפוֹת אֲבָל בַּמִּדְבָּר מֵת עַל מִטָּתוֹ. וְטַעַם **כִּי בְחֶטְאוֹ מֵת** - אָמְרוּ מֵת בַּמִּדְבָּר בַּעֲוֹנוֹ שֶׁלֹּא זָכָה לִיכָּנֵס בָּאָרֶץ, אוֹ כִּדְבְרֵי רַבִּי

יְהוּדָה הַלֵּוִי הַמְשׁוֹרֵר ז"ל שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁהוּא דָּבֵק עִם "וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ", כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם, בַּעֲוֹנוֹת אֵרַע כָּךְ וְכָךְ:

פסוק ט

וְאִם אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָחָיו – קִבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ב קטו) כִּי הָאָב יוֹרֵשׁ אֶת בְּנוֹ כַּאֲשֶׁר מֵת בְּלֹא זֶרַע, וְלֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה. וְהַטַּעַם כִּי בְּמִשְׁפְּטֵי הַיְרֻשָּׁה כָּל מַנְחִיל נוֹחֵל, כִּי הַקֶּרְבָה שָׁוָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר הַכָּתוּב שֶׁהַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו גַּם הָאָב יוֹרֵשׁ אֶת הַבֵּן. וְעוֹד, כִּי הַיְרֻשָּׁה הִיא בְּשַׁלְשֶׁלֶת הַזֶּרַע בְּיוֹצְאֵי חֲלָצָיו לֹא בַּצְּדָדִין. אִם כֵּן **וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָחָיו** מַשְׁמַע נַחֲלָה שֶׁהָאָב יוֹרֵשׁ בַּקֶּבֶר וּמִמֶּנּוּ תָּבֹא לָאַחִים, אֲבָל לֹא רָצָה לוֹמַר "וְאִם אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְאָבִיו", כִּי דֶּרֶךְ בְּרָכָה יְדַבֵּר וְלֹא בַּנִּכְרָתִים. וְאוּלַי לֹא הָיָה זֶה בִּבְאֵי הָאָרֶץ שֶׁיִּנְחַל הָאָב אֶת הַבֵּן, שֶׁבָּהֶם יְדַבֵּר:

פסוק יא

וְטַעַם **וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט** – שֶׁיִּהְיֶה הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְדוֹרוֹת, לֹא בְּנַחֲלַת הָאָרֶץ עַתָּה בִּלְבָד:

וְטַעַם **כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה** – כְּמוֹ "כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ", אֲבָל בָּא כְּדֶרֶךְ "זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה'" (במדבר י"ט:ב'), וְכֵן רַבִּים:

פסוק יב

עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה – שֵׁם הָהָר הַזֶּה "הַר נְבוֹ", כַּאֲשֶׁר פֵּרֵשׁ בְּסֵדֶר הַאֲזִינוּ (דברים לב מט) וּבְזֹאת הַבְּרָכָה (שם לד א). אֲבָל יִקְרָאוּ אוֹתוֹ "הַר הָעֲבָרִים" מִפְּנֵי שֶׁהוּא עַל מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן, וּמִשָּׁם יַעַבְרוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, כַּאֲשֶׁר אָמַר כָּאן (בהאזינו ובזאת הברכה) "אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ", וְשָׁם עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל בִּקְצֵה מִזְרַח יְרִיחוֹ" (יהושע ד יט). וְאֵינֶנָּה מִצְוָה שֶׁיִּצְוָּנוּ הַקב"ה לַעֲשׂוֹת כֵּן עַתָּה, שֶׁאִם כֵּן יִהְיֶה מִתְחַיֵּב לְעָלוֹת שָׁם מִיָּד, אֲבָל טַעְמוֹ: תַּעֲלֶה אֶל הַר הָעֲבָרִים וְרְאִיתָ אֶת הָאָרֶץ, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁצִּוָּהוּ "לְאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ" (במדבר כ"ו:נ"ג), הוֹדִיעוֹ כִּי לֹא עַל יָדְךָ תֵּחָלֵק, כִּי אַתָּה תַּעֲלֶה לְרֹאשׁ הַר הָעֲבָרִים טֶרֶם שֶׁיִּסְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מוֹאָב וְתָמוּת בּוֹ, וְלֹא יַגִּיעֲךָ מִן הָאָרֶץ לְבַד הָרְאִיָּה. וְכֵן "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ" (במדבר כ"ז:י"ח) - בְּבוֹא יוֹמְךָ תִּקַּח אֶת יְהוֹשֻׁעַ. וְהִשְׁלִים הַכָּתוּב (במדבר כ"ז:כ"ב) לְסַפֵּר כִּי עָשָׂה כֵן מֹשֶׁה בְּלֵב שָׁלֵם, וְהוּא הֶעָשִׂיָּה אֲשֶׁר יַזְכִּיר (דברים לא ז) בְּעֵת פְּטִירַת מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ הַשִּׁירָה הוּא וְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן:

פסוק יט

וְצַוִּיתָה אֹתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל: דַּע שֶׁטַּרְחָנִין הֵם, סַרְבָנִין הֵם, עַל מְנָת שֶׁתְּקַבֵּל עָלֶיךָ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ז:י"ט). וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר **לְעֵינֵיהֶם**, כִּי יוֹתֵר רָאוּי הָעִנְיָן

הַזֶּה לְהֶאֱמַר בֵּינוֹ לְבֵינוֹ, כִּי בִּפְנֵיהֶם יִגְרֹם בָּהֶם הִתְפַּקְּרוּת. וּמִדֶּרֶךְ הַמּוּסָר שֶׁיַּזְהִיר לָהֶם בִּפְנֵי עַצְמָן מִהְיוֹתָם עוֹד טַרְחָנִין וְסַרְבָנִין. אֲבָל **וְצִוִּיתָה אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם** – שֶׁיְצַוֶּנּוּ בְּמִצְוֹת הַנָּגִיד וְהַשּׁוֹפֵט, כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ לְרֹאשׁ יַפְקִידֵם בְּיָדוֹ, וַיַזְהִירֵנוּ לְהִשְׁתַּדֵּל מְאֹד בְּעִנְיָנָם, וְלִהְיוֹת נִלְחָם מִלְחֲמוֹת ה', וְיִהְיֶה הוּא הַמּוֹצִיא וְהַמֵּבִיא אוֹתָם, וּלְהִזָּהֵר בַּדָּבָר הַמִּשְׁפָּט. וְזֶה רָאוּי לִהְיוֹת לְעֵינֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיִּבְטְחוּ בּוֹ וְיִשְׁמְעוּ אֵלָיו, כִּי יֵדְעוּ כִּי יֵלֵךְ בְּעִנְיָנָם בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת כִּי כֵן צִוּהוּ אוֹתוֹ רַבּוֹ. וְכֵן עָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהוּ לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ" וְגוֹ' עַד "לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת" (דברים לא ז ח). וּבְסִפְרֵי: "צַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ - עַל דְּבַר תַּלְמוּד, "וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ" - מַגִּיד שֶׁאֵין שְׁנֵי פַּרְנָסִים לַדּוֹר, וְאֵלּוּ מִצְוֹת הַנָּגִיד שֶׁיִּהְיֶה תַּקִּיף וְלֹא יִירָא אֶת הָעָם. וּלְפִי דַּעְתִּי בִּפְשַׁט הַכָּתוּב, טַעַם **וְצִוִּיתָה אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם** הוּא הַמְּנוּי, שֶׁיְמַנֶּה אוֹתוֹ בְּמַעֲמָדָם לִהְיוֹת נָגִיד עֲלֵיהֶם, כִּלְשׁוֹן "מִיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה אֹתִי לִהְיוֹת" וְגוֹ' (נחמיה ה יד), וְכֵן "וַיְצַוֵּהוּ ה' לְנָגִיד עַל עַמּוֹ" (שמואל א י ג יד), וְכֵן "לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (ז יא) - מִנִּיתִי:

פרק כח

פסוק ב

וְטַעַם **צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי** – כִּי אַחֲרֵי שֶׁאָמַר "לְאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ", צִוָּה לְהַשְׁלִים תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵן בָּאָרֶץ, כִּי בַּמִּדְבָּר לֹא הִקְרִיבוּ הַמּוּסָפִים כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי בְּסֵדֶר "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים" (ויקרא כ"ג ב'), וְכֵן לֹא נִתְחַיְּבוּ בַּנְּסָכִים בַּמִּדְבָּר כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר "שְׁלַח לְךָ" (רמב"ן על במדבר ט"ו:ב'). וְעַכְשָׁיו חִיֵּב בָּאֵי הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת שָׁם הַכֹּל - הַתְּמִידִין וְהַמּוּסָפִין וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", כְּבָר הִזְכִּירוּ בְּפָרָשַׁת הַנְּסָכִים (שם) וְרָמַז אֵלָיו בַּפָּרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה בַּמּוֹעֲדוֹת (ויקרא כ"ג י'). וְהֵחֵל כָּאן מִן הַתָּמִיד, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּזְכַּר בְּפָרָשַׁת "וְאַתָּה תְּצַוֶּה" (שמות כ"ט ל"ח), הֶחְזִירוֹ לִהְיוֹת הַכֹּל סָדוּר בְּפָרָשָׁה אַחַת. וְרַשִׁ"י כָּתַב (רש"י על במדבר כ"ח:ד'): הִיא הָיְתָה אַזְהָרָה לִימֵי הַמִּלּוּאִים, וְכָאן צִוָּה לְדוֹרוֹת. וְאֵינוֹ נָכוֹן, כִּי שָׁם אָמַר "עוֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם". וְעַל פִּי הַמִּדְרָשׁ נִתְחַדְּשׁוּ כָּאן דְּבָרִים רַבִּים: "אֶת קָרְבָּנַי" - זֶה הַדָּם, "לַחְמִי" - אֵלּוּ אֲמוּרִין, "לְאִשַּׁי" - אֵלּוּ קֻמְצִין וּלְבוֹנָה, "רֵיחַ נִיחוֹחִי" - אֵלּוּ בָּזִיכֵי לֶחֶם הַפָּנִים. "תִּשְׁמְרוּ" - שֶׁלֹּא יָבִיא אֶלָּא מִן הַשָּׁמוּר, "תַּשְׁמְרוּ" - שֶׁלֹּא יָבִיא אֶלָּא מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, "תִּשְׁמְרוּ" - שֶׁיְּהוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵל עוֹמְדִין עַל גַּבָּיו, "תִּשְׁמְרוּ" - נֶאֱמַר כָּאן שְׁמִירָה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן שְׁמִירָה, מַה לְהַלָּן מְבַקְּרוֹ אַרְבָּעָה יָמִים קֹדֶם שְׁחִיטָתוֹ אַף כָּאן וְכוּ', וְכָל הַמִּדְרָשׁ כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת יִרְמֹז לָהֶם עוֹד וְיֹאמַר "אֶת קָרְבָּנַי לַחְמִי

לְאִשַּׁי" - שֶׁל אִשַּׁי תִּשְׁמְרוּ וְתִזָּהֲרוּ שֶׁתַּקְרִיבוּהוּ לִי לִשְׁמִי בְּמוֹעֲדוֹ. וְאָמַרְתָּ לָהֶם עוֹד "זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה'" - שֶׁיִּהְיֶה הַקָּרְבָּן מִתְקָרֵב. אֵין בְּמוּסְפֵי הַשַּׁבָּת חַטָּאת כִּשְׁאָר כָּל הַמּוּסָפִין, מִפְּנֵי שֶׁכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בַּת זוּגוֹ וְהַכֹּל שָׁלוֹם, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. וְכֵן הַזְּכִיר: "וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַה'" (במדבר כ"ח:ט"ז) - שֶׁיַּעֲשׂוּ קָרְבַּן הַפֶּסַח לְהַזְהִיר עָלָיו עִם שְׁאָר קָרְבָּנוֹת חַג הַמַּצּוֹת, וְקִצֵּר בּוֹ לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ בִּלְבַד שֶׁכְּבָר בֵּאֵר אֶת דִּינוֹ כְּכָל חֻקֹּתָיו וּכְכָל מִשְׁפָּטָיו:

פסוק ז

וְנִסְכּוֹ יַיִן. **בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ** עַל הַמִּזְבֵּחַ יִתְנַסְּכוּ. **נֶסֶךְ שֵׁכָר** יַיִן הַמְשֻׁכָּר, פֵּרֵט לְיַיִן מִגִּתּוֹ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר כ"ח:ז'). וְאֵינוֹ נָכוֹן, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ (ב"ב צז): יַיִן מִגִּתּוֹ לֹא יָבִיא, וְאִם הֵבִיא כָּשֵׁר. וְהִנֵּה אֵינוֹ מִתְמַעֵט מִן הַכָּתוּב אֶלָּא מַעֲלֶה מִדְּרַבָּנָן לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל **שֵׁכָר** – לְהוֹצִיא אֶת הַמָּזוּג שֶׁהוּא פָּסוּל אֲפִילּוּ בְּדִיעֲבַד. וְכָךְ הוּא נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי (פנחס כג לג), וְשָׁם אָמְרוּ: "בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ" - שֶׁיִּתְנַסְּכוּ בַּקֹּדֶשׁ וּבַקֹּדֶשׁ יִבָּלְעוּ. הִזְכִּיר הַכָּתוּב בַּתָּמִיד וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים שִׁעוּר הַסֹּלֶת בַּמִּנְחָה וְשִׁעוּר הַיַּיִן בַּנְּסָכִים, אֲבָל בְּשַׁבָּת וּבְחַג הַמַּצּוֹת וּבְשָׁבוּעוֹת וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת הִזְכִּיר שִׁעוּר הַמִּנְחָה וְלֹא הִזְכִּיר שִׁעוּר הַנְּסָכִים. וְהַטַּעַם בָּזֶה, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁצִּוָּה בְּפָרָשַׁת הַנְּסָכִים (לעיל טו) בְּשִׁעוּרֵי הַמִּנְחָה וְהַנְּסָכִים לְפַר וּלְאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בִּנְדָרִים וּנְדָבוֹת וּבַמּוֹעֲדִים (שם פסוק ג), מָצִינוּ מִנְחָה כְּפוּלָה לְכֶבֶשׂ הָעֹמֶר (ויקרא כג יג), וּבְיוֹם הָעֲצֶרֶת שְׁתֵּים שְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים חָמֵץ (שם פסוק יז), וְכֵן בְּקָרְבַּן הַתּוֹדָה (שם ז יב יג), וְהֵם מִנְחָה. וְלָכֵן הֻצְרַךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ בְּכָל הַמּוֹעֲדוֹת שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּנֶּה בָּהֶם הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר נִשְׁתַּנִּית בָּאֵלּוּ. אֲבָל הַנְּסָכִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ לְעוֹלָם, לְפִיכָךְ הִזְכִּיר אוֹתָם בַּתְּחִלָּה בַּתָּמִיד וְלֹא הִזְכִּירָם אַחֲרֵי כֵן בְּשַׁבָּת, וְחָזַר וְהִזְכִּירָם בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ לְהַזְכִּיר גַּם נִסְכֵּי הַפֶּר וְהָאֵילִים, וְאַחַר כָּךְ לֹא הֻצְרַךְ לְהַזְכִּירָם כְּלָל. וְהִזְכִּיר בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֻכּוֹת שִׁעוּר הַמִּנְחָה (במדבר כ"ט:י"ד) וְלֹא הֻצְרַךְ עוֹד לְהַזְכִּיר בְּאוֹתוֹ הֶחָג אֶלָּא "מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם", כְּלוֹמַר כְּמִשְׁפָּטָם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הַנִּזְכָּר:

פסוק כ

וְטַעַם **שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר** – לְכָל פַּר מֵהֶם, וְכֵן "שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד" (במדבר כ"ח:כ"ח) - לְכָל הָאֶחָד מֵהֶם. וְ**לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד** (במדבר כ"ח:כ"א) יִלַּמֵּד עָלָיו בְּאָמְרוֹ **עֶשְׂרוֹן עֶשְׂרוֹן**, וְעוֹד יִפָּרֵשׁ **לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים**. וְכֵן זֶה **לַפָּר** הָאֶחָד - לִשְׁנֵי הַפָּרִים. אֲבָל פַּעַם יִקְצַר הַכָּתוּב בְּדָבָר הַמּוּבָן, כִּי בְּיִדּוּעַ שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד וְלֹא יִהְיֶה לַשֵּׁנִי

כְּלוּם. וִיפָרֵשׁ בַּכְּבָשִׂים שֶׁהֵן מְרֻבִּין, וְכָל שֶׁכֵּן בַּפָּרִים. וּבְסָכוֹת שֶׁהַפָּרִים מְרֻבִּין, יְפָרֵשׁ בָּהֶן "לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים" (במדבר כ"ט:י"ד):

פרק כט

פסוק ו

הַזְכִּיר בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי "מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ", וְלֹא הִזְכִּיר חַטַּאת הַחֹדֶשׁ, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים הִזְכִּיר "מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפּוּרִים", וְלֹא הִזְכִּיר עוֹלַת הַכִּפּוּרִים. וְהַטַּעַם, כִּי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּיָדוּעַ שֶׁהָעוֹלָה שֶׁצִּוָּה בְּכָאן מִלְּבַד הָעוֹלָה שֶׁצִּוָּה שָׁם, כִּי בְּיוֹם אֶחָד נִצְטַוּוּ וְאֵינָם שָׁוִים, כִּי שָׁם (ויקרא טז ה) לֹא נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא אַיִל אֶחָד לְעוֹלָה, וּבְכָאן צִוָּה לְעוֹלָה פַּר וְאַיִל וְשִׁבְעָה כְּבָשִׂים. אִם כֵּן דָּבָר בָּרוּר הוּא שֶׁאֵלּוּ מוּסָפִין עַל הַנִּזְכָּרִים שָׁם. אֲבָל הַחַטָּאת שֶׁהוּא שָׁוֶה כָּאן וְכָאן הָיָה אֶפְשָׁר לְטָעוֹת בּוֹ וְלַחְשֹׁב שֶׁהוּא הַחַטָּאת שֶׁהוּזְכַּר שָׁם, כִּי אֵין בְּיוֹם אֶחָד שְׁנֵי חַטָּאוֹת, וּלְכָךְ הִזְכִּיר אוֹתוֹ וּפֵרֵשׁ בּוֹ "מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפּוּרִים", שֶׁאוֹתוֹ חַטָּאת הוּא חַטַּאת הַכִּפּוּרִים, כְּלוֹמַר הַחַטָּאת פְּנִימִי שֶׁנִּשְׂרָף מְכַפֵּר עַל הַמִּקְדָּשׁ מִטֻּמְאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם, וְזֶה חַטָּאת חִיצוֹנָה כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת הַבָּאִים עִם הַמוּסָפִין. וְכֵן בְּיוֹם הַבִּכּוּרִים לֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר כִּי מַה שֶׁצִּוָּה בְּכָאן מִלְּבַד מַה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, כֵּיוָן שֶׁבְּיוֹם אֶחָד נֶאֱמְרוּ בּוֹ שְׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת וְאֵינָן שָׁווֹת, וְלֹא הֻצְרַךְ לְהַזְכִּיר גַּם הַחַטָּאת מִפְּנֵי שֶׁפֵּרֵשׁ שָׁם "וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם" (ויקרא כג יח) שֶׁדָּבָר בָּרוּר הוּא שֶׁכָּל הַנִּזְכָּרִים שָׁם בָּאִין בְּגַלַל הַלֶּחֶם וְחוֹבָה לוֹ, וְאֵלּוּ מוּסָפִים עֲלֵיהֶם. אֲבָל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הָיָה בְּמַשְׁמַע שֶׁמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר "וּבְרֹאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ" וְגוֹ' (במדבר כ"ח:י"א) יִהְיֶה בִּשְׁאָר הֶחֳדָשִׁים כֻּלָּם, אֲבָל בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה כָּל קָרְבָּנוֹ הַקָּרֵב הַזֶּה שֶׁחִדֵּשׁ בּוֹ, וְעַל כֵּן הֻצְרַךְ לוֹמַר "מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ". וְכֵיוָן שֶׁהִזְכִּיר כֵּן כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁכָּל מַה שֶּׁבָּא בְּפָרָשַׁת "וּבְרֹאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם" הִיא מִצְוָה בְּכָל הֶחֳדָשִׁים וְגַם הַחַטָּאת, וְלֹא הֻצְרַךְ לוֹמַר "מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְחַטָּאתָהּ":

פרק ל

פסוק א

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. לְפִי שֶׁעַד כָּאן דִּבְּרוּ שֶׁל מָקוֹם, וּפָרָשַׁת נְדָרִים מַתְחֶלֶת בְּדִבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה - הוּצְרַךְ לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, לוֹמַר שֶׁחָזַר בָּהּ מֹשֶׁה וְאָמַר הַפָּרָשָׁה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם לֹא כֵן יֵשׁ בְּמַשְׁמַע שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם זוֹ אֶלָּא בְּפָרָשַׁת נְדָרִים הִתְחִיל דִּבְרָיו, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלֹא הֲבִינוֹתִי זֶה, שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל

אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כ"א כ"ד) בְּסוֹף פָּרָשַׁת הַמּוּמִין, וְאָמַר בְּסוֹף פָּרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם כ"ג מ"ד). אֲבָל כְּפִי פְּשׁוּטוֹ בָּא הַכָּתוּב לוֹמַר כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהַפָּרָשָׁה הַזּוֹ בְּתוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת, לֹא יִחֵד בָּהּ אַהֲרֹן וּבָנָיו כַּאֲשֶׁר הוּא בַּפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, אֶלָּא אָמַר אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּיו כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, בֵּין בְּדִין שְׁבִיתַת הַמְּלָאכָה בֵּין בְּתָמִידִין וּמוּסָפִין וּבִנְדָרִים וּנְדָבוֹת, כִּי כֵן נֶאֱמַר לוֹ "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ"ח ב'). וְהַטַּעַם מִפְּנֵי שֶׁהַמִּצְוָה לְאַחַר בִּיאָתָם לָאָרֶץ, וְהִיא אַזְהָרָה לְיִשְׂרָאֵל כֻּלָּם שֶׁיִּשְׁמְרוּ בְּמוֹעֲדָם הַתְּמִידִין וְהַמּוּסָפִין וַיַּקְרִיבוּ הַנְּדָרִים וְהַנְּדָבוֹת. וְעוֹד כִּי עִקַּר הַמִּצְוָה לִהְיוֹת הַיָּמִים נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים לִשְׁבוּת בָּהֶם מִכָּל מְלֶאכֶת הָעֲבוֹדָה. וְהַפָּרָשָׁה הַזּוֹ שָׁוָה עִם פָּרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (ויקרא כ"ג:ב'). שָׁם נֶאֱמַר בַּתְּחִלָּה "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם", וּבַסּוֹף "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּבְכָאן כָּכָה, בַּתְּחִלָּה "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם", וּבַסּוֹף "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה'". וְלֹא הִזְכִּיר "מוֹעֲדֵי ה'" בַּעֲבוּר שֶׁהוּזְכְּרוּ בְּכָאן בַּפָּרָשָׁה דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁאֵינָן בְּמוֹעֲדֵי ה', כְּגוֹן תְּמִידֵי הַחוֹל וּמוּסְפֵי הַשַּׁבָּת וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים. וְהַמִּדְרָשׁ שָׁדָרַשׁ בּוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַכָּתוּב צָרִיךְ לוֹמַר בְּמֹשֶׁה שֶׁאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ ה', וְאֵין הַדֶּרֶךְ בַּתּוֹרָה שֶׁיֹּאמַר כֵּן בְּכָל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה. וּלְכָךְ יְדָרְשׁוּ בְּ"וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - הִזְהִיר אַהֲרֹן עַל יְדֵי הַבָּנִים, וְאֶת הַבָּנִים עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶת יִשְׂרָאֵל זֶה עַל יְדֵי זֶה (תו"כ אמור פרק ג יב). וּבְפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדִים עָשׂוּ מִדְרָשִׁים רַבִּים, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל הִלְכוֹת הַפֶּסַח בַּפֶּסַח, הִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת, הִלְכוֹת הֶחָג בֶּחָג; בַּלָּשׁוֹן שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ בּוֹ הוּא אוֹמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת נֶאֱמְרוּ בְּעִנְיָן אֶחָד. ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מוֹעֲדֵי ה' נֶאֱמְרוּ וְלֹא נֶאֱמְרָה שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית עִמָּהֶם. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: מוֹעֲדֵי ה' נֶאֱמְרוּ וְלֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשַׁת נְדָרִים עִמָּהֶם. רַבִּי אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"? לְפִי שֶׁלֹּא לָמַדְנוּ אֶלָּא עַל הַפֶּסַח וְעַל הַתָּמִיד שֶׁיִּדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "בְּמוֹעֲדוֹ", וּשְׁאָר קָרְבָּנוֹת צִבּוּר לֹא לָמַדְנוּ. תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם". לְעִמָּר וְלַקָּרֵב עִמּוֹ, לִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלַקָּרֵב עִמָּהֶם לֹא שָׁמַעְנוּ, וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - קָבַע מוֹעֵד לְכֻלָּם. עַד כָּאן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (אמור פרק יז יב יג). וְאֶפְשָׁר לוֹמַר כִּי מִדְרָשׁוֹ שֶׁל ר' יִשְׁמָעֵאל שֶׁאָמַר לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, הוּא מִדְרָשׁוֹ שֶׁל בֶּן עַזַּאי שֶׁאָמַר: מוֹעֲדֵי ה' נֶאֱמְרוּ וְלֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשַׁת נְדָרִים עִמָּהֶם, לוֹמַר שֶׁאֵין דִּין הַמּוֹעֲדוֹת כְּדִין פָּרָשַׁת הַנְּדָרִים שֶׁנֶּאֱמְרָה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת, לוֹמַר שֶׁיְּחִיד מֻמְחֶה מַתִּיר אֶת הַנֶּדֶר וְכֵן שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, אֲבָל הַמּוֹעֲדוֹת צְרִיכִין קִדּוּשׁ בֵּית דִּין מִשְּׁלֹשָׁה מֻמְחִין, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּבָבָא בַּתְרָא (קכא),

דָּרַשׁ בֶּן עַזַּאי הַחִלּוּק הַזֶּה שֶׁבֵּינֵיהֶם מִמְּעוּט מוֹעֲדֵי ה', וּדְרָשׁוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מִן הַכָּתוּב הַיָּתֵר הַזֶּה שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא לְהַפְסִיק עִנְיַן הַמּוֹעָדוֹת מֵעִנְיַן הַנְּדָרִים, שְׁנֵיהֶם אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד וּמַשְׁמָעוּת דִּוּרְשִׁין אִיכָּא בֵּינַיְהוּ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי אֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא לוֹמַר, שֶׁאִם הִשְׁלִים פָּרָשַׁת הַמּוֹעָדוֹת בְּ"אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם", וַיַּתְחֵל "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'", הָיָה בְּאֶפְשָׁר שֶׁיַּחְזִיר הַכָּתוּב לְמַעְלָה, לוֹמַר שֶׁדִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'" בַּתְּמִידִין וּבַמּוּסָפִין הַנִּזְכָּרִים, וְלֹא יִהְיֶה "אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת" נִדְרַשׁ לְפָנָיו עַל פָּרָשַׁת הַנְּדָרִים. וּלְפִיכָךְ הִפְסִיק וְסִיֵּם בְּפָרָשָׁה שֶׁל מוֹעֲדוֹת "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה", וְהִתְחִיל בְּפָרָשַׁת הַנְּדָרִים שֶׁדִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'". וְזֶהוּ הָאֱמֶת, שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁ "לְהַפְסִיק הָעִנְיָן" בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים בְּסִפְרָא וּבְסִפְרֵי. וּכְבָר הִזְכִּיר רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"א:י"ז) מַה שֶּׁאָמְרוּ שָׁם בְּסִפְרֵי (מטות לא מה): "הִרְגוּ" - לָמָּה נֶאֱמַר? לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. שֶׁאִם קוֹרֵא אֲנִי "הִרְגוּ כָל זָכָר בַּטָּף וְכָל אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר... וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים" - אֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה עִנְיָן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, לְכָךְ נֶאֱמַר "הִרְגוּ" לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְכֵן בְּמִקּוֹמוֹת אֲחֵרִים בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:

פסוק ב

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת – לֹא הִקְדִּים הַכָּתוּב לֵאמֹר בְּכָאן "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה'" כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּפָרָשַׁת שְׁחוּטֵי חוּץ (ויקרא י"ז:ב') וּבִשְׁאָר פָּרָשִׁיּוֹת, אֲבָל הִזְכִּיר זֶה בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה שֶׁאָמַר "אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (במדבר ל':י"ז). וּבְפָרָשַׁת "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְׁמִינִי" נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ" (ויקרא ט':ו'), וְלֹא הִזְכִּיר הַצִּוּוּי כְּלָל. וְכֵן בְּפָרָשַׁת הַמָּן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ" וְגוֹ' (שמות ט"ז:ל"ב). וְ"רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" הֵם נְשִׂיאֵי הַדְּגָלִים שֶׁהֶעֱמִידוּ אוֹתָם הַמַּטּוֹת עַל דִּגְלֵיהֶם אַחַר שֶׁמַּתּוּ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב וַחֲבֵרָיו. וְאֶפְשָׁר שֶׁהָיוּ הַנִּזְכָּרִים בְּפָרָשַׁת הַנַּחֲלָה "אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת הָאָרֶץ" (במדבר ל"ד:י"ז), אוֹ שֶׁהָיוּ אֲחֵרִים, כִּי שָׁם יְדַבֵּר הַכָּתוּב עַל הֶעָתִיד, כִּי בְּעֵת חִלּוּק הָאָרֶץ יִהְיוּ הַנִּזְכָּרִים חַיִּים וְיַעַמְדוּ עֲלֵיהֶם. וְטַעַם "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת", כִּי אֵין צָרֵךְ לְלַמֵּד לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָאָב וְהַבַּעַל יְכוֹלִין לְהָפֵר נִדְרֵי עִנּוּי נָפֶשׁ, וְאוּלַי צָרִיךְ לְהַעֲלִים אֵלֶּה הַחֻקִּים מֵהֶם שֶׁלֹּא יִנָּהֲגוּ קַלּוּת רֹאשׁ בַּנְּדָרִים, אֲבָל לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיהֶם לְמֵד הַמִּשְׁפָּט. וְיִרְמֹז עוֹד לְמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ (נדרים ע"ח) כִּי לָרָאשֵׁי הַמַּטּוֹת יָד וְשֵׁם בַּנְּדָרִים יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁיָּחִיד מֻמְחֶה מַתִּיר הַנֶּדֶר. וְהִנֵּה הֻתַּר הַנְּדָרִים לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה, אֲבָל הוּא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. תְּלָאוֹ הַכָּתוּב בְּחוּט הַשַּׂעֲרָה,

כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (חגיגה י'): הֻתַּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר וְאֵין לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסָּמְכוּ, אֶלָּא שֶׁרָמַז לוֹ הַכָּתוּב "לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ" (במדבר ל':ג'), כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא אָמַר "לֹא יַעֲבֹר עַל דְּבָרוֹ", אֲבָל צִוָּה שֶׁלֹּא יְחַלֵּל דְּבָרוֹ, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בַּנֶּדֶר חִלּוּל, כִּי בְּבוֹאוֹ לְבֵית דִּין וְיִמְצָאוּ לוֹ פֶּתַח וְנִחָם עָלָיו וְהֵם יְמַחֲלוּ לוֹ, אֵיננוּ מְחַלֵּל אוֹתוֹ. וְהַטַּעַם בָּזֶה כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי, שֶׁעֲשָׂה הֻתַּר הַנֶּדֶר וְהַשְׁבוּעָה כְּסִתְרֵי הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא יֵאָמְרוּ אֶלָּא לְרָאוּיִים לָהֶם וְיִכָּתְבוּ בְּרָמִיָּה. וּבָאָה הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת בְּכָאן מִפְּנֵי שֶׁהִזְכִּיר נִדְרֵי גְבוֹהַּ, "לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבוֹתֵיכֶם לְעוֹלוֹתֵיכֶם וּלְמִנְחוֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם" (במדבר כ"ט:ל"ט). אָמַר עוֹד: מִלְּבַד אֵלֶּה הַנִּדָּרִים הַנִּזְכָּרִים יֵשׁ עוֹד נִדְרֵי הֶדְיוֹט, וּכְכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו שֶׁל אָדָם חַיָּב לְקַיֵּם וְלַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר אָסַר עַל נַפְשׁוֹ, וּבְכֻלָּן לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ, אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחָלִין לוֹ:

פסוק ג

אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר – הָאוֹמֵר: "הֲרֵי עָלַי קוֹנָם שֶׁלֹּא אֹכַל אוֹ שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי". יָכוֹל אֲפִלּוּ (אמר) שֶׁיֹּאכַל נְבֵלָה קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו "כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה"? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֶאְסֹר אִסָּר", לֶאְסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל':ג'). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (מטות קנג) אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא שָׁנוּ עַל "לֶאְסֹר אִסָּר": יָכוֹל אֲפִלּוּ נִשְׁבַּע לֶאֱכֹל נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים קוֹרֵא אֲנִי עָלָיו "כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה"? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ", לֶאְסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר. הִזְכִּירוּ הַדָּבָר הַזֶּה בִּשְׁבוּעוֹת, וְהָרַב הֶחָלִיפוֹ לִנְדָרִים. וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁלֹּא נִזְהַר, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ (נדרים ב) בִּנְדָרִים דִּהֲוֶה אָסַר חֻפְצָא עֲלֵיהּ, וּלְפִיכָךְ אֵינָן חָלִין עַל דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, כְּגוֹן "נֶדֶר עָלַי שֶׁלֹּא אֲדַבֵּר עִמָּךְ" אוֹ "שֶׁלֹּא אֵלֵךְ" אוֹ "שֶׁלֹּא אֶישַׁן" וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. וְכֵיוָן שֶׁהַדָּבָר כֵּן, נִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁאֲפִלּוּ בִּדְבַר הָרְשׁוּת אִם אָמַר "נֶדֶר עָלַי שֶׁאֹכַל הַיּוֹם" אוֹ "שֶׁאֹכַל כְּכָר זֶה" - אֵינוֹ נֶדֶר, שֶׁאֵין הַנֶּדֶר עַל הַחֵפֶץ כְּלָל אֶלָּא עָלָיו שֶׁיַּעֲשֶׂהוּ, וְלֹא הִזְכִּירוּ נְדָרִים בַּנִּמְרָא בְּקוּם וַעֲשֵׂה כְּלָל. וְאַף עַל פִּי שֶׁמָּצִינוּ בִּנְדָרֵי גְבוֹהַּ "הֲרֵי עָלַי עוֹלָה", "הֲרֵי עָלַי שְׁלָמִים", שֶׁאֲמִירָתוֹ לַגְּבוֹהַּ נִתְחַיְּבוּ בּוֹ נְכָסָיו כְּמִסְירָתוֹ לְהֶדְיוֹט, אוֹ שֶׁהוּא חֹמֶר נוֹהֵג בִּנְדָרֵי הֶקְדֵּשׁ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֵפֶץ נָאֶסָר לַהֶדְיוֹט וְנִתְפָּס לַגְּבוֹהַּ לְכְשֶׁיִּפָּרֵישׁ, וּלְפִיכָךְ מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה חָל חִיּוּב הַנֶּדֶר עַל נְכָסָיו. אֲבָל בִּנְדָרֵי בִּטּוּי אֵין לָנוּ, לְפִי שֶׁאֵין שָׁם חֵפֶץ כְּלָל לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף. וְכֵן לֶאְסֹר אֶת הַמֻּתָּר וְלֹא לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר - אֵין רָאוּי לְהַזְכִּירוֹ בִּנְדָרִים, לְפִי שֶׁהֵן חָלִין עַל דָּבָר מִצְוָה כִּדְבַר הָרְשׁוּת, וְהָאוֹמֵר בְּנֶדֶר "סֻכָּה שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה", "תְּפִלִּין שֶׁאֵינִי מֵנִיחַ" - אָסוּר (שם טז), וְאַף עַל פִּי שֶׁעוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה אָסוּר (שם יד), אַף עַל פִּי שֶׁמְּבַטֵּל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְכֵן הֵן חֻלִּים בְּקִיּוּם לֹא תַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁנָּדַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה, מִמַּה שֶׁשָּׁנִינוּ (שם יז ע"ש) "יֵשׁ נֶדֶר בְּתוֹךְ נֶדֶר" וְכוּ'. נִמְצָא שֶׁהַנֶּדֶר חָל לֶאְסֹר

אֶת הָאָסוּר וּלְהַתִּיר לְעַצְמוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מַה שֶּׁהוּא אָסוּר לַעֲבֹר עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵינָם חָלִין לַעֲבֹר בַּיָּדַיִם עַל לֹא תַעֲשֶׂה. אֲבָל הַשְּׁבוּעוֹת אֵינָן כְּלָל אֶלָּא לֶאְסֹר אֶת הַמֻּתָּר, אֵינָן נוֹהֲגוֹת בִּדְבַר מִצְוָה כְּלָל, לֹא בְּבִטּוּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְלֹא בְּקִיּוּמוֹ וְלֹא בְּבִטּוּל מִצְוֹת עֲשֵׂה, כְּגוֹן "שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶעֱשֶׂה סֻכָּה" וְ"שֶׁלֹּא אָנִיחַ תְּפִלִּין". וַאֲפִלּוּ בְּקִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה אֵינָן חָלוֹת, שֶׁאִלּוּ נִשְׁבַּע לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא קַיֵּם, אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בָּהּ מִשּׁוּם שְׁבוּעָה וְלֹא מַלְקוּת וְלֹא קָרְבָּן, אֶלָּא דְּשָׁרֵי לֵיהּ לְזָרוּזֵי נַפְשַׁיהּ (שם ח), דִּכְתִיב "נִשְׁבַּעְתִּי וַאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ" (תהלים קיט קו). וּמִפְּנֵי כֵן בִּשְׁבוּעוֹת בִּלְבַד הוּא נִדְרָשׁ "לֶאְסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ". וַהֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת הֵן, הַבָּקִי יִמְצָאֵם בִּמְקוֹמוֹתָם:

וְטַעַם **יְדֹר נֶדֶר לַה'** אֵינֶנּוּ כְּמוֹ "אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה'" (תהלים קלב ב), כִּי הוּא כְּמוֹ "וַיִּשָּׁבַע לוֹ" (בראשית כד ט), שֶׁנִּשְׁבַּע אֵלָיו לְצָרְכּוֹ. אֲבָל בִּשְׁבוּעָה יֹאמַר "וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ" (דברים ו יג), "וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה'" (בראשית כד ג), "כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי" (מלכים ב א ל), "הִשָּׁבְעָה לִי בֵּאלֹהִים הֵנָּה" (בראשית כא כג). אֲבָל בְּנֶדֶר לֹא יֹאמַר "יִדֹּר בַּה'" אֶלָּא "לַה'". וּכְבָר רָמְזוּ הַחֲכָמִים טַעַם הַדָּבָר בְּסִפְרֵי (מטות יד), אָמְרוּ: מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין נְדָרִים לִשְׁבוּעוֹת? בִּנְדָרִים כְּנוֹדֵר בְּחַיֵּי הַמֶּלֶךְ, בִּשְׁבוּעוֹת כְּנִשְׁבָּע בַּמֶּלֶךְ עַצְמוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זָכָר לַדָּבָר: "חַי ה' וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֱזָבֶךָ (מלכים ב ד ל). וְהַסּוֹד כִּי הַשְּׁבוּעָה מִלְּשׁוֹן שִׂבְעָה, כִּי בְּנָתָה בֵּיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה, וְהַנֶּדֶר בִּתְבוּנָה רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז. נִמְצָא שֶׁהַנְּדָרִים עַל גַּבֵּי תּוֹרָה עוֹלִים, וּלְפִיכָךְ חָלִים עַל דָּבָר מִצְוָה כִּדְבַר הָרְשׁוּת, וְהִנֵּה כָּל נֶדֶר לַה' וְכָל הַנִּשְׁבָּע בּוֹ:

פסוק ד

וְאִשָּׁה כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַה' וְשָׁמַע אָבִיהָ – רָצָה הַכָּתוּב לְהַזְכִּיר הָאִסּוּר תְּחִלָּה, לְהַגִּיד כִּי גַּם הַנַּעֲרָה בַּלָּאו הַנִּזְכָּר שֶׁלֹּא יַחֵל דְּבָרוֹ, וְעַל כֵּן אִם קַיֵּם לָהּ אָבִיהָ קָם הַנֶּדֶר, אֲבָל אִם הֵנִיא אוֹתָהּ לֹא יָקוּם. וְאָמַר **יִסְלַח לָהּ כִּי הֵנִיא אָבִיהָ אוֹתָהּ**, לְהַגִּיד שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "יִסְלַח לָהּ" רַק כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אַחֲרֵי הֲנָאַת הָאָב, לֹא מִתְּחִלָּה אִם עָבְרָה עַל הַנֶּדֶר וְאַחֲרֵי כֵן הֵנִיא אוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (נזיר כב): דְּמֵיגַז גַּיֵּיז וְאֵינוֹ עוֹקֵר נֶדֶר מֵעִקָּרוֹ:

פסוק ז

וְאִם הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ – עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (נדרים עא א) יֹאמַר "אִם הָיוֹ תִּהְיֶה לְאִישׁ" בְּאִשָּׁה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בִּנְעוּרֶיהָ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ, שֶׁלֹּא שָׁמַע בָּהֶן אָבִיהָ וְלֹא הוֹפִרוּ וְלֹא הוּקְמוּ, וְשָׁמַע גַּם אִישָׁהּ בָּהֶן וְהֵפֵר אֶת נִדְרָהּ, כִּי גַּם הוּא יִשְׂתַּתֵּף עִם הָאָב בַּהֲפָרַת הַנְּדָרִים:

וְטַעַם הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ, שֶׁתִּתְהֶיֶה אֵלָיו בְּבֵית אָבִיהָ וְלֹא בָּאָה אֶל בֵּיתוֹ, וְהִיא הָאֲרוּסָה, שֶׁגַּם הִיא יִקָּרֵאֶנָּה הַכָּתוּב "אֵשֶׁת רֵעֵהוּ" (דברים כב כד). וְלֹא רָאוּ רַבּוֹתֵינוּ לְפָרֵשׁ שֶׁיָּפֵר הַבַּעַל לְבַדּוֹ לְאִשְׁתּוֹ הַנִּשּׂוּאָה הַנִּדָּרִים שֶׁהֵבִיאָה מִבֵּית אָבִיהָ אֶל בֵּיתוֹ, כַּנִּגְלֶה מִן הַכָּתוּב, שֶׁאִם כֵּן מַה צֹּרֶךְ שֶׁיַּחְזֹר וְיֹאמַר "וְאִם בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה" (במדבר ל׳:י״א)? בַּקּוֹדְמִין הוּא מֵפֵר, בַּנְּדָרִים שֶׁבְּבֵיתוֹ לֹא כָּל שֶׁכֵּן? וְהַקַּבָּלָה תַּכְרִיעַ:

פסוק יד

כָּל נֵדֶר וְכָל שְׁבוּעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ – לְפִי שֶׁאָמַר שֶׁהַבַּעַל מֵפֵר, יָכוֹל כָּל נְדָרִים בְּמַשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר "לְעַנּוֹת נָפֶשׁ", אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נִדְרֵי עִנּוּי נָפֶשׁ בִּלְבַד, וְהֵם הַמְפֹרָשִׁים בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים, לְשׁוֹן רַשִׁ״י (רש״י על במדבר ל׳:י״ד). וּבְלָשׁוֹן קְצָרָה דִּבֵּר הָרַב, כִּי הַבַּעַל מֵפֵר נִדְרֵי עִנּוּי נָפֶשׁ, וְהֵם כְּגוֹן "פֵּרוֹת הָעוֹלָם אֲסוּרִים עָלַי", וַאֲפִלּוּ נָדְרָה שֶׁלֹּא תִטְעֹם אֶחָד מִכָּל הַמִּינִים (תוספתא נדרים פ״ז ה״ג), וּמֵפֵר גַּם כֵּן דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם עִנּוּי נָפֶשׁ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא אֶכְחוֹל וְשֶׁלֹּא אָפֹקֵס וְשֶׁלֹּא אֲשַׁמֵּשׁ מִטָּתִי, וְהֵם שֶׁאָמַר בָּהֶם "בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ" (במדבר ל׳:י״ז), כִּדְמְפֹרָשׁ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן שֶׁל נְדָרִים (עט). וְכֵן הַדִּין בָּאָב עַצְמוֹ, דְּתַנְיָא בְּסִפְרֵי (מטות כז): אֵין לִי אֶלָּא בַּעַל שֶׁאֵין מֵפֵר אֶלָּא נְדָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּנְדָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נָפֶשׁ, הָאָב מִנַּיִן? הֲרֵי אַתָּה דָן וְכוּ׳ עַד שֶׁלֹּא זָכִיתִי לְדוּן, תַּלְמוּד לוֹמַר "אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לְבִתּוֹ", עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מַקִּישׁ אֶת הָאָב לַבַּעַל - מָה הַבַּעַל אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נָפֶשׁ, אַף הָאָב אֵין מֵפֵר אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנּוּי נָפֶשׁ. וְכָךְ הִיא שְׁנוּיָה עוֹד בִּגְמָרָא שֶׁל נְדָרִים יְרוּשַׁלְמִי (פי״א ה״א):

פסוק טז

וְנָשָׂא אֶת עֲוֹנָהּ – הוּא מֻכְנָס תַּחְתֶּיהָ. לְמַדְנוּ שֶׁהַגּוֹרֵם תַּקָּלָה לַחֲבֵרוֹ הוּא נִכְנָס תַּחְתָּיו לְכָל עֶנְשִׁין, לְשׁוֹן רַשִׁ״י (רש״י על במדבר ל׳:ט״ז) מִסִּפְרֵי (מטות ל). וְנִרְאֶה שֶׁהָאִשָּׁה הַזֹּאת שׁוֹגֶגֶת אוֹ מֻטְעֶה, כִּי הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּבַעַל שֶׁשָּׁמַע וְאֵין הָאִשָּׁה יוֹדַעַת בּוֹ, וְאַחַר זְמַן הֵפֵר וְאָמַר לָהּ שֶׁהוּא יוֹם שָׁמְעוֹ. וְלִמְּדָנוּ הַכָּתוּב שְׁנֵי דְבָרִים: שֶׁהַבַּעַל נוֹשֵׂא עָוֹן כְּאִלּוּ הוּא נָדַר וַיַּחֵל דְּבָרוֹ, וְשֶׁהִיא פְּטוּרָה, אֵין עָלֶיהָ מֵעֲנֶשׁ הַשְׁגָּגוֹת כְּלָל. אֲבָל אִם הָאִשָּׁה יוֹדַעַת שֶׁלֹּא הֵפֵר בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וּבְקִיאָה בַּדִּין הַזֶּה, הִנֵּה הִיא חַיֶּבֶת וְגַם הַבַּעַל אֵינוֹ גּוֹרֵם הַתַּקָּלָה, אֲבָל עָנְשׁוֹ כְּמִי שֶׁיָּכוֹל לִמְחוֹת וְלֹא מִחָה. וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה בַּבַּעַל וְהוּא הַדִּין לָאָב, אֲבָל דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה כִּי הָאָב יִשְׁתַּמֵּר מִזֶּה לְאַהֲבַת בִּתּוֹ, וְהַבַּעַל אוּלַי יִשְׁנָא אוֹתָהּ וְחוֹשֵׂב לָתֵת עָלֶיהָ אָשָׁם. וְר׳ אַבְרָהָם כָּתַב: "וְנָשָׂא אֶת עֲוֹנָהּ" - כִּי הִיא בִּרְשׁוּתוֹ, אִם כֵּן עִנְיַן הַכָּתוּב יִהְיֶה בְּמַכְרִיחַ אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מַה שֶּׁאָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ, וְאֵינוֹ נָכוֹן:

פרק לא

פסוק ב

נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' אַחַר תֵּאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ – נִגְזַר עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, אֲבָל מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן עָשָׂה כָּל מִצְוֹות יִשְׂרָאֵל: נִצַּח שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי הַגְּדוֹלִים וְחִלֵּק אֶת אַרְצָם בְּנַחֲלָה, וְהוּא רָאוּי שֶׁיֵּעָשֶׂה נְקָמָה בְּשׂוֹנְאֵי ה', וְאֵין עַל יְהוֹשֻׁעַ רַק מִצְוֹות הָאָרֶץ. וְעוֹד שֶׁחָלַק לוֹ הַקב"ה כָּבוֹד זֶה שֶׁיִּרְאֶה וְיִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, וְזֶה טַעַם "אַחַר תֵּאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ". וּמֹשֶׁה חָלַק כָּבוֹד לְפִינְחָס שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה וְעָלָיו לְגוֹמְרָהּ, וַעֲשָׂאוֹ מְשׁוּחַ מִלְחָמָה זוֹ. וְאֵין רָאוּי שֶׁיֵּלֵךְ אֶלְעָזָר כִּי הוּא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל:

פסוק ו

וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה – לֹא שִׁלַּח שָׁם כָּל עַם הַצָּבָא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ הַמִּדְיָנִים עַם רַב וְהָעָרִים בְּצוּרוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד. וְהַטַּעַם, כִּי הַנִּכְשָׁלִים בִּבְנוֹת מוֹאָב הָיוּ רַבִּים וְאֵינָם רְאוּיִים לְנִקְמַת ה', עַל כֵּן בָּחֲרוּ אֲנָשִׁים צַדִּיקִים וִידוּעִים לְשִׁבְטֵיהֶם. וְהִנֵּה מֹשֶׁה לֹא צִוָּה אוֹתָם מַה יַּעֲשׂוּ, רַק אָמַר לָהֶם לָתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן (במדבר ל"א:ג'), וְחָשַׁב שֶׁלֹּא יַשְׁאִירוּ בָּהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט כְּנִקְמַת עָמָלֵק אוֹ כְּנִקְמַת שִׁבְעָה עֲמָמִים. וְכַאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהִשְׁאִירוּ הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה, קָצַף עַל הַנָּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת מִשְׁכַּב זָכָר, כִּי רָאוּי לִפְקוּדֵי הַחַיִל לְהָרֹג תְּחִלַּת כָּל דָּבָר, גַּם לִנְקָמָה גַּם לְדִין הַתּוֹרָה "וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ" (ויקרא כ' ט"ו). וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהָעָם חָפֵץ לִשְׁלֹל, מָחַל עַל הַטַּף בַּנָּשִׁים וְעַל הַשָּׁלָל. וְיִתָּכֵן עוֹד שֶׁנֹּאמַר כִּי מֹשֶׁה נִצְטַוָּה "צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים" (במדבר כ"ה:י"ז) וּ"נִקֹּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לפנינו פסוק ב'), וְשָׁלַח שָׁם מוּעָטִים לְהַכּוֹת בְּעֶרְמִי הַפְּרָזִי וְכָל עֵץ טוֹב לְהַפִּיל וְכָל מַעְיָן מַיִם לְסָתֹם וְכָל חֶלְקָה טוֹבָה לְהַכְאִיב בָּאֲבָנִים כְּמִנְהַג הַשּׁוֹלְלִים, וְלֹא צִוָּה לָהֶם דָּבָר רַק לְהַנְקֵם כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יָדָם. וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר לוֹ הַמִּלְחָמוֹת נָתַן מִדְיָן וּמַלְכֵיהֶם וְעָרֵיהֶם בְּיָדָם. וְעַל כֵּן קָצַף עַל הַנָּשִׁים הַיּוֹדְעוֹת מִשְׁכַּב זָכָר, לֹא דָּבָר אַחֵר, וְצִוָּה בַּטַּף הַזְּכָרִים לִנְקָמָה. וְהִנֵּה קָצַף עַל פְּקוּדֵי הַחַיִל וְחָלַק כָּבוֹד לְפִינְחָס, כִּי הַשֵּׁם נָתַן לוֹ אֶת בְּרִיתוֹ שָׁלוֹם. וְשָׁנִינוּ בְּסִפְרֵי (מטות מ"ג): אָמַר לוֹ פִּינְחָס, כְּשֵׁם שֶׁפִּקַּדְתָּנוּ כֵּן עֲשֵׂינוּ. וְלֹא יָדַעְתִּי מַהוּ, שֶׁלֹּא פָּקַד אוֹתָם דָּבָר בַּכָּתוּב, וְאִלּוּ פָּקַד אוֹתָם וְעָשׂוּ, הֵיאַךְ יִכְעוֹס? וְאִם פָּקַד אוֹתָם, חָלִילָה שֶׁיַּעֲבֹר פִּינְחָס מִצְוָתוֹ, כִּי שָׁאוּל אִבֵּד מַלְכוּתוֹ עַל זֶה (שמואל א' ט"ו י"א). אֲבָל הָעִנְיָן כַּאֲשֶׁר אָמַרְתִּי, שֶׁפִּקְּדָם לָתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן, וְאָמַר פִּינְחָס: נִקְמָה גְּדוֹלָה עָשִׂינוּ בָהֶם. וְאֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁאָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁפִּקַּדְתָּנוּ מֵהַר סִינַי בְּדִין הַתּוֹרָה כִּי (תצוה) תִּקְרַב אֶל

עִיר" וְגוֹ' (דברים כ' י'-י"ח), כָּךְ עָשׂוּ בָהֶם. וּמֹשֶׁה קָצַף עַל הַנְּשִׁים הַגְּדוֹלוֹת בַּעֲבוּר "הֵן הָנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר ל"א:ט"ז), וְהוֹסִיף כָּל זָכָר בַּטַּף בַּעֲבוּר הַנְּקֵמָה:

פסוק יט

כֹּל הֹרֵג נָפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל – רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּהוֹרְגוֹ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלָמָּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַכְּלִי מְטַמֵּא אָדָם בְּחִבּוּרֵי הַמֵּת כְּאִלּוּ נָגַע בַּמֵּת עַצְמוֹ. יָכוֹל אֲפִלּוּ זָרַק בּוֹ חֵץ וַהֲרָגוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכֹל נוֹגֵעַ בֶּחָלָל". הִקִּישׁ הוֹרֵג לְנוֹגֵעַ - מַה נוֹגֵעַ עַל יְדֵי חִבּוּרוֹ, אַף הוֹרֵג עַל יְדֵי חִבּוּרוֹ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"א:י"ט). וְלֹא נִתְכַּוְּנוּ דְּבָרָיו אֶצְלִי, שֶׁאִם הָרַג בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה שֶׁל כְּלֵי שֶׁטַח, אֵין הָאָדָם מִטַּמֵּא טֻמְאַת שִׁבְעָה וְלֹא צָרִיךְ הַזָּאָה, לְפִי שֶׁהַכְּלִי אַב טֻמְאָה וְהָאָדָם שֶׁנִּטְמָא מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן. וְאִם בִּכְלִי בְּרָזֶל, כְּבָר לָמַדְנוּ (פסחים יד) לְחֶרֶב שֶׁהוּא כְּחָלָל לְהִטָּמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה. וְאִם סָבַר הָרַב שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּגַע בַּכְּלִי בְּעוֹד שֶׁהוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת יִטַּמֵּא אוֹתוֹ כַּמֵּת עַצְמוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה - טֻמְאָה בְּחִבּוּרִין מִדְּרַבָּנָן הִיא בְּחִבּוּרֵי כֵלִים בַּמֵּת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת נִזִּירוּת בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה מִינִין (מב). וּלְשׁוֹנָם בְּסִפְרֵי כְּהּ הוּא: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בְּהוֹרְגוֹ בְּדָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁמְּטַמֵּא בְּהֶסֵּט. אוֹ יָכוֹל אֲפִלּוּ זָרַק בּוֹ חֵץ וַהֲרָגוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְכוּ'. וּפְרוּשֶׁהּ שֶׁבָּא רַבִּי מֵאִיר לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁהַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וְאִם הֲרָגוֹ בְּמַקֵּל יָד אוֹ בְּרוֹמַח, אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ בְּרָזֶל, וּנְשָׂאוֹ בָהֶם בְּשָׁעָה שֶׁמֵּת - מְטַמֵּא אוֹתוֹ בְּמַשָּׂא טֻמְאַת שִׁבְעָה. וְלֹא נִתְכַּוֵּן בְּ"דָבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה" לִכְלִי קִבּוּל, אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהָאָדָם מְקַבֵּל בּוֹ טֻמְאָה מִן הַמֵּת עַצְמוֹ, כְּגוֹן הַמַּשָּׂא. וְרִישָׁא דִּבְרַיְתָא הָתָם: מִנַּיִן שֶׁמְּטַמֵּא בְּהֶסֵּט? אָמַרְתָּ קַל וָחֹמֶר - מַה נְּבֵלָה קַלָּה הֲרֵי הִיא מְטַמְּאָה בְּהֶסֵּט, מֵת חָמוּר לֹא דִּין הוּא שֶׁמְּטַמֵּא בְּהֶסֵּט? אִי מַה לְּהַלָּן טֻמְאַת עֶרֶב, אַף כָּאן טֻמְאַת עֶרֶב? אָמַרְתָּ: הֶסֵּטוֹ כְּמַגָּעוֹ - מָקוֹם שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, הֶסֵּטוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה; מָקוֹם שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת עֶרֶב, הֶסֵּטוֹ טֻמְאַת עֶרֶב. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר וְכוּ'. וּמִכָּאן יִתְבָּרֵר פֵּרוּשֶׁהּ שֶׁהִיא לְעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ: הֵבִיא תִּנָּא קַמָּא מַשָּׂא הַמֵּת מִן הַקַּל וָחֹמֶר, וַאֲפִלּוּ לְטֻמְאַת שִׁבְעָה, דְּלִית לֵיהּ דַּיּוֹ, וְהֵבִיאוֹ רַבִּי מֵאִיר מִן הַכָּתוּב הַזֶּה, דְּאִית לֵיהּ דַּיּוֹ, וְלֹא אָתֵי בְּקַל וָחֹמֶר, כִּדְאִיתָא בְּבָבָא קַמָּא בְּפֶרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (כד):

אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם – שֶׁיְּחַטְּאוּ הַשְּׁבִי בִּגְדֵיהֶם הַנּוֹגְעִים בֶּחָלָל, וְכָל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר אֲשֶׁר בְּיִדָם, כְּדִין יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ אֶת הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם וּבִכְלֵיהֶם:

פסוק כג

תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר – אֵין הַכְּלִי שֶׁנָּגַע בַּמֵּת אוֹ בַּנְּבֵלָה נִטְהָר בָּאֵשׁ, שֶׁאֵין טְבִילַת הַתּוֹרָה אֶלָּא בַּמַּיִם. וּלְפִיכָךְ הֻצְרְכוּ רַבּוֹתֵינוּ (ע"ז עה) לְפָרֵשׁ שֶׁזּוֹ הַטָּהֳרָה לְהַגְעִילָם מֵאִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת שֶׁבָּלְעוּ בְּיַד הַגּוֹיִים, וְזֶה אֶמֶת בְּלִי סָפֵק:

וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ – כָּל דָּבָר שֶׁאֵין תַּשְׁמִישׁוֹ עַל יְדֵי הָאוּר, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת וְקִיתוֹנוֹת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֵן וְלֹא בָּלְעוּ אִסּוּר, **תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם** – מַטְבִּילָן וְדַיּוֹ, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"א:כ"ג). וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי, שֶׁאֵין לְשׁוֹן "תַּעֲבִירוּ" טְבִילָה, כִּי הָיָה אוֹמֵר "תְּבִיאוּ בַמַּיִם", שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַטְבִילָה, כְּמוֹ "בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר" (ויקרא י"א, ל"ב). וְעוֹד, שֶׁאַף הַכֵּלִים שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בְּצוֹנֵן צְרִיכִין הֶכְשֵׁר מִן הָאִסּוּר שֶׁבָּהֶן מִלְּבַד הַטְּבִילָה הַזּוֹ, וְאֵיךְ לֹא יַזְכִּיר הֶכְשֵׁרָן כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּבָּאִים בָּאֵשׁ? וּכְשֶׁלְּמְדוּ חֲכָמִים טְבִילָה זוֹ לֹא הִזְכִּירוּ בָהּ הַמִּקְרָא הַזֶּה, אֶלָּא דָּרְשׁוּ (ע"ז שם): "אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא" - מַיִם שֶׁהַנִּדָּה טוֹבֶלֶת בָּהֶם. אֲבָל פֵּרוּשׁ **תַּעֲבִירוּ בַּמָּיִם** – לְכַבְּסָם וּלְשַׁפְשֵׁף אוֹתָם בַּמַּיִם יָפֶה עַד שֶׁתָּסוּר חֲלוּדָה שֶׁנִּדְבְּקָה מֵהֶם מִן הָאִסּוּר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, שֶׁזֶּהוּ הֶכְשֵׁרָן מִן הָאִסּוּר. יֹאמַר הַכָּתוּב: דָּבָר שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בָּאֵשׁ תְּבִיאוּ בָּאֵשׁ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה הַתַּשְׁמִישׁ בּוֹ בְּאִסּוּרוֹ - אִם תַּשְׁמִישׁוֹ בָּאוּר מַמָּשׁ, כְּגוֹן הַבַּרְזֶל וְהַנְּחֹשֶׁת וְגַם הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, מְלַבְּנוֹ בָּאוּר, וְאִם עַל יְדֵי חַמִּין כְּגוֹן הַבְּדִיל וְהָעוֹפֶרֶת, מַגְעִילוֹ בְּחַמִּין. וְדָבָר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ בָּאֵשׁ אֶלָּא בְּצוֹנֵן, תְּדִיחוּ אוֹתוֹ בַּמַּיִם עַד שֶׁיִּתְמָרֵק וְיִטְהַר. וְכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים (שם) מְדִיחָן וּמַטְבִּילָן וְהֵן טְהוֹרִים, וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (מטות נ): "תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ" - כְּגוֹן הַסַּכִּינִין מִפְּנֵי כְוִיַּת הַגּוֹיִם, "וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָאֵשׁ" - כְּגוֹן הַכּוֹסוֹת "תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם" מִפְּנֵי גִּעוּל הַגּוֹיִם. וְלֹא הֶצְרַךְ הַכָּתוּב לַחְזֹר וּלְהַזְכִּיר הַטְּבִילָה שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר אוֹתָהּ "אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא", וְאַחֲרֵי פְּלִיטַת הָאִסּוּר כֻּלָּם שָׁוִים בְּדִין הַטְּבִילָה. וְלִבֵּי מְהַרְהֵר עוֹד לוֹמַר שֶׁהַטְּבִילָה הַזּוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, וְהַמִּקְרָא אַסְמַכְתָּא עָשׂוּ אוֹתוֹ, וְכֵן אוּנְקְלוֹס (תרגום אונקלוס על במדבר ל"א:כ"ג) מְתַרְגֵּם אוֹתוֹ בְּחִטּוּי הַזֹּאת שֻׁל אֵפֶר פָּרָה. וְהִצְרִיכוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים בִּכְלֵי הַמַּתָּכוֹת בִּלְבַד מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כֵּלִים שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בָּאוּר וּבִכְלֵי רִאשׁוֹן וּבִכְלֵי שֵׁנִי וּבְצוֹנֵן, וְזֶה צָרִיךְ תַּלְמוּד. וְהִזְהִיר אוֹתָם עַתָּה בְּהַגְעָלַת כְּלֵי מִדְיָן מֵאִסּוּרֵי הַגּוֹיִם, וְלֹא אָמַר לָהֶם זֶה מִתְּחִלָּה בִּכְלֵי סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁלְּקָחוּ גַּם שְׁלָלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ" (דברים ב ל"ה). וְהַטַּעַם כִּי סִיחוֹן וְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי הֵם וְאַרְצָם מְנֻחֶלֶת יִשְׂרָאֵל הִיא, וְהֻתַּר לָהֶם כָּל שְׁלָלָם אֲפִלּוּ הָאִסּוּרִים, דִּכְתִיב: "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב אֲשֶׁר לֹא מִלֵּאתָ" (שם ו י"א), וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (חולין י"ז) קְדָלֵי דַּחֲזִירֵי אִשְׁתְּרֵי לְהוּ. אֲבָל מִדִּין לֹא הָיָה מִשֶּׁלָּהֶם וְלֹא לָקְחוּ אֶת אַרְצָם, רַק לִנְקֹם נִקְמָתָם הָרְגוּ אוֹתָם וְלָקְחוּ שְׁלָלָם, וּלְכָךְ נָהַג הָאִסּוּר בִּכְלֵיהֶם. וְכֵן בְּדִין הַטֻּמְאָה שֶׁהִזְהִירָם עַתָּה: "וְאַתֶּם חֳנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים" וְגוֹ' (במדבר ל"א:י"ט), כִּי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג בָּהּ הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְטֻמְאָה הֻתְּרָה בְּצִבּוּר. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט הִזְהִירָם וְאַתֶּם חֳנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְתִתְחַטְּאוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אֶת הָעָם, אֲבָל שָׁם כֻּלָּם הָיוּ שָׁוִים בַּדָּבָר:

פסוק כח

וַהֲרֹמֹתָ מֶכֶס לַה' – גַּם הַמֶּכֶס הַזֶּה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הַשֹּׁלֵל הַזֶּה מִנְקָמַת ה' בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, אֲבָל בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג לֹא נָתְנוּ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם מֵהֶם כְּלוּם, אֲבָל הוּזְהָרוּ מֵהֶם שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם" (במדבר י"ח:כ') אֲפִלּוּ בַּבְּזָה:

פסוק לא

וְטַעַם **וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן** וְלֹא הִזְכִּיר הַנְּשִׂיאִים, כִּי בְּיָדוּעַ שֶׁעָשׂוּ מִצְוַת מֹשֶׁה שֶׁהוּא הַשַּׁלִּיט עֲלֵיהֶם. אֲבָל בְּעִנְיַן הַפְּקוּדִים אָמַר: "אֵלֶּה הַפְּקוּדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר א':מ"ד). וְאוּלַי הַטַּעַם בְּכָאן כִּי הַשֵּׁם צִוָּה שֶׁיִּהְיוּ שָׁם אֲבוֹת הָעֵדָה בַּעֲבוּר שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וְלֹא יַחְשְׁדוּ אֶת אֶלְעָזָר שֶׁיִּקַּח יוֹתֵר מִן הַמְצֻוֶּה לוֹ, וְהַמִּצְוָה רְשׁוּת בָּהֶם, וְהֵם אָמְרוּ חָלִילָה לָנוּ כִּי מַלְאַךְ ה' הוּא וְאֵין צֹרֶךְ לְהָיוֹתֵנוּ שָׁם:

פסוק לו

וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא – הֶצְרֵךְ הַכָּתוּב לְפָרֵט הַזֶּה שֶׁיִּזְכִּיר כַּמָּה הַמֶּחֱצָה וְכַמָּה הַמֶּכֶס, לְהוֹדִיעַ כִּי מִן הַיּוֹם שֶׁלָּקְחוּ הַמַּלְקוֹחַ הַזֶּה עַד שֶׁמָּנוּ אוֹתוֹ וְחָצוּ אוֹתוֹ וְהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ הַמֶּכֶס וּנְתָנוּהוּ לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, מִכָּל הַמִּקְנֶה הַגָּדוֹל הַזֶּה לֹא מֵת אֶחָד, וְזֶה נֵס. וְכֵן בְּמֶחֱצַת הָעֵדָה לַלְוִיִּם:

פסוק מט

וְטַעַם **עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ**, לֵאמֹר: הִנֵּה הַשֵּׁם עָשָׂה תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה עַל יָדֵינוּ, שֶׁלֹּא מֵת בַּמִּלְחָמָה אֶחָד מִכָּל אַנְשֵׁי הַצָּבָא אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ, וְלֹא הֻכָּה בַּחֶרֶב שֶׁיִּפְקֹד מִן הַצָּבָא. וּלְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַפֵּצִים לְהַקְרִיב קָרְבַּן ה' הַמַּצִּיל אוֹתָנוּ, לָתֵת לְפָנָיו כּוֹפֶר נַפְשׁוֹתֵינוּ אֲשֶׁר פָּדָה מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִיְּדֵי חָרֶב. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת סד) "וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ" - לִדְבַר עֲבֵירָה, לוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּכָל עֵת בְּיָדֵינוּ וְלֹא נִפְקַד אִישׁ מֵאֹחֵינוּ אֲשֶׁר בַּצָּבָא אֶל מָקוֹם אַחֵר לַעֲבוֹר עֲבֵירָה. וְאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: אִם כֵּן, קָרְבָּן זֶה לָמָּה? אָמְרוּ לוֹ: לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ מֵהָרְהוּר הַלֵּב:

פסוק נד

וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל – יֵרָאֶה מִזֶּה שֶׁעָשׂוּ מֵהֶם כְּלֵי שָׂרֵת וּמְסָרוּם לַצִּבּוּר לְזִכָּרוֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּעֲשׂוּ בָּהֶם עֲבוֹדַת ה' לְדוֹרוֹת. שֶׁאִם בָּאוּ הַכֵּלִים הָאֵלֶּה לְאוֹצַר בֵּית הַשֵּׁם, הָיָה רָאוּי שֶׁיֵּאמַר "זִכָּרוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה'", כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִכְלוֹל כָּל הָעָם וְהַזִּכָּרוֹן בְּדָבָר קַיָּם הוּא:

פרק לב

פסוק ב

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן – הִקְדִּים הַכָּתוּב בְּנֵי רְאוּבֵן בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן "וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד" כְּמִשְׁפָּט, כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבֶן הַגְּבִירָה. וְכֵן כְּשֶׁיְּסַפֵּר הַכָּתוּב הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה יֹאמַר: "וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי" (דברים ג טז), אֲבָל בְּכָל הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ יַקְדִּים בְּנֵי גָד, כִּי הֵם נָתְנוּ הָעֵצָה הַזֹּאת וְהֵם הָיוּ הַמְדַבְּרִים תְּחִלָּה לְמֹשֶׁה בַּנַּחֲלָה הַזֹּאת, וְהֵם הָיוּ גִּבּוֹרִים יוֹתֵר מִבְּנֵי רְאוּבֵן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּטְרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד" (שם לג כ). וּלְפִיכָךְ לֹא הָיוּ יְרֵאִים לָשֶׁבֶת לְבַדָּם בָּאָרֶץ הַזֹּאת מִפְּנֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְהִנֵּה מֹשֶׁה חָשַׁד אוֹתָם כִּי יֹאמְרוּ כֵּן מִפַּחַד אַנְשֵׁי אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁאָמְרוּ בָהֶם הַמְרַגְּלִים: "לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" (במדבר י"ג:ל"א), וְלָכֵן אָמַר לָהֶם שֶׁאֵינָם בּוֹטְחִים בַּה' כַּאֲבוֹתָם, וְיֹסֵף עוֹד לְהַעֲנִישָׁם כָּהֶם לְהַנִּיחָם בַּמִּדְבָּר. וּלְכָךְ עָנוּ אוֹתוֹ: חְלִילָה שֶׁנִּירָא מֵהֶם, אֲבָל נַעֲבֹר חֲלוּצִים לַמִּלְחָמָה וְנִהְיֶה מְהִירִים וְרֹאשׁוֹנִים לִפְנֵי הָעָם לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֵי ה', כִּי לַחְמֵנוּ הֵם!:

פסוק יט

כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ – כְּבָר קִבַּלְנוּהָ בָּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ב:י"ט). וְאֵינוֹ הָגוּן שֶׁיְּדַבְּרוּ כֵּן לִפְנֵי מֹשֶׁה לֵאמֹר כְּבָר קִבַּלְנוּהָ, כִּי אֵינֶנּוּ בְּיָדָם אֲבָל בִּרְצוֹנוֹ הַדָּבָר תָּלוּי, וְלֹא קִבְּלוּהָ עַד שֶׁיִּתְּנֶנָּה הוּא לָהֶם. אֲבָל כָּךְ אָמְרוּ: כִּי לֹא תַנְחִילֵנוּ אִתָּם לְמַעַט נַחֲלָתָם בָּאָרֶץ הַטּוֹבָה שֶׁלָּהֶם, כִּי בָאָה אֵלֵינוּ הַנַּחֲלָה הָרְאוּיָה לָנוּ שֶׁהִיא אֶרֶץ מִקְנֶה וְלָנוּ הַמִּקְנֶה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הַשְּׁבָטִים, וְהִיא דֶּרֶךְ בַּקָּשָׁה לֹא דֶּרֶךְ מְרִיבָה. אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם, כִּי אֶפְלוּ אִם לֹא תַחְפֹּץ לָתֵת לָנוּ עַתָּה אֶת הָאָרֶץ נַעֲבֹר עִמָּהֶם אֲנוּ וְכָל אֲשֶׁר לָנוּ, אֲבָל לֹא נִנְחַל אִתָּם כִּי נָשׁוּב אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת שֶׁהִיא נַחֲלָתֵנוּ הָרְאוּיָה לָנוּ וְשֶׁאֲנַחְנוּ רוֹצִים בָּהּ וְאֵין שְׁאָר הַשְּׁבָטִים חֲפֵצִים בָּהּ כְּלָל:

פסוק כט

וְטַעַם **אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וְגוֹ' וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגִּלְעָד**, כִּי עַתָּה לֹא מָסַר לָהֶם מֹשֶׁה כָּל אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, רַק קְצָת עָרִים בָּאָרֶץ גִּלְעָד שֶׁהוּא מְקוֹם הַמִּקְנֶה, וְהֵם עָטְרוֹת וְדִיבוֹן וְהַנִּזְכָּרִים כָּאן (במדבר ל"ב:ל"ד-ל"ח) שֶׁבָּנוּ בָּהֶם מִבְצָרִים לְשֶׁבֶת בָּהֶם טַפָּם וּמִקְנֵיהֶם, וּשְׁאָר הָאָרֶץ הִנִּיחוּהָ חֳרָבָה. וּלְכָךְ צִוָּה לִיהוֹשֻׁעַ וְהַנְּשִׂיאִים: אִם יַעַבְרוּ אִתְּכֶם, תְּנוּ לָהֶם כָּל הָאָרֶץ לַאֲחֻזַּת עוֹלָם, וְאִם לֹא יִרְצוּ לַעֲבֹר אִתְּכֶם, תִּקָּחוּ מֵהֶם כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת וּתְגָרְשׁוּ מִשָּׁם נְשֵׁיהֶם וְטַפָּם, וְתִתְּנוּ לָהֶם אֲחֻזָּה הָרְאוּיָה לָהֶם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁיִּכְבְּשׁוּ

אוֹתָהּ לָהֶם כַּאֲשֶׁר יַעַבְרוּ שָׁם. וְרי"א אָמַר (אבן עזרא על במדבר ל"ב:ל'): וְאִם לֹא יַעַבְרוּ בְּרְצוֹנָם, תּוֹלִיכוּם עִמָּכֶם בְּעַל כָּרְחָם וְיֵאָחֲזוּ שָׁם בְּתוֹכְכֶם:

פסוק לא

וַיַּעֲנוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר וְגוֹ' נַחְנוּ נַעֲבֹר – אָמְרוּ לוֹ: אֵין אֲדוֹנֵנוּ צָרִיךְ לְצַוּוֹת עָלֵינוּ בְּתְנַאי כָּפוּל, חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲבוֹר עַל מַה שֶּׁאֲדוֹנִי מְצַוֶּה, כִּי הֵם דִּבְרֵי ה' וְלֹא נַעֲבֹר עַל מִצְוָתוֹ. וְזֶה טַעַם **אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר ה'**, כִּי מִתְּחִלָּה אָמְרוּ "כַּאֲשֶׁר אֲדוֹנִי מְצַוֶּה" (במדבר ל"ב:כ"ה):

פסוק לג

וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף – מִתְּחִלָּה לֹא בָּאוּ לְפָנָיו שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר חָלַק הָאָרֶץ לִשְׁנֵי הַשְּׁבָטִים, רָאָה שֶׁהִיא אֶרֶץ גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהֶם, וּבִקֵּשׁ מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִתְנַחֵל עִמָּהֶם. וְהָיוּ אֲנָשִׁים מִשֵּׁבֶט מְנַשֶּׁה שָׂרְצוּ בָהּ, אוּלַי אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ, וְנָתַן לָהֶם חֶלְקָם. וְטַעַם **וְלַחֲצִי** – חֵלֶק אֶחָד מֵהֶם, וְכֵן "אֲז יֵחָלֵק הָעָם יְשָׁרְאֵל לַחֲצִי, חֲצִי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצִי אַחֲרֵי עָמְרִי" (מלכים א טז כא). וְהָעִנְיָן כִּי בְּנֵי מְנַשֶּׁה הָיוּ שְׁמוֹנָה בָּתֵּי אָבוֹת כַּכָּתוּב בְּפָרָשַׁת הַפְּקוּדִים (לעיל כו כט-לב), וּמִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי יָרְשׁוּ בָּאָרֶץ הַזֹּאת כִּי הָיוּ אַנְשֵׁי חַיִל וְלָכְדוּ אוֹתָהּ לְעַצְמָם, וְנָתַן לָהֶם חֵלֶק רַב מֵהֶם. וְשֵׁשׁ הַמִּשְׁפָּחוֹת עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, דִּכְתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ (יז ב): "וַיְהִי לִבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנֵי אֲבִיעֶזֶר וְלִבְנֵי חֵלֶק וְלִבְנֵי אַשְׂרִיאֵל וְלִבְנֵי שֶׁכֶם וְלִבְנֵי חֵפֶר וְלִבְנֵי שְׁמִידָע". וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם (פסוק ה): "וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה לְבַד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן". וְהַטַּעַם כִּי עֶשׂוּ מִן הָאָרֶץ תִּשְׁעָה חֲלָקִים שָׁוִים לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת, וְלֹא יָכְלוּ לָתֵת לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים חֵלֶק שָׁלֵם וְלֹא חֲצִי חֵלֶק כִּי רַבִּם נִשְׁאָרוּ, וְהִנֵּה עֶשׂוּ מִן הַשֵּׁבֶט כֻּלּוֹ חֲלָקִים וּמָצְאוּ כִּי עֲשִׂירִית הַשֵּׁבֶט בִּלְבַד נָחֲלוּ בְּאֶרֶץ הַבָּשָׁן וְעֶשֶׂר הַיְּדוֹת נִשְׁאֲרוּ, וְנָתְנוּ לוֹ מֵחֵלֶק שֵׁבֶט שְׁלֵם עֲשָׂרָה חֲבָלִים וְהָאֶחָד נִשְׁאַר. וְאוּלַי בַּעֲבוּר הֱיוֹת שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת הָאֵלֶּה הַמָּכִירִי וְהַגִּלְעָדִי הַמּוּעָטוֹת בַּשֵּׁבֶט רָצוּ לְהִפָּרֵד מִשִּׁבְטָם כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם נַחֲלָה רַבָּה מֵהֶם כִּי יִלְכְּדוּהָ בְּחָרְבָּם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הוּא הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן" (יהושע יז א). עַל כֵּן הִזְכִּיר בַּשֵּׁבֶט הַזֶּה חֲבָלִים וְלֹא הִזְכִּיר כֵּן בִּשְׁאָר הַשְּׁבָטִים. כָּךְ נִרְאֶה לִי פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב הַזֶּה עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט. וְהִנֵּה לֹא הִזְכִּיר מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה שֶׁיְּחַלֵּק בֵּינֵיהֶם הָאָרֶץ הַזֹּאת וְיִתֵּן לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה חֶלְקוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֲבָל אָמַר שֶׁנָּתַן לָהֶם וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי מַמְלְכוֹת שְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה. וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה (דברים ג יג) פֵּרֵשׁ שֶׁנָּתַן לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה חֵלֶק בִּפְנֵי עַצְמוֹ כָּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב וְכָל הַבָּשָׁן. וְהִנֵּה קִצֵּר בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא רָצָה לְהַזְכִּיר בָּהּ חֲלֻקַּת הַשְּׁנַיִם בַּאֲשֶׁר לֹא תִּזְכֹּר בָּהּ חֲלֻקַּת

שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, אֲבָל בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ אָמַר בְּבֵאוּר כִּי מֹשֶׁה חָלַק לָהֶם, דִּכְתִיב: "וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל" וְגוֹ' (יהושע יג טו), וּכְתִיב: "וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמַטֵּה בְנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל" וְגוֹ' (שם פסוק כד), וּכְתִיב: "וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וַיְהִי לַחֲצִי מַטֵּה בְנֵי מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיְהִי גְבוּלָם" וְגוֹ' (שם פסוק כט):

פסוק לח

וְאֶת נְבוֹ וְאֶת בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם – נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן שְׁמוֹת עֲבוֹדָה זָרָה הֵם, שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים קוֹרִין עָרֵיהֶם עַל שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, וּבְנֵי רְאוּבֵן הֵסַבּוּ שְׁמוֹתָם לְשֵׁמוֹת אֲחֵרִים. זֶהוּ "מוּסַבֹּת שֵׁם" - נְבוֹ וּבַעַל מְעוֹן מוּסַבּוֹת לְשֵׁם אַחֵר, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ב:ל"ח). וְהַכָּתוּב שֶׁאָמַר "וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמוֹת אֶת שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ" - עַל כֻּלָּם יִרְמֹז, לֹא עַל נְבוֹ וְעַל בַּעַל מְעוֹן בִּלְבַד. וְעוֹד, מַה טַּעַם שֶׁיַּזְכִּיר אוֹתָם הַכָּתוּב בְּשֵׁם הָעֲבוֹדָה זָרָה וְיֹאמַר כִּי בְּנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אוֹתָן וְהֵסַבּוּ שְׁמָם, וְלֹא יַזְכִּיר הַשֵּׁם הַטּוֹב הַמּוּסָב לָהֶם? וּמִנְהַג הַכָּתוּב לְעוֹלָם בָּעָרִים הַנִּלְכָּדוֹת לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם הֶחָדָשׁ: "וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם" (יהושע יט מז), "וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוּוֹת יָאִיר" (במדבר ל"ב:מ"א), "וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח" (במדבר ל"ב:מ"ב). גַּם בְּכָל הַמּוּסָבוֹת שֵׁם יַזְכִּירֵם: "וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים קִרְיַת אַרְבַּע" (יהושע יד טו), "וְשֵׁם דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת סֵפֶר" (שם טו טו). וְהַקָּרוֹב אֵלַי כִּי אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת הָיוּ שְׁמוֹת הֶעָרִים בְּיַד מוֹאָב, וְסִיחוֹן כָּבַשׁ כָּל הֶעָרִים הָאֵלֶּה מִמֶּלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן, כִּי כֵן כָּתוּב בְּחֶשְׁבּוֹן וְדִיבוֹן וּמֵידְבָא כְּמוֹ שֶׁאָמַר "וַנִּירֶם אֲבַד חֶשְׁבּוֹן" וְגוֹ' (במדבר כ"א:ל'). וְכֵן יֵרָאֶה לִי מִדִּבְרֵי יִפְתָּח שֶׁאָמַר: "בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל יְדֵי אַרְנוֹן" (שופטים יא כו), וְהִיא עֲרוֹעֵר אֲשֶׁר לָקְחוּ מִיַּד סִיחוֹן. וְהִנֵּה כַּאֲשֶׁר הִגְלָה תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר לְרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי, חָזְרוּ מוֹאָב וְיָשְׁבוּ בְּאַרְצָם וּבְעָרֵיהֶם, כִּי מָצְאוּ בְּסֵפֶר יִרְמְיָהוּ (מ"ח) כַּאֲשֶׁר הֶחֱרִים נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת מוֹאָב שְׁלֹכֶד מֵהֶם כָּל הֶעָרִים הָאֵלֶּה, וְהִזְכִּיר בְּשֵׁמוֹת חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵא וְקִרְיָתַיִם וְדִיבוֹן וּנְבוֹ וְיַעְזֵר וַעֲרוֹעֵר וּבַעַל מְעוֹן שֶׁקָּרְאוֹ בֵּית מְעוֹן, וּבֵית נִמְרָה שֶׁקָּרְאוֹ נִמְרִים וְיַהְצָה, וַהֲרֵי הֵם כֻּלָּם לְמוֹאָב. וְכֵן בִּישַׁעְיָהוּ (פרקים ט"ו ט"ז) כְּשֶׁשָּׁטַף סַנְחֵרִיב אֶת מוֹאָב הוּזְכְּרוּ שָׁם רַבָּן שֶׁל עָרִים הַלָּלוּ, כִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי הִגְלָה תִּחְלָה וְאַחַר כָּךְ שָׁטַף עַמּוֹן וּמוֹאָב. וְלָכֵן נִרְאֶה כִּי פֵּרוּשׁ **מוּסַבֹּת שֵׁם** שֶׁאֵלּוּ הֶעָרִים כֵּלָּן הֵם מוּסַבּוֹת שֵׁם, שֶׁהֵסַבּוּ הָאֱמוֹרִי אֶת שְׁמָם הָרִאשׁוֹן כַּאֲשֶׁר לָכַד אוֹתָם, וְזֶה הָיָה שְׁמָם הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁהָיוּ בְּיַד מוֹאָב, וּבְנֵי רְאוּבֵן וְגָד עוֹד קָרְאוּ אוֹתָם בְּשֵׁמוֹת כַּאֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָם. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב "וַיִּקְרְאוּ שֵׁמוֹת לֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ", אֲבָל אָמַר וַיִּקְרְאוּ בְּשֵׁמוֹת אֶת שְׁמוֹת הֶעָרִים, כִּי קָרְאוּ לָהֶם בְּשֵׁמוֹת אֶת הַשֵּׁמוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לָהֶם מִתְּחִלָּה, כִּי רָצוּ לְהַזְכִּירָם בַּשֵּׁם הַיָּדוּעַ לָהֶם מֵאָז, אוֹ לְהוֹבִישׁ אֶת מוֹאָב, אוֹ כַּאֲשֶׁר הִזְכִּירוּ

רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ הָאֱמוֹרִים קוֹרִין עֲרֵיהֶם עַל שֵׁם ע"ז שֶׁלָּהֶם, אֲבָל לֹא רָאִינוּ בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁהֵסֵב שְׁמוֹת הֶעָרִים שֶׁכָּבַשׁ:

וְטַעַם **וְאֶת שׂבְמָה** – שֶׁבָּנוּ אֶת שִׂבְמָה, וְאֵינָהּ מוּסֶבֶת שֵׁם:

פסוק מא

וְיָאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה הָאִישׁ הַזֶּה יִתְיַחֵס אֶל מִשְׁפַּחַת אִמּוֹ בַּעֲבוּר שֶׁלָּקַח אֶחֶזְתּוֹ עִמָּהֶם, כִּי בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א ב כא כב) מְפֹרָשׁ שֶׁהוּא בֶּן חֶצְרוֹן בֶּן פֶּרֶץ בֶּן יְהוּדָה, וְאִמּוֹ בַּת מָכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה. וּכְתִיב: "וְאַחַר בָּא חֶצְרוֹן אֶל בַּת מָכִיר אֲבִי גִלְעָד וְהוּא לְקָחָהּ וְהוּא בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת שְׁגוּב, וּשְׁגוּב הוֹלִיד אֶת יָאִיר וַיְהִי לוֹ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד". וּכְתִיב: "וַיִּקַּח גְּשׁוּר וַאֲרָם אֶת חַוֹּת יָאִיר מֵאִתָּם אֶת קְנָת וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ שִׁשִּׁים עִיר, כָּל אֵלֶּה בְּנֵי מָכִיר אֲבִי גִלְעָד" (שם פסוק כג). וּמִזֶּה נִרְאֶה שֶׁהָיָה נֹבַח הַלּוֹכֵד קְנָת וּבְנוֹתֶיהָ בֶּן יָאִיר, וְלָכֵן יִקָּרְאוּ גַּם הֵן חַוּוֹת יָאִיר. וְטַעַם "וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה" (במדבר ל"ב:מ') - לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, כִּי בָּנָיו לְכָדוּהָ. וְכֵן "וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת הַגִּלְעָד" (דברים ג טו) - וְלַמָּכִירִי, כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ נִכְבָּד וְרֹאשׁ לְכָל זַרְעוֹ יִקָּרְאוּ בָּנָיו בִּשְׁמוֹ, כִּי כֵן יֹאמְרוּ הַכְּתוּבִים בְּרֹאשֵׁי הַשְּׁבָטִים בְּנַחֲלָתָם: "נֶגְבָּה לְאֶפְרַיִם וְצָפוֹנָה לִמְנַשֶּׁה" (יהושע יז י), וְכֵן "לִמְנַשֶּׁה הָיְתָה אֶרֶץ תַּפּוּחַ" וְגוֹ' (שם פסוק ח). וּמַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יז א): "וַיְהִי הַגּוֹרָל לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה כִּי הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף, לְמָכִיר בְּכוֹר מְנַשֶּׁה אֲבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן" - גַּם כֵּן עַל בָּנָיו שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי מִלְחָמָה, כִּי הֵם הָלְכוּ גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדוּהָ, וּלְכָךְ נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה חֵלֶק גָּדוֹל מֵהֶם. וְאוּלַי הָיָה עֲדַיִן מָכִיר קַיָּם וְלֹא נִגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרַת הַמִּדְבָּר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁהָיָה לוֹ יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה וְהָאֱרִיךְ שָׁנִים כַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים:

פסוק מב

וַיִּקְרָא לָהּ נֹבַח – לֹא מַפִּיק הֵ"א, וְרָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: לְפִי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם לָהּ שֵׁם זֶה, לְפִיכָךְ הוּא רָפֶה, שֶׁמַּשְׁמָע מִדְרָשׁוֹ כְּמוֹ "לֹא". וְתָמַהּ אֲנִי, מַה יִּדְרֹשׁ שְׁתֵּי תֵּבוֹת הַדּוֹמוֹת לָזוֹ: "וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז" (רות ב יד), "לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת" (זכריה ה יא), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ב:מ"ב). וַהֲרֵי הָרַב אוֹצָר בָּלוּם לַתּוֹרָה, לַהֲלָכוֹת וְלַהַגָּדוֹת, וְאִשְׁתְּמִיטְתֵּיהּ זוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רוּת (רבה ה ה): "וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחוֹתֶיךָ" (רות ב יג), אָמַר לָהּ: חַס וְשָׁלוֹם, אֵין אַתְּ מִן הָאֲמָהוֹת אֶלָּא מִן הָאִמָּהוֹת. וְדִכְוָתֵיהּ: "וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת קְנָת וְיִקְרָא לָהּ נֹבַח בִּשְׁמוֹ" - מִלְּמַד שֶׁלֹּא עָמַד לָהּ אוֹתוֹ הַשֵּׁם. וְדִכְוָתֵיהּ: "וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר" - מִלְּמַד שֶׁאֵין לַשֵּׁקֶר תְּשׁוּעָה. עַד כָּאן בָּאַגָּדָה. וְכֵן בִּגְמָרָא שֶׁל מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (כד) אָמְרוּ: זוֹ חֲנָפָה וְנִסּוּת הָרוּחַ שֶׁיִּרְדוּ לְבָבֶל, אֵין לְבָבֶל

נָחוּת, וְאִשְׁתַּרְבּוּבֵי אִשְׁתַּרְבּוּב לְעֵילָם, דַּיְקָא נַמִּי דִּכְתִיב "לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת", שְׁמַע מִנָּהּ. וְהוּא מִדְּרָשׁ מִן חָסְרוֹן הַמַּפִּיק הַזֶּה, שֶׁלֹּא עָמַד לָהּ הַבַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר:

פרק לג

פסוק א

אֵלֶּה מַסְעֵי – אַחֲרֵי נִקְמַת מִדְיָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקב"ה לְמֹשֶׁה "אַחַר תֵּאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ" (במדבר ל"א:ב'), וְאַחֲרֵי שֶׁחִלֵּק אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג וּבָנוּ הֶעָרִים הַנִּזְכָּרוֹת, נָתַן דַּעְתּוֹ לִכְתֹּב הַמַּסָּעוֹת. וְנִתְכַּוֵּן בָּזֶה לְהוֹדִיעַ חֶסְדָּיו שֶׁל הַקב"ה עִמָּהֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם לְטַלְטְלָם וְלַהֲנִיעָם בַּמִּדְבָּר, לֹא תַחְשֹׁב שֶׁהָיוּ נָעִים וּמְטֻלְטָלִין מִמָּקוֹם לְמָקוֹם תָּמִיד וְלֹא הָיְתָה לָהֶם מְנוּחָה, אֲבָל בְּכָל הַזְּמַן הַגָּדוֹל לֹא הָלְכוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם מַסָּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב רַשְׁ"י מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְהוֹסִיף הָרַב בְּמוֹרֶה הַנְּבוּכִים (ג נ) תּוֹעֶלֶת בִּידִיעָתָם, לוֹמַר הַצּוֹרֵךְ לְהַזְכִּיר הַמַּסָּעִים גָּדוֹל מְאֹד, כִּי הַנִּסִּים וְהָאוֹתוֹת הַנַּעֲשׂוֹת הָיוּ אֱמִתִּיּוֹת לְכָל רוֹאֵיהֶם, אַךְ בֶּעָתִיד יִהְיוּ דְבָרִים בִּשְׁמוּעָה וְיִכְזִיבֵם הַשּׁוֹמֵעַ. וּמֵאוֹתוֹת הַתּוֹרָה וְנִפְלְאוֹתֶיהָ הֶעָצוּמוֹת עֲמִידַת יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וּמְצִיאַת הַמָּן בְּכָל יוֹם, וְהֵם מְקוֹמוֹת רְחוֹקוֹת מִן הַיִּשּׁוּב וְאֵינָן טְבָעִיּוֹת לִבְנֵי אָדָם, לֹא מָקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן. וְאָמְרָה הַתּוֹרָה: "לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם" (דברים כט ה), וְכָל אֵלֶּה אוֹתוֹת הֵם בְּמַעֲשֶׂה נֵס נִרְאוֹת לְעַיִן. וְכַאֲשֶׁר יֵדַע הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ כִּי יַעֲבֹר עַל אֵלֶּה הָאוֹתוֹת מַה שֶּׁיַּעֲבֹר עַל דִּבְרֵי הַיָּמִים, לֹא יַאֲמִינוּ הַשּׁוֹמְעִים בָּהֶם, וְיַחְשְׁבוּ כִּי עֲמִידָתָם בַּמִּדְבָּר הַזֶּה הָיָה קָרוֹב מִן הַיִּשּׁוּב, מָקוֹם אֲשֶׁר בְּנֵי אָדָם שָׁם, כְּמוֹ הַמִּדְבָּרוֹת אֲשֶׁר יִשְׁכְּנוּ שָׁם בְּנֵי עֶרֶב הַיּוֹם, אוֹ מְקוֹמוֹת אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם חָרִישׁ וְקָצִיר, אוֹ יֵשׁ שָׁם עֲשָׂבִים וּצְמָחִים לְמַאֲכַל בְּנֵי אָדָם, וְשֶׁיִּהְיֶה בַּמְּקוֹמוֹת הָהֵם בּוֹרוֹת מַיִם. עַל כֵּן הִרְחִיק מִלִּבּוֹת בְּנֵי אָדָם הַמַּחְשָׁבוֹת הָאֵלֶּה וְחִזֵּק אֵלֶּה הָאוֹתוֹת כֻּלָּם בְּזִכָּרוֹן הַמַּסָּעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָם הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים וְיֵדְעוּ הָאוֹתוֹת הַגְּדוֹלוֹת אֵיךְ עָמְדוּ בְּנֵי אָדָם בַּמְּקוֹמוֹת הָהֵם אַרְבָּעִים שָׁנָה. כָּל אֵלּוּ דְּבָרָיו. וְהִנֵּה מִכְתַּב הַמַּסָּעוֹת מִצַּוַּת הַשֵּׁם הִיא מִן הַטְּעָמִים הַנִּזְכָּרִים אוֹ מִזּוּלָתָן, עִנְיָן לֹא נִתְגַּלָּה לָנוּ סוֹדוֹ. כִּי "עַל פִּי ה'" דָּבֵק עִם "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה", לֹא כְּדִבְרֵי ר"א שֶׁאָמַר שֶׁהוּא דָּבֵק עִם "לְמַסְעֵיהֶם", שֶׁכְּבָר הוֹדִיעָנוּ זֶה: "עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסָּעוּ" (במדבר ט':כ'):

פסוק יד

וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם וְלֹא הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת – לֹא הִזְכִּיר בְּמָרָה נֵס הַמַּיִם, וְלֹא בְּמִדְבַּר סִין עִנְיַן הַמָּן, אֲבָל בַּעֲבוּר הֱיוֹת עִנְיַן רְפִידִים דָּבָר גָּדוֹל שֶׁנִּסּוּ אֶת ה' וְנִקְרָא הַמָּקוֹם מַסָּה

וּמְרִיבָה, וְנִקְדַּשׁ לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיא לָהֶם מַיִם מִסֶּלַע, וּבָאָה אֲלֵיהֶם שָׁם מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, עַל כֵּן הִזְכִּיר בִּקְצָרָה: "וְלֹא הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת", כִּי הוּא הַמָּקוֹם הַנִּכָּר וְהַנּוֹדָע בּוֹ:

פסוק מא

וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצַלְמֹנָה – הָיוּ אֵלּוּ הַמְּקוֹמוֹת צַלְמוֹנָה וּפוּנוֹן בְּדֶרֶךְ יַם סוּף סְבִיב אֶרֶץ אֱדוֹם, וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדֶּרֶךְ. וְהִנֵּה דִּבְּרוּ בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה בַּדֶּרֶךְ, וְשָׁלַח בָּהֶם הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים בְּלֶכְתָּם בַּדֶּרֶךְ וּבַחֲנוֹתָם בַּמַּחֲנֶה. וְעָשָׂה מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת, וְהָיוּ מוֹלִיכִים אוֹתוֹ עַל הַנֵּס בְּכָל הַדֶּרֶךְ וּבַחֲנוֹתָם בְּצַלְמוֹנָה וּבְפוּנוֹן, וְלֹא סָרָה מֵהֶם עַד שֶׁחָנוּ בְּאוֹבוֹת. וְעַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב בַּמְּאוֹרָע הַהוּא שֵׁם מָקוֹם, וְאָמַר שָׁם: "וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאוֹבוֹת" (במדבר כ"א:י'), וְלֹא אָמַר "וַיִּסְעוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי וַיַּחֲנוּ בְּאוֹבוֹת" כַּאֲשֶׁר יֹאמַר בְּכָל הַמַּסָּעוֹת, כִּי בְּכָל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה הָיָה הָעִנְיָן מִשָּׁנָסְעוּ מֵהֹר הָהָר עַד שֶׁחָנוּ בְּאוֹבוֹת. וְנָסְעוּ מֵאוֹבוֹת וְחָנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים, וּמִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ בְּדִיבוֹן גָּד וּבְעַלְמוֹן דִּבְלָתָיְמָה וְהָרֵי הָעֲבָרִים, וְהֵם מְקוֹמוֹת בְּנַחַל זֶרֶד:

פסוק נג

וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ לָרֶשֶׁת אֹתָהּ – עַל דַּעְתִּי זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה הִיא. יְצִוָּה אוֹתָם שֶׁיֵּשְׁבוּ בָּאָרֶץ וְיִירְשׁוּ אוֹתָהּ, כִּי הוּא נְתָנָהּ לָהֶם, וְלֹא יִמְאֲסוּ בְּנַחֲלַת ה'. וְאִלּוּ יַעֲלֶה עַל דַּעְתָּם לְלֶכֶת וְלִכְבּוֹשׁ אֶרֶץ שִׁנְעָר אוֹ אֶרֶץ אַשּׁוּר וְזוּלָתָן וּלְהִתְיַשֵּׁב שָׁם, יַעַבְרוּ עַל מִצְוַת ה'. וּמַה שֶּׁהִפְלִיגוּ רַבּוֹתֵינוּ (כתובות קי) בְּמִצְוַת הַיְשִׁיבָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשֶׁאָסוּר לָצֵאת מִמֶּנָּה, וְיָדוּנוּ כְּמוֹרֶדֶת הָאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ רוֹצָה לַעֲלוֹת עִם בַּעְלָהּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הָאִישׁ - בְּכָאן נִצְטַוּוּנוּ בַּמִּצְוָה הַזֹּאת, כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה. וְיַחְזִיר הַמִּצְוָה הַזֹּאת בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים: "בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א ח). אֲבָל רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ (רש"י על במדבר ל"ג:נ"ג): "וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ" - וְהוֹרַשְׁתֶּם אוֹתָהּ מִיּוֹשְׁבֶיהָ, אַז "וִישַׁבְתֶּם בָּהּ" - תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ, וְאִם לָאוּ לֹא תּוּכְלוּ לְהִתְקַיֵּם בָּהּ. וּמַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ הוּא הָעִקָּר:

פסוק נה

לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם – לִיתֵדוֹת הַמְנַקְּרוֹת עֵינֵיכֶם. תַּרְגּוּם שֶׁל יְתֵדוֹת - שִׂכִּים. וְלִצְנִינִים - פּוֹתְרִין בּוֹ הַפּוֹתְרִין לְשׁוֹן מְשׂוּכַת חֵדֶק הַסּוֹבֶבֶת אֶתְכֶם, לִסְגּוֹר וְלִכְלוֹא אֶתְכֶם מֵאֵין יוֹצֵא וּבָא, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ג:נ"ה). וְהִנֵּה בָּרוּר הוּא כִּי "שִׂכִּים" - קוֹצִים חַדִּים, מִלְּשׁוֹן "הֶסֵר מְשׂוּכָתוֹ" (ישעיהו ה ה), "הִנְנִי שָׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ" (הושע ב ח), "הֲלֹא אַתָּה שַׂכְתָּ בַעֲדוֹ" (איוב א י), "וּשְׂמָתִּ שַׂכִּין בְּלוֹעֶךָּ" (משלי כג ב) - דָּבָר חַד מִקּוֹץ אוֹ מִבַּרְזֶל. "וְלִצְנִינִים" - גַּם כֵּן סִלּוֹן מַמְאִיר, מִלְּשׁוֹן "וְאֶל מִצְנִים יִקְחֻהוּ" (איוב ה ה), "צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ" (משלי כב ה), שֶׁחָסְרוּ אוֹת הַכֶּפֶל. אֲבָל הַכַּוָּנָה בְּשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם – לְהַטְעוֹת

אֶתְכֶם וְלֹא תִרְאוּ וְלֹא תָבִינוּ, כְּמוֹ "כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים" (שמות כג ח), וְכֵן "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל" (ויקרא יט יד) עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (תורת כהנים קדושים פרשה ב יד). יֹאמַר כִּי יְנַקְּרוּ עֵינֵיכֶם לְהַטְעוֹת אֶתְכֶם וְלֹא תִרְאוּ וְלֹא תָבִינוּ, וִילַמְּדוּ אֶתְכֶם בְּכָל תּוֹעֲבוֹתֵיהֶם וְלַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "לֹא יֵשְׁבוּ בְאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם" (שמות כג לג). וְאַחַר שֶׁיִּהְיוּ שֹׂכִים בְּעֵינֵיכֶם וְיִטְעוּ אֶתְכֶם לְשׁוּב מֵאַחֲרַי, יִהְיוּ צִנִּינִים בְּצִדֵּיכֶם שֶׁיַּכְאִיבוּ וְיַצֲרוּ אֶתְכֶם לִשְׁלֹל וְלִבְוֹז אֶתְכֶם. וְאַחַר כָּךְ "וְצָרְרוּ אֶתְכֶם" - שֶׁיִּלָּחֲמוּ בָכֶם וְיָבִיאוּ אֶתְכֶם בְּמָצוֹר, וַאֲנִי אֲגַלֶּה אֶתְכֶם מִפְּנֵיהֶם גָּלוּת שִׁלֵּמָה, כִּי כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם עַל יְדֵיכֶם שֶׁיִּגְלוּ כֻּלָּם מִן הָאָרֶץ וְלֹא תוֹתִירוּ מֵהֶם שָׂם, וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי - כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם וְלֹא אַשְׁאִיר מִכֶּם בָּאָרֶץ גַּם אֶחָד. וְכָעִנְיָן הַזֶּה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ (כג יג): "וְהָיוּ לָכֶם לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשׁוֹטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבָדְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה". אָמַר "פַּח וּמוֹקֵשׁ" בַּטָּעוּת אֲשֶׁר יַטְעוּ אֶתְכֶם, כְּמוֹ "כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ", "וּלְשׁוֹטֵט בְּצִדֵּיכֶם" - שֶׁיְּסִירוּ אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים לִשְׁלֹל וְלָבוֹז וּלְהַכְאִיב מְאֹד, "וְלִצְנִנִים בְּעֵינֵיכֶם" - הוּא עִוָּרוֹן עֵינֵי הַלֵּב לִטְעוֹת עוֹד אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם, עַד אֲבָדָם מֵעַל הָאָרֶץ, כְּעִנְיַן "פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וְשָׁב וְרָפָא לוֹ" (ישעיהו ו י):

פרק לד

פסוק ב

אֶל הָאָרֶץ כְּנָעַן – כְּמוֹ "וְהַנִּבּוּאָה עוֹדֵד הַנָּבִיא" (דהי"ב טו, ח), וְהִסְתַּעֵם אֶל הָאָרֶץ אֶרֶץ כְּנָעַן, לְשׁוֹן רַבִּי אַבְרָהָם (אבן עזרא על במדבר ל"ד:ב'). וְכֵן כָּתַב רַשִׁ"י (בראשית לא, יג). וְהֵבִיאוּ לְדִמְיוֹן "אֵל בֵּית אֵל", וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי סוֹדוֹ (שם). וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי בְּאֶל הָאָרֶץ כְּנָעַן, כִּי שֵׁם הָאָרֶץ הַזֹּאת כְּנַעַן, כְּמוֹ מִצְרַיִם שֵׁם הָאָרֶץ כְּשֵׁם הָעָם, וְכֵן "יוֹשְׁבֵי כְנָעַן" (שמות טו, טו), וְכֵן "כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהָאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין יוֹשֵׁב" (צפניה ב, ה). וְהִנֵּה "אֶל הָאָרֶץ כְּנָעַן" כְּמוֹ שֶׁאָמַר "הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם" וְ"הַמֶּלֶךְ דָּוִד" (מלכים א א, א) וְ"הָאִישׁ גַּבְרִיאֵל" (דניאל ט, כא):

פרק לה

פסוק ב

וּמִגְרָשׁ – רֶוַח מָקוֹם חֶלְקַ חוּץ לָעִיר סָבִיב, לִהְיוֹת לָעִיר לְנוֹי. וְאֵין רַשָּׁאִין לִבְנוֹת בּוֹ בַּיִת וְלֹא לִסַּע כֶּרֶם וְלֹא לִזְרֹעַ זְרִיעָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב (במדבר ל"ה:ד'), וְאַחֲרָיו אוֹמֵר אַלְפַּיִם אַמָּה (במדבר ל"ה:ה'). הָא כֵּיצַד? אַלְפַּיִם הוּא נוֹתֵן לָהֶם סָבִיב, וּמֵהֶם אֶלֶף פְּנִימִיִּים לְמִגְרָשׁ

וְהַחִיצוֹנִים לְשָׁדוֹת סָבִיב וְלִכְרָמִים, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ה:ד') מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (סוטה כז). וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, שֶׁיֹּאמַר שֶׁיִּתְּנוּ לְמִגְרָשׁ אֶלֶף אַמָּה בְּסָבִיבוֹת הָעִיר כְּנֶגְדָּהּ, שֶׁיִּהְיוּ לָהּ לְאַרְכָּהּ אֶלֶף אַמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת לָרוּחַ הָאֶחָד, וּלְרָחְבָּהּ כְּמוֹ כֵן אֶלֶף אַמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְאַחַר כָּךְ אָמַר שֶׁיַּעֲשׂוּ מְרֻבָּע אַלְפַּיִם אַמָּה עַל אַלְפַּיִם אַמָּה, וְתִהְיֶה הָעִיר בָּאֶמְצַע הָרִבּוּעַ. הוֹסִיף לָהֶם מִגְרָשׁ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הָעִיר כַּשִּׁעוּר הָרִאשׁוֹן שֶׁכְּנֶגֶד הָעִיר, עַד שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁתַּשְׁאִיר לְמִגְרָשׁ אֶלֶף אַמָּה בְּסָבִיבוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּתְּחִלָּה, תִּהְיֶה הָעִיר אֶלֶף עַל אֶלֶף בָּרִבּוּעַ, וְהִנֵּה הָעִיר רְבִיעַ בְּמַה שֶׁיִּתְּנוּ לַלְוִיִּם. וְדַע כִּי לְשׁוֹן פַּאָה יֵאָמֵר עַל הַצַּד כֻּלּוֹ, וְכֵן "מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת" (שמות כז ט) - לְעֻבְּרָ כֻּלּוֹ, וְכֵן כָּל הַנִּזְכָּרִים שָׁם, וְכֵן הַפֵּאוֹת שֶׁבְּסוֹף סֵפֶר יְחֶזְקֵאל. וְעוֹד, שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר לְמִדַּד מִן הָעִיר אֶל הַחוּץ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ, הָיָה אוֹמֵר "וּמַדּוֹתָם מִחוּץ לָעִיר לִפְאַת קֵדְמָה" וְגוֹ', אֲבָל "וּמַדְתֶּם אֶת פְּאַת קֵדְמָה" הִיא מְדִידַת הַצַּד הַהוּא כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וְכֵן נָאֶה לָהֶם לֶעָרִים שֶׁתִּהְיֶה לָהֶם אֲחֻזָּה מְרֻבַּעַת, לֹא שֶׁיִּמְדְּדוּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְאַרְבַּע הָרוּחוֹת כְּנֶגֶד הָעִיר וְהַקְּרָנוֹת לֹא תִהְיֶינָה לָהֶם. וְדוֹמֶה לָזֶה "סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף" (יחזקאל מח לה), כִּי הָעִיר בֵּין כָּל סְבִיבוֹתֶיהָ שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף, כִּי מָנָה בְּאַרְבַּע הַפֵּאוֹת אַרְבַּעַת אַלְפַּיִם וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, שֶׁהֵן שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף לְכֻלָּן, כִּי מָדַד בְּאַרְבַּע הַפֵּאוֹת. וְנָכוֹן הוּא שֶׁיִּהְיוּ אֶלֶף אַמָּה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם סָבִיב כְּנֶגֶד הָעִיר לְמִגְרָשׁ שֶׁלֹּא יִזָּרַע, וְהָאֶלֶף אֲשֶׁר הוֹסִיף בַּכְּתוּב הַשֵּׁנִי בְּאַרְבַּע הַפֵּאוֹת לְשָׁדוֹת וּכְרָמִים כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֲבָל שֵׁם הַכֹּל מִגְרָשׁ בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב, אֶלָּא שֶׁזֶּה נֶעֱבָד וְנִזְרָע וְזֶה לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרַע, וּלְכָךְ הִפְרִישָׁן זֶה מִזֶּה:

פסוק ח

מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ – גַּם זֶה עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (בבא בתרא קכ"ב) מֵאֵת בְּתֵּי הָאָבוֹת שֶׁנָּחֲלוּ הָרַבֶּה יַקְרִיבוּ הָרַבֶּה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר "לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם" (במדבר ל"ג:נ"ד). אֲבָל הַשְּׁבָטִים שָׁוִים הָיוּ בַּנַּחֲלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁתִּמְצָא בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (פרק כ"א) שֶׁאֵין מִסְפַּר הֶעָרִים אֲשֶׁר נָתְנוּ לַלְוִיִּם שָׁוֶה לִשְׁבָטֵיהֶם, מִפְּנֵי שִׁנּוּי הֶעָרִים הָיָה, שֶׁהָיוּ חֲשׁוּבוֹת זוֹ מִזּוֹ, כִּי בְּשׁוּמָא נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי נָתְנוּ מִיהוּדָה וְשִׁמְעוֹן וּבִנְיָמִין עָרִים י"ג, וּמִמַּטֵּה יִשָּׂשכָר אֲשֶׁר וְנַפְתָּלִי וַחֲצִי מְנַשֶּׁה י"ג, וְאֵלּוּ מְרֻבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים בְּמִנְיָנָם. וְנָתְנוּ מִמַּטֵּה אֶפְרַיִם עָרִים אַרְבַּע, וּמִמַּטֵּה דָן עָרִים אַרְבַּע, וְהָיוּ בְּנֵי דָן כִּפְלַיִם כִּבְנֵי אֶפְרָיִם:

פסוק יד

אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים – וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן תִּשְׁעָה הַמַּטּוֹת, וְכָאן אֵינָם אֶלָּא שְׁנַיִם וְחֲצִי, הַשְּׁוָה מִנְיַן עָרֵי מִקְלָט שֶׁלָּהֶם, כִּי בְּגִלְעָד נְפִישֵׁי רוֹצְחִים, דִּכְתִיב: "גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם" (הושע ו ח), לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ה:י"ד) מִדִּבְרֵי רַז"ל (מכות ט).

וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמִּקְלָט אֶלָּא בְּשׁוֹגְגִין, הָיוּ שׁוֹפְכֵי דָמִים בְּמִרְמָה וּמַרְאִין עַצְמָן כְּשׁוֹגְגִין, וְהֻצְרַךְ לְהַרְבּוֹת לָהֶם עָרֵי מִקְלָט לִקְלֹט אֶת כֻּלָּן שֶׁלֹּא נוֹדַע מִי הַמְזִיד. וְאִם כֵּן צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זֶה עַל שֵׁם הָעָתִיד, עַל דֶּרֶךְ "וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה" (דברים לא טז), אוֹ שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁהָיָה אַוִּיר אֶרֶץ גִּלְעָד מְגַדֵּל רוֹצְחִים מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי. וַאֲנִי תָּמֵהַּ, כִּי עַל דַּעַת רַז"ל (מכות י') הַכָּתוּב שֶׁאָמַר "וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר" (במדבר ל"ה:ו') - כֻּלָּם לְמִקְלָט צִוָּה בָּהֶם, וְהִנֵּה הָיוּ מֵהֶם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן ל"ו עָרִים וּבְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן ו', וְכֻלָּן קוֹלְטוֹת לְדַעַת רַז"ל. וְהִנֵּה הָיוּ הַמִּקְלָטִים לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁר וְהַשְׁוָיָה, כִּי אַרְבַּע עָרֵי מִקְלָט יַגִּיעוּ לְשִׁבָּט. גַּם חָשַׁב שִׁבָּט מְנַשֶּׁה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי שֶׁרוּבּוֹ שָׁם הָיָה. וְאוּלַי בְּעָרֵי הַמּוּעָדָה רִבָּה ה' בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לִכְבוֹד מֹשֶׁה שֶׁיַּבְדִּיל הוּא חֻצְיָן, אֲבָל בִּכְלָלָן בְּמִדָּה וּבְמִנְיָן הָיוּ. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט נִרְאֶה בְּעֵינַי כִּי אֶרֶץ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָיְתָה גְּדוֹלָה מְאֹד, כִּי הֵם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי גְּדוֹלִים שֶׁהַמִּקְרָאוֹת מַפְלִיגִים בָּהֶם, וְאַף כִּי עַמּוֹן וּמוֹאָב טָהֲרוּ (ס"א נזהרו) בָּהֶם. וּמַלְכֵי אֶרֶץ כְּנַעַן מַלְכֵי עֲיָרוֹת, לְכָל מוֹשֵׁל עִיר יִקְרְאוּ לוֹ מֶלֶךְ, כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה "מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַיִם אֶחָד מֶלֶךְ חֶבְרוֹן אֶחָד" (יהושע יב י), וּבֵינֵיהֶם מַהֲלַךְ חֲצִי יוֹם. וְכֵן הִזְכִּירוּ חֲכָמִים (שמו"ר לב ב) בֵּין בֵּית אֵל לָעַי אַרְבַּעַת מִילִין, שֶׁלָּזוֹ מֶלֶךְ וְלָזוֹ מֶלֶךְ. וְיִתָּכֵן שֶׁכֵּן הָיָה הַמִּנְהָג בַּדּוֹרוֹת הָהֵם שֶׁכָּל אָדוֹן עִיר יִקָּרֵא מֶלֶךְ, אוֹ הָיָה לִכְבוֹד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמִדְרָשׁ רַז"ל. מִכָּל מָקוֹם לֹא הָיוּ מַלְכֵי אֲרָצוֹת רַק מַלְכֵי עִיר וְעִיר. וְכֵן כָּתוּב: "שִׁבְעִים מְלָכִים בְּהוֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחָנִי" (שופטים א ז). וְהִנֵּה הָיְתָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּדוֹלָה מְאֹד רְאוּיָה לְשָׁלֹשׁ עָרֵי מִקְלָט כְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִן הַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה, וְהָיוּ אֵלֶּה הַשֵּׁשׁ עָרִים לְבַדָּן קוֹלְטוֹת, וְהָאַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם לְמִגְרְשֵׁי הַלְוִיִּם לֹא לְמִקְלָט:

פסוק כט

בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְמֵד שֶׁתְּהֵא סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ כָּל זְמַן שֶׁנּוֹהֶגֶת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן רַשִׁ"י (רש"י על במדבר ל"ה:כ"ט). וְכֵן הַדָּבָר, שֶׁלְּאַחַר הַחֻרְבָּן אֵינָהּ נוֹהֶגֶת לֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין (סנהדרין נב): "וּבְאֹת אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם" (דברים יז ט) - בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן יֵשׁ מִשְׁפָּט, בִּזְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן אֵין מִשְׁפָּט. וְשָׁנוּ בַּמִּכִילְתָּא: מִנַּיִן שֶׁאֵין מְמִיתִין אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת? שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת" (שמות כא יד) - אִם יֵשׁ לְךָ מִזְבֵּחַ אַתָּה מֵמִית, וְאִם לָאו אֵין אַתָּה מֵמִית. אֲבָל לֹא מָצָאתִי בְּמִצְוָה שֶׁתִּלְוִיהָ בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁיֹּאמַר בָּהּ "לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם", כִּי זֶה יוֹרֶה אֲפִלּוּ עַל זְמַן הַגָּלוּת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁבִיתַת חַג הַשָּׁבֻעוֹת (ויקרא כג כא) וּבְאָסוּר הֶחָדָשׁ (שם פסוק יד), לְחַיֵּב בָּהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁלֹּא נִתְּלָה אוֹתוֹ בְּעֹמֶר וּבְמִנְחָה חֲדָשָׁה, וְכֵן בַּחֵלֶב (שם ג יז)

שֶׁלֹּא נִתְּלָה אוֹתוֹ בַּקָּרְבָּנוֹת. וְאוּלַי הֵם דּוֹרְשִׁים "אֱלֹה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט" עַל הַסַּנְהֶדְרִין הַנִּזְכָּרִים בַּפָּרָשָׁה תָּמִיד, שֶׁנֶּאֱמַר "לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט" (במדבר ל"ה:י"ב), "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה" (במדבר ל"ה:כ"ד), וְיֹאמַר שֶׁתִּהְיֶה לָנוּ לְדוֹרוֹת עֵדָה שׁוֹפֶטֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר חֻרְבָּן, לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת וּגְזֵלוֹת וְחַבָּלוֹת וְכָל דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן וְשֶׁל מַלְקוּת אַרְבָּעִים:

פסוק לא

וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר וְגוֹ' – הַנָּכוֹן בַּכָּתוּב הַזֶּה, כִּי בַּתְּחִלָּה הִזְהִירָנוּ מִן הַמֵּזִיד - "וְלֹא תִקְחוּ כוֹפֶר", פִּדְיוֹן מָמוֹן לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת, כִּי עַל כָּל פָּנִים יוּמַת, לֹא יִנָּצֵל בְּשׁוּם עִנְיָן מִן הַמִּיתָה, לֹא בְּגָלוּת וְלֹא בְּמַכּוֹת וְעֹנָשִׁים אֲחֵרִים. וְאַחַר כֵּן אָמַר "וְלֹא תִקְחוּ כוֹפֶר" שֶׁיָּנוּס וְיָשׁוּב לָאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן, וְיַחְזֹר אֶל מְחֻיְבֵי הַגָּלוּת אֲשֶׁר הִזְכִּיר, שֶׁבָּהֶם עִקַּר הַפָּרָשָׁה. כְּאִלּוּ אָמַר: וְכֵן לֹא תִקְחוּ כוֹפֶר מִן רוֹצֵחַ שֶׁיָּנוּס וְיָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ קוֹדֶם שֶׁיָּמוּת הַכֹּהֵן. וְלֹא הָיָה הַצֹּרֶךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא נִקַּח כוֹפֶר שֶׁלֹּא יָנוּס שָׁם כְּלָל, כִּי כָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה מִתְּחִלָּה יִפְחַד מִגּוֹאֵל הַדָּם שֶׁלֹּא יְמִיתֶנּוּ בְּחוֹם לְבָבוֹ אוֹ שֶׁיַּחְשֹׁד אוֹתוֹ בְּמֵזִיד, וְלֹא יְדַבֵּר בְּכוֹפֶר שֶׁלֹּא יָנוּס שָׁם. אֲבָל אַחֲרֵי נוּסוֹ יְדַבֵּר בְּכוֹפֶר שֶׁיָּשׁוּב אֶל אַרְצוֹ וְלֹא יִתְעַכֵּב שָׁם כָּל יְמֵי הַכֹּהֵן. וְאַחֲרֵי שֶׁיִּבְרַח וְיַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט וּפָטְרוּ אוֹתוֹ, לֹא יִפְחַד, וְאָז יִרְצֶה לָשׁוּב אֶל בֵּיתוֹ קוֹדֶם הַזְּמַן, וְעַל כֵּן הִזְהִירָנוּ הַכָּתוּב מִזֶּה. אוֹ יֶחְסַר וְא"ו מִן לָשׁוּב, וְיִהְיֶה טַעְמוֹ אוֹ לָשׁוּב. וְהָרִאשׁוֹן נָכוֹן בְּעֵינָי:

פסוק לג

וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ – מִפְּנֵי שֶׁאָמַר תְּחִלָּה "וְהֵיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם", שֶׁאֵלּוּ הַמִּשְׁפָּטִים נוֹהֲגִים גַּם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, חָזַר וְהֶחְמִיר בְּיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ יוֹתֵר לְכָבוֹד הַשְּׁכִינָה אֲשֶׁר שָׁם, וְהִזְהִיר שֶׁלֹּא נַחֲנִיף אוֹתָהּ וְשֶׁלֹּא נְטַמֵּא אוֹתָהּ. וְעִנְיַן הַחֲנָפָה הוּא הַנֶּאֱמַר בַּקְּלָלוֹת: "זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תָּאֶסֹף, כִּרְמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה, זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ, כָּל עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל" (דברים כח לח-מ), כִּי כָל חֲנָפָה עֲשׂוֹת הֵפֶךְ הַנִּרְאֶה וְהַנִּדְמֶה לָעֵינַיִם. וְהוּא עִנְּשׁ בָּאָרֶץ בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבִשְׁפִיכוּת דָּמִים וּבְגִלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלֹא חָנֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ" (ירמיהו ג א), "וְהָאָרֶץ חֲנֻפָה תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ" (ישעיהו כד ה), "וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ בִּזְנוּתַיִךְ" (ירמיהו ג ב). וְעִנְיַן הַטֻּמְאָה שֶׁתִּהְיֶה הָאָרֶץ טְמֵאָה וְלֹא יִשְׁכּוֹן בָּהּ כְּבוֹד הַשֵּׁם בִּהְיוֹת בָּהּ דָּם נָקִי שֶׁלֹּא נִתְכַּפֵּר בְּדַם שׁוֹפְכוֹ. וּבְסִפְרֵי (מסעי קסא) אָמְרוּ: "וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ" - הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לַחֲנֻפִין, כִּי הִזְהִיר מִתְּחִלָּה שֶׁלֹּא נִקַּח שֹׁחַד בָּרוֹצְחִים, וְחָזַר וְהִזְהִיר שֶׁלֹּא נַחֲנִיף לָהֶם לְמַעֲלָתָם אוֹ לְתַקְּפָם וּכְבוֹד מִשְׁפַּחְתָּם בְּלִי מִקַּח שֹׁחַד, כִּי אִם אֲנַחְנוּ נַחֲנִיף לָהֶם הִנֵּה נַחֲנִיף אֶת הָאָרֶץ תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ:

פרק לו

פסוק ז

וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל מַטֶּה – לֹא חָשַׁשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא לְתַקֵּן הָעֵת הַהִיא, כִּי אִם הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל נָשִׁים נְשׂוּאוֹת לְשֵׁבֶט אַחֵר וְהֵן יוֹרְשׁוֹת נַחֲלָה הַיּוֹם, אוֹ שֶׁתִּירַשְׁנָה מִיּוֹם זֶה וָאֵילְךְ שֶׁיָּמוּת אֲבִיהֶן אוֹ אֶחֵיהֶן בְּלֹא בָנִים, עַל כָּרְחֵנוּ תִּסּוֹב נַחֲלָתָן מִמַּטֶּה אֶל מַטֶּה. וּמִי יוֹכַל לְתַקֵּן בַּזְּמַן אֶת אֲשֶׁר עִוְּתוּ? כִּי לֹא רָצְתָה הַתּוֹרָה לְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יִירְשׁוּ אוֹתָן הַבֵּן וְהַבַּעַל, שֶׁלֹּא רָאֲתָה לַעֲקוֹר מִשְׁפַּט הַיְרוּשָּׁה. וְכֵן לֹא יָחוּשׁ הַכָּתוּב לְמִקְרִים הָעֲתִידִים לָבֹא, כִּי הַבָּנוֹת שֶׁאֵינָן יוֹרְשׁוֹת נַחֲלָה יְכוֹלוֹת לְהִנָּשֵׂא לְכָל הַשְּׁבָטִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶינָה יוֹרְשׁוֹת נַחֲלָה בַּזְּמַן הַבָּא, כִּי יָמוּתוּ אֲחֵיהֶן בְּחַיֵּי הָאָב וְתַעֲבֹר נַחֲלַת אֲבִיהֶן אוֹ קְרוֹבֵיהֶן לָהֶן. וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (בבא בתרא קכ) שֶׁדָּרְשׁוּ: דָּבָר זֶה לֹא יִהֶא נוֹהֵג אֶלָּא בְּדוֹר זֶה בִּלְבַד, יִתָּכֵן שֶׁלֹּא הָיוּ בְּכָל הַדּוֹר הַהוּא הַבָּא בָּאָרֶץ בָּנוֹת יוֹרְשׁוֹת נַחֲלָה זוּלָתִי בָּנוֹת צְלָפְחָד, כִּי עַל כֵּן לֹא דִּבְּרוּ. וְצִוָּה הַכָּתוּב שֶׁאִם יָמוּת אָדָם מִן הַיּוֹם הַהוּא עַד שֶׁתֵּחָלֵק הָאָרֶץ לִשְׁבָטֵיהֶם, וְתִהְיֶה בִּתּוֹ יוֹרֶשֶׁת אוֹתוֹ, לֹא תִּנָּשֵׂא לְשֵׁבֶט אַחֵר, שֶׁלֹּא יָבֹא הָאִישׁ הַהוּא בְּעֵת חִלּוּק הָאָרֶץ לָקַחַת לוֹ נַחֲלָה בְּתוֹךְ מַטֵּה אַחֵר, כִּי הַקְּפִידָא לָהֶם תִּהְיֶה יוֹתֵר גְּדוֹלָה בְּעֵת הַחִלּוּק שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ הַשְּׁבָטִים זֶה עִם זֶה בְּנַחֲלָה, כִּי אַחֲרֵי כֵן כְּבָר נוֹדְעָה נַחֲלָתָן וְלֹא יַקְפִּידוּ כָּל כָּךְ. וּבַעֲבוּר שֶׁלֹּא נוֹדַע זְמַן הַחִלּוּק, הִזְהִיר בְּכָל הַדּוֹר. וְהַשֵּׁם אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חַי אֵין לוֹ לָחוּשׁ מִכָּאן וָאֵילְךְ. וְנָכוֹן הוּא עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט שֶׁאֵין "וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה" טַעַם כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּסּוֹב הַנַּחֲלָה, אֲבָל הֵן שְׁתֵּי מִצְוֹוֹת: צִוָּה בְּיוֹרְשׁוֹת נַחֲלָה שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂאנָה רַק לְמַטֵּה אֲבִיהֶן, וְצִוָּה בַּנְּשׂוּאוֹת כְּבָר וַאֲשֶׁר תִּבֹא אֲלֵיהֶן נַחֲלָה אַחֲרֵי הֱיוֹתָן לְאִישׁ, שֶׁלֹּא תִּסּוֹב הַנַּחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר, אֲבָל יִירְשׁוּ אוֹתָן אֶחֵיהֶן וּקְרוֹבֵיהֶן, לֹא בְּנֵיהֶן וְלֹא בַּעֲלֵיהֶן. וְהִזְהִיר מִתְּחִלָּה בִּבְנוֹת צְלָפְחָד, וְאַחֲרֵי כֵן בְּכָל בַּת יוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה. וְאָמַר בְּכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא תִּסּוֹב נַחֲלָה מִמַּטֶּה אֶל מַטֶּה, שֶׁאַף הַנְּשׂוּאוֹת אוֹ הַמַּזְהָרוֹת אִם יַעַבְרוּ עַל הַמִּצְוָה יִירְשׁוּ אוֹתָן אֲנָשֵׁי הַמַּטֶּה, שֶׁיִּהְיוּ דְּבוּקִים וּקְשׁוּרִים בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבוֹתָם, לֹא תִּפָּרֵד נַחֲלָתָם מֵהֶם וְהֵם לֹא יִפָּרְדוּ מִנַּחֲלַת אֲבוֹתָם. וְלֹא נָהֵג כָּל זֶה רַק בַּדּוֹר הַנּוֹחֵל אֶת הָאָרֶץ בְּעֵת הַחֲלֻקָּה, וְהִנֵּה נָתַן לָהֶם עֵצָה בַּפְּנוּיוֹת אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ וְתִקֵּן גַּם בַּנְּשׂוּאוֹת:

נִשְׁלַם סֵפֶר הַפְּקוּדִים וְדִגְלֵי הַצְּבָאוֹת, וְלֵאלֹהִים צְבָאוֹת שֵׁבַח וְהוֹדָאוֹת, לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים וּלְרִבֹּאוֹת, וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה עִם אֲבוֹתֵינוּ הַגְּדוֹלוֹת וְהַנּוֹרָאוֹת, יָחִישׁ בְּיָמֵינוּ קֵץ הַפְּלָאוֹת, יִבָּנֶה הַבַּיִת וְהַלִּשְׁכוֹת, וּגְבוּל לִפְנֵי הַתְּאוֹת, וְיָכִין שָׁם לְבֵית דָּוִד כִּסְאוֹת, וְעֵינֵינוּ רוֹאוֹת. וְהוּא בְּרַחֲמָיו יְנַקֵּנוּ מִנִּסְתָּרוֹת וּמִכָּל שְׁגִיאוֹת, וְיַרְאֵנוּ מִתּוֹרָתוֹ נִפְלָאוֹת. וְכֵן יְהִי רָצוֹן אָמֵן: